TC.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

AZİZ AUGUSTİNE BAĞLAMINDA HRİSTİYANLIK'TA KADIN ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

NİDA YILDIRIM

İSTANBUL, 2024

TC.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

AZİZ AUGUSTİNE BAĞLAMINDA HRİSTİYANLIKTA KADIN ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

NİDA YILDIRIM

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Taşpınar
2. Üye: Prof. Dr. Dursun Ali Aykıt
3. Üye: Dr. Öğr. Üyesi Yasin Güzeldal

İSTANBUL, 2024

ÖZET

Aziz Augustine (354-430); Batı Hristiyanlığının gelişimindeki tartışılmaz etkisi sebebiyle, Hristiyan teolojisinin mimarlarından biri olarak kabul edilmektedir. İncil geleneği ve klasik felsefenin ustaca harmanlanmasından oluşmuş teolojisi Orta çağ ve Reformasyon dünyasına damga vurmuştur. Aziz Augustine, teolojisindeki kadına dair öğretileriyle de oldukça dikkat çekmektedir. Nitekim Batı dünyasında kadınların ikinci sınıf olarak görülmesinin ve cinselliğin bastırılmasının sorumluluğu Augustine'e yüklenmiştir. Bu tez, Aziz Augustine'in kadın algısını ortaya koyacaktır. Mevcut literatürde, Hristiyanlığın kadına dair bakışını oluşturmada mihenk taşı diyebileceğimiz Augustine'in bu konudaki fikirlerini kapsamlı bir şekilde ele alan bir çalışma olmadığı görülmektedir. Modern dönemde çokça tartışılan ve spekülasyonlar üretilen kadın konusunun, Batı dünyasındaki temellerini tespit edebilmek açısından böyle bir çalışmanın yapılması uygun görülmüştür.

Yapılan araştırmalar neticesinde, Augustine'in kadına dair fikirlerinin kökenlerine ve hazırlayıcı etmenlerine inilmesi gerekli görülmüştür. Bu bağlamda Antik Roma, Yahudi ve Maniheist geleneklerin kadına bakışı incelenmiştir. Ayrıca Augustine'in kişisel yaşamındaki kırılmaların da bu fikirlere etkisi öngörüldüğünden biyografisi detaylıca ele alınmış ve bu etkiler saptanmaya çalışılmıştır. Nihayetinde Aziz Augustine'in eserlerindeki kadına dair söylemleri ışığında kendisinin kadın algısı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Augustine, Kadın, Hristiyanlık

ABSTRACT

Saint Augustine (354-430) is regarded as one of the architects of Christian theology due to his undeniable influence on the development of Western Christianity. His theology, a masterful blend of biblical tradition and classical philosophy, has left a significant mark on the medieval and Reformation worlds. Saint Augustine's teachings on women are particularly noteworthy. Indeed, he is often held responsible for the perception of women as second-class citizens and the suppression of sexuality in the Western world. This thesis will explore Saint Augustine's perception of women. It is evident that there is no comprehensive study in the existing literature that thoroughly examines Augustine's ideas on this topic, which can be considered a cornerstone in shaping Christianity's view of women. Given the modern debate and speculation surrounding the issue of women, it is deemed appropriate to conduct such a study to trace the foundations of this topic in the Western world.

The research conducted necessitates delving into the origins and preparatory factors of Augustine's ideas on women. In this context, the views on women in ancient Roman, Jewish, and Manichaean traditions have been examined. Additionally, considering the potential impact of the ruptures in Augustine's personal life on these ideas, his biography has been thoroughly examined to identify these influences. Ultimately, in light of the discourses on women in Saint Augustine's works, his perception of women has been analyzed and identified.

Keywords: Augustine, Woman, Christianity

ÖNSÖZ

Kadın konusu, insanlık tarihinin başından beri tüm gelenek ve dinlerde odak noktasıdır. Bununla birlikte kadın; yaratılışı, sorumlulukları ve toplumsal rolleri açısından tarih boyu tartışmalara ve pek çok spekülasyona konu olmuştur. Bu sebeple kadınların özel ve toplumsal statüsü, erkeğin karşısındaki konumu, hak ve özgürlükleri gibi konular toplumu dolayısıyla din ve öğretileri yakından ilgilendirmektedir. Günümüz dünyasının önemli bir kısmını oluşturan Batı Hristiyan dünyasında da kadın konusu merkezi bir noktadadır. Teolojisini uzun bir süreçte oluşturan ve zaman zaman değişime uğrayan Hristiyanlığın kadın algısının kökenlerini tespit etmek oldukça önemlidir. Hristiyan Batı dünyasının kadına dair fikirlerinin sorumluluğu Aziz Augustine'e (354-430) yüklenmektedir. Aziz Augustine, geçmişin birikimini ustaca yoğurup, klasik felsefe ile harmanlayarak kadın konusunda sistemli bir teoloji inşa etmiştir. Geleceğe miras bıraktığı bu teolojisi Hristiyan tarihinde önemli kişileri etkilemiş ve bu teolojinin doğurduğu normlar uzun bir süre Batı Hristiyanlığının temeli olmuştur. Bugün bile bu fikirlerin yansımaları görülmektedir. Bu sebeple okumakta olduğunuz çalışmanın bahsedilen kökenleri tespit ederek, Hristiyanlığın kadın düşüncesinin temelini ortaya koymada katkı sağlayabileceğini ümit etmekteyiz.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin katkı ve desteği olmuştur. Bu bağlamda tez konusunun seçiminde, tezin yazım ve değerlendirme sürecindeki katkılarıyla, görüş ve önerileriyle bana rehberlik eden tez danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. İsmail TAŞPINAR'a teşekkürlerimi arz ederim. Yüksek lisans eğitimimdeki ve düşünce yapımın inşasındaki emeklerinden dolayı kıymetli hocam ve tez jürim olan Prof. Dr. Dursun Ali AYKIT'a teşekkür ederim. Değerli jüri üyem Dr. Öğr. Üyesi Yasin GÜZELDAL'a ve hocam Doç. Dr. Ömer Faruk ARAZ'a teşekkürlerimi sunarım. Tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, bütün süreci benimle yaşayan ve arkamda duran, bugünlere gelmemin yegâne vesilesi ve mimarları olan annem Sabite YILDIRIM ve babam Tahsin YILDIRIM'a teşekkür ederim. Çalışma boyunca hiçbir desteğini esirgemeyen ve her adımda yanı başımda olan kıymetli dostum Havva Burcu ERDEM'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez boyunca yanımda olan, her türlü nazımı ve sitemimi çekerek beni cesaretlendiren adını zikredemediğim kıymetli arkadaşlarım ve sevdiklerime teşekkür ediyorum. Son olarak tez yazım sürecinde çalışma ortamı ve kaynaklarından çokça faydalandığım İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) kütüphanesine ve çalışanlarına teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**

ABSTRACT ..... **II**

ÖNSÖZ ..... **III**

İÇİNDEKİLER ..... **IV**

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, YÖNTEMİ VE LİTERATÜR ANALİZİ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ 2

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 4

III. LİTERATÜR ANALİZİ 5

BİRİNCİ BÖLÜM:

ANTİK ROMA, YAHUDİ VE MANİHEİST KÜLTÜRLERİNDE KADINA DAİR FİKİRLER VE İNANÇLAR

1. ANTİK ROMA'DA KADIN 2

1.1. Sosyal Hayatta Kadın 4

1.2. Evlilik ve Aile Hayatında Kadın 6

1.3. Dini Hayatta Romalı Kadın 11

2. YAHUDİ DİNİ KÜLTÜRÜNDE KADIN 12

2.1. Tanah'ta Kadın 13

2.1.1. Yaratılış Kıssasında Kadın 16

2.1.2. Evlilik ve Aile Hayatında Kadın 21

2.1.3. Tanah'ta Zikredilen Diğer Kadınlar 24

2.1.3.1. Tevrat'ta Övgüyle Bahsedilen Kadınlar 24

2.1.3.2. Tevrat'ta Olumsuz Niteliklerle Bahsedilen Kadınlar 26

2.2. Rabbinik Literatüre Göre Kadın 28

2.2.1. Rabbani Literatürün Olumlu Kadın Söylemleri 29
2.2.2. Rabbani Literatürde Olumsuz Kadın Söylemleri..... 30
2.2.3. Önemli Yahudi Din Bilginlerinin Kadın Konusundaki Fikirleri 34
2.3. Yahudi Yaşamında Kadın 37
2.3.1. Sosyal ve Hukuki Boyutta Kadın..... 37
2.3.2. Evlilik ve Aile Hayatında Kadın 39
2.3.3. Dini Yaşamda Kadın..... 41
3. MANİHEİZM'DE KADIN..... 46
3.1. Yaratılış ve Kadın..... 46
3.2. Sosyal Hayatta Kadın..... 48
3.3. Evlilik ve Kadın..... 49

İKİNCİ BÖLÜM:

AZİZ AUGUSTİNE ÖNCESİ HRİSTİYAN DİNİ LİTERATÜRÜNDE KADIN

1. İNCİLLERDE KADIN..... 54
1.1. İnciller'de Adı Geçen Kadınlar ve Kadın Algısı..... 55
1.2. Evlilik Hayatında Kadın..... 56
2. ERKEN DÖNEM KİLİSEDE KADIN 58
2.1. İsa Mesih'in Kadınlara Yaklaşımı 58
2.1.1. İsa Mesih Döneminde Öne Çıkan İki Kadın: Bakire Meryem ve Mecdelli Meryem 62
2.1.1.1. Bakire Meryem..... 62
2.1.1.2. Mecdelli Meryem 66
2.2. Havariler Döneminde Kadın 68
2.3. Pavlus'a Göre Kadın..... 70
2.3.1. Pavlus'un Mektuplarında Olumlu Kadın İmajı 72
2. 3.2. Pavlus'un Mektuplarında Olumsuz Kadın İmajı 73

2.3.3. Evlilik ve Aile Hayatında Kadın 74
2.3.4. Sosyal Yaşamda Kadın..... 79
3. ERKEN DÖNEM KİLİSE BABALARINA GÖRE KADIN 83
3.1. Irenaeus 84
3.2. Clement 85
3.3. Tertullian..... 86
3.4. Origen..... 88
3.5. Ambrose 90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

AZİZ AUGUSTİNE'İN HAYATI VE KADIN ALGISI

1. AZİZ AUGUSTİNE 93
1.1. Hayatı 93
1.2. Eserleri 103
1.2.1. Otobiyografik Eserleri 103
1.2.2. Felsefi Nitelikli Eserleri..... 104
1.2.3. Kutsal Kitaba Dair Eserleri..... 104
1.2.4. Hristiyan Doktrini Üzerine Eserleri 105
1.2.5. Apolojetik Eserleri..... 105
1.2.6. Polemik Türündeki Eserleri 106
1.2.7. Mektup ve Vaazları..... 107
1.3. Temel Teolojik Görüşleri 107
1.3.1. Teslis 108
1.3.2. Kristoloji ve Kefaret..... 109
1.3.3. Kutsal Kitap..... 109
1.3.4. Ruh..... 110
1.3.5 Kilise ve Sakramentler..... 110
2. AZİZ AUGUSTİNE'İN ESERLERİNDE KADIN.....111
2.1. Augustine'in Kadın Düşüncesinin Seyri..... 112

2.2. Cinsel Kimlik ve Cinsiyet 115
2.3. Yaratılış ve Kadın..... 117
2.4. Asli Günah ve Düşüş..... 120
2.5. Kadının Zayıf Doğası..... 125
2.6. Tanrı'nın Suretine Sahip Olması Yönüyle Kadın..... 127
2.7. Kadının Statüsü: İkincilliği ve Erkeğe Zorunlu İtaati 131
2.8. Evlilik ve Kadın..... 135
2.8.1. Evlilikte Dostluk ve Aşk..... 140
2.8.2. Boşanma..... 142
2.9. Cinsellik, Şehvet ve Kadın..... 144
2.10. Neslin Devam Ettirilmesi..... 147
2.11. Günahkâr Havva ile Bakire Meryem ve Mecdelli Meryem Karşıtlığı..... 149
2.11.1. Bakire Meryem..... 149
2.11.2. Mecdelli Meryem..... 150
2.12. Kutsal Bakirelik..... 151
2.13. Kadınların Dirilişteki Durumu 155
SONUÇ 156
BİBLİYOGRAFYA 162

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, YÖNTEMİ VE LİTERATÜR ANALİZİ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Kadın, dünya üzerindeki iki temel cinsiyetten birisini temsil etmektedir. Bu sebeple kadın konusu sosyoloji, hukuk, psikoloji, biyoloji gibi insana dair bütün alanları yakından ilgilendirmekle birlikte insanlık tarihinin başından beri tüm kültür, toplum ve dinlerde odak noktada bulunarak tartışmalara ve pek çok spekülasyona konu olmuştur. Dolayısıyla kadın algısı toplum, kültür ve zamana göre farklılık göstermektedir. İnsanlık tarihinin daha eski dönemlerinde ve sonrasında anaerkil yapıyı sürdüren toplumlarda kadın doğurganlığı sebebiyle doğadaki verimlilikle özdeşleştirilmiştir. Böylece ana tanrıça kültleri ortaya çıkmış, dolayısıyla kadın figürüne yüksek bir değer verilmiştir. Özellikle tarım toplumlarında ataerkil yapının ön plana çıkmasıyla kadınlar erkeğe göre ikincil statüde yer almışlardır. Hatta ataerkil yapının kökleştiği bazı toplumlarda kadınlar çoğu hak ve özgürlükten mahrum bırakılmışlardır.

Kadınların özel ve toplumsal statüsü, erkeğin karşısındaki durumu, hak ve özgürlükleri gibi konularda farklı uygulamalara maruz kalmasında toplumsal yapı ve kültürel birikimin dolayısıyla din ve öğretilerin yeri de oldukça önemlidir. Bu sebeple kadın konusu her din ve kültürde ayrı ve oldukça kapsamlı bir araştırmanın konusu olmuştur. Dahası her dinin kendi içerisindeki farklı dini yorumları da göz önünde bulundurularak pek çok boyutu incelenmiştir. Günümüzde Batı dünyasının çoğunlukla benimsediği din olan Hristiyanlıkta kadın konusu üzerinde çokça durulmakta ve bu konu çeşitli tartışmalara sebep olmaktadır. Hristiyanlığın teolojisini oluşturması oldukça uzun bir tarihi süreci kapsadığı için Hristiyanlık tarihinde kadın konusunda farklı dönemlerde farklı fikirler ortaya konulmuştur. Dolayısıyla bu fikirlerin gelişimi ve kökenlerini, sonraki çağlardaki gelişmeleri anlayabilmek için oldukça önemlidir.

Hristiyanlığın kadın algısını oluşturma sürecinde kilise babalarının teolojik katkıları kadın konusunda temel yapı taşları olmuş ve bu görüşler kilise doktrinini oluşturmuştur. Birçok teolojik konuda ön plana çıkan kilise babalarından Aziz Augustine'in (M.S. 354-430) kadın konusundaki düşünceleri ise hem kendi dönemini hem de kendisinden sonraki Hristiyan düşünürleri derinden etkilemiştir. Ortaya koyduğu düşüncelerin etkilerine günümüzde de çokça görülmektedir. Çünkü 5. yüzyılda yaşamış olan Aziz Augustine, geçmişin birikimini bilgece yoğurmuş ve kendi dönemine uygun olarak ustalıkla felsefe ile harmanlayıp mantıklı temellere oturtmuştur. Dolayısıyla kendisinden sonraki Hristiyan toplumuna güçlü bir teoloji bırakmıştır. Bu çalışma ile bu birikimi analiz ederek Augustine'in kadın konusundaki fikirlerinin

kökenlerini tespit edip katkılarını ve teolojisini detaylı bir şekilde ortaya koymak hedeflenmektedir.

Augustine'in içine doğduğu coğrafya çok kültürlü bir yapı arz etmektedir. Özellikle içinde yaşadığı toplumda baskın bir karakter olarak Yahudi ve Roma gelenekleri kadın konusunda yüzyıllardır özel, kamusal ve hukuki boyutta çeşitli fikirlere ve bu doğrultudaki pratiklere sahiptir. Augustine'in belli bir dönem Maniheist oluşu da fikir dünyasının inşasındaki etkisi açısından önemlidir. Dolayısıyla Augustine'in neredeyse orta yaşlara doğru Hristiyanlığı benimsemesine kadar olan süreç ve sahip olduğu derin bilgi birikimi onu Katolik Hristiyanlığı tarihinde özel kılmaktadır. Augustine'in ön plana çıkan kilise babalarından birisi olarak adeta Hristiyan öğretisinin bel kemiğini oluşturan düşünce sistemi, onun önemini daha da arttırmaktadır. Bu çalışmanın temel problematiği Augustine'in kadın konusunda geçmiş kültürlerin birikimini alıp kendi zihin dünyasında nasıl harmanladığı ve bu fikirlerin Orta Çağ'dan günümüze Hristiyanlığın kadına bakışını nasıl ve ne ölçüde belirlediğini ortaya koymaktır.

Batılı literatürde Augustine'in kadın konusundaki düşünceleri, Hristiyanlıkta kadın konusunu inceleyen yayın ve kitaplarda bir bölüm olarak bulunmakla birlikte özel olarak Augustine'in bu konudaki düşüncelerini ele alan bazı araştırmalar vardır. Türk akademisinde ise Augustine'in kadın düşüncesine dair müstakil bir araştırma bulunmamaktadır. Hristiyanlığın kadın algısını işleyen kaynaklar içerisinde ise bu konu en fazla birkaç sayfa yer almaktadır. Dolayısıyla bu çalışma Hristiyan öğretisini tartışılmaz bir biçimde etkilemiş Augustine'in kadın konusundaki fikirlerinin temellerini, teolojik düşüncesinin arka planlarını ve Hristiyanlıkta bıraktığı derin etkiyi detaylıca ortaya koyabilmek açısından önemli olacaktır.

Çalışmada öncelikle Augustine'in fikir dünyasındaki kültürel etkiyi görebilmek için bulunduğu coğrafyada ve yaşamında etkili olan geleneklerin kadına bakışı kapsamlı ve mukayeseli bir şekilde ele alınacaktır. Ardından Augustine öncesi dönemde Hristiyanlığın kadın konusundaki düşüncelerini nasıl etkilediğini ortaya koyabilmek amacıyla Hristiyanlığın kadın konusundaki yaklaşımların değişim, dönüşüm ve birikimi analiz edilecektir. Böylece, Hristiyanlık büyük ölçüde Augustineci ilahiyatın devamı niteliğinde olduğundan söz konusu ilahiyatın İncillerdeki İsa'nın kadın algısına mı yoksa Pavlusçu bakış açısına mı dayandığı, yine Augustine'in çevresindeki geleneklerden ne kadar etkilendiğine cevap verilmeye çalışılacaktır. Son kısımda ise

Augustine'in kendi hayat tecrübesi de esas alınarak kadına dair fikirlerinde nasıl ve ne derece etkili olduğu tespit edilerek bunun genel teolojisindeki yerine işaret edilecektir. Tüm bu konular ele alınırken kadına ilişkin geliştirilen fikirlerin teorik ve pratik boyuttaki etkileri çeşitli yönleriyle incelenecektir. Böylece çalışmanın Hristiyan teolojisinin sistemleştiği dönemdeki fikirlere ışık tutarak yeni çalışmalara kapı aralaması hedeflenmektedir.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada çeşitli din ve kültürlerdeki kadın algısını incelerken deskriptif ve tarihsel metotlara başvurulmuştur. Bununla birlikte dinler tarihinin başta gelen klasik yöntemlerinden biri olan ve fenomeni kendi tarihsel bağlamı içerisinde mukayeseli olarak inceleyip yorumlamayı sağlayan tarihsel fenomenolojik yöntemden de yararlanılmıştır. Bu yöntemle kadının Roma, Yahudi, Maniheist ve Hristiyan geleneklerindeki yeri ve bu geleneklerin kendi tarihsel sürecinde kadın algısındaki değişim ve dönüşümleri mukayeseli bir biçimde ortaya konulmuştur.

Araştırma verilerini derlemede ise doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem aracılığıyla Augustine ve Hristiyanlıkta kadın anlayışı ile ilgili kitap, makale vb. çalışmalar, kutsal metinler ve Augustine'in bizzat kendine ait eserlerindeki kadına dair söylemler incelenerek tasnif edilmiş, olabildiğince objektif bir biçimde analiz edilerek ele alınmıştır. Araştırma neticesinde elde edilen verilere dair birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Tarihsel yöntem dahil zikredilen yöntemler çerçevesinde konunun gelişimi dikkate alınarak araştırma üç bölümde ele alınmıştır. Birinci Bölüm'de Augustine'in fikir dünyasına etki eden geleneklerin kadın konusundaki teori ve pratikleri ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Bu bağlamda incelenen gelenekler Roma, Yahudilik ve Maniheist kültüre ait geleneklerdir. Burada ulaşılabildiği ölçüde geleneklerin kutsal kaynaklarından ilgili söylemlere yer verilmiştir. İkinci Bölüm'deki Augustine öncesi Hristiyanlığın kadın algısı irdelenmiştir. Bu bağlamda Yeni Ahit'ten pasajlar ile İsa Mesih, havariler ve Hristiyan düşüncesine ciddi ölçüde etki eden Pavlus'un düşünceleri mukayeseli olarak aktarılmıştır. Son bölümde ise öncelikle Augustine'in hayatı, teolojisi ve eserleri ele alınmış daha sonra kadın konusundaki görüşleri ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Bu süreçte konu hakkındaki fikirlerinin kökenleri irdelenerek kendisinden

önceki döneme ait geleneklerdeki kadınlarla ilgili inanç ve düşüncelerle olan benzerlik ve farklılıklar ortaya konacaktır. Bu çerçevede Augustine'in Hristiyan düşüncesine etkisi ve bıraktığı miras tespit edilmeye çalışılmıştır.

III. LİTERATÜR ANALİZİ

Araştırmada kullanılan kaynaklar; Kutsal Metinler[1] ve bizzat Aziz Augustine'e, Pavlus ve bazı kilise babalarına ait kaynakların dahil olduğu birincil kaynaklar ve araştırmacılar tarafından konuya dair yazılmış ikincil kaynaklar olarak sınıflandırılabilir. Araştırma süresince temel kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Latince metinlerin İngilizce tercümeleri esas alınmakla birlikte Türkçe kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Tezde kullanılan kaynakların en başında Augustine'in kendisinin kaleme aldığı eserler gelmektedir. Bunlar arasında Latince olarak kaleme alınan *Confessiones* (*İtiraflar*) adlı eser önemli kaynaklardan olacaktır. Bu eserin İngilizce ve Türkçe tercümeleri esas alınmıştır Augustine'in otobiyografik nitelikli bu eseri biyografi yazımında ve kadın konusunda kullanılan başlıca kaynak olmuştur. Yine Aziz Augustine'in Latince olarak kaleme aldığı *De Civitate Dei* (*City of God*) esrinin İngilizce tercümesinden de çokça yararlanılmıştır. Bu eserde Augustine'in yaratılış ve düşüşe dair düşünceleri detaylı bir şekilde bulunmakta ve kadın konusuna dair pek çok söyleme de yer verilmektedir. Ayrıca yaratılış ve düşüşe dair teolojisinde *De Genesi ad Litteram (Yaratılış Üzerine)'*dan da yararlanılmıştır. Yine Augustine'in kadının evlilik ve cinsellik karşısındaki durumunu değerlendirdiği *De Bono Coniugali (İyi Evlilik Üzerine)* adlı eserinden de çokça yararlanılmıştır. Bununla birlikte kaleme aldığı *De Trinitate (Teslis Üzerine), Soliloquies (İç Diyalog), Quaestiones in Heptateuchum (Heptateuk Üzerine Sorular)* eserlerinde de kadın konusundaki fikirleri tespit edilerek çalışmada yer verilmiştir.

[1] Konu bağlamında farklı dinler ele alındığı için bu dinlere ait kutsal metinler kullanılmıştır. Yahudilikte Eski Ahit'ten pasajlara yer verilmiştir. Araştırma, Hristiyanlık konusunda olduğu için Tanah, Tevrat gibi isimler yerine "Eski Ahit" ismi kullanılması uygun görülmüştür. Yine Maniheizm'e ait birtakım kaynaklara da yer verilmiştir. Hristiyanlığa dair bölümlerde ise Yeni Ahit'ten pek çok pasaja yer verilmiştir.

Araştırmanın ilk bölümünde farklı kaynaklardan yararlanılmıştır. Bekir Zakir Çoban editörlüğünde çıkan *Dinler Tarihinde Kadın (İstanbul, 2023)* eserinde Roma, Yahudilik ve Hristiyanlıktaki kadın algısı yer aldığından çalışmanın farklı bölümlerinde bu kitaptan çokça yararlanılmıştır. Antik Roma'nın kadına bakışı konusunda Özlem Erişgin Söğütlü'ye ait *Roma Toplumunda Kadının Konumu* adlı makaleden çokça faydalanılmıştır. Yahudiliğin kadın algısı noktasında Salime Leyla Gürkan'ın bu konudaki çeşitli çalışmalarından yararlanılmıştır. Maniheizm'in kadın anlayışını tespit etmede Polly Hana Yorioka'nın *In Search of "the Woman Within": A Study of Manichaean Motherhood* adlı çalışması önemli bir kaynak oluşturmuştur. Kapalı bir din olmasından dolayı Maniheizm'in kadın algısına dair bir şeyler bulmak oldukça zordur. Bu nedenle söz konusu eser sayesinde birçok bilgiye ulaşılabilmiştir.

Tezin Hristiyanlığın kadın algısını oluşturan ikinci bölümünde Deborah Sawyer'in *Women and Religion in the First Christian Centuries,* Fatmagül Berktay *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın* ve Duygu Mete'ye ait *Roma Katolik Kilisesi'nde Kadın* adlı eserlerinden faydalanılmıştır. Bununla birlikte Ömer Faruk Harman'ın *Hristiyanlık'ta Kadın Algısı,* Maksude Kurt Fidan'ın *Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi* ve Cengiz Batuk'un *İsa Mesih Kadınları Kurtaracak mı?* isimli çalışmalarından da Hristiyanlığın ilk yüzyıllarındaki kadın algısına dair bilgilere ulaşılmıştır.

Araştırmanın son bölümünde Augustine'in biyografisini yazarken özellikle kendisine ait olan *Confessiones* (*İtiraflar*) adlı eseri temel alınmakla birlikte Warren Thomas Smith'in *Augustine Of Hippo*, Peter Brown'un *Augustine of Hippo* ve Henry Chadwick'in *Augustine of Hippo: A Life* isimli kitaplarına başvurulmuştur. Araştırmanın asıl bölümü olan Augustine'in Kadın Konusundaki Fikirleri kısmında Augustine'in yukarıda bahsedilen bizzat kaleme aldığı eserleri araştırmanın temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Bununla birlikte T. J. Van Bavel'in *Augustine's View on Women* isimli eseri en çok başvurulan eserlerden biri olmuştur. Bu eserde Augustine'in kadına dair teolojisi tüm yönleriyle bir biçimde ele alınmaktadır. Yine Augustine'in kadın konusunu tespitte Kari Elizabeth Børresen'in *Subordination and Equivalence: The Nature and Role of Woman in Augustine and Thomas Aquinas* ve Sister Prudence Allen'in *The Concept of Women* eserlerine de sıkça başvurulmuştur. Ayrıca konuyu feminist perspektiften ele alan Rosemary Ruether'in *Women and Redemption* eserinden de faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

ANTİK ROMA, YAHUDİ ve MANİHEİST KÜLTÜRLERİNDE KADINA DAİR FİKİRLER VE İNANÇLAR

Hristiyanlık, teolojisini oldukça uzun bir süreçte oluşturmuş bir dindir. Bu süreçte kilise babaları düşünceleriyle Hristiyanlığın yapı taşlarını oluşturmuş ve onların katkılarıyla sistemli bir teoloji ortaya çıkmıştır. Aziz Augustine, Hristiyanlığa yön vermiş olan kilise babalarının en önemlilerinden birisidir. Ortaya koyduğu fikirler günümüz Hristiyan dünyasında hala etkisini sürdürmektedir. Augustine'in kadına dair fikirleri de Hristiyanlıkta kadının konumunu belirlemesiyle birlikte özellikle dönemin zihniyetini ve kültürel birikimini yansıtması yönüyle oldukça önemlidir. Augustine'in kadın anlayışını ortaya koymak için arka plandaki bu kültürel birikimin incelenmesi gerekmektedir. Hristiyanlığın oluşum dönemi Yahudi geleneklerinin ve dini kuralların kadınları toplumdan uzak tuttuğu, Greko-Romen kültür ve hukukunda ise nispeten kadınların daha özgür olduğu ve toplumsal hayatta yer edindiği bir döneme denk gelmektedir.[2] Bu tarihsel referansları takip etmek, Hristiyanlığın etkilendiği konjonktürü ve değerleri görmekle birlikte, dönemin zihniyetinde meydana getirdiği değişiklikleri kavramamızı sağlayacaktır.

Bu bölümde öncelikle Hristiyanlığın filizlendiği ve geliştiği topraklarda baskın olan iki kültüre yani Antik Roma ve Yahudi dini kültürünün kadına bakışına yer verilecektir. Böylece en erken dönemlerden Aziz Augustine'e kadar olan süreçte bu dini kültürlerin Hristiyanlığa ve dolayısıyla Augustine'e bıraktığı miras tespit edilmeye çalışılacaktır. Daha sonra ise Augustine'in, hayatının 9-10 yıl gibi uzun bir dönemini Maniheist olarak geçirmesi sebebiyle Maniheizm'in kadın konusundaki düşünceleri irdelenecektir. Bu sürecin Augustine'in fikirlerine kaçınılmaz bir etkide bulunduğu söylenmelidir.

1. **ANTİK ROMA'DA KADIN**

Antik dönemin kadına bakışını belirleyen bu dönemdeki kaynakların neredeyse tamamının diğer kültürlerde olduğu gibi erkekler tarafından yazıldığı bilinmektedir. Doğal olarak kaynakların genelinde erkek egemen toplumun kadına bakış açısını

[2] Constance F. Parvey, "The Theology and Leadership of Women in the New Testament", *Religion and Sexism: Images of Woman in the Jewish and Christian Traditions*, ed. Rosemary Radford Ruether (New York: Simon and Schuster, 1974), 122.

yansıtan unsurlar göze çarpmaktadır.[3] Bu sebeple Antik Romalı kadınlar hakkındaki araştırmanın da bu bakışla yazılan kaynaklarla şekillendiği unutulmamalıdır. Antik dönem anlatılarındaki düşünür ve edebiyatçıların kadın tasavvuru; çok soru sormayan, eğitimsiz, az yiyen, zevk almasa da kocasıyla birlikte olan ve çocuk doğuran, ayartıcı, idrak ve iradesi zayıf, kötülüğe teşvik eden vb. şekillerdedir. Bu tasavvurların Roma'nın sahip olduğu geniş bir coğrafyanın yarattığı kültürün ardılı olduğu söylenebilir. Buradan hareketle erkek egemen toplum ve kültürlerin kadına yüklediği kimlik ve algılar genel hatlarıyla anlaşılmaktadır.[4]

Antik Roma'nın cinsiyet kalıpları Roma'da etkili bir şekilde görülen Yunan düşüncesine dayanmaktadır.[5] Kökeni Yunan mitolojisine dayanan ve Roma kaynaklarında rastlanılan mitolojik kadın figürleri onların kadın algısındaki negatif yaklaşımına dair fikirler vermektedir. Örneğin Homeros'un (M.Ö. 9. yüzyıl) ünlü kadın figürü Helena[6] hem aile hem de halkların birliğini bozan bir karakterdir. Troya (Truva)[7] savaşının da sebebi olarak görülen Helena'ya Roma kaynaklarında bazen masumca bazen ise şeytani anlamlar yüklenmiştir. Başka bir kadın figürü olan Pandora[8], insanların kötülüklerden uzak yaşadığı altın çağı bitiren, yeryüzünde kötülük ve sıkıntıların yayılmasına sebep olan bir karakterdir. Pandora mitolojide gözü yükseklerde, dik kafalı, gereksiz bir meraka sahip ve asalak bir karakter olarak resmedilmektedir. Tüm bunlardan hareketle günah ve kötülüklerin ana sebebi olarak kadın motifinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu noktada Havva ve ilk günah

---

[3] Mary Beard, *SPQR: Antik Roma Tarihi*, ed. Onur Gayretli, çev. İrem Sağlamer (İstanbul: Pegasus, 2018), 37; Serap Özdöl Kutlu, "Eski Yunan ve Roma İnançlarında Kadın", *Dinler Tarihinde Kadın*, ed. Bekir Zakir Çoban (İstanbul: Selenge Yayınları, 2023), 102.

[4] Kutlu, "Eski Yunan ve Roma İnançlarında Kadın", 133.

[5] Judith P. Hallett, "Women's Lives in The Ancient Mediterranean", *Women and Christian Origins*, ed. Ross Shepard Kraemer - Mary Rose D'Angelo (New York: Oxford University Press, 1999), 32.

[6] Burada bahsedilen Helena, Homeros'un "İlyada" destanına konu olan uğruna "Troya Savaşı"nın çıktığı efsanevi kadın karakterdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Didem Demiralp, "İlkçağ Anadolu Efsanelerinin 'En Güzel i': Troyalı Helena", *Gazi Akademik Bakış* 4/7 (01 Ağustos 2010), 201-212.

[7] Homeros'un İlyada ve Odysseia destanlarında geçen ve Yunan mitolojisinde çok önemli bir yeri olan Truva Savaşı, Truvalı Paris'in Sparta Kralı'nın karısı Helena'yı kaçırmasıyla Yunanlıların Truva'ya saldırmasını konu alan savaştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Ali Kaya, "Troya ve Troya Savaşı: Efsane ve Tarih", *Akademik-Der: Tarih, Eğitim, Bilim ve Kültür Dergisi* 1 (01 Ocak 2017), 1-12.

[8] Yunan mitolojisinde ilk kadın karakterdir. Zeus'un insanlığı cezalandırmak için Pandora'yı yarattığına inanılmaktadır. Bkz. Esra Hacımüftüoğlu, "Prometheus'den Halife'ye… Doğu ve Batı'nın İnsan Tasavvurları", *Bilimname* 35 (30 Nisan 2018), 512-513.

motifiyle yukarıda işaret edilen olumsuz kadın figürleriyle bağ kurmamak mümkün değildir. Havva karakteri, Yunan dinindeki arkaik kadın figürler ve bunların Roma inançlarına tesir etmiş kadın algısı, ortak coğrafyanın ardılıdır.[9] Daha da önemlisi Roma inançları Yahudilik ve Hristiyanlığa tesir etmiş, başta Augustine olmak üzere sonraki Hristiyan yazarlarını da önemli ölçüde etkilemiştir.[10]

1.1. Sosyal Hayatta Kadın

Antik Roma, erken dönemlerde ataerkil ve hiyerarşik yapısıyla hukuki ve sosyal düzlemde kadının özgürlüğüne oldukça az yer veren bir yapıya sahiptir.[11] Kadınların statüsü ancak erkekler üzerinden tanımlanmaktadır. Buradaki cinsiyet eşitsizliği, cinslerin doğasından kaynaklanan farklılıklara değil, yasal bir kurguya dayalıdır.[12] Kadınlar toplumda daha çok dini alanda ayinlerin organizasyonuna katkıda bulunarak varlık gösterebilmektedir.[13] Cinsiyetler arasındaki ilişkiyi en net biçimde *patria potestas* yasası ifade etmektedir.[14] Bu yasa aile reisi olan erkeğe eşinin ve çocuklarının yaşamasından ölümüne kadar karar verebilecek kadar geniş bir yetki vermektedir.[15] Baba, ailenin üyeleri ve mülkü üzerinde sınırsız bir yetkiye sahiptir.[16] Kadınların ise kocalarıyla aynı statüde olması mümkün değildir. Kadınlar ancak çocuklarıyla eşit bir

---

[9] Kutlu, "Eski Yunan ve Roma İnançlarında Kadın", 127-131.

[10] Hallett, "Women's Lives in The Ancient Mediterranean", 32.

[11] İleride bahsedileceği üzere 3. yüzyıl sonrası bu durumda birtakım esneklikler oluşacaktır. Deborah F. Sawyer, *Women and Religion in the First Christian Centuries* (London: Routledge, 1996), 19.

[12] İleride görüleceği üzere Augustine kadınların cinsiyet farklılığını ve kadınların statüsünü cinslerin doğasından hareketle izah etmektedir. Yan Thomas, "Roma Hukukunda Cinsiyet Ayrımı", çev. Ahmet Fethi, *Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere*, ed. Georges Duby - Michelle Perrot, thk. Pauline Schmitt Pantel (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2005), 1/105.

[13] Kutlu, "Eski Yunan ve Roma İnançlarında Kadın", 102.

[14] Patria Potestas, Roma döneminde "babanın gücü" anlamına gelen bir kanundur. Aile reisi olan erkeğin tüm aile üzerindeki hakimiyetini ifade eder. Çünkü aile reisi olan erkek, hakimiyeti altındakilerin yaşam ve ölümüne dahi karar verecek genişlikte bir yetki olan "pater familias"ı elinde bulundurmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kamil Doğancı - Fulya Kocakuşak, "Eski Roma Ailesinde 'Pater Familias' Ve 'Patria Potestas' Kavramları", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27 (Şubat 2014), 233-250.

[15] L. F. Cervantes - L. Harrington, "Woman", *New Catholic Encyclopedia (Second Edition)*, ed. Thomas Carson (Washington D. C.: Thomson-Gale, 2003), 14/814.

[16] Kutlu, "Eski Yunan ve Roma İnançlarında Kadın", 10.

statüde yer alabiliyordu.[17] Zaten kadınlar ve çocuklar[18] yasal olarak vatandaş kabul edilmiyor, kamu düzeni ve adalet sistemi tamamen erkeklerle sağlanıyordu. [19]

Antik Roma'da kadınlar erken dönemde; hayatı çoğunlukla evde geçen, toplum yaşamında oldukça sınırlı bir biçimde var olabilen ve erkeklerle eşit haklara sahip olamayan bir konumdadır.[20] Erkekler ve kadınlar arasındaki farkların en belirgin olduğu yerler yasal ve siyasal alanlardı. Kadınların kamusal alanda görev almaları imkansızdı. Çünkü bu görevler erkeklere ait olarak tanımlanıyordu.[21] Dolayısıyla kadınlar idari ve resmi görevler alamazlar, mahkemelerde yargıçlık veya avukatlık yapamazlar, halk meclislerinde oy kullanamazlar ve yönetici olamazlardı. Birtakım mülk ve miras işlerini ise mutlaka bir vasi aracılığıyla yapmaları gerekiyordu.[22] Kadınların hukuki hakları özel hukukta oldukça kısıtlıyken, kamu hukukunda ise hiç yoktu. Bir kadın ancak bir erkeğin velayetiyle sosyal ve hukuki hak elde edebilirdi. Bu velayet kız çocuğun doğumuyla babasına aitken evlilik yaşına gelip evlendiğinde kocasına ait oluyor, evlenen kadın mutlak anlamda kocasının hakimiyeti altına giriyordu.[23] Kadınların hukuki kısıtlamalarının sebebi olarak ise ruhlarının ve fiziklerinin zayıf olması, aile mallarının tek bir kişi tarafından korunmasının gerekliliği, sadece erkeklerin yapabileceği askerlik ve aile reisliği gibi görevleri kadınların yapamayacak oluşu gibi gerekçeler gösterilmekteydi. Bu sebeplerden dolayı bir kadın babasının hakimiyetinde değilse veya evlenmemiş ya da dul ise yaşı kaç olursa olsun kendisine mutlaka bir vasi atanırdı. Yalnızca bu şekilde hukuki yetkileri olabilirdi.[24]

---

[17] Özlem Erişgin Söğütlü, "Roma Toplumunda Kadının Konumu", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/2 (2013), 4-5.

[18] Erkek çocuklar ergin olmalarıyla birlikte vatandaşlık statüsü elde edebilmektedir.

[19] Cervantes - Harrington, "Woman", 14/814.

[20] Bu durum ileride değinileceği gibi Kartaca Savaşları ile M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren esnemeye başlayacaktır. Kadınlar toplum içerisinde daha çok varlık gösterecek, mal mülk sahibi olabileceklerdir. Maksude Kurt Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi: Günahkar Havva ve Bakire Meryem Düalizmi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 22/2 (30 Aralık 2022), 241.

[21] Beard, *SPQR: Antik Roma Tarihi*, 36.

[22] Hallett, "Women's Lives in The Ancient Mediterranean", 18; Beard, *SPQR: Antik Roma Tarihi*, 188.

[23] Ömer Faruk Harman, "Kadın", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/83.

[24] Söğütlü, "Roma Toplumunda Kadının Konumu", 15-16.

Romalı kadınların erkeklere ait kamusal alanlardan birisi olan mahkemelerde şahitlik yapmaları mümkün değildi. Bununla birlikte bir kadının suç işlemesi durumunda kadına dava açılamayıp sadece kadının hamilerine açılabiliyordu. Çünkü aileden mahkemeye çıkabilecek olan tek kişi evin reisi olan erkekti. Kadınlar ve çocuklar için adalet yalnızca aile reisinin inisiyatifinde gerçekleşiyordu. Baba, otoritesi gereği ailenin yargıçlığını yapıyordu. Yetkisi öylesine sınırsızdı ki kadını yargılayıp ceza vermekle kalmıyor, yargılaması sonucu ölümüne dahi karar verebiliyordu.[25]

Roma toplumunda kadından beklenilen yalnızca evlenmek, çocuk yapmak, dayanıklı ve tutumlu olmak, evin idaresini sağlamak ve annelik görevini en iyi şekilde yerine getirerek toplum için iyi vatandaşlar yetiştirmektir. Bu sebeple kadınların değer ve saygı gördüğü yegâne yer evleridir.[26] Ayrıca Romalı bir kadının evi dışında başını örtmesi zorunludur. Bu zorunluluktan yalnızca hayat kadınları muaftır.[27]

Buna göre uzun bir süre Romalı kadınların sosyal hayatı ev içerisine sıkışmış durumdadır ve bir erkeğin velayetine bağlıdır. Bir kadın toplumda asla öncü bir rol alamaz, idari ve hukuki işleri tamamen erkekler yürütür. Bununla birlikte hukuki düzen tamamen aileler üzerine kuruludur. Ailenin tüm sorumluluğu "pater familias"ın verdiği yetkiyle aile reisi üzerindedir ve herhangi bir durumda aile reisi kamuya hesap verir. Kadınlar ise tamamen ev düzeni, kocasını mutlu etme ve çocuk yetiştirme çerçevesinde bir yaşam sürmektedir.

1.2. Evlilik ve Aile Hayatında Kadın

Antik Roma'da evlilik, erkeğin meşru çocuklara sahip olabilmesi için tasarlanmış bir kurum olarak görülmektedir. Erkekler zaten hayatları boyunca istedikleri biçimde ilişki yaşayabildiklerinden evlenmelerinin en temel sebebi meşru çocuklara

[25] Fustel de Coulanges, *Antik Site: Yunan'dan Roma'ya Kadar Tapınma, Hukuk ve Kurumlar*, çev. İsmail Kılınç (Ankara: Epos Yayınları, 2011), 92-93.

[26] Kadına dair bu beklentiler 3. yüzyıldan sonra dahi sürmektedir. Öyle ki kadınlar geleneksel rollerine uydukları ölçüde özgürleşebilmektedir. Beard, *SPQR: Antik Roma Tarihi*, 304.

[27] Hakkı Şah Yasdıman, "Hıristiyanlığın Mimarı Pavlus'un Kadınların Örtünmesiyle İlgili Sözleri Üzerine bir Değerlendirme", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* II/2 (2002), 9.

sahip olmaktır. Çünkü Roma'da çocuk sahibi olmak bir vatandaşlık görevidir.[28] Evlilik konusunda kadınların hiçbir tercih hakkı yoktur. Kadınlar bekar kalmayı ya da evli olmayı seçememektedir. Bu kararları ancak kadınların hamisi olan erkekler verebilir.[29] Evleninceye kadar babasına ait olan kadınlar, evlilik kararı verilip evlendirildiğinde tamamıyla kocasına ait olmaktadır. Evlilik çağındaki bir kadın adeta babasının evinden kocasının aile kütüğüne nakledilip, kocasının denetimine girecek bir mal gibi görülmektedir.[30] Kadının tıpkı babasına olduğu gibi kocasına karşı derin bir itaat ve bağlılık içerisinde olması gerekir. Roma'nın bu tarzdaki temel aile yapısına *pater familias* denilmektedir. Özellikle zengin ve soylu ailelerde daha çok belirgin olan bu yapı aile reisinin aile üyeleri üzerinde sınırsız hakimiyet ve gücünü ifade etmektedir. Bu güç resmi olarak Roma'da tanınmaktadır. Bu sebeple aile reisliğinde yapılacak herhangi bir değişiklik için yasal bir kararname gerekmektedir.[31]

Roma hukukunda bir evliliğin kurulup, kadının kocasının ailesine dahil olabilmesi ancak *manus*'un kurulmasıyla mümkün olmaktadır. Kocanın hakimiyeti altına girmeyi ifade eden bu işleme *conventio in manum* denilmektedir. Bu işlem On İki Levha Kanunu'nda düzenlenmiştir.[32] Bu kanun, kadının hayatı boyunca kendisine hami olacak bir erkeğin kontrolünde olmasını kapsar.[33] Kadının evlilik sonrası kocasının hakimiyetine girerek kendi ailesiyle akrabalığının sona ermesinin sebebi her ailenin kendine ait dini ve ibadet usullerinin olmasıdır. Yani kadın ailesinin ve atalarının dinini bırakarak kocasının dinini ve ibadet biçimini benimser.[34] Romalı kadınların kocasına karşı olan bu mutlak sadakat ve yükümlülükleri kocası öldükten sonra da devam eder.

---

[28] Marilyn Yalom, *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*, çev. Zeynep Yelçe - Neşenur Domaniç (İstanbul: Çitlembik, 2002), 30.

[29] Aline Rousselle, "Eski Roma'da Beden Siyaseti", çev. Ahmet Fethi, *Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere*, ed. Georges Duby - Michelle Perrot, thk. Pauline Schmitt Pantel (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2005), 1/307.

[30] Yalom, *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*, 126.

[31] Sawyer, *Women and Religion in the First Christian Centuries*, 18-19.

[32] On İki Levha Kanunları M.Ö. 451-449 yıllarında Roma hukukundaki hususların yazılı kurallar haline getirilmesiyle oluşmuş hukuki metindir. Günümüz Avrupa Hukuku'nun temelini oluşturması sebebiyle önem arz etmektedir. Bkz. Alan Watson, "Hukuksal Evrim ve Kanun Yapma", çev. Ahmet Akyazan, *Journal of Istanbul University Law Faculty* 67/1-2 (02 Aralık 2011), 236-237.

[33] Sawyer, *Women and Religion in the First Christian Centuries*, 20.

[34] Söğütlü, "Roma Toplumunda Kadının Konumu", 3-4.

Bir kadın dul kalırsa kocasına büyük bir sadakat göstererek evlenmeyi dahi düşünmez. Eğer başka bir erkekle evlenirse düğün töreni yapılmaz ve kadının mabede girmesi yasaklanırdı.[35]

M.Ö. 3 yüzyıla kadar evlilikle birlikte kadının tüm çeyizi kocasına ait olmaktadır. Ayrıca evlilik sırasında kadının herhangi bir mülk edinmesi durumunda da mülkiyeti yine kocasına ait olur ve kadının servetini kocası idare eder.[36] Kadın ise *matrona* yani evin hanımı olarak ev idaresini yürütür.[37] Kadının evde beslenme düzenini sağlama, köleleri denetleme, malları kaydetme, yün işleri yapma gibi sorumlulukları vardır. Evin tüm masrafları ise kocaya aittir.[38] Kadınlar, evlilik yoluyla dahi hak ve fiil ehliyetine sahip olamamaktadır. Ancak kocası yanında olmak şartıyla çeşitli etkinliklere katılabilir, sokağa çıkarak halka açık alanlara gidebilir ve erkeklerin olduğu ortamlarda bulunabilmektedirler. Sokakta ise erkekler kadınlara yol vermek zorundadır ve kimse bir kadına dokunamamaktadır.[39]

Roma toplumunda bir kadının saygınlığı eş ve anne olmakla ilişkilidir. Kadınlar, toplumda aileye ve ailenin devamlılığına verilen önemle oluşmuş sosyal ideallerden kaynaklı bir güvenceye sahip olmaktadır.[40] Bir kadın anne olduğunda ailenin en önemli ikinci kişisi kabul edilir ve evin yönetiminde daha çok söz sahibi olur. Annenin yegâne görevi ailenin soyunu sürdürecek, dinini ve aile ocağını devam ettirecek, sağlıklı, maddi ve manevi her anlamda güçlü çocuklar yetiştirmektir. Çocukların eğitimi ise anne ve babanın ortak sorumluluğundadır. Ancak anne, küçük yaşlardan itibaren çocuklarıyla birebir ilgilenerek çocuklarına Roma'nın erdemlerini öğretmek ve On İki Levha Kanunu'nu ezberletmekle yükümlüdür.[41] Bununla birlikte çocuk ergenliğe yaklaştıkça

---

[35] Yalom, *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*, 26.

[36] De Coulanges, *Antik Site*, 91.

[37] Kartaca Savaşı sonrasında Romalı kadınlar bir miktar özgürleşerek artık mal sahibi olmaya başlamışlardır. Kutlu, "Eski Yunan ve Roma İnançlarında Kadın", 126.

[38] Kadının masrafları noktasında kocaya destek için evlilik esnasında kadının babası tarafından kocaya "dos" adlı bir bedel ödenirdi. Bu başlarda ahlaki bir yükümlülük olsa da sonraları hukuki bir yükümlülük olmuştur. Evliliğin sona ermesi durumunda ise koca bu bedeli geri iade ederdi. Söğütlü, "Roma Toplumunda Kadının Konumu", 6-7.

[39] Söğütlü, "Roma Toplumunda Kadının Konumu", 7; Kutlu, "Eski Yunan ve Roma İnançlarında Kadın", 126.

[40] Cervantes - Harrington, "Woman", 14/814.

[41] Söğütlü, "Roma Toplumunda Kadının Konumu", 7-8.

annenin rolü çok daha önemli bir hale gelmektedir. Çünkü bu dönemde kız ve erkek çocuklar arasındaki ayrım belirginleşmekte ve erkek çocuk reşit olduğu anda Roma vatandaşlığı elde ederek kamuda yer alabilmektedir.[42]

Aileye oldukça büyük bir önem verilen Antik Roma'da monogami esastır. Boşanma hakkı ise yalnızca erkeğe aittir ve kadının kısırlığı gibi boşanma sebebi olarak görülen belli durumlarda boşanmaya izin verilmiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda kanuni olarak kadına da tek taraflı boşanma serbestisi tanınmıştır. Yine de bu serbestlik denetim altındadır ve nihayetinde iki tarafın da boşanmayı istemesi esas alınır.[43] Boşanma veya kadının dul kalması durumlarında kadının özgür bir şekilde mal sahibi olabilmesi mümkün değildir.[44]

M.Ö. 3. yüzyıla kadar Roma'da kadınların durumu yukarıda bahsedildiği gibidir. Ancak Roma toplumu zamanla değişime uğramıştır. Böylece evlilik için kadının rızasını alma gibi yeni uygulamalar söz konusu olmuştur. Yeni sistemle kadınlar kendi ailesine bağlı kalma, kendi mal varlığını elinde tutma ve kocasından boşanma hakkına sahip olma gibi özgürlükler edinmişlerdir. Vasi gerekliliği ise hala devam etmektedir.[45] Bununla birlikte sözleşmeli evlilikler de yaygınlaşmıştır. Böylece kadınlar mal sahibi olmuş ve çeşitli görevlerle kamusal alanda belirginleşmişlerdir. Ancak malların hamilik görevini yine kocalar sürdürmektedir. Boşanma durumunda ise kadının çeyizinin ve mallarının iadesi gerçekleşmeye başlamıştır.[46] Dolayısıyla bu dönemden sonra Romalı kadınların çevre kültürlerdekilere göre çok daha bağımsız olduğu söylenebilir. Kadınlar, kamusal alanda varlık gösterebiliyorlardı. Erkek ve kadınların ortamları keskin bir biçimde ayrılmıyordu. Ancak kadınların tiyatro ya da gladyatör arenalarında arka sıralarda oturması, kadın hamamlarının erkeklerinkine göre çok dar olması gibi birtakım

---

[42] Sawyer, *Women and Religion in the First Christian Centuries*, 22.

[43] Harman, "Kadın", 24/83; Söğütlü, "Roma Toplumunda Kadının Konumu", 14.

[44] De Coulanges, *Antik Site*, 91.

[45] Yalom, *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*, 43; Sawyer, *Women and Religion in the First Christian Centuries*, 20.

[46] Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma-Antik Akdeniz Uygarlıkları*, çev. Suat Kemal Angı (Ankara: Dost Kitabevi, 2003), 440.

ayrımcı uygulamalar hala devam etmekteydi. Kısacası evlenme ve çocuk doğurma gibi geleneksel rollere uymaları karşılığında göreli özgürlükler elde edebiliyorlardı.[47]

Tüm bunlar ataerkil yapının oldukça köklü ve güçlü olduğu Roma toplumunda bir reform olmaktan çok kadınlara karşı düşmanlığın artışına neden olmuştur. Çünkü *pater familias* algısı hâlâ toplum içerisinde konumunu korumaktadır. Kadınların gerçekten özgürleşebilmesi için bu kavramın kökten değişimi gerekmektedir.[48] Nitekim kadınlar her ne kadar bu özgürlükleri elde etseler de hâlâ babalarının yahut kocalarının vesayeti altındadır. Hamileri öldüğündeyse yine başlarına erkek bir vekil atanmaktadır.[49]

Roma'nın tarım toplumundan ticaret toplumuna evrilişiyle birlikte ise kadının eve bağlı özel konumu daha da esner ve kadınlar ticaret yaşamında yer almaya başlarlar. Az da olsa hekimlik, ebelik, hancılık, kuyumculuk, ayakkabıcılık gibi meslekler yaparlar. Böylece erkek hakimiyetindeki kadın profilinin değişiminin ilk adımları atılmaya başlar. Hatta İmparator Diocletianus (ö. 311) mali sebeplerle kadınları nüfus sayımına dahil etmiştir.[50]

Kısacası Roma toplumundaki kadının ikincil konumu evlilik ve aile hayatında da korunmuştur. Kadınlar, evlenerek babalarının hakimiyetinden kocalarının egemenliğine geçerek hayatları boyunca erkeklerin geniş yetkilerine tabi olmuşlardır. Romalı kadınların evlendiklerinde kendi ailelerinin dini geleneklerini ve ibadetlerini bırakıp kocalarının dini geleneklerini benimsemesi kadının erkek egemen dünyadaki sıradan konumunu açıkça göstermektedir. Bu konuma değer katan en büyük şey ise anneliktir. Normal şartlarda yalnızca ev içi düzen gibi konulardan sorumlu olan kadın annelikle birlikte kısıtlı bir söz hakkı elde edebilmiştir. Çocukların sorumluluğu her iki ebeveyne ait olsa da esas yükümlülük kadının üzerindedir. Roma'da aileye verilen önemden dolayı boşanmaya çok sıcak bakılmasa da erkeğe tek taraflı boşanma serbestisi verilmiştir. Ancak kadınlar her daim sadakat içerisinde olmuştur. Kadınlar hiçbir zaman bireysel hak elde edememiş, kocasının olmadığı durumlarda her zaman bir erkek haminin kontrolünde olmuşlardır.

---

[47] Beard, *SPQR: Antik Roma Tarihi*, 307.

[48] Sawyer, *Women and Religion in the First Christian Centuries*, 20.

[49] Parvey, "The Theology and Leadership of Women in the New Testament", 119.

[50] Kutlu, "Eski Yunan ve Roma İnançlarında Kadın", 126.

Antik Roma'daki kadınların durumuyla Yahudi ve Hristiyan kadınların durumu arasında göz ardı edilemeyecek kadar benzerlikler bulunmaktadır. Dolayısıyla ortak bir coğrafyada iç içe geçmiş gelenekler oldukları da göz önünde bulundurularak bu geleneklerin aralarında ciddi bir etkileşim olduğu ve kadın konusunda birbirlerine etki ettikleri söylenebilir.

1.3. Dini Hayatta Romalı Kadın

Antik Roma'da dinsel hayatın üç ana formu bulunmaktadır. Bunlar; forum ve tapınaklarda kamusal olarak gerçekleştirilen dini faaliyetler, bazı toplanma mekanlarında özel ya da yarı kamusal bir külte hürmet çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetler ve her ailenin kendi tanrılarına ve dinsel inançlarına göre evlerinde düzenlediği dini faaliyetlerdir. Ancak bu faaliyetlerde kadınlar dinsel hayattan tamamen soyutlanamasalar da arka planda kalıyorlardı. Kamusal ruhani sorumluluklar ve aile içi ritüeller yalnızca erkeklere aitti. Bilhassa kurban ritüellerine kadınların katılması kesinlikle yasaktı. Özetle Roma toplumunda Tanrılar ile ilişkiler erkekler vasıtasıyla sağlanmaktaydı.[51]

Roma toplumunda kadınlar için kamusal alanda ve dini hayatta ön planda yer alabilmenin tek yolu Vesta rahibeliğidir.[52] Vesta rahibeleri, toplum içerisinde oldukça saygın bir konuma sahiptir. Çoğu kadından farklı ve özel haklara, ayrıcalıklı bir statüye sahip olabilen Vesta rahibeleri, yüksek bir dinsel memuriyet elde ediyorlardı.[53] Ergenlik çağı öncesinde seçilen ve kendilerini tamamen Tanrı'ya adayan kamusal rahibeler olan Vesta rahibelerinin ana sorumlulukları, tapınaktaki kutsal Vesta ateşini korumaktır. Bu sebeple Romalı kadınlar arasında istisna bir sosyal değere sahiplerdir.[54] Çünkü Tanrı ile *manus*un bulunduğu bir evlilik statüsüne sahip olurlar.[55] Böylelikle babanın, kocanın ya

---

[51] John Scheid, "Romalı Kadınların Dinsel Rolleri", çev. Ahmet Fethi, *Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere*, ed. Georges Duby - Michelle Perrot, thk. Pauline Schmitt Pantel (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2005), 1/377-380.

[52] Ayrıntılı bilgi için bkz. Nuriye Külahlı, "Eski Batı'nın Ocak Tanrıçaları: Hestia-Vesta", *History Studies* 15/4 (30 Kasım 2023), 880-884.

[53] Kutlu, "Eski Yunan ve Roma İnançlarında Kadın", 125-126; Harman, "Kadın", 24/83.

[54] Külahlı, "Eski Batı'nın Ocak Tanrıçaları", 882; Scheid, "Romalı Kadınların Dinsel Rolleri", 1/380-382.

[55] Hristiyan rahibelerinin İsa Mesih ile evlilik yapması düşüncesi tıpkı bu duruma benzemektedir.

da herhangi bir erkeğin vesayetine tabi olma durumları yoktur. Bu özel statünün bir getirisi olarak vasiyet etme, mahkemelerde yeminsiz tanık olma gibi haklarla kamusal alanda yer alabiliyorlardı.[56] Bununla birlikte Vesta rahibeleri yasal açıdan adeta belirsiz bir cinsel statüye sahiptir. Çünkü Romalı kadınlar arasında bir istisna olarak sadece erkeklere ait alanlarda bulunabiliyorlardı. Bu açıdan Vesta rahibelerinin konumunun parçalanmışlıkları sembolik olarak birleştirdiği söylenebilir. Cennet ve dünya, saflık ve kirlilik, yaşam ve ölüm, erkek ve kadın gibi karşıtlıklar arasında aracı bir pozisyonda bulunmaktadırlar.[57]

Buna göre Antik Roma'da kadının durumu incelendiğinde kadınların hem toplumsal hem dinsel hem de evlilik ve aile hayatında ikincil bir konumda oldukları açıkça görülmektedir. Bilhassa M.Ö. 3. yüzyıla kadar kadınların erkeklerle aynı seviyeye çıkması yahut benzer haklar elde etmesi mümkün değildir. Çünkü Roma'nın toplum yapısı aileler üzerine kurulmuştur. Ailenin üyelerine dair her türlü konu da ailenin başındaki erkeğe bağlıdır. "Patria Potestas" yetkisine sahip olan aile reisinin hakimiyeti altındaki kadın, çocuk ve köleler hakkındaki her türlü kararı verebilmesi kadının aile ve toplumdaki yerini göstermesi bakımından önemlidir. Yine toplum nazarındaki önemli görevleri de erkekler yürütmektedir. Yalnızca anneliğin kadınlara kısıtlı bir değer ve söz hakkı yüklediği görülmektedir. Kadınlar, tüm ritüellerin yürütülmesinden erkekler sorumlu olduğu için dinsel hayatta da arka planda kalmaktadırlar. Bunun tek istisnası ise Tanrı ile "manus" kurduğuna inanıldığından dolayı erkeklerin haklarına benzer haklar elde edebilen Vesta rahibeleridir ki bu kurumun da sonraki dönemlerde Hristiyan kadın manastır hayatında izdüşümleri görülecektir.

2. YAHUDİ DİNİ KÜLTÜRÜNDE KADIN

Augustine'in kadın anlayışını daha doğru konumlandırmak ve düşünce sistemindeki ana damarları tespit etmek için burada konunun teorik ve pratik boyutları incelenecektir. Teorik boyutta Yahudi Kutsal kitabı ile dini ve sosyal hayata önemli derecede etki etmesi bakımından Yahudi din bilginleri ve Rabbinik literatürdeki

[56] Söğütlü, "Roma Toplumunda Kadının Konumu", 21-22.

[57] Sawyer, *Women and Religion in the First Christian Centuries*, 70.

söylemler ele alınacaktır. Pratik boyutta ise Yahudi dini yaşamındaki yansımalarıyla kadının sosyal hayattaki durumu incelenecektir.

Yahudiliğin kadına bakışı hem kendi tarihi sürecindeki değişim, dönüşüm ve toplumsal etkileşimleriyle hem de diğer din ve kültürleri etkilemesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Helenistik kültür şüphesiz Yahudi kadınların yaşam tarzlarında etkili olmuştur. Ancak Yahudiliğin güçlü şeriatı Roma'daki uygulamayı desteklercesine kadınların yaşamları ve ailedeki yükümlülüklerini sınırlandırarak onların toplum içerisindeki ikincil konumlarını korumuştur.[58] Bununla birlikte Hristiyanlığın Yahudi kültürü içerisinde doğup gelişmesinden dolayı Yahudiliğin kadına bakışının Hristiyanlığı önemli ölçüde etkilediği söylenebilir.

Yahudilikte kadın teorik düzlemde aktif ve negatif bir unsur olarak algılanmasına karşın pratik düzlemde pasif ve kendi içinde aktif bir konumda olduğu belirtilmektedir. Ayrıca dört bin yıllık Yahudi tarihi boyunca farklı dönemlerin ve farklı kültürlerin oluşturduğu etki de kadın ile ilgili çeşitli tavır ve uygulamalar ortaya çıkarmıştır. Bununla beraber geleneksel anlamda kadının ev ve aile hayatıyla sınırlı rolüyle erkeğe göre ikincil ve erkeğin yardımcısı konumu hakimdir. Erkek ve kadın rollerinin şekillenmesinde dinin ortaya çıkış ve gelişim sürecinin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Çünkü Yahudilik bir kavim dini olarak ortaya çıktığından çevresindeki politeist inançlara karşı dini ve toplumsal kimliğini koruma mücadelesi vermiştir. Bu sebeple aile hayatı ve neslin devamı prensipleri odak noktası olmuş ve bu durum kadın erkek rollerini kaçınılmaz bir biçimde şekillendirmiştir.[59] Bu durum Hristiyan teolojisi çerçevesinde Augustine'in kadına dair formülasyonlarını da etkileyecektir.

2.1. Tanah'ta Kadın

Yahudiliğin kadın algısını büyük ölçüde Yahudi kutsal kitabı Tanah'ın söylemleri oluşturmaktadır. Ayrıca bu algı, asırlardır bölgede hakim olan ataerkil toplum yapısıyla şekillenmiştir.[60] Bununla birlikte Yahudi kutsal kitabı Tanah'ın çok uzun bir zaman

---

[58] Parvey, "The Theology and Leadership of Women in the New Testament", 121.

[59] Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", *Dinler Tarihinde Kadın*, ed. Bekir Zakir Çoban (İstanbul: Selenge Yayınları, 2023), 331-332.

[60] Harman, "Kadın", 24/84; İsmail Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", *Kadına Yönelik Şiddetin Anatomisi*, ed. Gülay Akgül Yılmaz (İstanbul, 2018), 88.

diliminde derlenmiş olması nedeniyle kadın konusunda farklı tavırlarla karşılaşılmaktadır.[61] Ancak hakim olan tavır kadına yalnızca erkeğin hükmü altında hareket alanı sağlayabilecek sosyal fonksiyonların yüklenmesidir.[62] Öyle ki Tanah'a genellikle erkeklerin çıkarlarının etkilendiği durumlarda kadınlardan bahsedilmiş ve kadınlar erkeklerle olan ilişkilerine göre tanımlanmışlardır.[63] Çünkü Tanah kadınların, erkeklerin yardımcıları olarak görüldüğü ve erkeklerin faaliyetleri bağlamında önem kazandığı bir anlatıya sahiptir.[64]

Tanah'ta âlemin yaratılışından itibaren çeşitli vesilelerle 137 kadının ismi zikredilmektedir. Bu rakam, Tanah'ta geçen isimlerin yalnızca %8'ini oluşturmaktadır. Kadınlara dair söylemler isim zikredilmeden "eş, anne, kız" gibi 800'ü aşkın çeşitli sıfatların da eklenmesiyle bile hala oldukça küçük bir kısmı kapsamaktadır.[65] Anlaşılacağı üzere dini algıda olduğu gibi kutsal kitapta da erkek ön planda tutulmuş ve kadın anlayışı ataerkil kökenlerin etkisinde şekillenmiştir. Nitekim bu özelliğin Hristiyanlıkta belirgin bir şekilde etkisi görülecektir.

Tanah'ta soy zincirleri ataerkil bir bakışla ele alınmış olsa da yukarıda bahsedildiği gibi aktif rollerle özdeşleştirilerek ismen bahsedilen Sare, Rebeka, Rahel ve Leah gibi Yahudi tarihindeki önemli kadın atalar da yer almaktadır. Bu kadınlar erkekler kadar olmasa da sosyal ve siyasi hayatta yer almış, dini liderlik ve kurtarıcılık gibi roller üstlenmiştir. Ayrıca bir yandan doğurganlık ve güzellik gibi fiziksel güç yönüyle öne çıkarken bir yandan da zekâ ve beceriklilikleriyle manevi güç ile ön plana çıkmışlardır. Ancak buna rağmen kadınların liderlik statüsünün erkek dini liderlerinden çok daha aşağı bir konumda aksettirilmesi ataerkil bakış açısının sürdürüldüğünü açıkça göstermektedir. Bu noktada kimi araştırmacılara göre kadınlar yalnızca istisna olarak

---

[61] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 333.

[62] Harman, "Kadın", 24/84; Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", 88.

[63] Phyllis Bird, "Women: Old Testament", *Religion Past and Present: Encyclopedia of Theology and Religion*, ed. Hans Dieter Betz vd. (Leiden Boston: Brill, 2012), 11/531.

[64] Phyllis Bird, "Images of Women in the Old Testament", *Religion and Sexism: Images of Woman in the Jewish and Christian Traditions*, ed. Rosemary Radford Ruether (New York: Simon and Schuster, 1974), 41.

[65] Ömer Faruk Araz, "Dinlerde Kadın", *Kadına Şiddeti Önlemede Din ve Değerler Eğitimi*, ed. M. Fatih Genç, Beşeri Bilimler, No. 355 (Ankara: Nobel Akademik, 2021), 2; Carol Meyers, "Women, Ancient: Biblical Representations", *The Cambridge Dictionary of Judaism and Jewish Culture*, ed. Judith R. Baskin (USA: Cambridge University Press, 2011), 647-648.

özel bir konum elde etmiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki Tevrat'ın genelinde kadına dair ikincil ve olumsuz anlayış daima sürdürülmektedir. Nitekim hukuki teorik boyuta geçildiğinde kadın algısı tamamen ikincil ve negatif bir hale dönüşecektir.[66]

Kutsal Kitap'ta kadınların aktif olarak Yahudi tarihinde yer aldığından bahsedilmesi Tanah'ın genel tavrına bakıldığında ilginçtir. Kadınlar, Musa ile Mısır'dan Çıkış'a katılmış, Musa'nın denizi ikiye ayırma hadisesine bizzat şahitlik etmiştir. Ayrıca Sina'da On Emir indirildiğinde vahyin tecrübesini yaşamış ve sonrasında bu emirler her yedi senede bir Ahit Sandığı'ndan çıkarıldığında erkeklerle birlikte şeriat kanunlarını dinlemişlerdir. Şeriata muhatap olmaları bakımından kadınlar, *"Tanrı'nın şeriatına ayrılanların hepsi karıları, oğulları, kızları, bilgisi ve anlayışı olan herkes…"*[67] gibi cümlelerle erkek ve kadın ayrımı olmaksızın dinin muhatap aldığı kitle içerisinde değerlendirilmiştir. Buna binaen vahyi kavrama konusunda iki cinsin de anlayışta eşit olduğunu ve hükümleri yerine getirmekle mesul olduğu anlaşılmaktadır.[68] Nitekim Tanah'taki şu pasaj da bunu kanıtlar niteliktedir:

> *"Kâhin Ezra, cemaatin erkek ve kadın ve anlayışta dinleyebilenlerin hepsinin önüne şeriatı getirdi. Ve su kapısının karşısındaki meydanın önünde erkeklerin ve kadınların ve anlayabilenlerin önünde, sabah ışığından öğleye kadar ondan okudu ve bütün kavim şeriat kitabına kulak verdiler."*[69]

Buna göre kadınlar kutsal kitabı bizzat dinlemiş ve hükümlerini yerine getirmekle emrolunmuştur. Ayrıca Tesniye'deki *"Halkı; erkekleri, kadınları, çocukları ve kentlerinizde yaşayan yabancıları toplayın. Öyle ki, herkes duyup öğrensin, Tanrınız Rab'den korksun. Bu Yasa'nın bütün sözlerine uymaya dikkat etsin."*[70] ve Yeşu'daki *"Böylece Yeşu'nun, yabancıların da aralarında bulunduğu kadınlı, çocuklu bütün İsrail topluluğuna, Musa'nın buyruklarından okumadığı tek bir söz kalmadı."*[71] cümlelerinde kadınların şeriatı dinlemeye

---

[66] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 335-337.

[67] Nehemya 10/28

[68] Nitekim ileride görüleceği gibi Augustine'e göre de zihnin çıkarım gücü ve anlayış noktasında kadın erkeğe denktir. Çünkü kadınlar da Tanrısal surete sahip olabilirler, ancak bunu yalnızca ruhsal bağlamda yansıtabildiklerinden dünyevi denklikleri söz konusu değildir. Hakkı Şah Yasdıman, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2002), 128-129.

[69] Nehemya 8:2-3

[70] Tesniye 31/12

[71] Yeşu 8/35

davet edilmesi de en az erkekler kadar bilgili ve anlayış kabiliyetine sahip olduklarını açıkça gösterir.[72] Ancak Yahudi dini literatüründe özellikle Rabbilerin etkisiyle kadınla ilgili genel olarak olumsuz bir düşünce hakim olacak ve olumlu ifadeler çok daha az yer alacaktır.[73]

Buna göre Tanah'ta kadın konusunda ikircikli bir tavır olduğu söylenebilir. Bir taraftan kadınlara yalnızca bir erkeğin hakimiyetinde hareket alanı sağlanırken, diğer taraftan zekâ ve becerikliliklerıyle ön plana çıkan ve Yahudi tarihinde aktif rol almış kadınlardan bahsedilmektedir. Ayrıca kadınları aktif bir dini hayata davet eden pasajların oluşu da oldukça ilginçtir. Bu farklılığın Yahudi tarihinin çok uzun bir dönemi kapsaması ve Tanah'ın uzun bir zaman diliminde derlenmesiyle ilişkili olması muhtemeldir. Tıpkı buna benzer bir süreç İsa Mesih ve sonraki Hristiyan toplumunda da yaşanmıştır. İsa Mesih, kadınlara karşı ılımlı bir tavır içerisindeyken bu tavır Pavlus ile tam aksi yönde şekillenmiş, kilise babalarının söylemleriyle devam etmiş ve nihayetinde Augustine'in teolojisiyle Hristiyanlıkta olumsuz kadın algısı hakim olmuştur.

2.1.1. Yaratılış Kıssasında Kadın

Yukarıda bahsettiğimiz üzere kadınların dini hayatta aktif olarak bulunduğuna ve zihinsel kabiliyet bakımından farklı tutulmadığına dair kanıtlar olsa da Yahudilikte kadına dair olumsuz algı asıl olarak Yaratılış bölümünde ilk kadının yaratıldığı pasajlara dair anlatım esas alınarak teşekkül etmiştir.[74] Yahudi geleneğinde kadın algısı kıssadaki ilk kadın Havva üzerine bina edilerek dönemin ataerkil yapısına hizmet edecek şekilde yorumlanmıştır.[75] Nitekim Augustine'in kadın konusundaki fikirlerini bu anlatı üzerine inşa edecek olması da oldukça önemlidir.

---

[72] Yasdıman, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", 128-129.

[73] Araz, "Dinlerde Kadın", 2.

[74] Asife Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı" (Kuran ve Kadın Sempozyumu, Ankara, 2010), 49; Hakkı Şah Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu", *Bütün Yönleriyle Yahudilik*, 2012, VIII/116.

[75] Şir Muhammed Dualı, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Olumsuz Kadın Algısı", *Kadın ve Aile Üzerine Araştırmalar: Dini, Tarihi, Sosyolojik ve Psikolojik Analizler*, ed. Emine Öğük (Ankara: İlahiyat, 2018), 308-309.

Tanah'ta Yaratılış pasajlarında kadınla ilgili iki ayrı perspektiften anlatılar yer almaktadır.[76] Tevrat'ta peş peşe yer alan bu iki anlatı ilginç bir biçimde farklılıklar arz etmektedir. Her ne kadar Rabbinik gelenekte uzlaştırılıp, birbirini tamamlayıcı bir biçimde ortaya konulsa da konu daima spekülatif yorumlara açık olmuştur.[77] İlk aşamada, daha geç bir kaynak olan Elohist[78] metne dayalı birinci anlatıya göre kadın ve erkek aynı anda, eşit olarak ve Tanrı'nın suretinde yaratılmıştır. Daha erken bir kaynak olsa Elohist metinden sonra yer alan Yahvist[79] metne dayalı ikinci anlatıya göre ise kadın erkeğin yalnızlığını, psikolojik, fizyolojik ve sosyal ihtiyaçlarını gidermek üzere erkekten sonra ve erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Erkeğe boyun eğme ve itaat etme gerekliliğini simgeler biçimde kadının adını da erkek koymuştur.[80] Yani kadın Âdem var olduğu için vardır.[81] Buna göre varlığı erkeğe bağlı olan kadının erkekten bağımsız bir özgürlüğe sahip olması mümkün değildir. Parçanın bütüne tabi olduğu gibi kadın da erkeğe tabi olmalıdır. Kadının yasak meyveyle işlediği günah da bu bağlılığı adeta zorunlu kılacaktır.[82] Bu iki farklı kadın portresi, metinlerin farklı dönemlerde telif edilmesi dolayısıyla tarih boyunca kadın konusundaki farklı tutumlar da göz önünde bulundurularak Yahudi toplumunda kadına biçilen değer konusunda iki ayrı tutum izlendiğine dair fikir oluşturmaktadır.[83]

---

[76] Bu farklılıkların sebebi John Wellhausen tarafından ortaya atılan "Dört Kaynak Teorisi" ile açıklanmaktadır. Buna göre Tevrat; J (Yahvist), E (Elohist), D (Tesniye) ve P (Kohenler Metni) olmak üzere dört ayrı dokümandan derlenmiş bir kitaptır. (ayrıntılı bilgi için bkz. Baki Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat: (Mahiyeti, tahrifi ve Yahudi hayatındaki yeri)* (Istanbul: Seba Yayınları, 1997).)

[77] Salime Leyla Gürkan, "Yahudi ve İslam Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüş", *İslam Araştırmaları Dergisi* 9 (2003), 7-8; Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", 89.

[78] Tanah'ta Tanrı'nın adının "Elohim" olarak geçtiği metinlerdir. M.Ö. 6-5. yüzyıllara aittir.

[79] Tanah'ta Tanrı'nın adının "Yahve" olarak geçtiği metinlerdir. M.Ö. 9-8. yüzyıllara aittir.

[80] Gürkan, "Yahudi ve İslam Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüş", 6; Araz, "Dinlerde Kadın", 2-3; Harman, "Kadın", 24/84; Dualı, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Olumsuz Kadın Algısı", 309-310.

[81] Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu", VIII/116.

[82] Harman, "Kadın", 24/84.

[83] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", 89.

Hem Yahudilik hem de Hristiyanlıktaki kadın algısının temelini oluşturan söz konusu Elohist metindeki yaratılışın son günü olan altıncı günün nihayetinde insanın yaratılışı şöyle geçer:

> *"Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı. Onları kutsadı ve "Verimli olun, çoğalın" dedi, "Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun."*[84]

Metinde erkek ve dişi ifadesinin kullanılması iki ayrı kanaatin gelişmesine sebep olmuştur. Bunlardan birine göre insan erkek ve dişi özelliklerini kendisinde barındıran özel bir canlı türü olarak yaratılmıştır.[85] Diğer kanaate göre ise Âdem ile eş zamanlı olarak onunla aynı koşullarda bir kadın[86] yaratılmıştır.[87] Elohist metnin yaratılış anlatısındaki kadın, Tanah'ın kadına verdiği en üst payedir. Bu paye Yahudilikte dikkate alınmamakla birlikte Yahudiliğin kadın algısı bunun tam aleyhine şekillenecektir.[88] Dolayısıyla Yahudiliğin kadın algısı asıl olarak Yahvist metin üzerinden oluşturulacaktır.

Yahvist metinde Tanrı henüz yeryüzünde hiçbir şey yokken insanı yaratır ve ona nefesinden üfleyerek can verir. Burada yaratılan ilk insan Âdem erkektir ve Elohist metnin tersine kadın henüz yaratılmamıştır. Nitekim kadının yaratılışı ayrı bir konu olacaktır.[89] Tanrı Âdem'i yarattıktan sonra Aden'de bir bahçe yaratarak oraya koyar ve yasak ağaçtan yememesi için uyarır.[90] Ardından onun yalnız kalmasını iyi bulmayarak çeşitli canlılar yaratır ve Âdem bu canlılara isim koyar. Ancak bu yaratılanlar da Âdem

---

[84] Tekvin 1/27-28

[85] Michael Fishbane, "Eve", *Encyclopedia of Religion (Second Edition)* (USA: Gale Cengage Learning, The Catholic University of America, 1987), 5/2896.

[86] Yahudilik literatüründe bu kadının isminin Lilith olduğuna dair iddialar vardır. Lilith anlatısının muhtemelen sürgün sonrası dönemde derlenmiş olduğu kabul edilmektedir. Lilith üzerinden Yahudi ve Hristiyan düşüncesinde çokça spekülasyon üretilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fishbane, "Eve", 5/5-6; Asife Ünal, "Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 17/2 (29 Aralık 2017), 103-115.

[87] Cengiz Batuk, "Âdem ve Havva'nın Kitabı: Eski Ahit Apokrifasında Âdem ve Havva'nın Hayatı", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/10 (30 Aralık 2006), 52-53; Ünal, "Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi", 107.

[88] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", 90.

[89] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", 91.

[90] *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil* (İstanbul, 2016). Tekvin 2/4-17

için uygun yardımcı olamaz ve böylece Tanrı, Âdem'e yardımcı olması ve onun yalnızlığını gidermek için kadını yaratmaya karar verir[91] ve Âdem'in kaburga kemiğinden kadını yaratır:

> *"RAB Tanrı Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem'e getirdi. Âdem, "İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, Etimden alınmış ettir" dedi, "Ona 'Kadın (אִשָּׁה : İşşa)'[92] denilecek, çünkü o adamdan (אִישׁ : iş) alındı."[93]*

Yaratılan ve Âdem tarafından "Havva"[94] adı verilen kadın, yeryüzündeki tüm kadınların sembolü olması ve cinsiyetinden bağımsız bir şekilde dünya üzerinde var olacak tüm kadınların özünü ifade etmesi sebebiyle insanlık tarihi açısından oldukça önemlidir.[95] Tevrat'ın bu anlatısıyla temellenen kadının erkek için yaratıldığı fikri Yahudiliğin kadın algısını oluşturan temel noktalardan birisi olmuştur.[96] Erkek kendi başına bir birey olmakla birlikte kadının fiziksel kaynağı konumundadır. Dolayısıyla kökeni erkekten türetilmiş bir varlık olan kadın hem erkeğin bir uzantısı hem de üreme ve aile yaşamında erkeğe eş olarak konumlandırılır. Özetle kadın, erkektendir ve erkek içindir. Bu sebeple asla sosyal eşitlikten oluşan bir bağımsızlığa sahip değildir.[97] Burada kadının statüsüne dair dikkat çeken bir diğer nokta ise Âdem için yardımcı olarak önce hayvanların yaratılması sonrasında ise kadının yaratılmasıdır. Böylece kadının adeta hayvandan dahi sonra akla gelecek bir statüye konumlandırıldığı hissettirilir.[98] Ayrıca Âdem'in kadının ismini vermesi, geleneksel toplumlarda bir şeye isim vermenin ona sahip olmayı ve hükmü altına almayı ifade etmesi bakımından metinde Âdem'in kadının ismini vermesinden bahsedilmesi önem arz etmektedir. Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yani gizli bir tarafından yaratılmış olmasının da kadının ağırbaşlılığına,

---

[91] Tekvin 2/18-20

[92] İbranicede "kadın (אִשָּׁה : İşşa)" sözcüğü "adam (אִישׁ : iş)" sözcüğünden türetilmiştir.

[93] Tekvin 2/21-23

[94] Tekvin 3/20. Havva ismi İbranice'de "yaşam" anlamına gelir. Havva tüm insanlığın annesi olduğundan ve Âdem'in soyunun Havvâ aracılığıyla devam edeceğinden bu isim verilmiştir.

[95] Carol L. Meyers, *Discovering Eve: ancient Israelite women in context* (New York Oxford: Oxford University Press, 1988), 3.

[96] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 49.

[97] Rosemary Radford Ruether, *Women and Redemption: A Theological History* (Minneapolis: Fortress Press, 2012), 21.

[98] İsmail Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Kadın", *Köprü Dergisi* 113/2 (2011), 47.

iffetli olmasına ve evine bağlılığına işaret ettiği düşünülür.[99] Bununla birlikte kaburga kemiğinin vücudun en zayıf parçası oluşu kadının varlık itibariyle güçsüz olduğundan erkeğe bağımlı olmasını ve erkek olmaksızın bir anlam ifade etmediğini sembolize eder.[100]

Anlatının devamında kadının yaratılışı sonrasında Tanrı, Âdem ve Havva'yı cennette serbest bırakır, ancak bahçedeki bir ağaçtan yememeleri konusunda onları kesin bir şekilde uyarır.[101] Yaratılan hayvanların en kurnazı olan yılan, Havva'yı yasaklanan ağacın meyvesinin bilgelik meyvesi olduğuna ikna eder. Böylece Havva da Âdem'in meyveden yemesini sağlar. Yasaklanmış olduğu halde meyveden yenildiğini fark eden Tanrı çok öfkelenir ve onları cezalandırır. Âdem ve Havva cennetten çıkarılırlar. Âdem toprağı işlemek ve geçimini topraktan elde etmekle cezalandırılır[102]. Ayrıca kadın tarafından kandırılarak işlediği hatanın bedelini ömür boyu sıkıntı çekerek ödeyecek, kendisi ve soyu ölüme mahkûm olacaktır.[103] Kadına verilen ceza ise Tevrat'ta şöyle geçer:

> *"RAB Tanrı kadına, "Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim" dedi, "Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek."*[104]

Tevrat'taki bu pasajlar sebebiyle kadının günaha sevk edici ve cezaya müstahak bir varlık olduğuna dair olumsuz bir algı oluşturulmuştur. Böylece Havva üzerinden tüm kadınlar günahın öncüsü, fitneci ve kötü olarak nitelendirilmiş ve insanın cennetten kovulmasının müsebbibi olarak görülmesi sağlanmıştır.[105] Ayrıca erkeğin kadın üzerindeki hakimiyeti ve kadından üstünlüğü açık bir şekilde ifade edilmiştir. On Emir'deki kadının *"Komşunun evine, karısına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin."* ifadesinde de kadınların erkeğe ait olan köle, hizmetçi

---

[99] Havva Balıkçı, *Eski Ahit'te Kadın İmgesi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 10-11.

[100] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", 92.

[101] Tekvin 2/16-17

[102] Tekvin 3/17-19

[103] Araz, "Dinlerde Kadın", 3; Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu", VIII/617.

[104] Tekvin 3/16

[105] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 50.

ve hayvanlarla birlikte anılması[106] ve İbranicede kocaya "baal (efendi)"[107] denilmesi kadının erkeğin hakimiyeti altında oluşunu pekiştirmektedir.[108]

Tevrat'taki bu anlatı bağlamında Havva üzerinden kadın figürüne bir yandan erkeğin kaburga kemiğinden yaratılarak erkeğe göre ikincil bir rol verilmiş, bir taraftan da yasak meyveyi yemedeki rolüyle cesaretin ve girişimciliğin temsili olmuştur.[109] Böylece kadın motifi, ilk günahtaki etkin rolüyle birlikte aslında erkekten çok daha aktif bir biçimde ön plana çıkmış olsa da günahın sorumluluğuyla Havva'nın şahsında pasifleştirilmiştir.[110]

Kadının pasifleştirilerek sunulduğu Yahvist anlatının yazıldığı dönemin kadın konusundaki tutumunu ya da tutumlardan birini yansıttığı söylenilebilir. Ancak bunun toplumsal bir norm halini alışı Tanah dönemi sonrasına, bilhassa Rabbani literatüre aittir. Kadın burada ilk günahtaki aktif ve negatif rolüne karşın eş ve annelik rolüyle pasif ve pozitif bir konuma çekilmiştir. Kadın eğer eş ve anne rolüne sahip çıkarsa erkeğin yardımcısı aksi halde erkeğin yoldan çıkarıcısı olmaktadır.[111]

2.1.2. Evlilik ve Aile Hayatında Kadın

Tevrat genel olarak kadın cinsine pasif ve ikincil konum yüklese de toplumdaki fonksiyonları gereği kadını doğrudan veya dolaylı olarak toplumun dirlik düzenini, maddi ve manevi açıdan devamını sağlayacak bir yükümlülükle sorumlu tutulacak şekilde konumlandırmıştır. Bu fonksiyonlar; çocuk doğurarak neslin devamını sağlama, kocasını cinsel açıdan tatmin etme, kocasına sadık kalarak toplum ahlakını koruma, aile

---

[106] Çıkış 20/17

[107] Ba'l (Baal), Sami dillerde "efendi, üstün olan, bir şeyin sahibi, yüce, Tanrıya yaklaştıran put" gibi anlamlara gelmektedir. Bir şeyin sahibi olan kişiye, kadına göre üstün görülen erkeğe ve vadiye hakim olan tepeye "baal" denilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Taşpınar, "Ba'l", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/553-554.

[108] Araz, "Dinlerde Kadın", 3; Marianne Ferguson, *Women and Religion* (New Jersey: Prentice Hall, 1995), 86.

[109] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 333-334.

[110] Salime Leyla Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", *Bütün Yönleriyle Yahudilik* (Ankara, 2012), Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/633.

[111] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 334-335.

ekonomisini düzenleme gibi önemli sosyal fonksiyonlardır.[112] Bu yüzden Yahudi dini literatüründe kadının olumsuz sıfatlarla örülü konumuna rağmen olumlu bir algıya sahip olabilmesinin tek yolu iyi ve sadık bir eş ve iyi bir anne olmasıdır.[113] Kadın algısına dair olumsuz ifadelerin özellikle kocaya iyi bir eş olma bağlamında olumlu bir imaja dönüşmesinde şu pasajlar önemli örneklerdir[114]:

> *"Ve Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Onu Tanrı'nın suretinde yarattı, onları erkek ve dişi olarak yarattı ve onları mübarek kıldı ve Tanrı onlara dedi: Semereli olun ve çoğalın ve yeryüzünü doldurun."*[115]
>
> *"Bir adam yeni bir kadın aldığı zaman cenge çıkmayacak ve onun üzerine hiçbir iş yükletilmeyecek, bir yıl evinde serbest olacak ve aldığı kadını sevindirecektir."*[116]
>
> *"Evinin içinde karın ·meyveli asma gibi olur, çocukların sofranın çevresinde zeytin fidanları gibi durur. İşte Rab'den korkan adam böylece mutlu olur."*[117]

Buna göre kadın, her anlamda kocasının yardımcısı ve tamamlayıcısı olduğu ölçüde iyi, akıllı bir eş ve anne olarak önemini koruyabilir ve böylece övgüye layık olabilir. Tevrat'a göre evlilik, çiftler arasındaki kutsal bir anlaşmadır. Kadının aile içindeki konumu ve sorumluluklarıysa bu anlaşmanın doğurduğu bir kutsallığa sahiptir. Bu yüzden koca da karısına evliliğin kutsallığına yakışır bir biçimde davranmalı, karısına değer vermeli ve karısını koruyup kollamalıdır. Ancak bu kutsallık yine de içerisinde yoğun bir şekilde erkeğin menfaatini kollamayı ve erkeğin üstünlüğünü kabul etmeyi içermektedir. Erkeğin otoritesinin ve onurunun korunması aile ve toplumun menfaatlerinden daha önceliklidir.[118] Çünkü erkek, Tanrı'nın sureti olarak ve Tanrı'nın egemenliğini uygulamak için yaratıldığından erkek merkezli ataerkil bir yapı oluşmuştur.[119] Kadın her ne yaparsa yapsın kadın cinsine dair algı büsbütün değiştirilememiş ve kadın her daim ikinci sınıf bir varlık olarak algılanmıştır. Nitekim

---

[112] Mehmet Salmazzem - Mehmet Emin Sular, "Tevrat, İnciller ve Kur'an Bağlamında Kadın ve Aile Olgusu", 2014, 236.

[113] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/633.

[114] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 52.

[115] Tekvin 1/27

[116] Tesniye, 24/5.

[117] Mezmurlar 128/3-4. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 52.

[118] Salmazzem - Sular, "Tevrat, İnciller ve Kur'an Bağlamında Kadın ve Aile Olgusu", 236.

[119] Ruether, *Women and Redemption*, 20.

Talmud'da da din bilginlerinin bu olumsuz imajı devam ettirmesi bu durumu perçinleyecektir.[120]

Tevrat'ın aileye ve karı koca ilişkileri üzerinden kadına verdiği koşullu değere rağmen aile içi ilişkilerde mantıklı temellere sahip olmayıp karşılaşılabilecek sorunlara adil ve ayrıntılı çözümler üretmemesi bir başka sorundur. Çünkü ilişkilerin iyi gitmemesi ve sorun oluşması halinde ailenin kurtarılması için sunulan tek çözüm yine kadının kocasına bağlılığı, itaati ve aile içindeki görevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmesidir. Kısacası Tevrat'ta evliliğe dair ve ailevi konularda her ne kadar kadın bir nebze öne çıkarılsa da nihayetinde erkek merkeze alınarak sorun çözülmeye çalışılmıştır.[121] Bu yüzden kadına dair algının ve konumunun değişimi yalnızca küçük bir basamak atlamaktan, tabiri caizse kötünün iyisi olmaktan ibaret kalmaktadır. Zira yalnızca kadın olarak yaratılmak başlı başına hep alt konumda kalmaya mahkûm olma nedenidir.

Tevrat'ta evlilik, Yahudilik için zorunlu bir kutsal birlik olarak görülüp karı koca ilişkileri üzerinden kadına bir değer atfedilmekle birlikte kadın özellikle soyunun devamını sağlayacak çocuğu doğurmasıyla nitelikli bir konum elde etmektedir.[122] Nitekim İbrahim ve Sare'nin kıssasında Hacer'in hamileliğiyle Sare'nin *"...cariyemi senin koynuna ben verdim, gebe kaldığını görünce onun gözünde ben küçüldüm"*[123] sözleri ve sonrasında Sare'nin de erkek çocuğa hamile kalmasıyla Tanrı tarafından adı Saray iken prenses anlamına gelen "Sara" ile değiştirilmesi bu durumu açıkça göstermektedir[124]:

> *"Tanrı, 'Karın Saray'a gelince, ona artık 'Saray' demeyeceksin.' dedi. 'Bundan böyle onun adı 'Sara (prenses)' olacak."*[125]

Tevrat'a göre daha çocuk doğar doğmaz çocuğun cinsiyetinin annenin sosyal durumunu belirlemesi de oldukça dikkat çekicidir. Kadın doğum yaptığında erkek çocuğu olursa, yedi gün kirli kalıp, tamamen temizlenmek için otuz üç gün bekler. Şayet kız çocuk doğurursa iki hafta kirli sayılıp tamamen temizlenmek için altmış altı gün

---

[120] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 52.

[121] Salmazzem - Sular, "Tevrat, İnciller ve Kur'an Bağlamında Kadın ve Aile Olgusu", 237.

[122] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 52.

[123] Tekvin 16/1-5

[124] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", 94-95.

[125] Tekvin 17/15-16

bekler ve temizleninceye kadar kutsal nesnelere dokunamaz, mabede giremez.[126] Yani her ne kadar annelik kadının statüsü açısından büyük bir değer ifade etse de kız çocuk doğurmak kadının anne olarak konumunu sarsmaktadır. Böylece kadın olmanın suçluluğu kız çocuk doğurmakla adeta iki katına çıkmaktadır.[127]

Yahudilikte soyun anne üzerinden yürütülmesi ve doğan çocuğun Yahudi dinine mensubiyetinin annesinin Yahudi olmasıyla karar verilmesi ise bir diğer olgudur. Böylece Yahudilikte kadına doğum ve annelikle ilişkili biçilen değer ironik bir noktada kalmaktadır.[128] Kısacası kadının konumu annelikle ilişkisi bağlamında da ikircikli bir noktada bırakılmıştır. Her koşulda, kadının olumlu sıfatları hak edebilmesinin yegâne yollarından birisi bahsedildiği üzere neslin devamını sağlamak olduğundan kısır olmak bir kadın için korkunç bir durumdur. Bir kadın eğer anne olamazsa Tanrı'ya karşı çok büyük bir günah işlediğinin düşünülmesi de kadının annelik üzerinden elde ettiği saygınlığı etkileyen önemli bir unsurdur. Aynı zamanda bir kadının çocuk sahibi olarak nesli devam ettirmesi hem eşine hem de ulusuna hizmet etmesi olarak da görülerek kadının; eşine, ulusuna ve Tanrı'ya karşı büyük bir yükümlülük taşıdığı söylenilebilir.[129]

2.1.3. Tanah'ta Zikredilen Diğer Kadınlar

Tanah'ta Yahudi tarihi boyunca zikredilen kadınlar; olumsuz niteliklerle bahsedilenler ve övgüyle bahsedilenler olarak iki kısımda ele alınabilir.

2.1.3.1. Tevrat'ta Övgüyle Bahsedilen Kadınlar

Tevrat'ın genel olarak kadına yüklediği olumsuz bakış açısına rağmen Yahudi tarihinde Rut ve Ester gibi övgüyle bahsedilen kadınlar da vardır. Rut, Davut'un dedesinin ninesidir; Ester ise Pers hakimiyeti altındaki Yahudileri muhtemel bir

---

[126] Levililer 12/2-5; Judith R. Baskin, "Women and Judaism", *The Encyclopaedia of Judaism,* ed. Jacob Neusner (Leiden Boston Köln: Brill, 2000) (296.03), III/1479; Denise Lardner Carmody, "Judaism", *Women in World Religions,* ed. Arvind Sharma (USA: SUNY Press, 1987), 191.

[127] Araz, "Dinlerde Kadın", 1; Yasdıman, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", 141.

[128] Yasdıman, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", 141.

[129] Carmody, "Judaism", 187.

soykırımdan kurtaran kadındır.[130] Bununla birlikte Tanah'ta Miryam,[131] Debora,[132] Hulda,[133] Noadya[134] gibi peygamberlik yapan ve hatta İsrail'e hükmeden kadınların var oluşu Yahudilikte genel olarak hâkim olan olumsuz yaklaşımını sorgulatmakta ve Yahudi din bilginlerinin yaygın olan ve geleneği belirleyen görüşleriyle çelişmektedir.[135] Bu noktada Tanrı'nın, söz konusu dini karizma olduğunda bir lütuf ve özgürlük olarak ibadet ve sosyal yaşamdaki kısıtlamaların dışına çıkabildiği söylenebilir.[136] Ayrıca Tanah'ta soy zinciri zikredilirken erkek atalarla birlikte İsrailoğulları'nın tarihinin ve kimliğinin oluşumunda en az erkek atalar kadar eşit düzeyde Sarah, Rebeka, Leah ve Rahel gibi kadın ataların da yer alması dikkate değerdir. Özetle Tanah'ta kadınlar geniş ölçekte İsrailoğulları'nın atası, peygamberi, kurtarıcısı, dini lideri olarak[137] erkekler kadar olmasa da toplumsal ve siyasi hayatta yer alan, dar ölçekte ailesinde eş ve anne olarak önemli görevler yüklenmiş ve olumlu bağlamda yer almışlardır.[138]

Genel olarak bakıldığında Tevrat'taki pozitif kadın algısı daha çok bireysel örneklerde, kişiye özgü olarak yer almış, hukuki-teorik düzleme geçildiğinde ise kadın algısı negatife dönmüş ve erkeğe tamamen tabi olarak ikincil bir konumda aksettirilmiş denilebilir. Çünkü Tevrat'ın hukuki sistemine göre dini ve sosyal olarak toplumun tam üyesi erkek iken, kadın ise bütünüyle erkeğe aittir ve ondan daha düşük konumdadır. Nitekim kadının birtakım dini vecibeleri bile erkeğe ait oluşundan hareketle ortaya çıkar. Kadın yalnızca anne olduğunda özellikle de erkek çocuk annesi olduğunda

---

[130] Carmody, "Judaism", 186; Salmazzem - Sular, "Tevrat, İnciller ve Kur'an Bağlamında Kadın ve Aile Olgusu", 235-236.

[131] Mısır'dan Çıkış 15/21

[132] Hakimler 5, 4/4-5

[133] II. Krallar 22/14-20, II. Tarihler 34/22-28

[134] Nehemya 6/14

[135] Yasdıman, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", 130-131.

[136] Carmody, "Judaism", 190.

[137] Örn. Debora, Hulda, Meryem, Rahav, Ester, Rebeka, Batşiba, Abigail (ayrıntılar için bkz. Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı, 634-636)

[138] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/633-634.

kendisine saygı duyulması bakımından ancak erkeğe yakın bir konuma sahip olabilmektedir.[139]

2.1.3.2. Tevrat'ta Olumsuz Niteliklerle Bahsedilen Kadınlar

Kutsal Kitap'ta kadına dair olumsuz tutum Havvâ ile başlamış ve yaratılış anlatısı temele alınarak bu yaklaşım devam ettirilmiştir. Tanah'ta kadınların karıştığı çeşitli olaylardan hareketle kadını tehlikeli olarak gösteren olumsuz niteliklere sahip pek çok kadın örneği bulunmaktadır. Lut'un karısı Sodom ve Gomora'nın helakı sırasında cezalandırılmıştır[140]. Lut'un kızları ise ensest ilişkiyle suçlanmıştır[141]. Rebeka, Esav'ın kutsanması yerine Yakup'un kutsanmasını sağlayarak kocası İshak'ı hile ile yanlış yönlendirmiştir[142]. Yakup'la evli olan Rahel ve ablası Lea arasında erkek çocuğa sahip olabilmek için büyük bir kıskançlık yarışı vardır.[143] Yusuf, Züleyha'nın iftirasıyla zindana düşmüştür[144]; Yahuda, gelini Tamar tarafından hileyle zinaya sevk edilmiştir[145]; Yahudi kahraman Şimşon'un, Delila tarafından tuzağa düşürülerek gözleri oyulmuştur[146]; Bat-Şeba, Davut ile zinası sonucu kocası Uriya'nın ölümüne sebep olmuştur[147]; Süleyman yaşlılığında eşleri tarafından putperestliğe yönlendirilmiştir[148]. Eyüp peygamberin karısı onu Tanrı'ya isyana teşvik etmiştir[149]. Miryam Harun'la birlikte olup Musa'yı çekiştirdiğinden cüzzam hastalığıyla cezalandırılmıştır[150]. Saul'un

---

[139] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", 94; Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/637-639.

[140] Tekvin 19/26

[141] Tekvin 19/32-36

[142] Tekvin 27/13-17

[143] Tekvin 30/1, 15

[144] Tekvin 39/7-20

[145] Tekvin 38/14-18

[146] Hakimler 16/21

[147] 2. Samuel 11/4-5, 24

[148] 1. Krallar 11/4-8

[149] Eyüp 2/9

[150] Sayılar 12

kızı Mikal Davud'un dini coşkusuyla alay ettiğinden ömür boyu çocuğu olmamıştır[151]. Bu ve benzeri örnekler de dikkate alındığında insanlığın en başından beri Tanah'ta yer alan kadınlarının; kötülüğe teşvik eden, hilekâr, düzenbaz ve hatta şirke teşvik eden davranışlarda bulunduğundan olumsuz özelliklere sahip kişiler olarak sunulduğu ve bu yaklaşımın Tevrat'ın genelinde sürdürüldüğü görülmektedir.[152]

Ek olarak kadınlar, ilk kadının yaratılışından beri Yahudi dininde konumlandırıldığı statü gereği Tevrat'ta, Yahudiliğin özü olan ahitleşmenin ve bu ahitleşmeye bağlı Tevrat öğreniminin dışında tutulurlar. Çıkış kitabındaki ilk ahitleşmede kadınların erkeklerin kirlenmesine sebep olan unsur olarak görülmesinden dolayı yalnızca İsrail erkekleri muhatap alınmaktadır.[153] Tesniye kitabındaki yenilenen ahitleşmede ise kadınlar zikredilse de hiyerarşi içinde çocuklardan sonra yer alır.[154] Kadının, böyle önemli bir konuda toplumun en alt katmanında konumlandırılması onun toplumsal, dini ve hukuki birçok haktan mahrum kalmasının sebebi olacaktır.[155]

Ayrıca Yahudi kutsal kitabının çeşitli bölümlerinde kadına olumsuz bakışın eseri olan küçültücü pasajlar ve nitelemeler de yer almaktadır:

"Akılsız kadın yaygaracıdır, böndür ve bir şey bilmez"[156]

"Kadını ölümden acı buldum. O kadın ki yüreği tuzak ve ağlar, elleri zincirlerdir. Tanrı'nın önünde iyi olan adam ondan kaçıp kurtulur, fakat suç işleyen ona tutulur."[157]

"...Koynundaki kadına karşı ağzının kapı kanatlarını koru."[158]

"İnsan Tanrı'nın önünde nasıl doğru olabilir? Kadından doğan biri nasıl temiz olabilir?"[159]

"...Bir kadın değirmenin üst taşını Avimelek'in üzerine atıp başını yardı. Avimelek hemen silahlarını taşıyan uşağını çağırdı ve "Kılıcını çek, beni öldür" dedi, "Hiç kimse,

---

[151] II. Samuel 6/16, 20-23

[152] Araz, "Dinlerde Kadın", 3-4; Hakkı Şah Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2002), 101-102.

[153] Çıkış 19/10-15

[154] Tesniye 29/10-11.

[155] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/639.

[156] Süleyman Meselleri 9/113

[157] Vaiz 7/26

[158] Mika 7/5

[159] Eyüp 25/4

'Avimelek'i bir kadın öldürdü' demesin." Uşak kılıcını Avimelek'e saplayıp onu öldürdü."[160]

Bu pasajlarda da kadınlar benzer bir şekilde hilekâr, kurnaz, düzenbaz, kötülüğün kaynağı, kötülük yapmaya kışkırtıcı, kötülüğe yardımcı, kibirli, şehvetine düşkün ve zinacı, kavgacı, korkak, putperestliğe eğilimli gibi pek çok sıfatla nitelenmiştir. Kadın cinsi kötü sıfatlarla nitelenerek kadından kendini sakınmanın gerekliliği defalarca vurgulanmaktadır. Hatta bir kadın tarafından öldürülmek bile istenilmemesi kadının ne kadar kötü ve aşağılık görüldüğünü gösterir. Tüm bunlar Yahudilikte kadına dair inşa edilen olumsuz bakış açısını açıkça ortaya koymaktadır. Yahudi kutsal kitabında kadınla ilgili bu denli olumsuz imajlarla sınıflandıran dışlayıcı bir yaklaşımın yer alması Yahudi dinindeki kadının statüsünün erkeğe göre ne kadar aşağıda olduğunu göstermektedir.

2.2. Rabbinik Literatüre Göre Kadın

Yahudi tarihi incelendiğinde kadınların Birinci Tapınak döneminde cinsiyet ayrımcılığı yaşadığına dair herhangi bir kanıt bulunamazken, İkinci Tapınak döneminde kadınlar tamamen Yahudi dini pratiklerinin dışına itildiler ve tapınaktaki kadınlar avlusu dışında hiçbir kutsal bölgeye giremedikleri görülmektedir. Böylece kadın erkeğe göre ikincil plana itilmekle birlikte Tanrı'dan ve Tanrı'yı temsil eden ilahi olan şeylerden de uzak bir konuma düşürülmüştür.[161] Tapınağın yıkılmasıyla birlikte kadınların dini hayatı daha çok ev içinde ve erkeğe yardımcı olma çerçevesinde şekillenen Rabbinik yasalarla devam etmiştir. Rabbinik literatür, kadınların sosyal hayatta yer almaları konusunda ikinci tapınak döneminden çok daha kısıtlayıcı olmuştur.[162]

Yahudi kaynaklarında kadınlarla ilgili hem olumlu hem olumsuz ifadeler yer alsa da Yahudi din bilginleri, eserlerinde olumlu görüşleri neredeyse hiç yansıtmazlar.[163] Kötülüğün kaynağı olan kadınlar günaha yatkın olarak görülmüşlerdir. Bu durum, ancak bir erkeğe bağlı olmakla giderilebilir. Tanah'taki olumsuz kadın imajına odaklanan din

---

[160] Hakimler 9/53-54

[161] Baskin, "Women and Judaism", III/1480-1482.

[162] Tal Ilan, "Women: Judaism", *Religion Past and Present: Encyclopedia of Theology and Religion*, ed. Hans Dieter Betz vd. (Leiden Boston: Brill, 2012), 11/536.

[163] Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu", VIII/615.

bilginlerinin yorumlarıyla Rabbâni literatürde olumsuz söylemler artarak devam eder. Hatta kadınların zeka seviyesi sorgulanarak çeşitli spekülasyonlar üretilmiştir. Öyle ki Talmud'un neredeyse tamamının kadın nefretinin temsili olduğu bile söylenebilir.[164]

2.2.1. Rabbani Literatürün Olumlu Kadın Söylemleri

Rabbani literatürde kadınlarla ilgili olumlu söylemler de karşımıza çıkar. Kadınların yetersizliği, ahlaki sorunları ve kötülüğe teşvik edici özelliklerine karşın Tevrat'takine benzer bir şekilde evlilikle her anlamda erkeğin tamamlayıcısı, eş ve anne olarak kutsallıkla ilişkilendiren pasajlar da bulunmaktadır.[165] Talmud'da; iyilik, selamet, bereket, koruma, Tevrat ve hayır olmak üzere kadının eşine kattığı altı erdemden bahsedilir. Ancak burada bu değerlerin karşılıklı ya da ortak olarak evliliğe bir katkı değil yalnızca kadın tarafından erkeğe yüklenen değerler olması dikkat çekicidir.[166]

Talmud'da ilginç bir şekilde kadınların erkeklerden daha zeki olduklarının çıkarılabileceği ifadeler de bulunmaktadır. Bazı din bilginlerine göre kadınlara dair Talmud'daki kötü yakıştırmaların doğrulanabilir olmadığı ifade edilir. Ayrıca kızlar on iki, erkekler on üç yaşında rüşte girip erkeklerin zekâ seviyelerinin ancak yirmili yaşlarda kadınlarınkiyle eşitlenmesinin altı çizilir. Yine kadınların bazı konularda şahitlik yapmasının mümkün olduğu, onlarda bir eksiklik olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca bir grup din adamı kadınların eğitim görmesi gerektiğini ifade ederek bunun yasal bir engellemeden çok pratikteki bir uygulama olduğunu söylemiştir. Tiberias bölgesinde faaliyet gösteren Rabbi Ben Azzai (ö. M.S. 2. yüzyıl) kadınların eğitime katılmasını savunan bu Rabbilerden birisidir. Yine Talmud'da bazı dönemlerde kadınların eğitimden geçtiklerine hatta eğitimci olduklarına dair örnekler de bulunmaktadır.[167]

Tanah'ta kadınların ibadet kısıtlaması olmaksızın dini hayatta bulunduğuna dair ifadeler olduğunu düşünen bazı din bilginleri kadınların muaf tutulduğu birtakım

---

[164] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Kadın", 50.

[165] Benzer bir duruma Roma geleneğinde de rastlanmaktadır. Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/644.

[166] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Kadın", 51.

[167] Yasdıman, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", 131-133.

ibadetleri yapabileceğini savunmuş ve hatta tizitzit, tefillin, şema duası gibi bazı emirlerde düzenlemelere gidilmiş, ibadetlere katılımlarına izin verilmiştir.[168]

Genel olarak Rabbinik literatürde hâkim olan kadın algısı olumsuz olmasına rağmen yukarıda işaret edildiği üzere olumlu açıklamalara da rastlamak mümkündür. Hatta daha da ileri giderek din bilginlerinin, Tevrat'ın daha çok kadınları kötü ve ikinci sınıf olarak niteleyen kısımlarına odaklanıp Yahudiliğin erkeğin gölgesindeki kadın motifini inşa etmiş olduklarını söyleyebiliriz. Rabbani literatürde kadına bir değer atfedebilmesinin yolu ahlaksız kadın imajına karşı anne olarak sevgi ve saygıya layık, erkeği kötülüğe sevk eden bir varlık olmasına rağmen eş olarak erkeği tamamlamasıdır.[169] Rabbilere göre kadın sosyal hayatın dışına itilmekle kalmamış dini hayatta da kişiliksiz ve gölge bir nesne gibi konumlandırılmıştır. Bununla birlikte bu durumun tam tersi olarak kadınlara korumacı ve değerli bir perspektiften yaklaşan ve hatta tabiri caizse Tevrat'tan hatalı çıkarımlarda bulunarak kadınların hak ettiği değerin altında görüldüğünü ifade eden din adamlarının geleneksel Yahudilikte oluşu çelişik bir kadın algısının var olduğunu göstermektedir.

2.2.2. Rabbani Literatürde Olumsuz Kadın Söylemleri

Rabbinik literatür; kadını erkeğin tamamlayıcısı ve yardımcısı olarak görmekte, iyi bir eş ve anne olmakla onurlandırarak yüceltmektedir. Ancak kadın eş ve annelik rollerinin dışına çıktığında ona cinsel doyumsuzluk, ahlaki ve akli eksiklik atfederek olumsuz bir tutum izlenmektedir.[170] Nitekim kadınların bu yönü Aziz Augustine'in özellikle üzerinde duracağı bir konu olacaktır.

Rabbinik literatürde kadınların ciddi bir tehlike olarak görülmesinin ardında cinsel çekiciliklerinin toplumsal bozulmaya yol açabileceği düşüncesi vardır. Çünkü Yahudilikte kadın erkek ilişkileri cinsellik temeli üzerine kurulmuştur.[171] Nitekim Tanrı,

---

[168] Örneğin çağdaş bir Yahudi din bilgini olan Rabbi Moshe Meiselman böyle düşünmektedir. Kiddushin 29a, Eurivin 96b, Berakhoth 20a-20b, Menachoth 43a. Yasdıman, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", 133-134.

[169] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/644.

[170] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 343.

[171] Baskin, "Women and Judaism", III/1484; Dualı, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Olumsuz Kadın Algısı", 318.

sıkıntıya neden olacağını bildiğinden dolayı kadının yaratılışını geciktirmiştir. Çünkü Tanah'a göre kadın yaratılış bakımından zayıf olduğundan kendisinin ve Âdem'in başına çok iş açacaktır.[172] Öyle ki babalar kız çocuk sahibi olmaktan çok korkmuşlar, kız çocuğu sahibi olmayı büyük bir talihsizlik olarak görmüşlerdir.[173] Nitekim Talmud'da kadına bir değer atfedilebilmesinin yolu bir erkeğe bağlanmaktan geçmektedir.[174]

Rabbinik tutumun kadını toplumsal hayattan uzak tutma gayretinin arka planında birkaç farklı unsurdan bahsedilebilir. Öncelikle kadının erkekten farklı konumu, daha düşük olan karakteri, kadının duygusal ve akli zayıflığı bizzat vurgulanmıştır. Bu sebeple de kadınların kandırılmaya daha açık bir yapıda oluşu onları toplumdan daha uzak tutmayı gerektirmektedir. Yine kadınların tüm emirlerin muhatabı olmaması ve asli alanının ev kabul edilmesi dolayısıyla kadının toplumsal hayatta yer alması hem kendi kimlik ve onuruna hem de erkeklerin asli unsuru olduğu cemaatin onuruna yönelik bir saldırı olarak anlaşılmaktadır. Bir diğer görüşe göre de kadının erkek üzerinde ayartıcı etkiye sahip oluşu bu sınırlamanın sebeplerinden birisidir.[175]

Kadınlar kötülüğün kaynağı olarak görüldüğünden kadınlardan sudur edebilecek kötülükler karşısında çeşitli katı tedbirler almak için sinagogda ve sosyal yaşamda kadın ve erkek arasına adeta bir bariyer çekilerek bu kötülükler engellenmeye çalışılmıştır.[176] Kadınların zorunluluk olmadıkça evden çıkmamaları ve erkeklerle fiziki temaslarına dair son derece sert düzenlemeler yapılmıştır. Hatta Talmud'da Pappos Ben Yahuda[177] gibi evden çıkarken karısının üzerine kapıyı kitleyen din alimleri zikredilmektedir. Zaruri bir durumda dışarı çıktıklarında ise sokaktaki tavırları, tesettürleri vs. çok sıkı kurallara bağlanmıştır. Sokağa çıkarlarken mutlaka başlarını örtmelidirler. Kadınlar, kutsal metinlerin kaleme alındığı dönemlerde erkeklerin kendilerini görüp fitneye

---

[172] Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu", VIII/616.

[173] Sanhedrin 100b, Niddah 31b.

[174] Sanhedrin 22b.

[175] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 352-353.

[176] Baskin, "Women and Judaism", III/1484; Dualı, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Olumsuz Kadın Algısı", 318.

[177] Pappos ben Yehuda, Talmud döneminin önemli Yahudi bilginlerinden biridir ve Talmud'da adı sıkça geçer. Hayatı ve çalışmaları hakkında bazı bilgiler bulunmaktadır, ancak tam yaşam öyküsü ve ölüm tarihi hakkında kesin bilgiler sınırlıdır. bkz. Berakhot 61b, Sanhedrin 93a.

düşmelerini önlemek amacıyla örtünmüşlerdir. [178] Bu tesettürün boyutu Talmud'da yas tutan bir kadın gibi tepeden tırnağa her yerini örtmek olarak ifade edilmektedir. Hatta evdeyken bile başlarını örtmeleri hoş bir şeydir.[179]

Bir erkeğin bir kadınla konuşması çok büyük bir ihtiyaç haiz olmadıkça kesinlikle yasaktır, kadınların sokaktayken kocası bile olsa erkeklerin önünden yürümeleri dinen caiz değildir. Hatta Talmud'da kadınların arkasından yürüyen erkeklerin ahirette nasiplerinin olmayacağından bahsedilir. Bu yüzden Kudüs ve Tel Aviv gibi bölgelerde bazı mahallelerde sokak kaldırımın bir tarafından kadınlar bir tarafından erkekler yürüyecek şekilde düzenlemeler yapılmıştır.[180] Rabbiler, kadın ve erkeğin fiziki temaslarını çok tehlikeli bulmuşlar ve her ne sebeple olursa olsun teması engellemeye çalışmışlardır. Öyle ki Tanah'ta bir kadın kaza ile bile bir erkeğin mahrem bölgelerine dokunsa elinin kesilmesi emredilmiştir.[181] Bu sebeple alışverişte erkek, şeytanın hissesinden almış gibi olacağından cehennem azabı görmemesi için kadın doğrudan erkeğin elinden para ya da ürün alıp vermemelidir. Kadının sesinin dahi duyulması istenmemektedir, böyle bir durumda koca kadını boşayabilir ve kadın hiçbir hak talep edemez.[182]

Talmud'da kadınların erkeklerden daha zayıf bir zekaya sahip olduklarından, kolaylıkla aldanabilecekleri dolayısıyla şahitlik edemeyeceklerinden bahsedilir. Kadınlar bilhassa şahitlik konusunda sağırlar, dilsizler, körler, deliler, kumarbazlar ve uyuşturucu kullananlarla eş tutulmuş ve din adamlarının kıyas ve içtihatları sonucu yüz kişide ancak bir kişi hükmünü taşıdıkları ortaya konulmuştur.[183] Kadının şahitliği düşük karakterli erkeklere denk olarak ancak çok istisnai durumlarda ve erkek şahit olmadığında, tespit yapabilmek yahut hakikatin ortaya çıkarılabilmesi amacıyla

---

[178] Tesettür, kutsal metinlerin yazıldığı dönemde ortaya çıkmıştır. Bunun başlıca sebebi de erkeklerin kadınları görmesi engellenerek fitneye düşmelerinin önüne geçmektir. Bkz. Yasdıman "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler", 108.

[179] Eruvin 100b, Yoma 47a.

[180] Berachot 61a; Araz, "Dinlerde Kadın", 5-6; Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler", 104-113.

[181] Berachot 61a, Tesniye 25/11-12; Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu", VIII/623.

[182] Kethuboth 72a; Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler", 104-113.

[183] Rosh Hashanah 22a, Sanhedrin 27b-28a; Araz, "Dinlerde Kadın", 5-6.

olabilmektedir. Şahitlikleri ise daha çok kadınlara özel hallerde dikkate alınmıştır. Bu noktada Yahudi hukuku şahitlik yapmayı erkekler için bir öncelik olarak görürken, kadınlar için şahitlik yapmamayı öncelikli esas kabul etmiştir.[184]

Rabbinik literatürde erkeklerin suçlarında şahsilik esasken, kadın söz konusu olduğunda ilginç bir biçimde suç şahsiliği aşıp tüm kadın cinsine mal edilmekte ve bedelini tüm kadın cinsi ödemektedir. Bu durum Havva'nın işlediği günahta açıkça görülmektedir.[185] Öyle ki Yahudi din bilginlerine göre adet kanı, bekaret kanı, hamilelik, doğum sancısı, çocuk yetiştirme sorumluluğu, kulakların delinmesi, şahitliğin kabul edilmemesi gibi unsurlar Âdem'in eşi Havva'dan miras kalan cezanın uzantılarıdır.[186]

Talmud'da kadınların ebelik ve yün eğirme gibi el becerileri dışında herhangi bir yeteneklerinin olmadığından da bahsedilmektedir. Yani kadınlar entelektüel ve manevi alanla değil biyolojik ve teknik alanla ilişkilendirilerek sınırlandırılmıştır.[187] Bu durum kadınların çocuk bakımına ve rutin ev işlerine gerekli özeni göstererek aynı zamanda ev ekonomisine katkı sağlamasını ve kocasının öğrenimini kolaylaştırmasını sağlamaktadır. Ayrıca bu faaliyetlerin daha çok toplumsal hayatın kadın sınıfıyla münasebeti gerektiren işler olması dikkat çekicidir.[188]

Kadınlar, sınırlı akla, kıt anlayışa ve zayıf bir zekaya sahip olduğu için Tevrat'ı amacının dışında yorumlama ihtimalleri bulunmaktadır. Bununla birlikte halihazırda günaha meyilli olan kadının geniş bilgi birikimi elde ederek dini emirlere karşı ilgisiz kalması ve daha kolay günaha yönelip Tora'yı saçma sapan bir hale dönüştürebilme tehlikesi de mevcuttur. Bu nedenle kesinlikle kadınlara Tora öğretilmemeli ve ilmi çalışmalardan uzak tutulmalıdırlar. Bu yüzden kadınları eğitmek gereksiz ve tehlikeli bir uğraş olarak görülmüştür. Kadınların yapabilecekleri en iyi şey erkeklerine ilmi çalışma ortamı hazırlamaktır.[189] Bu sebeple toplumsal görev ve sorumluluklarda Talmud; erkeğe

---

[184] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 353.

[185] Bu düşünceyi Augustine de devam ettirecektir. Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/645.

[186] Dualı, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Olumsuz Kadın Algısı", 313.

[187] İşaret edildiği üzere Roma toplumunda da kadın için aynı düşünceler hakimdir. Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 344.

[188] Berochot 17a, Ketubot 59b; Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 354.

[189] Dualı, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Olumsuz Kadın Algısı", 320.

liderlik, dini öğrenim ve adaleti yerine getirme sorumlulukları yüklerken, kadının sorumluluk alanını ev hayatı, sadaka ve hayır işleri ile sınırlamıştır.[190]

Kadınların dini hayatı yalnızca Şabat mumlarını ve Hanuka kandillerini yakmak, Purim mecellesini okumak, Fısıh'ta yiyecekler hazırlamak ve ailenin temizlik kurallarının takibini yapmaktan ibarettir. Sinagogda[191] kendilerine ayrılan özel bölümlerde seyirci olarak bulunmaktan ziyade ibadethanede yeri yoktur. Kadınlar ibadet yönetemez ya da din görevlisi olamazlar ve minyanda gerekli sayı için hesaba katılmazlar. Zaten kadınların yalnız ibadet etmesi istenilmektedir.[192] Bu bağlamda kadının erkeğin gizli kalan kaburgasından yaratılmış olması onun ağırbaşlılığını, iffetini ve evine bağlılığını sembolize eder. Bu yüzden kadının mükemmel ve üstün olması mahremiyeti ve gizliliğiyle ölçülür.[193]

Rabbani literatürde kadınlar bir taraftan gizemli ve ürkütücü görülürken bir taraftan da iyi bir eş ve anne olmakla saygıdeğer bir statüde görülmektedirler. Bu sebeple erkeğin seçeceği eş çok önemlidir. Çünkü karısı onun kurtuluşuna da mahvına da sebep olabilir. Kadına yönelik bu çelişik ve negatif unsurları çokça barındıran algı yüksek ihtimalle Grek-Roma kültürünün baskın etkisidir.[194] Her ne kadar Rabbiler kadınların eksik olduğunu şiddetle vurgulasa da Tanah'tan kadınların akıl ve anlayışlarının gayet yerinde olduğu çıkarılabilir. Ayrıca Âdem'in bir kadın tarafından aldatılmış olması kadının zekâ seviyesini göstermesi açısından sorgulanmaya oldukça açıktır.[195]

2.2.3. Önemli Yahudi Din Bilginlerinin Kadın Konusundaki Fikirleri

Talmud bilgini Rabbi Eliezer'e (M.S. 2. yüzyıl) göre de kadın, iğne dokuma dışında bir bilgeliğe sahip değildir.[196] Yine Talmud'da kadın günaha sebebiyet

---

[190] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 352.

[191] Bu durum Ortodoks Yahudiler için geçerlidir.

[192] Araz, "Dinlerde Kadın", 6.

[193] Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu", VIII/626.

[194] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 344-345.

[195] Yasdıman, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", 130.

[196] Talmud, Yoma, 66b:12.

verdiğinden fitne sebebi olarak görülür, yeryüzüne inen on adet fitne ve dedikodunun dokuzunun kadınlar tarafından alındığı belirtilmektedir.[197]

Yahudi tarihçi Josephus'a (M.S. 100) göre kadın, her şeyde erkekten alçaktadır ve ona boyun eğmelidir. Bu otorite, Tanrı velayet hakkını erkeğe verdiğinden bu otorite, kadını alçaltmaktan ziyade onu yönetmek için Tanrı tarafından erkeğe verilmiştir.[198] Kadın cins olarak zayıf, gevşek ve açık sözlü olduğundan dolayı şahitlikleri kabul edilmemektedir. Kadının erkek üzerindeki gücü; güzelliği, emeği ve doğurganlığıdır ancak otorite erkek olduğu için kocasına itaat etmek zorundadır.[199]

Yahudi düşünürü Philo (M.S. 50),[200] Tanrı imajını ve kötülüğün kadınlar aracılığıyla yayılışını insan yaratılışının üç aşamalı yorumuyla açıklamaktadır.[201] Philo'ya göre ilk yaratılan insan (orijinal Âdem), Tanrı'nın benzeri olarak biçimlenmiş, sırf zekadan/ruhtan ibarettir, her açıdan iyi ve mükemmeldir. Yalnızca akıl tarafından algılanabilen, cisimsiz, erkek veya dişi olmayan, doğası gereği ölümsüz bir varlıktı. Tanrı, ikincil olarak dünyevi Âdem'i topraktan oluşturur ve içine ilahi ruh üfler. Topraktan yaratılmayla birlikte beden oluşmuş, beden ve ruh, dünyevilik ve ilahiliğin karışımı olarak erkeklik ve kadınlıktan oluşan ölümlü ve bozulabilir varlıktır. Erkek aklı ve ruhu kadın ise bedeni ve duyguyu temsil eder. Yılanın aracılığıyla erkek ve kadın arasında meydana gelen arzunun günaha götürmesiyle ölümlülük oluşmuş, erkek zevki doğrudan değil kadın üzerinden elde ettiğinden aklı temsil eden erkek yönetilen ve ölümlü olmuştur. Buradan hareketle mükemmel ilk insanın felaketini kadın başlatmıştır.[202] Buna göre Philo, düşüşle birlikte Âdem'in ölümsüz tarafının kontrolü altında kötülüğünü ortaya çıkaramayan ölümlü parçanın Âdem'den ayrılarak insanı

---

[197] Talmud, Kiddushin, 49b, Antik Roma'da da kadınlar yalnızca bu gibi işlere uygun görülmekteydi. Dualı, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Olumsuz Kadın Algısı", 316-317.

[198] Flavius Josephus, *Against Apion*, ed. Steve Mason, çev. John M. G. Barclay (Leiden; Boston: Brill, 2007), 282-2872.24 ; Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 53.

[199] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/647.

[200] Philo'nun kadına dair fikirleri ile Augustine'in görüşleri arasındaki benzerlik oldukça dikkat çekicidir.

[201] Ruether, *Women and Redemption*, 23.

[202] Bu yaklaşım Augustine'de de benzer şekilde devam etmiştir. Sonraki bölümde Augustine'in bu fikirlerine ayrıntılı yer verilecektir. Philo, *Questions on Exodus*, çev. Ralph Marcus (Cambridge, Mass. London: Harvard university press W. Heinemann, 1970), 15-17 1/8; Ruether, *Women and Redemption*, 23; Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/646-647.

günaha ve ölüme sürüklediğini düşünmektedir. Philo'ya göre bu lekeden kurtulmanın tek yolu ise erkeğin evliliği ve cinsel yaşamı reddederek orijinal bekarlık durumuna geri dönüp manevi bütünlüğünü yeniden kazanması ve böylece ölümsüz ilahi parçasıyla birleşmesidir. Kadınlar her ne kadar günah ve düşüşün müsebbibi olarak ölümlülüğü temsil etseler de bekarlığı seçerek Tanrı ile birliktelik içindeki bakire bütünlüklerini geri kazanabilirler. Çünkü manevi bütünlük asıl olarak erkeklere özeldir ancak kadınlar, kadınsal işler olan cinsellik ve üreme işlerini geri planda bırakarak manevi olarak erkek olmak şeklinde kimliklerini inşa ederler.[203]

Philo, kadın ve erkek konusundaki teolojisini cinsiyet kutupluluğu teorisi üzerine inşa etmiştir. Bu bağlamda kadını pasiflikle erkeği ise aktiviteyle özdeşleştirmektedir. Böylece etkinliği oluşturan erkek ruhun üst kısmını, pasifliğiyle öne çıkan kadın ise alt kısmını meydana getirmektedir. Eril ruh bilgeliği ve tüm erdemleri temsil etmektedir ve tek başına iyidir. Dişil ruh ise bedensel ihtiyaçların hizmetinde ve tutkuların egemenliği altındadır. Bu sebeple Philo'ya göre kadın cinsiyeti mantıksızdır, çünkü hayvani tutkulara, korkuya, üzüntüye, zevk ve arzuya daha yakındır. Erkek; harekete neden olur, koşulları etkiler, asil eylem ve kavramlar üretirken; kadın, harekete geçirilen, eğitilen, korunan ve yardım edilen bir varlıktır.[204]

Yukarıda bahsedilenlerin benzerleri Yahudilikte öne çıkan din alimleri de açıkça ifade etmişlerdir. Yahudi inanç esaslarını sistemleştirmiş olan Maimonides'e (M.S. 1204) göre kadın cemaatte hiçbir surette yer alamaz ve kamusal görevlerde bulunamaz. Bununla birlikte kocasının el ve ayaklarını yıkamak gibi her türlü hizmetinde bulunmak zorundadır ve bunları yapmadığı takdirde dövülmeyi hak eder.[205]

---

[203] Yahudiliğin bu Helenistik okumaları, "erkek ve dişinin olmadığı" vaftizle kurtarılmış Hristiyan teolojisinin temelleri olabilir. Philo, "The Therapeutae" bkz. Ruether, *Women and Redemption*, 24; Dursun Ali Aykıt, "Bir Yahudi Mistik Grubu: Therapeutae", *Kutadgubilig: Felsefe - Bilim Araştırmaları* 23 (2013), 49-67.

[204] Philo, *Questions and Answers on Genesis*, çev. Ralph Marcus (Cambridge, Massachusetts: Harvard university Press, William Heinemann, 1953), 288-289 4/15; Sister Prudence Allen RSM, *The Concept of Women* (Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1997), 191-192.

[205] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 52; Harman, "Kadın", 24/85.

2.3. Yahudi Yaşamında Kadın

Yahudilik genellikle ataerkil bir din olarak tanımlanmıştır. Çünkü manevi ve ahlaki açıdan kadın-erkek eşitliği öngörülmesine rağmen hukuki, sosyal ve dini açıdan kadın erkeğin gerisinde ve erkeğe bağlı olarak konumlandırılmıştır. Yahudilikte Tevrat hukuki sistemi sosyal, dini ve ekonomik açıdan topluma tam üyeliği ancak erkeğe özgü olarak görmektedir. Kadın ise daha düşük konumda ve erkeğe bağımlıdır. Ayrıca aile ve toplum menfaatleri her şeyden önce erkeğin otorite, onur ve mülkünü koruma amacı içermektedir.[206] Yahudi geleneğinde kadının asli görevi eş ve annelik çerçevesinde oluşan ev hayatı[207], erkeğin görevi ise ekonomik ve idari liderlik, dini-hukuki otorite, ibadet ve dini öğrenimi kapsayan kamusal alan olarak belirlenmiştir.[208]

2.3.1. Sosyal ve Hukuki Boyutta Kadın

Yahudilikte erkeğin kadına üstünlüğü, erkeğin biyolojik olarak güçlü olmasıyla birlikte ihtiyaç ve yetenekleri bakımından farklılığıyla toplumda yöneticilik vasfı kazanmış olmasıyla da ilişkili olarak görülür. Erkekler kadınlara nazaran güçlü, akılcı ve duygusal olarak daha dirençli olduklarından hükmetme ve yönetmeye daha uygunlardır. Böylece erkekler bu yetenekleriyle dünya düzenini sağlarken, kadınların yetenekleri ise çocuk doğurarak türün üretilmesi ve ailenin idaresine uygun olarak ev düzenini sağlamaya yöneliktir.[209]

Yahudi toplumunda kadının konumunu en güzel özetleyen şey Yahudi erkeklerin her sabah düzenli olarak yaptığı "Şema Yisrael" duasında *"Beni kadın yaratmadığın için sana şükürler olsun ey Tanrım"* şeklinde bir ifade kullanmalarıdır.[210] Bu duanın gerekçesi erkeğin asli cins olarak nesli devam ettirmesi ve dini görevleri idame ettirebilmesi olarak gösterilir.[211] Yahudi bir kadının yaratılma gayesi ise kocasına tam

---

[206] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/338.

[207] Geleneksel tabirde *"şalom bayit"* denilmektedir.

[208] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 332.

[209] Balıkçı, *Eski Ahit'te Kadın İmgesi*, 7.

[210] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 51.

[211] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/643.

bir teslimiyet ve hizmet olduğundan ancak kocasının arzusuna uygun yaratıldığından dolayı şükredebilir.[212]

Aslında erkeklerin bu duayı yaparak minnetlerini ifade etmelerinin en temel sebebinin Yahudi yaşamında kadının düşürüldüğü korkunç durum olduğu söylenilebilir.[213] Nitekim olası bir durumda kadındansa erkeğin hayatını kurtarmanın daha değerli olduğu prensibi bu durumu daha iyi açıklamaktadır.[214] Erkeklerin her sabah kadın yaratılmadığı için Tanrı'ya şükrü borç bilmesi kadın olarak yaratılma fikrinden dahi kaçınıldığının ifadesidir. Kaderin kötü bir cilvesiyle yaratılmış olan kadınlar, yalnızca toplumun idamesini sağlayacak görev ve sorumlulukları yerine getirmesi gereken ikinci sınıf varlıklar olarak görülecek kadar değersizleştirilmektedir. Yahudiliğin kadın ve erkek rolleriyle birlikte olumsuz kadın algısının oluşumunda Tekvin'de yer alan yaratılış hikayesinin oldukça önemli bir yeri vardır.[215] Ancak bu bölüm dönemin mevcut bakış açısını yansıtmakla birlikte, kadın algısının pratik kültürde norm haline gelişi asıl olarak Rabbani literatürle olmuştur. Nitekim bu metindeki ifadeler aslında o kadar da olumsuz mana içermemesine rağmen Grek-Roma kültürünün de etkisiyle Rabbani geleneğin yüklediği anlam belirleyici olmuş ve hâkim anlayış haline gelmiştir.[216]

Yahudi bir kadın yasal olarak kocasının hakimiyeti altındadır ve dini topluluğun kamusal yaşamında esasen hiçbir rolü yoktur. Kutsal yazıların incelenmesi ve ibadetlerin uygulanması tamamen erkeklerin işi olarak görülür. Yahudilikte kadınların önemli ve belirleyici bir rolü ancak özel hayat ile sınırlıdır.[217]

Kadının etkin alanı ev, eş olma, erkeğin dini öğrenimine katkı sağlama ve annelik kapsamında sınırlı bir dini yaşam olarak şekillenirken, erkek ise erkek merkezli geniş ve kuralcı gelenek yapısının bir getirisi olarak hukuk, ibadet ve sosyal alanda asli

---

[212] Ramazan Işık, "Dini Sorumluluklar Bağlamında Kadının Statüsü" (Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum), Ankara: Dinler Tarihi Araştırmaları, 2012), VIII/660.

[213] Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu", VIII/628.

[214] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/643.

[215] Bu noktada Yahvist yaratılış hikayesi ön plana çıkarılmış ve etkili olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Yahudi ve İslâm Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüş, İslâm Araştırmaları Dergisi, 2003, sayı: 9, s. 1-48"

[216] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/632.

[217] Parvey, "The Theology and Leadership of Women in the New Testament", 120.

fonksiyonlarda bulunmaktadır.[218] Ancak ev ve aile hayatıyla sınırlı olmakla birlikte dönemsel olarak değişen ihtiyaçlar, dinin oluşum ve gelişimi ve farklı kültürlerin etkisiyle değişik tavırlar da oluşabilmiştir. Örneğin Tanah'ta kadınların ticaret yaptığı, üzerinde tasarruf edebildikleri kendi malları olduğuna ve mirastan pay alabildiklerine dair ibareler yer almasına ve Talmud öncesi dönemde kadının malını kocasında ayrı tutabileceği düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen sonraki dönemlerde kadınlar bu özgürlüklerden mahrum kalmışlardır.[219]

2.3.2. Evlilik ve Aile Hayatında Kadın

Yahudi hukukuna göre evlilik bir kadını bir erkeğe ait kılma olarak algılanmaktadır. Bir kadın, tıpkı Roma kültüründeki gibi Yahudi dini kültüründe de evlenene kadar babasının himayesi altında, evlendikten sonra da kocasının mutlak hakimiyeti altındadır ve bu himaye kadını dini sorumluluktan dahi muaf kılmaktadır. [220] Bu sebeple erkekler toplum içerisinde hem kendi fiillerinden hem de bakmakla yükümlü oldukları kişilerin fiillerinden sorumludurlar. Bu sorumluluk eş, çocuklar ve hatta sahip olunan hayvanları içermektedir. Bu sorumluluğun temel sebebi ise toplumun temel biriminin birey değil aile olarak görülmesidir. Bu yüzden yükümlülüğü ailenin reisi olarak erkek üstlenmiştir. Her ne kadar İsrail hukukunun başlıca amaçlarından birisi ailenin bütünlüğünü güvence altına almak olsa da ailenin çıkarları genellikle erkeğin çıkarları ile özdeşleştirilmektedir. Kadının aile bütünlüğüne en önemli katkısı ise cinselliğidir. Böylece hem kocası ile ilişkisi pozitif yönde etkilenecek hem de çocuk sahibi olunabilecektir.[221]

Yahudi bir kadınının hukuki olarak evlilikteki en önemli hakkı geçiminin kocası tarafından sağlanmasıdır. Ancak malının kullanım hakkı hiçbir surette kendisinde değildir. Yahudi bir kadınla dair -malıyla alakalı olanlar da olmak üzere- tüm kararları himayesinde olduğu erkekler vermektedir. Bu yüzden babası adeta malı hükmünde olan kızını istediği kişiyle evlendirebilir hatta Tevrat'ta geçtiği gibi kızını cariye olarak da

---

[218] Baskin, "Women and Judaism", III/1478; Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/642-643.

[219] Yasdıman, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", 134.

[220] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 349.

[221] Bird, "Images of Women in the Old Testament", 49-51.

satabilir.[222] Kocanın karısının üzerindeki hakimiyeti de tıpkı bir mala sahip olması gibi olduğundan karısına her konuda müdahale imkânı vermiştir. Bununla birlikte bu durum kocanın ölümü sonrası kadının kayınbiraderleri başta olmak üzere kocanın yakın erkek akrabalarına miras olarak geçmesine neden olmuştur.[223] Bir kadının babasının mirasından pay alabilmesi için ise ancak miras alabilecek başka bir erkek olmaması gerekir.[224]

Yahudi dininde kadın ancak anne olduğu takdirde kutsal bir konum elde eder.[225] Annelik kadını ebeveyne hürmet noktasında erkekle eşit bir konuma çıkabilir. Metaforik olarak annelikle birlikte kadının rahminden Tanrı'nın şefkatine bir geçiş meydana gelmektedir.[226] Bu sebeple çocuklar annelerine karşı son derece saygılı davranmalıdır, aksi takdirde ölüm dahil olmak üzere çeşitli cezalar alabilirler.[227]

Yahudilikte Yahudi kimliğinin taşıyıcılığı annelikle kadına yüklenmiştir. Ancak çelişkili bir biçimde Yahudi kimliğinin en belirgin sembolleri olan sünnetten, Tevrat öğreniminden ve çoğu emirden muaf tutularak eksik bir dini kimliğe ve kutsallığa mahkûm edilmiştir. Bu durum Talmud'da kadının haya duygusu ve mahremiyeti bağlamında açıklanmaktadır.[228]

Yahudilikte boşanma muteber bir şey değildir fakat mümkündür. Boşanma hakkı erkektedir ve ancak erkeğin kadına boş kâğıdı vermesiyle birlikte gerçekleşir. Bu yüzden birtakım mağduriyetlerin engellenmesi için evlilik sözleşmesi mahiyetindeki "ketuba" uygulaması getirilmiştir. Bu belgede ayrılık veya kocanın ölümü sonrası kadına verilecek mal miktarı yazılır.[229] Ancak bu hakkın verilmesine rağmen kadının ketubada yazan haklarını almasını fesheden pek çok şart söz konusudur.[230] Yine erkeğin

---

[222] Çıkış 21/7, Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 338.

[223] Işık, "Dini Sorumluluklar Bağlamında Kadının Statüsü", VIII/654-655.

[224] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 51-53; Baskin, "Women and Judaism", III/1479; Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 347.

[225] Yasdıman, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", 140.

[226] Carmody, "Judaism", 188.

[227] Yasdıman, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", 140.

[228] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 358-359.

[229] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 53; Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 338.

[230] Araz, "Dinlerde Kadın", 8.

ölümüne dair güvenilir bir kanıt olmaması, akıl hastası olması gibi durumlarda kendi rızasıyla get belgesi verememesi yahut get belgesini vermek istememesi durumunda kadınların boşanma ve yeniden evlenme durumu mümkün olmamaktadır. Bu durumdaki kadın *aguna* yani "eşine zincirlenmiş" kabul edilmektedir.[231]

Bir kadının nişanlı ya da evliyken başka bir erkekle ilişkiye girmesi halinde iki taraf da ölümle cezalandırılır. Fakat Sanhedrin'in yokluğunda bu durum boşanma ve ketuba parasını kaybetme şeklinde güncellenmiştir. Buradaki en önemli husus ise evli bir erkeğin bekar bir kadınla ilişkiye girmesi halinde cezai bir müeyyide yahut boşanma durumunun söz konusu olmamasıdır.[232]

2.3.3. Dini Yaşamda Kadın

Yahudi geleneğinde nasıl ki sosyal hayatta kadın ve erkek arasında ayrım gözetilmişse dini emirler noktasında da gözetilmiştir.[233] Dini sorumluluk bağlamında kadın ve erkek eşit olarak görülmektedir, ancak Yahudilikteki emirlerin tamamıyla muhatap olanlar erkekler olduğundan, kadının durumu erkeğe göre ikinci planda kalmaktadır.[234]

Haskala öncesi Yahudilikte kadınlar çoğunlukla Tevrat'taki emirlerin doğrudan muhatabı değildir. Özellikle de Roma dininde olduğu gibi kadınların mabede bağlı ibadetlerden muaf tutulması ve takdimde yer alamaması durumu açıkça göstermektedir.[235] Tevrat'taki 615 emrin içerisindeki 365 yasağın tamamından sorumlu tutulurken, 248 emirden zamanla mukayyet olanlarından muaf tutulmuşlardır. Kadınların ibadet sorumluluğu daha çok ailevi görevlerinden arta kalan zamanlara bırakılmıştır.[236] Kadının birçok dini emirden muaf tutulmasının temel sebebi kocasının istek ve emirleri her şeyden öncelikli görüldüğü için kocasına karşı görevlerini yerine

---

[231] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 351.

[232] Sonraki bir düzenlemeyle Aşkenaz Yahudilerinde bu durum yasaklanacaktır. Ancak Seferad cemaatlerinde erkeğin eşleriyle aynı şehirde yaşıyor olup, eşlerine eşit davranması şartıyla çok eşlilik uygun görüldüğünden uygulama devam etmiştir. Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 349.

[233] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 355.

[234] Işık, "Dini Sorumluluklar Bağlamında Kadının Statüsü", VIII/651.

[235] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 339.

[236] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Kadın", 51-52.

getirmektir. Eğer kadın, Tanrı'nın taleplerini yerine getirirken kocasının talepleriyle çakışan bir durum olursa kadın, hangisinin emrini terk ederse diğer tarafın sorumluluğundan ötürü sıkıntı yaşar. Bu yüzden Tanrı, kocası ile huzur içinde yaşayabilmesi için kadını kendi emirlerinden muaf tutmuştur.[237] Bu noktada kadının adeta iki efendisi vardır: Tanrı ve kocası. Tanrı erkeğe hükmederken, erkeğin de kadına hükmettiği bir hiyerarşi olduğu söylenebilir. Bu durumda kadının kocasına karşı sorumluluğu Tanrı'nın dahi önüne geçmiştir.[238]

Kadınlar sinagogda doğrudan olarak ibadete katılamaz ancak erkeklerden uzak ve görünmeyen bir köşede ibadeti seyredebilir.[239] Kadınların, on üç yaşındaki erkek çocukların dahi dahil olduğu "minyan"[240] denilen cemaate dahil olma hakları yoktur. Yılda üç kere yapılması zorunlu hac yalnızca erkeklere özgüdür. Yine kadınlar şofar üflemekten, Sukot bayramında erkekler gibi çardaklarda (sukkahlarda) oturmaktan, tallit gibi erkeklere özel olan ibadet elbiselerini giymekten de muaf tutulmuşlardır. Yalnızca Şabat'ta Hanuka'da mum yakmak, Purim mecellesi okumak, Fısıh'ta yoğurduğu hamurdan hahamlara ikram etmek gibi istisnaları vardır. Böylece kadınlar dini hayata Roma'daki gibi sınırlı iştirak etmiş olur. Bir kadın, adak adayabilmesi için sorumluluğu altında olduğu erkekten izin almalıdır.[241] Ayrıca 20-60 yaş arası bir erkeğin adağı 50 şekel iken aynı yaşlardaki bir kadının adağı 30 şekel değerindedir.[242]

Kadınlar haham olamazlar hatta nadiren çok iyi yetişmiş haham kızları[243] ve eşleri hariç dini yetki de edinemezler.[244] Bu durum muhtemelen kadınların fahişelik ve büyücülükle ilişkili olarak sapkınlık potansiyeline sahip olmaları ve regl dönemlerinde

---

[237] Işık, "Dini Sorumluluklar Bağlamında Kadının Statüsü", VIII/654.

[238] Bird, "Images of Women in the Old Testament", 55.

[239] Bu durun Ortodoks Yahudiler için geçerlidir.

[240] Yahudilik'te dini törenin icra edilebilmesi için 13 yaşını doldurmuş ve Bar Mitsva töreni yapılmış on erkeğin gerekliliğidir.

[241] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 51; Ross Shepard Kraemer, "Jewish Women and Christian Origins", *Women and Christian Origins,* ed. Ross Shepard Kraemer - Mary Rose D'Angelo (New York: Oxford University Press, 1999), 36; Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 356.

[242] Levililer 27/2-8 Bird, "Images of Women in the Old Testament", 55.

[243] Bkz. Asenath Barzani, Regina Jones

[244] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 51; Harman, "Kadın", 24/84.

adeta yaşamın dışına itilecek kadar kirli oldukları düşünüldüğünden dolayıdır.[245] Özetle kadın için dini olarak asıl olan ailevi görev ve sorumluluklarını yerine getirmek, bu sorumluluktan alıkoyacak her şeyden uzak durmaktır[246]

Yahudi dini hukukunda kadının yerine getirmesi gereken üç emir yer almaktadır. Bunlar *hala, nida/niddah* ve *hadlaka*dır. *Hala,* Şabat için ekmek takdimesinin hazırlanmasıdır. Ancak geniş anlamda koşere riayet etme bağlamında yeme içme alanının tamamını kapsar. *Nida*, kadının regl dönemini ve sonrasındaki temizlik ritüelini ifade etmektedir. *Hadlaka* ise şabat mumlarının yakılmasıdır. Geniş anlamıyla kadının ev kutlamalarındaki aktif rolünü içerir. Bu dönemdeki kadınlar cinsel beraberlik anlamında kocasından soyutlanır.[247]

Kadının regl ve lohusa dönemleri de ibadet hayatını etkileyen ve engelleyen bir diğer unsurdur.[248] Yahudilikte kadınlar regl dönemlerinde kirli sayılırlar:

> *"Adet gördüğü günlerde kadının üzerinde yattığı ya da oturduğu her şey kirli sayılacaktır."*[249]

Bu dönemin bitişine kadar erkekler kadına dokunduğunda kirli sayılacaklarından kadınlarla aynı yatak ve sofrada dahi bulunmazlar.[250] Bir kadının her ay düzenli olarak yaşadığı bu doğal biyolojik süreç Yahudilikte kadını toplum yaşamından da öte günlük rutininden dahi dışlayacak bir noktaya getirmiştir.[251] Kadınlar ancak âdet bitişinden sonra mikveh isimli havuzda gusül benzeri özel bir yıkanma gerçekleştirince rutin hayatlarına dönebilirler.[252]

Yahudilik, kurtuluş noktasında kadın ve erkek arasında ayrım gözetmese de gerek sosyal yaşamda gerek dini yaşamda kadının konumlandırıldığı nokta birtakım pürüzler oluşturmaktadır. Çünkü kadın kendi sorumluluk alanı içerisinde en iyisini

---

[245] Carmody, "Judaism", 190.

[246] Harman, "Kadın", 24/84.

[247] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 357-358.

[248] Harman, "Kadın", 24/84.

[249] Levililer 15/20

[250] Levililer 15/24

[251] Balıkçı, *Eski Ahit'te Kadın İmgesi*, 79.

[252] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 51.

yapsa dahi çoğu emrin muhatabı olan erkeğin gerisinde kalacaktır. Bu durumda muaf olduğu emirleri yapsa da yine bir erkeğin dini statüsü ve kutsallığına erişmesi imkansızdır. Tevrat öğreniminin, emirlerin çoğunun ve nesli devam ettirme sorumluluğunun da tamamıyla erkeğe yüklenmiş olması onu asli cins noktasına konumlandırarak, kadından daha değerli kılmıştır. Öyle ki hayati tehlike taşıyan bir durumda dahi erkeğin hayatı öncelenmektedir. Yine kadının sorumluluk alanındaki emirlerin dahi ilk günahla özdeşleştirilerek ceza şeklinde ortaya konulması kadının konumunu derinden sarsıcı bir durumdur.[253]

Yahudilikte kadının dini yaşamını uzun bir dönem boyunca bahsedilen Talmudik tutumlar oluşturmuştur. Ancak Yahudi tarihi boyunca Yahudi cemaatler birlikte yaşadığı toplumların uygulamalarına paralel olarak kadın konusunda farklı tutum benimsemişlerdir. Kadınların nispeten daha özgür olduğu Pers ve Mısır kültürleri çevresindeki Yahudi kadınlar da benzer statüye sahip olmuştur. Ancak kadınların ikinci sınıf kabul edildiği Grek ve Roma kültürlerinin içerisindeki Yahudi kadınları düşük statü ve haklara sahip olmuştur.[254]

18. yüzyıl itibariyle "Haskala" isimli Yahudi aydınlanması sonrası kadına dair gelenekteki birçok konu gözden geçirilerek iyileştirilmeye başlanmıştır. Haskala sonucu ortaya çıkan reformist Yahudi mezhepleri kadınların sosyal ve dini hayatta yer almasını desteklemiştir.[255] Günümüzde Yahudi kadınlar bazı haklara kavuşmuş olsa da Ortodoks ve ultra-ortodoks cemaatlerde bahsedilen geleneksel uygulamaların büyük bir çoğunluğu devam etmekte ve kadına dair olumsuz bakış halen sürdürülmektedir. Erkeğin otoritesi ise kısmen azalmakla birlikte dini bir gerekçe olarak hala devam etmektedir. Yalnızca reformcu ve Yeniden Yapılanmacı Yahudi cemaatlerinde kadının statüsü erkeğe denk görülmeye başlanıldığından dolayı kadınlar erkeklerin üstlendiği pek çok rolü üstlenebilmektedirler.[256] Ancak Ortodoks Yahudilik hala kadınlara dair alanlarda köklü değişiklikler yapmayı istememektedir. Yine de bazı çevrelerde

---

[253] Aynı durum Hristiyanlıkta da söz konusudur. Özellikle kadının öğrenimi konusunda Pavlus, kadını tamamen dışarıda tutmuştur. Bu durum, Pavlus'un Hristiyan oluşundan önce Yahudi olmasının bir getirisi olabilir. Yine kadının sorumluluklarının ilk günah ile ilişkisi konusunda da Hristiyanlık benzer düşüncelere sahiptir. Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 360-361.

[254] Gürkan, "Yahudilik'te Kadın", 342.

[255] Araz, "Dinlerde Kadın", 8; Carmody, "Judaism", 200.

[256] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 53.

sinagoglar yeniden düzenlenmiş, kadının ibadete ve Tevrat çalışmalarına katılımı arttırılmıştır.[257] Günümüz modern Yahudi kadını ile geleneğin Yahudi kadını arasında büyük bir uçurum olduğundan Yahudi din bilginleri eski literatürü de gözden geçirmektedir.[258]

Özetle; Yahudilik oldukça uzun bir tarihi kapsadığından tarihi süreç içerisinde Yahudiliğin kadın anlayışı da çeşitli değişim ve dönüşümlere uğramıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla Yahudiliğin ilk dönemlerindeki kadın algısının gelenekte karşılaştığımız kadın imajından daha özgür bir portre çizdiği söylenebilir. Ancak ikinci mabet dönemiyle birlikte özellikle de Yahudi din bilginlerinin baskın etkisiyle bu durum evinin içerisine sıkışmış, tek işi ve sorumluluğu ailesi olan kadın görüntüsüne bürünmüştür. Kadına dair algının bilhassa ikinci mabet döneminde tepetaklak olduğunu göz önünde bulundurarak Yahudiliğin Roma-Grek kültürü gibi bölge kültürlerinin kadını yok sayan ataerkil yapısından ne kadar etkilendiği sorusu önemli ölçüde merakı cezbetmektedir.

Yahudiliğin kadını erkeğin gölgesi gibi ikinci sınıf gören ve kadının tek sorumluluğunu kocasına hizmet etmek ve iyi bir anne olmaktan ibaret sayan geleneksel yapısı asırlardır devam etmektedir Bugün dahi Ultra-Ortodoks Yahudi mezheplerinde bu durum gözlemlenmektedir. Öyle ki sosyal yaşamda erkek ve kadın ayrımını kesin sınırlarla ayıran bir hayat tarzı ortaya konulmuştur. Bu durum 18. yüzyıl sonrası aydınlanma hareketleriyle tamamen gelenekten kopuk bir hal almış ve Yahudi kadınlar modern bireylere dönüşmüşlerdir.

Yahudilik nasıl bir kadın arzu etmektedir? Bu sorunun cevabı Tevrat'ın da din bilginlerinin de iki ayrı tavır izlemesinden dolayı kompleks bir hal almıştır. Kanaatimizce kadın cinsinin yapısı ve zekâsı göz önünde bulundurulduğunda yaratılma gayesinin gelenekteki kadar sıkışmış ve göz ardı edilmiş bir konumda olması mümkün değildir. Ancak dini emirlerin tamamen esnetildiği ve hatta dinden kopuşun açıkça gözlenildiği modern bir görüntü de pek mümkün görünmemektir.

---

[257] Harman, "Kadın", 24/85.

[258] Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler", 98.

3. MANİHEİZM'DE KADIN

M.S. 3. yüzyılda Pers İmparatorluğu içerisinde ortaya çıkan Maniheizm; karmaşık mitolojisi, oldukça geniş bir coğrafyaya yayılması ve birincil kaynaklarının parçalı yapısı nedeniyle araştırmacılar tarafından oldukça gizemli bir din olarak görülmektedir.[259] Bu sebeple Maniheizm'e dair bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Maniheist literatürün büyük bir kısmı erkeklerle, özellikle de seçilmişlerle ilgilidir. Dolayısıyla bu dinin kadın algısına dair veriler fazla değildir.[260]

3.1. Yaratılış ve Kadın

Maniheizm'de dünya, ışık varlıklarının karanlık unsurlara müdahalesiyle yaratılmıştır. İnsan bedeninin yaratıcılarıysa karanlık alemin arkonlarıdır. İnsanın yaratılması ışık parçacıklarının dünyada tutunabilmesi içindir. İlk insan olan Âdem'in bedeni eril ve dişil arkonların birleşiminden meydana gelmiş ve daha sonra bedenine ışık parçacığının yerleştirilmesiyle cesedi canlılık kazanmıştır. Kötü varlıkların tekrar birleşmesiyle de Havva doğmuştur. Işık aleminin müdahalesi olmaksızın ortaya çıkan insan, ışık unsurlarının yükselişini engellemektedir.[261] Bu sebeple insanın çoğalması da ışık parçacığının bölünerek dünyada dağılması demek olduğundan doğum kötü görülmektedir.[262]

Âdem ve Havva ışık unsurlarına aynı oranda sahip değildir. Havva'daki ışık parçacıkları Âdem'e göre daha azdır. Bu sebeple Âdem, kendisini süfli dünyaya bağlayacağı için Havva ile cinsel ilişki yaşamaması konusunda uyarılmıştır. Havva ise bu duruma tahammül edemeyip bir arkonla birleşerek Kabil'i doğurur. Daha sonra Kabil, annesi Havva ile birleşir ve bu birleşmeden de Habil doğar. Bu uygunsuz birleşmeler devam ederken bir arkon Havva'ya Âdem'i sihirle kandırmanın yollarını öğretir ve nihayetinde Havva, Âdem ile birlikte olur, böylece Şit doğar. Şit, ışık

---

[259] Polly Hana Yorioka, "In Search of 'the Woman Within': A Study of Manichaean Motherhood", *Symposia: The Journal of Religion* 2 (01 Mart 2010), 90.

[260] Yorioka, "In Search of 'the Woman Within'", 105.

[261] Şinasi Gündüz (ed.), *Dünya Dinleri* (İstanbul: MilelNihal Yayınları, 2019), 333.

[262] Paul Allan Mirecki vd. (ed.), "The Metobolism of Salvation: Manichaean Concepts of Human Physiology", *The Light and The Darkness: Studies in Manichaeism and Its World*, Nag Hammadi and Manichaean Studies 50 (Leiden; Boston: Brill, 2001), 23.

aleminin temsilcisidir ve Gnostiklerin atası olacaktır. Havva, Âdem'i birleşmek için bir kez daha kandırmaya çalışırken Şit, Âdem'i uyararak kendisiyle ışık alemine gelmeye davet eder. Bu sebeple dünyanın sonunda Âdem ve nesli ışık alemine yükselecekken Havva ve nesli cehenneme gidecektir.[263]

Kıpti çevrede Mani'nin gerçek sözleri ve öğretileri olarak görülen *Kephalaia* literatüründe insanın beş organının ve beş duyusunun "Az" olarak adlandırılan kötülükten türediği söylenmektedir. Bunlar erkek ve kadın bedeninde farklıdırlar. Ancak insan bedenindeki ateş ve şehvet tarafından bir araya gelirler. Erkek ve kadın arasındaki farklılık da bu kötülükten kaynaklanmaktadır.[264]

Maniheistlerin kadın bedenine dair karmaşık bir anlayışı vardır. Bazı metinlerde kadınlar tehlikeli görülen cinsellikle eş tutulmaktadır. Mani ve Hristiyan liderler arasındaki tartışmaların bir kaydı olan *Acta Archelai*'de ilk kadın Havva, aldatıcı arzu ile özdeşleştirilmektedir. Havva, bu arzu sayesinde Âdem'i aldatabilmiştir. Piskopos Eclanumlu Julian tarafından ulaşılan mektupta Mani'nin, kadın bedenlerinin, erkekleri şehvete ikna etmek için şeytanın araçları olduğunu öne sürdüğü iddia edilmektedir. Nasıl ki Tanrı ruhların yaratıcısı ise şeytan da şehvet yoluyla bedenlerin yaratıcısıdır. Buna göre kadınlar, erkeklerin şehvete çekilmesinin temel sebebidir.[265] Bu anlatılar doğrultusunda Maniheist kozmolojinin eril otoriteyi açıkça onayladığı görülmektedir. Kozmolojideki hiyerarşik düzenin başında eril otorite bulunur ve yaşamın annesi de babanın iradesine boyun eğmektedir. Bu bağlamda kadınların iktidarı gasp etmesi toplumsal düzensizliği meydana getirir.[266]

Özetle Maniheistlere göre yaratılış, kötü varlıklara dayanmaktadır. Onlar, insanın yaratılmasıyla ışık parçacıklarının bölünmesini ve dünyaya dağılmasını hedeflemişlerdir. Ancak yaratılış sırasında Âdem'in Havva'dan daha çok ışık parçacığına sahip oluşu kadını ikincil konuma çekmektedir. Bu sebeple Maniheizm'in

---

[263] Şinasi Gündüz (ed.), *Yaşayan Dünya Dinleri* (İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019), 500-501.

[264] Mirecki vd., "The Metobolism of Salvation: Manichaean Concepts of Human Physiology", 6-10.

[265] Augustine, şehvet konusunda Hristiyanlığı sonrası da benzer fikirleri devam ettirmektedir. Bunda Hristiyanlığın Augustine'e kadar olan birkimiyle birlikte Augustine'in uzun yıllar Maniheist olması sebebiyle Maniheizm'in de etkisi olması muhtemeldir. Yorioka, "In Search of 'the Woman Within'", 99.

[266] Susanna Clare Towers, *Constructions of Gender in Late Antique Manichaean Cosmological Narrative* (Turnhout: Brepols, 2019), 269-271.

de çevresinde kadını alt statüde gören birçok kültürden etkilendiği söylenebilir. Ayrıca bu eksiklik sebebiyle kadın süfli arzulara eğilimli ve kötülüğe daha yatkın olarak görülmektedir. Nitekim Havva gereksiz kıskançlıklar sebebiyle arkonlarla birlikte olmuş ve neslin devamını sağlayarak ışık parçacıklarının bölünmesine sebep olmuştur. Bununla da yetinmeyerek türlü oyunlarla Âdem'i kandırmaya çalışmıştır. Bu yüzden kadın Maniheizm'de aldatıcı arzular ve kötülükle özdeşleştirilmektedir. Sonuç olarak Maniheizm'in daha yaratılıştan itibaren kadını kötü olarak konumlandırdığı ve ikincil statüye yerleştirdiği görülmektedir.

3.2. Sosyal Hayatta Kadın

Maniheist metinlerde açıkça kadın düşmanlığına dair pasajlar bulunmamaktadır. Ayrıca kadının mükemmelliğe ulaşmak için erkek gibi olmasına dair Gnostik bir sembol de bulunmaz. Muhtemelen cinsel farklılaşma aslında iyi bir şey olmasa da Maniheistler bu durumun kaçınılmazlığını kabullenmiş olabilirler. Ancak kadın karşıtlığını içeren bir literatürün olmaması kadınların erkeklerle eşit konumda görüldüğü anlamına gelmemektedir. Nitekim erkeklerin inisiyatifi kadınlara göre daha geniştir.[267] Bununla birlikte Maniheist kadınların çevresindeki kültürlere göre hukuki ve mali konularda toplumda aktif oldukları, mal sahibi oldukları ve ticaretle uğraştıkları düşünülmektedir.[268]

Maniheizm'e göre erkek kadın fark etmeksizin her beden kurtuluşa erişebilir.[269] Öyle ki kadın Maniheistlerin de tıpkı erkekler gibi seçkinler ve dinleyiciler[270] grubuna dahil oldukları bilinmektedir.[271] Ancak kadınların seçkinler sınıfına dahil olmaları, bu

---

[267] John Kevin Coyle, *Manichaeism and its Legacy* (Leiden; Boston: Brill, 2009), 145-146.

[268] Johannes V. Oort - Einar Thomassen (ed.), *Augustine and Manichaean Christianity* (South African Conference on Augustine of Hippo, Leiden ; Boston: Brill, 2013), 40.

[269] Yorioka, "In Search of 'the Woman Within'", 100.

[270] Maniheizm'de cemaat kurallara riayet bakımından seçkinler ve dinleyiciler olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bu sınıflandırma Mani tarafından yapılmıştır. Seçkinler, tam anlamıyla kurallara uyum göstere elit tabakadır. Dinleyiciler ise çoğu kurala riayet etmez. Riayet etmedikleri bu kurallar arasında evlenmeme de bulunmaktadır. Halkın büyük çoğunluğunu ise dinleyiciler oluşturmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, 503-505; Mehmet Alıcı, *Maniheist Yaşamın Gnostik Şifreleri* (İstanbul: MilelNihal Yayınları, 2023).

[271] Coyle, *Manichaeism and its Legacy*, 143-144.

kategorinin en alt sınıfı için mümkün olan sınırlı bir seçkinliktir. Bu sebeple Maniheizm Yahudi-Hristiyan gelenekten ayrılmaktadır. Çünkü Yahudi-Hristiyan gelenekte kadınlar kesinlikle buna eşdeğer bir kademede bulunamamaktadır. Seçkinler sınıfına dahil olan kadınlar vaizlik, yazıcılık, kilise korosu şefliği gibi alt seviyedeki ruhani işleri yapabilmektedir. Daha üst görevlerde ise yalnızca erkekler yer alabilmektedir.[272] Hiyerarşideki bu durumu kadınların dini konularda, özellikle de hikmet/gnosis hakkındaki yetersizliklerine dair bir imayı içermektedir. Nitekim yaratılışa dair mitolojik anlatıda da ışığın bölünüp çoğalmaması için Âdem, Havva'dan uzak tutulmuş, ayrıca gnosis Havva'ya verilmemiştir.[273]

3.3. Evlilik ve Kadın

Maniheizm'de beş ana ilkeden üçüncüsü seçkinler sınıfındaki kadın ve erkeklerin kesinlikle evlenmemesini şart koşmaktadır. Çünkü dünya ışık ve karanlığın kozmik savaşı sonrası oluşmuş ve bu sırada ışık, madde içerisine hapsolmuştur. Evlilik sonucu meydana gelen çocuk ise ışığın parçalanıp çoğalması demektir. Üremeyle birlikte daha fazla ışık maddi dünyaya hapsolacağından kötülük çoğalmaktadır. Bu yüzden dünya yaşamına dair döngünün sürekliliğine sebep olan evlilik ve cinsellikten kaçınılmalıdır. Bu bağlamda Maniheizm'in esaslarından biri olan üç mührün üçüncü ilkesi olan kalbin mührü de aynı kaygıyla cinsel ilişkiden ve evlilikten uzak durulmasını söyler.[274] Bununla birlikte, manastır hayatı ve münzevi yaşamı seçen seçkin grubuna katılmış kadınlar dışında dinleyiciler grubuna ait çoğu kadın evlenmiş, cinsellik yaşamış ve anne olmuşlardır. Bu durum ideoloji ve pratik arasındaki çatışma olarak algılanabilir.[275] Evli olsalar bile Maniheistler çocuk sahibi olmaktan caydırılmaya çalışılmıştır. Dinleyiciler grubunda olan kadınların birincil dini görevi ise seçilmişler için yiyecek toplamak ve hazırlamak olarak görülmüştür. Seçkinlerin kadın erkek fark etmeksizin bekar kalması ve katı bir çilecilik uygulamasının sebebi ise kurtuluşa ulaşmak için maddeyle mümkün olduğunca az ilgilenmelerini gerektirmektedir. Yine bu

---

[272] Alıcı, *Maniheist Yaşamın Gnostik Şifreleri*, 28; Michel Tardieu, *Manichaeism* (Urbana, Ill: University of Illinois Press, 2008), 58-60.

[273] Alıcı, *Maniheist Yaşamın Gnostik Şifreleri*, 28.

[274] Alıcı, *Maniheist Yaşamın Gnostik Şifreleri*, 38-41; Yorioka, "In Search of 'the Woman Within'", 91.

[275] Yorioka, "In Search of 'the Woman Within'", 105.

grubun aile bağlarına ve herhangi bir şeye sahip olmama sebeplerinden birisi de aralıksız olarak misyonerlik görevi sürdürmek zorunda kalmasıdır.[276]

Maniheizm'de kadının annelik ile ilişkisi bakımından konumu hakkında da fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak her ne kadar üreme engellenmeye çalışılsa da Maniheizm'in yaratılış anlatılarındaki "Hayatın Annesi" olarak geçen bir anne figürünün varlığından annelikle birlikte kadının toplumda değerli bir yer edindiği kanaati elde edilebilir.[277]

Maniheizm'i uzun bir süre benimseyen ve etkilendiği açıkça görülen Augustine'e göre de cinsellik ve toplum birbirine zıttır.[278] Toplum ancak iradesine hâkim olabilen seçilmişlerin maddeden özgürleşmiş ruhlarının ışıkla dolu uyumuyla oluşabilmektedir. Cinsel ilişki çocuk sahibi olmak için bile meydana gelse karanlık krallığının aniden genişlemesine neden olmaktadır. Bu sebeple Augustine'e göre masum cinsellik denilen bir şey olamaz. Her ne sebeple olursa olsun tüm cinsel ilişkiler karanlık krallığının güçlenmesine yardımcı olmaktadır.[279] Ayrıca Augustine, Maniheist mitolojinin kadınların cinsel sömürüsüne izin veren bir uygulama üretebileceği noktasında da bir tespitte bulunmaktadır. Çünkü Maniheist mitolojide kadın formu pornografik olarak sunulduğundan bunun uygulamaya da sirayet etmesi kuvvetle muhtemeldir.[280]

Sonuç olarak Maniheizm'in kapalı bir din olması sebebiyle her ne kadar kadın algısına dair çok fazla bilgi elde edilemese de genel veriler itibariyle kadınları ikincil konuma yerleştirdiği ve kötülükle ilişkilendirdiği görülmektedir. Bunun en temel dayanağı ise yaratılış anlatılarıdır. Bu yüzden Maniheizm, evliliğe sıcak bakmamakta, bekarlığı ve katı bir çilecilik hayatını öğütlemektedir. Uygulamada seçkinler için evlilik mümkün olmasa da dinleyiciler evlenmiştir. Fakat üremeyle ışık parçacıklarının

---

[276] Coyle, *Manichaeism and its Legacy*, 189.

[277] Towers, *Constructions of Gender in Late Antique Manichaean Cosmological Narrative*, 166.

[278] Augustine, kendisinin de çokça hayıflandığı gibi bir Hristiyan'a yakışmayacak şekildeki şehvet dolu hayat tarzını tam da bu sıralarda yenmeye başlamıştır. Dolayısıyla Maniheizm'in vermiş olduğu bu arka planın önemli bir etkisi olabilir.

[279] Peter Brown, *The Body and Society: Men, Women, and Sexual Renunciation in Early Christianity* (New York: Columbia University Press, 1988), 391-392.

[280] Towers, *Constructions of Gender in Late Antique Manichaean Cosmological Narrative*, 218 Burada Işığın Bakiresi'nin cinsel cazibesini kullanarak Arkonlar'ı baştan çıkarmasından bahsedilmektedir.

bölündüğüne inanıldığından cinsellik her halükarda hoş karşılanmamaktadır. Sosyal hayatta kadının konumuna bakıldığındaysa, erkekler kadınlara göre daha geniş inisiyatife sahiplerdir ancak kadınların da toplum hayatında yer aldığı bilinmektedir. Kadınların kısıtlı da olsa seçkinler sınıfına dahil olabiliyor olması ve birtakım düşük seviyeli ruhani işleri yapabiliyor olmaları Maniheizm'i pratikte Roma ve Yahudi geleneğinden ayırmaktadır. Ancak bu tamamen kadın erkek eşitliği anlamına gelmemektedir. Çünkü her ne kadar Roma ve Yahudi kadınların elde ettiği sosyal ve dini hakların üzerine çıkmış olsalar da en üst seviyedeki haklar erkeklere özel kalmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM:

AZİZ AUGUSTİNE ÖNCESİ HRİSTİYAN DİNİ LİTERATÜRÜNDE KADIN

Batı uygarlık tarihi üzerinde dini, sosyal, politik ve kültürel anlamda baskın etkiye sahip olan unsurlardan birisi Hristiyanlıktır. Roma imparatorluğu hakimiyetindeki Yahudi kültürü içerisinde köklenen Hristiyanlık, oluşum sürecinde hem Yahudilikte hem de Roma dünyasındaki çeşitli dinlerden ve dönemin popüler olan gizemli dinlerinden etkilenerek farklı fikirleri bünyesine dahil etmiştir.[281] Böylece Hristiyanlığın Roma toplumundaki etkisi M.S. 1. yüzyılın ortalarında ciddi bir boyuta ulaşmış ve Hristiyanlık hızlı bir biçimde yayılmaya başlamıştır. Hristiyanlığın kadın anlayışı da 1. yüzyılın ortalarında yeni yeni belirginleşmeye başlayarak 2. yüzyılın sonuna gelindiğinde sabit bir kutsal metin kanonuyla birlikte teolojik bir temele oturtulmuştur. Böylece birtakım inanç ve uygulamalar ortaya çıkmıştır.[282] Hristiyanlığın, Grek Roma dünyasında ve Yahudiliğin içinden teşekkül etmesinden dolayı bu geleneklerin düşünce dünyası Hristiyanlığın kadın algısının oluşumunu da kaçınılmaz bir biçimde etkilemiştir.[283] Hristiyanlığın kadın ve erkek doğasına ve rollerine ilişkin ortaya koyduğu yaklaşım ise Batı toplumunun ve Batı'nın egemenlik alanlarının toplumsal cinsiyet rolleri inşasında en etkili bileşenlerden birisi olmuştur.[284]

Hristiyanlar, kutsal kitap olarak Yeni Ahit ile Eski Ahit'i de kabul etmektedirler. Bu sebeple kadın konusunun da dahil olduğu birçok farklı konuda Eski Ahit de esas alınmaktadır. Özellikle Yaratılış anlatısı, birçok Hristiyan teolog için kadın konusunda odak noktası olmuştur. Buradan hareketle Hristiyanlığın kadın konusundaki görüşleri temelde Eski Ahit'teki ifadeler, Grek-Roma kültürünün etkisi, Yeni Ahit ifadeleri ve önemli ölçüde Pavlus'un görüşlerinin bileşiminden oluştuğu söylenebilir.[285] Ancak Hristiyanlık, Yahudiliğin katı ataerkil eğilimlerini bazı açılardan yumuşatmıştır. Böylece kadına bireysel bazda değer verebilmeyi başarmıştır.[286] Yeni Ahit'te İsa Mesih'in

---

[281] Parvey, "The Theology and Leadership of Women in the New Testament", 117.

[282] Sawyer, *Women and Religion in the First Christian Centuries*, 41-42.

[283] Araz, "Dinlerde Kadın", 9; Asife Ünal, "Hristiyanlık'ta Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış", 2002, 125; Ömer Faruk Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı" (Kuran ve Kadın Sempozyumu, Ankara, 2010), 56.

[284] Sawyer, *Women and Religion in the First Christian Centuries*, 41-42.

[285] Ünal, "Hristiyanlık'ta Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış", 125-126.

[286] Fatmagül Berktay, *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hıristiyanlık'ta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım* (Beyoğlu, İstanbul: Metis Yayınları, 1996), 104-105.

kadınlara karşı olumsuz bir tavır ya da düşüncesi görülmemektedir.[287] Ancak Hristiyanlığın teşekkül ve yayılım süreci sırasında ait olduğu coğrafyanın etkisinden tamamen kaçınılamamış ve gitgide kadın konusundaki olumsuz sert tavırlar Hristiyanlık bünyesine dahil olmuştur.[288] Bilhassa Pavlus'un ve sonrasında kilise babalarının "asli günah" temelinde ortaya koydukları doktrinlerinin kadın algısının temeline oturtulması, kadına karşı teolojik bakışın inşasındaki son nokta olmuştur.[289]

Augustine'in kadın hakkındaki görüşlerini daha sağlam bir zemine oturtabilmek için bu bölümde kendisinden önceki Hristiyan dünyasının görüşleri ele alınacaktır. Kronolojik bir sıra takip edilerek Hristiyan dünyasındaki kadın algısının değişim ve dönüşümü ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. İNCİLLERDE KADIN

Yeni Ahit'te kadınlara dair pasajların bir kısmı direkt olarak kadınlara atıfta bulunurken bir kısmı da kadınlarla ilintili konulara dairdir. Yeni Ahit'in kadın konusundaki genel tutumu ise kadınlara karşı temkinli ve mesafelidir. Kadınlar dini hayatın tamamen dışında tutulmamakla birlikte, dini yaşamın tamamen içerisinde de değillerdir. İncillerde kadınların hayatlarına etki eden ya da kural koyan pasajlar azınlıktadır. Elçilerin İşleri kitabında ise İncillerden daha kapsayıcı olarak toplumun farklı kesimlerinden kadınlara dair referanslar yer alır. Ancak yine kadınlar için nasihat ya da kurallar bulunmamaktadır. Pavlus'un mektupları ise farklılık arz eder. Çünkü İncillerden ve Elçilerin İşleri'nden farklı olarak olay merkezli yazılmışlardır. Bu sebeple sosyal hayatta karşılığı olan durumlardan dolayısıyla da kadınlardan çok daha fazla bahsedilmektedir.[290]

Yeni Ahit, genel olarak kadının yaratılışı ve aile içi sorumlulukları konusunda Tevrat'ta geçen bilgileri onaylamakla birlikte bazı yeni ve farklı eklemeler de yapmaktadır. Buradaki kadın algısının Tevrat'takinden en önemli farkı ise İncillerin

---

[287] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 241.

[288] Berktay, *Tektanrılı dinler karşısında kadın*, 104-105.

[289] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 241.

[290] Elif Hilal Karaman - Duygu Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", *Dinler Tarihinde Kadın*, ed. Bekir Zakir Çoban (İstanbul: Selenge Yayınları, 2023), 370-372.

kadınlar konusunda nispeten dini ve toplumsal hayatta daha aktif, olumlu ifadelerle bahsedilen, hatta yer yer övülen, kısacası ilk bakışta daha olumlu görünen bir bakış açısı ortaya koymasıdır. Bununla birlikte Yeni Ahit, detaylı bir şekilde analiz edildiğinde ilginç bir şekilde arka planda aslında Tevrat'ın sunduğu algıya benzer bir şekilde suçlu, ikinci sınıf olarak görülen ve erkeğe itaat etmesi gereken bir kadın imajı ortaya konulduğu görülmektedir.[291] Bu imaj bilhassa sonraki bölümde inceleyeceğimiz Pavlus'un düşüncelerinde çok daha net bir biçimde gözlemlenecektir.

1.1. İncillerde Adı Geçen Kadınlar ve Kadın Algısı

Yeni Ahit'te başta İsa Mesih'in annesi olmak üzere birçok kadından bahsedilir, metinde çeşitli benzetme ve mesellerde kadınlara yer verilir. İsa Mesih'in annesi Meryem, Mecdelli Meryem, Beytanyalı Meryem, Salome ve Zebede'nin oğullarının annesi Meryem gibi bazı kadınların ismi açık olarak zikredilmiş ve İsa Mesih'in yakın çevresinde yer aldıklarından bahsedilmiştir. Galile ve Kudüs arasındaki yolculuğunda çevresinde kendisine hizmet eden kadınlar bulunmaktadır[292] Bununla birlikte İsa Mesih'in hasta ve günahkâr kadınlarla ilgilendiği, Yahudilerin muhatap olmadığı Samiri bir kadınla İsa Mesih'in konuştuğu[293] pasajlar da yer alır. Yine İsa Mesih'in cuma günü çarmıha gerilişinden sonra pazar günü mezarına ilk defa gelenler ve dirilişine tanık olanlar üç kadındır.[294] Yeni Ahit'te İsa Mesih'in çevresindeki kadınlardan bahseden bazı pasajlar örnek verilebilir. Matta'da İsa Mesih, ateşi olan bir kadını iyileştirir: *"İsa kadının eline dokununca ateşi düşüverdi. Kadın kalkıp İsa'ya hizmet etmeye başladı."*[295] Yine Matta'da İsa Mesih, Samiri bir kadının imanını övmektedir*: "O zaman İsa ona şu karşılığı verdi: «Ey kadın, imanın büyük! Dilediğin gibi olsun.»"*[296] Luka'da kadınları bağışladığı pasajlar yer almaktadır:

---

[291] Salmazzem - Sular, "Tevrat, İnciller ve Kur'an Bağlamında Kadın ve Aile Olgusu", 238.

[292] Matta 27/56, 28/1; Luka 23/55-56; Markos 15/40-41, 16/1-10

[293] Yuhanna 4/7-10

[294] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 57.

[295] Matta 8/15

[296] Matta 15/28. Ancak bu pasajda olayın başlangıcında İsa'nın kadına "köpek" benzetmesinde bulunması İsa'nın genel tavrının aksine oldukça ilginç bir durumdur. Bu sebeple İsa'nın olay, mekan ve kişi merkezli hareket ettiği söylenebilir.

"Sonra kadına, «Günahların bağışlandı» dedi. İsa'yla birlikte sofrada oturanlar kendi aralarında, «Günahları bile bağışlayan bu adam kim?» şeklinde konuşmaya başladılar. İsa ise kadına, «İmanın seni kurtardı, esenlikle git» dedi."[297]

"Ellerini kadının üzerine koydu, o da hemen doğruldu ve Tanrı'yı yüceltmeye başladı."[298]

Görüldüğü üzere Yeni Ahit'te İsa Mesih bizzat kadınlarla muhatap olmuş, çoğunlukla onları erkeklerden ayırmamıştır. Kadınlar, İsa Mesih'in doktrinine muhatap kılınarak çevresinde bulunmuş, onun faziletlerinden yararlanmış ve İsa Mesih'in yanında mücadele vermişlerdir.[299] Bu sebeple Yeni Ahit, iman konusunda kadınlardan övgüyle bahsetmektedir. Ancak bunun kadınların konumunu çoğunlukla iman ile ilgili durumlara indirgediği söylenebilir. Çünkü hayatın içerisinde otorite çoğunlukla Yahudilikteki gibi erkektedir. Kadınlar ise özel, sosyal ve dini hayatta oldukça kısıtlı bir alanda söz sahibidir.[300] Sonuç olarak kadının toplum içerisinde etkili bir figür olarak var olması, özgür ve otorite olarak ortaya koyacağı tavırlarla değil, Tanrı'yı hoşnut edecek ve diğer kadınlara örnek olacak biçimde samimi bir dindar hayat sürmesine bağlanmıştır.[301]

1.2. Evlilik Hayatında Kadın

Yeni Ahit, evlilik konusunda Eski Ahit'e zıt bir tutum izlemektedir. Eski Ahit, aile kurmayı çok fazla önemserken Yeni Ahit evlilik ve aile konusunda olumsuz bir tutum izleyerek bekarlığı tavsiye eder. İsa Mesih'in hiç evlenmemiş olması da bu tavsiyeyi destekler niteliktedir. Bu sebeple evlilik yalnızca hazların kontrol altına alındığı cinsel ihtiyaçların karşılandığı bir anlaşma olarak görülmektedir.[302] Evlilik, sosyal ve medeni bir kurum olmaktan ziyade dini bir kurum olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda aile içi ilişki Tanrı-insan arasındaki ilişkinin bir nevi aynasıdır. Dolayısıyla Tanrı-insan arasındaki hiyerarşi de evliliğe yansıdığı için aile içindeki hakimiyet erkeğe ait

---

[297] Luka 7/48-50

[298] Luka 13/13

[299] Harman, "Kadın", 24/85.

[300] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 375.

[301] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 395.

[302] 1. Korintliler 7/9 Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 57; Salmazzem - Sular, "Tevrat, İnciller ve Kur'an Bağlamında Kadın ve Aile Olgusu", 238.

olmaktadır. Ancak bununla birlikte Yahudilikteki gibi kocasına ait bir mal gibi görülmemektedir.[303]

Bekaret her ne kadar üstün görülse de evlilik tamamen kötü de görülmemektedir. İsteyen kişiler evlenmeyi tercih edebilirler. Ancak eğer evlilik tercih edilirse poligami ve boşanma kesin bir şekilde yasaktır.[304] Aile içi problemler ve anlaşmazlıklar olduğunda eşler birbirine cehennem hayatı bile yaşatsalar Yeni Ahit, Eski Ahit'in aksine boşanmayı uygun görmemektedir. Yeni Ahit, evliliğin bozulmaz bir bağ oluşunu kutsamaktadır.[305] Çünkü evlilik her ne kadar insani bir birliktelik olsa da Tanrısal bir kökene sahiptir, bu yüzden bu kökene ihanet edilemez.[306] Hristiyanlıkta boşanabilmek için geçerli olan tek sebep kadının gayrı meşru ilişkide bulunmasıdır. Ayrıca boşandıktan sonra evlenmek de zina hükmünde görülmektedir.[307] İncillerde evliliğin kutsallığı ve boşanma yasağı şöyle geçer:

> *"İsa'nın yanına gelen bazı Ferisiler, O'nu sınamak amacıyla şunu sordular: «Bir adamın, herhangi bir nedenle karısını boşaması Kutsal Yasa'ya uygun mudur?» İsa şu karşılığı verdi: «Kutsal Yazıları okumadınız mı? Yaradan, ta başlangıçtan insanları `erkek ve dişi olarak yarattı' ve şöyle dedi: `Bu nedenle adam annesini babasını bırakacak, karısına bağlanacak ve ikisi tek bir beden olacaklar.' Şöyle ki, onlar artık iki değil, tek bedendir. O halde Tanrı'nın birleştirdiğini, insan ayırmasın.» Ferisiler İsa'ya, «Öyleyse» dediler, «Musa neden erkeğin, karısını, bir boş kâğıdı verip boşayabileceğini söyledi? (Tesniye 24)» İsa onlara, «Musa, karılarınızı boşamanıza, yüreklerinizin katılığından ötürü izin verdi» dedi. «Başlangıçta bu böyle değildi. Ben size şunu söyleyeyim, karısını cinsel ahlaksızlıktan başka bir nedenle boşayıp başkasıyla evlenen, zina etmiş olur. Boşanmış kadınla evlenen de zina etmiş olur."*[308]

Hristiyanlığın erkek ve kadın için mutlak sadakati şart koşan ve boşanmayı zorlaştıran tavrı, o dönem toplumunda kadını evlilik içinde güvenceye kavuşturduğu söylenebilir.[309]

---

[303] 1. Timoteyus 2/12-14 Ömer Faruk Harman, "Semavi Dinlerde Aile", *Aile Sempozyumu Tebliğler* (Aile, Ankara, 2014), 50-51.

[304] Harman, "Kadın", 24/85.

[305] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 57.

[306] Cervantes - Harrington, "Woman", 14/814.

[307] Salmazzem - Sular, "Tevrat, İnciller ve Kur'an Bağlamında Kadın ve Aile Olgusu", 239.

[308] Matta 19:3-9

[309] Berktay, *Tektanrılı dinler karşısında kadın*, 101-102.

Böylece Yeni Ahit evliliği dini bir kurum olarak görmektedir. Dolayısıyla Tanrı-insan hiyerarşisinde öncelik erkeğe verildiği için evlilikte de hakimiyet erkeğe aittir. Evlilik tamamen kötü görülmez ve tek eşli olarak tercih edilebilir, ancak bekaret kesinlikle çok daha üstündür. Boşanma ise kesinlikle yasaktır.[310] Yeni Ahit'te evlilik tamamen erkek ve kadının mutlak sadakatine bağlanmıştır denilebilir.

2. ERKEN DÖNEM KİLİSEDE KADIN

2.1. İsa Mesih'in Kadınlara Yaklaşımı

İsa Mesih'in misyonunu ortaya koyduğu döneme kadar toplum içerisinde kadınlar oldukça geri planda bulunuyorlardı. Erkeklerle ilişki içerisinde olmalarından kaçınıldığı için kamusal yaşamdan mümkün olduğunca soyutlanmışlardır. Tapınakta yalnızca Kadın Mahkemeleri'ne erişimleri vardı. İbadet görevleri ise kölelerinki ile eş değerdedir. İsa Mesih, kadınları bu geleneksel dışlanma halinden arındırır ve kadınlara o dönemdeki toplumdan farklı bir değer verir. Çünkü İsa Mesih'e göre kadın olsun erkek olsun Baba'nın isteğini yerine getiren herkes kurtuluşa erecektir.[311]

İsa Mesih, sözleri ve davranışlarıyla kadınları yüceltmiştir. Tıpkı erkeklere davrandığı gibi kadınlara da hoşgörü ile muamelede bulunmuştur. Bunun en önemli göstergelerinden birisi Yahudiliğin cinsiyetçi tutumunun tam tersi bir yaklaşım izleyerek cemaati içerisine kadınları dahil etmesidir. İsa Mesih'e göre cemaati oluşturanlar cinsiyet rollerinden azade bir şekilde iman ve adanmışlıklarıyla kabul görmektedirler.[312] Böylece İsa Mesih'in ilk takipçileri arasında kadınlar da yer almışlar ve kendisine eşlik etmişlerdir.[313] Nitekim Hristiyanlık kadınlar arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Hatta kadınlar öğretinin yayılmasında ve büyümesinde aktif olarak yer almışlardır. Birçok erkek kadınların etkisiyle Hristiyanlığa inanmıştır.[314] Dolayısıyla bu dönemde

---

[310] Sonraki bölümde görüleceği üzere Augustine'de bunu desteklemektedir.

[311] Hans Küng, *Women in Christianity* (A&C Black, 2001), 2-3.

[312] Harman, "Kadın", 24/85; Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 243-244; İlbey Dölek, "Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü", *Antakiyat* 2/2 (27 Aralık 2019), 204-205.

[313] Berktay, *Tektanrılı dinler karşısında kadın*, 100.

[314] Rodney Stark, "Reconstructing the Rise of Christianity: The Role of Women", *Sociology of Religion* 56/3 (1995), 232-233.

havarilerin dışında da dine davet konusunda çaba gösteren pek çok Hristiyan vardı. İsa Mesih'in etrafındaki kişilerden oluşan, kadınların da dahil olduğu geniş bir topluluk vardır. Hatta İncillerde İsa'nın etrafındaki kadın topluluğundan başta Mecdelli Meryem olmak üzere Yoanna,[315] Suzanna,[316] Salome[317] gibi pek çok kadının ismi zikredilmektedir.[318] Bu kadınlardan bazıları çarmıh hadisesinde de İsa'yı terk etmemişlerdir. Akabinde İsa'nın dirilişinin ilk şahitleri olmuşlardır.[319] Luka'da İsa Mesih'in öğretilerine ilk kucak açanların çoğunun kadın, köle ve çocuklar olduğu ve kadınların İsa Mesih'in öğretilerini bizzat dinledikleri belirtilir. İlk Hristiyanlık için oldukça önemli roller oynadıklarından bahsedilmektedir:

> *"İsa, öğrencileriyle birlikte yola devam edip bir köye girdi. Marta adında bir kadın İsa'yı evinde konuk etti. Marta'nın Meryem adındaki kız kardeşi, Rabbin ayakları dibine oturmuş O'nun konuşmasını dinliyordu. Marta ise işlerinin çokluğundan ötürü telaş içindeydi. İsa'nın yanına gelerek, «Rab» dedi, «Kardeşimin beni hizmet işlerinde yalnız bırakmasına aldırmıyor musun? Ona söyle de bana yardım etsin.». Rab ona şu karşılığı verdi: «Marta, Marta, sen çok şey için kaygılanıp telaşlanıyorsun. Oysa gerekli olan tek bir şey var. Meryem iyi olanı seçmiştir ve bu kendisinden alınmayacaktır.»"*[320]

Pasajda Marta'nın kardeşi Meryem'in bizzat İsa'nın dizi dibinde öğretilerini dinlemesi, İsa Mesih'in de bu durumdan övgüyle bahsetmesi onun kadınlara verdiği değerin açıkça göstergesidir. Ayrıca İsa'nın, Yahudilikte kadınların eğitimden uzak tutulmasının aksine bir tavrı olması da dikkate değerdir.[321] Çünkü Meryem'in İsa Mesih tarafından övülmesi eğitim noktasında kadınlar için seçim hakkı doğurmuştur. Hristiyan kadınlar, dilerlerse Yahudiliktekinin aksine öğreticinin dizinin dibinde eğitim alabileceklerdir.[322] Burada entelektüel ve manevi yaşamın erkeklere olduğu kadar kadınlara da açık olduğu İsa Mesih tarafından onaylanmıştır. Ayrıca İsa Mesih, Yahudiliğin aksine kadınların dinlemenin de ötesinde konuşmalarını ve katılımlarını

---

[315] Luka 8/3

[316] Luka 8/3

[317] Markos 16/1

[318] Küng, *Women in Christianity*, 2001, 2-3.

[319] Berktay, *Tektanrılı dinler karşısında kadın*, 100.

[320] Luka 10/38-42

[321] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 58.

[322] Parvey, "The Theology and Leadership of Women in the New Testament", 141.

gerekli görmüştür.[323] Nitekim İsa Mesih'in, liderleri Mecdelli Meryem olan kadın şakirtleri bulunmaktadır.[324]

İncillerde kadınların İsa Mesih'e destek verdiğine dair çokça atıf yapılmaktadır. Ayrıca çarmıh hadisesi sırasında kadınların İsa'nın etrafında olup onun dirilişinin ilk tanıklarının da yine kadınlar olması önemlidir. Nitekim İsa'nı dirilişinin ilk şahidi olan Mecdelli Meryem havarilik sıfatı kazanacaktır.[325]

İsa Mesih, kendisi evli olmamasına rağmen bekarlığı öğreti haline getirmemiştir. Nitekim bu dönemde havariler de evlilerdir ve evli olarak kalmışlardır.[326] Evlilik, İsa Mesih tarafından dini bir sır olarak görülmüştür. Bu bağlamda kadın ve erkek evlilik ilişkisiyle bütünleşmelidir. Birbirlerini kiliseye gösterdikleri sevgiye benzer olarak özenli bir şekilde sevmeli ve himaye etmelidirler.[327]

Boşanma İsa Mesih tarafından yasaklanmıştır. Çünkü evlilik birliği tek bir beden olmaktır ve sadakatsizlik dışında bir sebeple bu bütünlüğü bozup başkasıyla evlenen erkek ya da kadın zina etmiş gibi olacaktır.[328] Ancak yine de İsa Mesih'in boşanma karşıtı tavrı, boşanmanın Yahudilikte erkeğin kadına yalnızca get adlı bir belge vermesiyle gerçekleştiğinden kadının değerinin arttırıldığı şeklinde yorumlanabilir.[329]

İsa Mesih, Yahudilikten farklılaşarak erkeğe de sorumluluk yüklemiştir. Mesela Matta'da *"Zina etme"*[330] uyarısının hemen arkasından *"Fakat ben size diyorum ki, bir kadına şehvetle bakan her adam, zaten yüreğinde o kadınla zina etmiştir."*[331] uyarısı gelmektedir.[332] Burada İsa Mesih, içerisinde bulunduğu toplumdan farklı olarak kadının tehlikeli olarak addedilen ve erkeğin aklını çelen cinsellik algısını, erkeğin cinsel

---

[323] Duygu Mete Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın* (İstanbul: Eski Yeni Yayınları, 2024), 21-22.

[324] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 58.

[325] 3. yüzyıl kilise babalarından Hippolytus, Mecdelli Meryem'i "Apostolorum Apostola" yani "havarilerin havarisi" olarak nitelemiştir. Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 242.

[326] Küng, *Women in Christianity*, 2001, 3.

[327] Harman, "Kadın", 24/85.

[328] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 17.

[329] Küng, *Women in Christianity*, 2001, 3.

[330] Matta 5/27.

[331] Matta 5/28.

[332] Berktay, *Tektanrılı dinler karşısında kadın*, 102.

eğilimine kaydırmıştır. Böylece kadının baştan çıkarıcılığının sorumluluk ve suçunu erkeğe de yüklemiştir. Buna göre şehvetin çözümü kadınları arka plana itmek değil, erkeklerin bakış ve düşüncelerini de kısıtlamaktır.[333] İsa Mesih'in kadın ya da erkekten ziyade bireye saygı duyan bu tavırlarının kadınlar için oldukça çekici olduğu ve bu nedenle de kadınların kolayca Hristiyanlığı benimseyebildiği söylenebilir.[334]

İsa Mesih'in kadınlara karşı yaklaşımı dönemin kadın algısının çok ötesine geçmiştir.[335] Onun, kadınlara ayrımda bulunmayarak Hristiyanlığa çağırması ve öğretisini yayma sürecinde etrafında kadın destekçilerin bulunması, dönem geleneğinde yerleşmiş olan ataerkil hiyerarşinin kendisine çekici gelmediğini açıkça gösterir.[336] İsa Mesih'in, yaşadığı dönemdeki kadın algısının aksi bir şekilde kadınlara karşı eşitlikçi yaklaşım izlemesinin ardında dünyanın sonu geldiği düşüncesi etkili olmuş olabilir. Buna göre kadın erkek fark etmeksizin herkes acil bir şekilde kurtuluşu hak etmelidir. Bu bağlamda İsa dönemindeki Hristiyanlığın eskatolojik coşkusu kadınlara benzeri görülmemiş bir konum kazandırmıştır.[337]

Böylece İsa Mesih içine doğduğu geleneklerin aksi bir biçimde kadınlara olumlu bir yaklaşım izlemiştir. Nitekim kadınlar da onun öğretisini hızlıca benimsemiş ve misyonuna eşlik etmişlerdir. Kadınların özellikle Yahudiliğin aksine İsa Mesih'in dizi dibinde yetişmesi onun kadın konusundaki ılımlı tavrını açıkça göstermektedir. Yine şehvet konusunda sorumluluğu iki tarafa yükleyerek araştırmacılara göre çığır açıcı bir dönüşümde bulunmuştur. İsa Mesih'in bu tavrı muhtemelen eskatolojik coşkuyla ilişkilidir. İsa Mesih, kadın olsun erkek olsun bir an evvel kurtuluşu hedeflemektedir. Evlilik konusunda ise net bir görüş belirtmemekle birlikte boşanmaya sıcak bakmamıştır.

---

[333] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 16.

[334] Berktay, *Tektanrılı dinler karşısında kadın*, 98.

[335] Harman, "Kadın", 24/85; Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 243-244; Dölek, "Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü", 204-205.

[336] Küng, *Women in Christianity*, 2001, 5.

[337] Parvey, "The Theology and Leadership of Women in the New Testament", 122-123.

2.1.1. İsa Mesih Döneminde Öne Çıkan İki Kadın: Bakire Meryem ve Mecdelli Meryem

İsa'nın çevresinde bulunan kadınlar arasında Bakire Meryem ve Mecdelli Meryem ön plana çıkmaktadır. İsa dönemindeki işlevleri ve Hristiyan topluluğu içerisindeki yerleriyle Hristiyanlığın kadın prototipini oluşturdukları söylenebilir. Ayrıca kadın imgesinin olumlu ve olumsuz yönlerini temsil etmeleri sebebiyle kendilerinden kısaca bahsedilecektir.[338]

2.1.1.1. Bakire Meryem

Hristiyanlığın kadın tasavvuru; bir tarafta Havva temsilindeki asi kadın, diğer tarafta iffetin sembolü Meryem arasındaki iki zıt kutup arasında şekillenmektedir. Havva, Âdem'in ilk günahı işlemesine ve cennetten kovulmasına sebep olan kadın olduğundan dolayı aşağılanmış, yeryüzüne günahın getiricisi ve erkeği baştan çıkarıcı bir varlık olarak görülmüştür.[339] Meryem ise İsa Mesih'i dünyaya getiren kadın olarak Yahudiliğin kadın algısını sarsacak bir biçimde Havva'nın karşısına konumlandırılmıştır. Çünkü Hristiyan teolojisine göre günaha sürükleyen bir kadın olduğu gibi insanlığı günahtan kurtarılmaya aracı olacak olan da bir kadın olmalıdır. Bakire Meryem, Havva'nın günahının kefareti olarak herhangi bir erkekle ilişkiye girmeden bakire olarak hamile kalmış ve doğum yaparak bu görevi yerine getirmiştir.[340] Nitekim Meryem figürü övülmüş, tüm Hristiyan kadınlara model olmuş ve manastırdaki kadınlar onunla özdeşleştirilmiştir. 431 Efes Konsilinde Meryem'e "theotokos"[341] sıfatı verilmesiyle de Meryem'in öncülüğünde kadın figürü idealize edilmiştir.[342]

Bakire Meryem, İsa'nın annesi olması nedeniyle İncillerde yer alan kadınlardan en önemlisidir. Nitekim mucizevi bir şekilde Mesih'i dünyaya getirmesinden dolayı kendisi üzerine kurulacak olan teoloji de bu önemi arttırmaktadır. "Meryem" ismi İncillerde toplamda otuz kez geçmektedir.[343] Meryem'in bahsi genellikle meleğin

---

[338] Augustine'de Bakire Meryem ve Mecdelli Meryem'den bahsetmiş ve Günahkar Havva ile aralarındaki bağa işaret etmiştir. Sonraki bölümde Augustine'in bu konudaki düşüncelerine yer verilecektir.

[339] Havva, böylece asli günah doktrininin temelini oluşturmuştur. Araz, "Dinlerde Kadın", 9.

[340] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 68.

[341] Tanrı doğuran

[342] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 248.

[343] Dölek, "Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü", 195.

kendisine bebek müjdesi vermesi ve bakire doğum anlatılarında, İsa'nın doğumu sonrasında meydana gelen olaylarda ve çarmıh hadisesinde geçmektedir. Matta ve Luka İncillerinde Meryem'den daha çok bahsedilirken, Markos ve Yuhanna'da çok daha az bahsedilmektedir, Yeni Ahit'teki mektuplarda ise hiç anılmamaktadır.[344] Bakire Meryem'in İncillerde çok fazla ön planda olmamasına rağmen kült bir obje haline gelmesi theotokos tartışmalarıyla birlikte olmuştur.[345]

Meryem, Matta ve Luka İncillerinde yalnızca İsa'nın çocukluğuyla ilgili bölümlerde yer almaktadır. Luka'da ilk kez Elizabeth ve Zekeriya'nın çocukları Yahya'ya sahip oldukları pasajlar içerisinde geçmektedir. Bakire Meryem, Yusuf ile nişanlıdır. Bir gün Nasıra'da kendisine bir melek görünür ve İsa'yı müjdeler. Buna karşın Meryem, kendisinin bir erkekle bile münasebeti olmaksızın bunun nasıl olacağını sorar; *"Melek ona şöyle cevap verdi: Kutsal Ruh senin üzerine gelecek, En Yüce Olan'ın gücü senin üstüne gölge salacak. Bunun için doğacak olana kutsal, Tanrı Oğlu denecek."*[346] şeklinde cevap verir. Buna göre Meryem'in mucizesi Elizabet ve Zekeriya'nın mucizesini aşacaktır. Çünkü o, Tanrı'nın oğlunu doğuracaktır. Bakire Meryem'in Tanrı'nın oğlunu doğurması Yahudiliğe yabancı bir durumdur. Ancak ölümlü bir kadının Tanrı'nın oğlunu doğurabileceği fikri Greko Romen dünyasında oldukça yaygındır.[347]

Meryem, hamileliğinin sonuna doğru nüfus sayımı için Beytü'l-Lahim'e gider ve burada İsa'yı doğurur. Önce kırk günlükken daha sonra da on iki yaşındayken İsa'yı mabede götürür. Sonrasında ise Meryem İncillerde bir daha anılmamaktadır. Bu pasajlarda Meryem, görevine sımsıkı bağlı bir anne rolündedir. Meryem, İsa'yı dünyaya getirmesiyle insanlığın kurtuluş tarihinin doruk noktası olarak sunulmuş ve Tanrı'nın planında kritik rol oynayan bir kadın statüsü elde etmiştir.[348]

---

[344] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 370.

[345] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 68.

[346] Luka 1/35 (Anlatılan Luka 1/26-38'de ayrıntılı olarak geçmektedir.)

[347] Carol L. Meyers vd. (ed.), *Women in Scripture: A Dictionary of Named and Unnamed Women in the Hebrew Bible, the Apocryphal/Deuterocanonical Books and the New Testament* (Boston: Houghton Mifflin, 2000), 116-117.

[348] Meyers vd., *Women in Scripture,* 117.

Bakire Meryem, Yuhanna İncilinde ise Kana'daki düğünde ve çarmıh hadisesi esnasında yer almaktadır. Kendisi ile ilgili son bilgi ise İsa'nın göğe yükselişi sonrası Havarilerle dua etmesidir:

> *"İsa'nın annesi Meryem, diğer kadınlar ve İsa'nın kardeşleriyle tam bir birlik içinde sürekli dua ediyorlardı."*[349]

İsa'nın annesi ile diyaloglarında ise pek olumlu ifadeler yer almamaktadır. İlk defa on iki yaşında kaybolup mabette din adamlarıyla tartışırken bulunduğunda annesi ve annesinin nişanlısı Yusuf'a *"beni niçin arayıp durdunuz, babamın evinde olmam gerektiğini bilmiyor muydunuz"*[350] der. Yine bir gün Kana'daki düğünde Meryem İsa'ya şarap kalmadığını söyleyince İsa annesine *"Anne, benden ne istiyorsun?"*[351] diye karşılık verir. Bir gün kendisini görmek isteyen annesine öğrencilerini işaret ederek *"İşte annem, işte kardeşlerim"*[352] der. Görüldüğü üzere İsa'nın, kendisi için pervane olan, kaygılanan ve dua eden annesine karşı tepkileri oldukça serttir.[353] İncillerin pek çok yerinde kadınlara karşı pozitif ve nazik davranırken annesine karşı olumsuz tavırları oldukça ilginç bir durumdur ve nedeni anlaşılamamaktadır. Muhtemelen bedensel anneyi değil, ruhsal anneyi önemsemektedir.[354]

Pavlus Meryem'den birkaç defa üstü kapalı bir biçimde bahseder. Dolaylı göndermeler dışında açıkça Meryem'den bahsetmez.[355] Pavlus'un Meryem'e dair en önemli vurgusu ise Havva'nın karşısındaki kurtarıcı kadın konumunda olmasıdır. Bu konum mektuplarında *"Zira mademki ölüm insan vasıtası ile geldi, ölülerin kıyamı da insan vasıtası ile oldu. Çünkü nasıl hepsi Âdem'de ölüyorsa, öylece hepsi Mesih'te diriltileceklerdir."*[356] Sözleriyle İsa'yı ikinci Âdem olarak nitelenmesine dayanmaktadır. Buna göre Âdem ile meydana gelen yıkımı İsa onarıyorsa, Havva'nın

---

[349] Elçilerin İşleri 1/14

[350] Luka 2/48

[351] Yuhanna 2/4

[352] Matta 12/49, Markos 3/34, Luka 8/21

[353] Dölek, "Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü", 195-196.

[354] Özellikle Luka ve Yuhanna'da Pavlusçu gelenek daha baskın olduğundan ruhsal Meryem'in daha ön planda tutulduğu söylenebilir.

[355] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 69; Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 242.

[356] 1. Korintliler 15/21-22

günahını da İsa'yı bakire ve günahtan uzak bir biçimde doğuran Meryem temizleyecektir. Bu sebeple Meryem, ikinci Havva'dır. Meryem'in itaati sayesinde insanlık günahtan kurtulmuştur.[357]

Kilise babaları da bu konuda Pavlus'a benzer bir şekilde davranır. Ancak theotokos tartışmalarının başlaması ve 431 Efes Konsili ile Meryem'in "theotokos" unvanı alması Meryem'i Katolik Kilisesi'nde bir kült haline getirir.[358] Böylece Meryem'in anneliği dışında kurtuluş tarihindeki eskatolojik rolü de ön plana çıkar.[359] Bu açıdan Meryem'in özellikle şehvet hissetmemiş bir kadın olması onu Hristiyanlıkta model haline getirmiştir. Çünkü Havva'nın, bazı yorumculara göre şehvet olarak anlaşılan yasak meyveyle kirlettiği insanlık, İsa Meryem'in bedeni aracılığıyla şehvetsiz bir şekilde dünyaya geldiği için temizlenebilmiştir.[360] Bu noktada Havva ve Bakire Meryem Hristiyanlığın iki ayrı ucu temsil eden kadın imgesini oluşturmaktadır. Bir uçta itaatsizliğiyle günah işleyerek insanlığın ceza almasına sebep olan Havva, diğer uçta ise kurtarıcı İsa'yı dünyaya getiren, bakireliğiyle saflığın ve temizliğin sembolü olan Meryem bulunmaktadır.[361] Bir kadının yarattığı kaos yine bir kadın vasıtasıyla düzelmiştir. Bazı araştırmacılara göre ise Hristiyan kadınlara bu iki figür arasında yaptıkları tercihe göre bir değer biçilmesine neden olduğundan kadınlar bu ikilemde kutuplaştırılmaktadır.[362] Günahkâr Havva'nın karşısında Meryem olmasına rağmen, Hristiyan kadınlar Meryem'den çok Havva ile kıyaslanmakta ve günahkâr olarak görülmektedir.[363]

Buna göre Hristiyanlık, Eski Ahit'in kadın algısının temelini oluşturan Havva figürünün karşısına teorik olarak Meryem'i yerleştirmiştir. Bu yeni prototip kadınlar için kurtuluş umudu olması nedeniyle oldukça önemlidir. Kadınlar, Havva'dan beri doğalarında mevcut olan kötü arzu ve günahlardan arınıp Meryem'e benzedikleri

---

[357] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 247-248.

[358] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 69; Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 242.

[359] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 248.

[360] Pamela Dickey Young, "Women in Chiristianity", *Women and Religious Traditions*, ed. Leona May Anderson - Pamela Dickey Young (Kanada: Oxford University Press, 2004), 168.

[361] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 241.

[362] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 248-249.

[363] Huriye Abaydın, *Lutherci Protestan Teolojide Kadının Yeri ve Reform Sürecindeki Rolü* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 7.

takdirde kurtuluşa erişebileceklerdir. Çünkü Meryem hem bakire doğumla saflığını muhafaza etmiş hem de "theotokos" yani Tanrı annesi olarak bir kadının erişebileceği en yüksek statüye ulaşmıştır denilebilir.

2.1.1.2. Mecdelli Meryem

Mecdelli Meryem, Yeni Ahit'te İsa'nın dirilişinin ilk tanığı olarak anılmaktadır. Aynı zamanda çarmıh hadisesinin şahitlerinden birisi olması sebebiyle Hristiyan teolojisinde ön plana çıkmaktadır.[364] Adı, Yeni Ahit'te on iki defa geçer.[365] Bir grup kadın arasında ismi anılırken Mecdelli Meryem'in hep ilk sırada zikredilmesi onun kadın takipçiler arasında önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir.[366] Ancak kendisinin bir kadın olarak İsa'nın havarisi şeklinde nitelenmesiyle birlikte Mecdelli Meryem Hristiyan tarihinde üzerinde çokça spekülasyon üretilen kişilerden birisi olmuştur.[367] Bu nedenle Hristiyanlık tarihinde Mesih İsa'nın etrafındaki en aktif şahsiyetlerden birisi olmakla birlikte önemli olayların öncüsü olan Mecdelli Meryem'den bahsedilmelidir.

Mecdelli Meryem'in Luka'da kötü ruh ve cinlerden arındırılmış[368], İsa'ya ve on iki havariye eşlik eden birkaç kadının arasında bahsi geçer. Yine Markos'ta da yedi cinden arındırıldığından bahsedilmektedir. Bunlar dışında Yeni Ahit'te yalnızca çile ve diriliş anlatılarında kendisinden bahsedilmektedir.[369] Mesih İsa'nın dirilişine Mecdelli Meryem'in şahit oluşu bazı İncil pasajlarında şöyle geçer:

> *"İsa, haftanın ilk günü sabah erkenden dirildiği zaman önce Mecdelli Meryem'e göründü. Bu kadından yedi cin kovmuştu. Meryem gitti, İsa'yla bulunmuş olan, şimdiyse yas tutup gözyaşı döken öğrencilerine haberi verdi."*[370]

---

[364] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 242; Dölek, "Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü", 196; Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 371.

[365] Dölek, "Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü", 196.

[366] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 371.

[367] Meyers vd., *Women in Scripture,* 120.

[368] Luka 8/2-3

[369] Markos 15/40, 16/1-11, Matta 27/56, 28/1-6, Luka 24/1-10, Yuhanna 19/25, 20/11-18 Meyers vd., *Women in Scripture*, 121.

[370] Markos 16/9-10

"Mecdelli Meryem öğrencilerin yanına gitti. Onlara, «Rabbi gördüm!» dedi. Sonra Rabbin kendisine söylediklerini onlara anlattı."[371]

İsa'nın diriliş sonrası ilk olarak Mecdelli Meryem'e görünmesi diğer havarilere durumu iletmesi için onu görevlendirmesi bir kadına böylesine önemli bir misyon yüklemesi sebebiyle Hristiyan teolojisinde kadının konumuna dair oldukça önemli bir noktadır. Bu görev için bir kadının seçilmesi bir yandan kadının değeri noktasında belirleyiciyken bir yandan da kimilerine göre kadınların kilise hizmetinde bulunabileceklerine dair kanıt oluşturmaktadır.[372]

Pavlus, mektuplarında İsa'nın dirilişinin ilk şahidinin Mecdelli Meryem değil, Petrus olduğunu söyler. Bazı araştırmacılara göre Pavlus bunu Yahudi şeriatında kadının şahitliğinin kabul edilmemesi sebebiyle yapmıştır.[373] Ancak bu tavır, Pavlus'un zihnindeki kadın imgesinin yansıması olarak da görülebilir.

İlk dönem kilise babalarından Hippolytus ise dirilişin ilk şahidi olması nedeniyle Mecdelli Meryem'i "Apostolorum Apostola"[374] şeklinde niteleyerek pozitif bir konuma yerleştirmişlerdir.[375] Çünkü İsa dirildiği gibi ona görünmeyi seçmiş ve havarileriyle ilişki kurması için Meryem'i aracı kılmıştır.[376] Böylece bir kadının havari olarak anılması Hristiyanlığın kadın algısının Yahudiliğin tersine şekilleneceği düşünülebilir. Ancak Hristiyanlığın ilk yüzyıllarındaki bu tavır 4. yüzyıl itibariyle değişecektir. Çünkü Papa I. Gregorius, Kutsal Kitap'ta geçen tüm Meryemlerin aynı kişi olduğunu söyleyecek ve Mecdelli Meryem'in İncillerde adı geçmeyen günahkâr bir kadın olduğunu ilan edecektir.[377]

Özetle Hristiyan geleneğinde Mecdelli Meryem'e dair çok farklı bakış açıları geliştirilmiştir. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Mecdelli Meryem'e dair çoğunlukla pozitif bir kadın imajı hakimken sonraki dönemlerde bu algı tersine evrilmiştir. Kutsal

---

[371] Yuhanna 20/18

[372] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 242; Dölek, "Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü", 197.

[373] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 242.

[374] Havarilerin havarisi.

[375] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 242.

[376] Dölek, "Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü", 197.

[377] Gregorius Magnus, *Forty Gospel Homilies*, çev. Dom Hurst (Piscataway, New Jersey: Gorgias Press, 2009), 269-271, Homily 33; Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 242.

yazılarda ve ilk kilise geleneğinde hiçbir kanıt olmamasına rağmen Aziz Gregory ile Mecdelli Meryem Luka'da İsa'nın ayaklarını gözyaşıyla yıkayan[378] ve bu sebeple bağışlanan günahkâr kadın ile özdeşleştirilmiştir. Bu kadar dramatik bir tövbeyi gerektiren günahın da fahişelik olduğu düşünülmüştür. Böylece bir dönem havari statüsünde değer gören Mecdelli Meryem adeta Batı'da erotizmin simgesi haline dönüşmüştür[379] Bakire Meryem, Havva'nın karşısına konumlandırılarak Hristiyanlığın olumlu kadın algısını inşa ederken Mecdelli Meryem günahkâr kadın imgesinin taşıyıcısı olmuştur. Bu yüzden Hristiyanlığın kadın motifinin İsa'nın yakın çevresinde ön plana çıkan ve dönüm noktalarında yer alan bu iki uç arasında sıkıştığı söylenebilir.

2.2. Havariler Döneminde Kadın

Havariler, İsa Mesih tarafından öğretisini yaymada yardımcı olmaları için seçilmiş on iki kişilik gruptur. Bu grup hayatı boyunca samimi olarak İsa Mesih'i takip etmiş ve müjdeyi duyurmakla görevlendirilmişlerdir.[380] İsa Mesih sonrası vaftiz edilerek cemaate katılan birçok kadın olmuştur. Bu kadınlar, havarilerle birlikte dua etmişlerdir. Bu dönemde kadınların, İsa Mesih dönemindeki gibi çeşitli hizmetlerde bulunduğu, cemaatte önemli görevleri olduğu, evlerini havarilerin çalışmaları için açtıkları ve öğretiyi yaymak için canla başla çalıştıkları bilinmektedir. Örneğin Priska[381] adlı bir kadın cemaat içinde çeşitli görevler alırken Fibi[382] ise Kenhrea kilisesinde diyakonluk mertebesinde bir görev yürütmektedir.[383]

İsa Mesih'ten sonra havarilerin idaresini üstlenen ve İsa'nın kiliseyi kendisi üzerine kuracağını söylediği Petrus, kadınlara tavsiyelerde bulunmaktadır. Onlar temiz bir yaşam sürmek suretiyle eşlerine bağlılıklarını korumalıdırlar. Kadınların süslenmemeleri gerektiğini, asıl süsün iç güzellik olduğunu söyler. Kadının sakin ve yumuşak ruhlu olması Tanrı katında en büyük değerdir. Kocalar ise eşlerine ilgi, anlayış

---

[378] Luka 7/44-47

[379] Meyers vd., *Women in Scripture,* 122.

[380] Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 161.

[381] Romalılar 16/3, 2. Timoteyus 4/19, I. Korintliler 16/19

[382] Romalılar 16/1-2

[383] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 60.

ve saygı göstermeli, onları korumalıdır. Buna göre Petrus, İsa Mesih'e benzer bir şekilde kadın ve erkeğin karşılıklı olarak sevgi, saygı, anlayış ve bağlılıklarını gözetmesi gerektiğini ifade etmiştir.[384]

Havariler döneminde Roma'da inananların çoğunu kadınlar oluşturmaktadır. Selanik'te şehrin ileri gelen kadınlarından bazıları Hristiyan olmuşlar, Pavlus ve Silas'a yardım etmişlerdir.[385] Nitekim elçilerin İşleri kitabında *"Onlardan bazıları, Tanrı'ya tapan Greklerden büyük bir topluluk ve ileri gelen kadınların da birçoğu ikna olup Pavlus'la Silas'a katıldılar."*[386] şeklinde kadınların Hristiyan cemaatine katıldığı ifade edilmektedir.

Kadınların İsa'dan beri Hristiyan dünyasında aktif olması Mesih İsa'nın adeta önceki devirlerdeki kadın algısını yıkmaya yönelik devrim niteliğinde bir hareketidir.[387] Nitekim bahsedildiği üzere İsa ve sonrasındaki Havariler döneminde kadınlar Hristiyan topluluğuna hizmet, dini konularda konuşmalar yapma ve hatta diyakon olarak atanma, vaftizde papaza yardımcı olma gibi aktif bir dini hayat sürdürüyorlardı.[388] Bu açıdan ilk Hristiyanlıkta kadın ve erkek rolleri büyük ölçüde birbirinin yerlerini tutmaktadır. Çünkü ilk Hristiyanlar kısa sürede dünyanın sonu geleceği inancıyla kurtuluşu elde etmeyi amaçlamaktaydı. Ancak zamanla bu durum göz ardı edilerek kadın ve erkek ayrımı belirginleşerek Antik Roma ve Yahudi dünyasındakine benzer bir şekilde kadın ve erkek arasında statü farklılığı oluştu.[389] İlk zamanlarda kadınların da yürütebildiği görevler ilerleyen zamanlarda erkeklere has kılınarak kadınlar bu görevlerden uzaklaştırıldı. Öyle ki Havariler sonrası dönemde de kadınların kilisedeki aktif süreci yalnızca rahibelik ve manastır hayatıyla mümkün olabilecek bir noktaya varacaktır.[390] Böylece kadınlar, Mesih İsa sonrasında zamanla cemaatteki aktif ve etkin konumlarını yitireceklerdir.[391]

---

[384] Petrus 3/1-7, Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 25-26.

[385] Araz, "Dinlerde Kadın", 11.

[386] Elçilerin İşleri 17/4

[387] Araz, "Dinlerde Kadın", 11.

[388] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 60-61.

[389] Young, "Women in Chiristianity", 163.

[390] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 60-61.

[391] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 243.

Sonuç olarak Havariler döneminde de İsa'nın kadın konusundaki devrimsel yaklaşımın sürdürüldüğü görülmektedir. Bu dönemde kadınlar toplum içerisinde aktif bir şekilde yer almakla kalmamış, dini hayatta da erkeklere eşdeğer görevler yürütmüşler ve Hristiyanlığın yayılmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu durumun ise Hristiyanlığı ilk benimseyenlerin çoğunlukla kadınlar olması ve oldukça güçlü kadın karakterlerin dine girişinden dolayı kadın figürünün ön plana çıkmış olmasıyla ilişkili olması oldukça muhtemeldir.

2.3. Pavlus'a Göre Kadın

Pavlus, Hristiyanlığın büyük oranda şekillendiricisi olarak kabul edilmektedir. Yeni Ahit'te yer alan Pavlus'un mektupları Hristiyanlığın omurgasını oluşturmaktadır.[392] Nitekim Hristiyanlığın kadına dair tutumunun belirlenmesinde de Pavlus'un söz ve davranışları Mesih İsa'dan daha etkili olmuştur.[393] Hristiyan geleneğinde Pavlus'u özel kılan yaşadığı vizyon sonrası Hristiyan hareketini düşünceleriyle birlikte dini bir gelenek seviyesine çıkartarak misyon faaliyetleri neticesinde geniş bir coğrafyaya ve sonraki nesillere yayılmasında merkezi bir rol oynamasıdır. Nitekim Hristiyan teolojisindeki pek çok unsurun oluşum ve gelişiminde tartışılmaz bir etkisi bulunmaktadır.[394] C. S. Keener'e göre Pavlus'un mektupları sistematik bir düzenle yazılmış değildir. Pavlus, mektuplarını kendisine sorulan sorular sonucunda kaleme almıştır. Bu yüzden ilk mektuplarında kadın konusu müstakil bir yer oluşturmazken bazı mektuplarında çokça ele alınmıştır.[395] Mektuplarında Pavlus'un kadınlarla ilgili yorumları Hristiyan kadınların yaşamını ciddi bir biçimde etkilemekle kalmamış uzun yıllar Batı hukuk sisteminde de etkili olmuştur.[396]

Pavlus'un kadın konusundaki düşünceleri ve kadınlara yaklaşımı kilise geleneğine nüfuz etmiş ve kendisinden sonraki Hristiyan düşünürleri önemli ölçüde etkilemiştir. Nitekim Hristiyan geleneğinde kadın konusundaki pek çok yorumun çıkış

---

[392] Araz, "Dinlerde Kadın", 10.

[393] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Kadın", 53.

[394] Şinasi Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı* (İstanbul: Ankara Okulu Yayınları, 2004), 253; Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 45.

[395] Cengiz Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", *Dini Araştırmalar* 11 (Ağustos 2008), 23.

[396] Sawyer, *Women and Religion in the First Christian Centuries*, 100.

noktası Pavlus'tur.[397] Kilise geleneği içerisinde Aziz Augustine'in de Pavlus'tan oldukça etkilenmiş olduğu göz önünde bulundurulduğundan Pavlus'un kadın konusundaki düşüncelerinden ayrıntılı olarak bahsetmek gerekmektedir.

Pavlus'un mektuplarında, ilk dönem Hristiyanlıkta aktif rol üstlenen çoğu kadın yer almaktadır. Mektupların toplam 19 pasajında 17 kadın ismi geçer. Bu da mektuplarda zikredilen tüm isimlerin yalnızca %18'ini oluşturmaktadır. İsmi zikredilen kadınlar beş ayrı statüde faaliyet gösterir. Bunlar; Pavlus'la beraber misyonerlik faaliyeti yürütenler, işçiler, kilise sorumluları, elçiler ve ev kiliseleri sorumlularıdır.[398] Mektuplardaki kadın imgesi ise İsa Mesih'in aksine olumsuz bir tutuma sahip olmasıyla dikkat çekmektedir.[399] Dahası bu mektuplar, erkek olmaksızın temsil edilemeyen kadın figürünün hakim olduğu Greko-Romen kültüründen derin izler barındırmakta ve yine bu kültürel yansımaların etkisiyle kadın-erkek, karı-koca ilişkileri bağlamında eşitlikten uzak bir tavır ortaya koymaktadır.[400] Ayrıca Pavlus'un kadınlara karşı tavrı Yahudiliğin kadınlara karşı tutumuna da oldukça benzemektedir. Pavlus da kadınları erkeğin karşısında ikincil bir konumda görmektedir.[401] Hristiyanlığın ilk iki yüzyılında daha çok "eş, anne, din şehidi" gibi nitelemelerle ideal kadın tasavvurları ön plana çıkmış olsa da 2. yüzyıldan sonra ciddi bir imaj değişikliği meydana gelmiş ve kadın "baştan çıkaran, kötü" bir unsur olarak görülmeye başlamıştır. Bu algı değişikliğinin arka planında Eski Ahit'teki anlatıların etkisinin yanında Pavlus'un ciddi bir referans oluşturduğu cinsiyet ayrımcı söylemlerin olduğu öngörülebilir.[402] Böylece Pavlus sonrası Hristiyanlıkta kadınların kocalarına, kölelerin efendilerine, çocukların ebeveynlerine itaatini zorunlu kılan ataerkil gelenek güçlenmiştir.[403]

---

[397] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 46.

[398] Süleyman Turan, "Kadınların Hıristiyan Misyon Tarihindeki Yeri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2009), 160-163.

[399] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 243.

[400] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 375.

[401] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 58.

[402] Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma*, 593.

[403] Ruether, *Women and Redemption*, 3.

2.3.1. Pavlus'un Mektuplarında Olumlu Kadın İmajı

İsa Mesih dönemindeki kadın potansiyelinin önemi İsa sonrası da devam etmiş, Pavlus'un misyonuna da yansımıştır. Pavlus kimi mektuplarında kadınları özel olarak selamlamaktadır. Mektuplardaki selamlama ifadeleri şöyledir:

> *"Mesih İsa yolunda emektaşlarım olan Priska ve Akvila'ya selam edin. Onlar benim uğruma kendi yaşamlarını tehlikeye attılar. Bunun için yalnız ben değil, diğer ulusların bütün inanlı toplulukları da onlara minnettardır."*[404]

> *"Asya ilindeki topluluklar size selam ederler. Akvila ve Priska, evlerinde buluşan toplulukla beraber Rab'de size çok selam ederler."*[405]

> *"Laodikya'daki kardeşlere, Nimfa'ya ve onun evindeki topluluğa selam edin."*[406]

Mektuplardaki selamlamaların çoğu ev kiliselerinin başında duran kadınlara yöneliktir.[407] Kadınların öncülük ettiği ev kiliseleri sayesinde uzun bir süre yer altı bir hareket olarak devam eden Hristiyanlık için buluşma ve iletişim yeri sağlanmıştır. Böylece Hristiyanlık köklenmiş, yayılmış ve Yeni Ahit'in yazımı için de veri toplanmıştır.[408] Ayrıca Pavlus, her ne kadar kadın konusunda Hristiyanlığın olumsuz kadın tavrının temelini atmış olsa da mektuplarında erkek ve kadın ayrımının olmadığına dair *"Vaftizde Mesih'le birleşenlerinizin hepsi Mesih'i giyindi. Artık ne Yahudi ne Grek, ne köle ne özgür, ne erkek ne dişi ayrımı vardır. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz."*[409] şeklinde ifadeler de bulunmaktadır.[410]

Pavlus, tüm insani farklılıkları reddederek insanlığı daha yüksek bir idealde birleştirmiştir.[411] İnsanlık vaftizle bir dönüşüm yaşayarak Mesih'te kurtarılmış bir toplumu oluşturacaktır.[412] Ancak buradaki kadın erkek arasında ayrım gözetilmemesi durumu toplumsal bir fonksiyonun ötesinde Pavlus'un zihnindeki yüksek misyonun neticesidir. Nitekim pasajlar incelendiğinde de kadınlar Pavlus tarafından yüksek bir

---

[404] Romalılar 16/3-4

[405] 1. Korintliler 16/19

[406] Koloseliler 4/15

[407] Turan, "Kadınların Hıristiyan Misyon Tarihindeki Yeri", 162.

[408] Sawyer, *Women and Religion in the First Christian Centuries*, 95-96.

[409] Galatyalılar 3/27-28. Bu ifadeler Aziz Augustine tarafından değerlendirilecektir.

[410] Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 20.

[411] Cervantes - Harrington, "Woman", 14/814.

[412] Ruether, *Women and Redemption*, 11.

amacın doğrultusunda veya Hristiyanlık misyonuna katkısı çerçevesinde olumlu nitelikte ele alındığı görülmektedir.

2. 3.2. Pavlus'un Mektuplarında Olumsuz Kadın İmajı

Pavlus, her ne kadar mektuplarında kadınlara yer yer övgü dolu bir tavır sergilemiş olsa da aslında Yahudi ve Roma kültürüne benzer bir tutuma sahiptir. Kadına daha çok olumsuz nitelikler yükleyerek erkeğe bağımlı kılmaktadır.[413] Bu durumu *"Bilmenizi isterim ki erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek ve Mesih'in başı Tanrı'dır."*[414] şeklinde açıkça ifade etmektedir. Pavlus'un bu tutumunun temel sebebi de Yahudilikteki asli günah inancını sürdürmesi ve bu günahtan dolayı kadını suçlu bulmasıdır.[415] Nitekim Pavlus'un bu görüşlerinin kaçınılmaz etkisiyle Hristiyanlıkta kadın algısı, Hristiyanlığın varlık sebebi haline gelmiş asli günah doktrini üzerine temellendirilmiştir.[416]

Asli günah doktrini Eski Ahit'in yukarıda detaylıca ele alınan Âdem ve Havva anlatısına dayanmaktadır.[417] Âdem ve Havva, önce Yahudiler sonra da Hristiyanlar tarafından insan ırkının ataları olarak kabul edilmiştir.[418] İsa Mesih, asli günahın insanlığa yüklediği suç ve sorumluluk noktasında doğrudan veya dolaylı bir imada bulunmamaktadır. Ancak Pavlus, bu anlatıdan yola çıkarak asli günah doktrininin temelini atmıştır. Kilise babalarının da olayı daha ileri götürüp asıl günaha itenin Havva olduğunu vurgusunun fazlasıyla üzerinde durmaları sonucu kadının günahkarlığı ve sorumluluğu doktrin halini alacaktır.[419] Pavlus'un, kadının Âdem'i kandırarak günah işlediğinden dolayı suçlayan tavrı mektuplarında *"Kadının ders verip erkeğe egemen*

---

[413] Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 20.

[414] 1. Korintliler 11/3

[415] Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 20.

[416] Cengiz Batuk, *Mitoloji ve Tarihsellik: Hristiyanlığın Asli Günah Mitinin Tarihsel Dönüşümü* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), 24; Abaydın, *Lutherci Protestan Teolojide Kadının Yeri ve Reform Sürecindeki Rolü,* 5.

[417] Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, 119; Abaydın, *Lutherci Protestan Teolojide Kadının Yeri ve Reform Sürecindeki Rolü,* 5-6.

[418] Yalom, *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi,* 1.

[419] Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı,* 119; Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 244; Abaydın, *Lutherci Protestan Teolojide Kadının Yeri ve Reform Sürecindeki Rolü*, 5-6.

olmasına izin vermiyorum; kadın sükûnet içinde dinlesin. Çünkü önce Âdem, sonra Havva yaratıldı; aldanan da Âdem değildi, kadın aldanıp suç işledi.''[420] şeklinde açıkça ortaya koymaktadır. Pavlus'a göre kadın cinsi, günahın bedelini ancak erkeklere itaat ederek ödeyebilir. Öyle ki Pavlus, bu mutlak itaat ile Mesih'e bağlılık arasında analoji kurularak kadının itaati fikrini güçlendirmektedir. Ayrıca Havva, Âdem'den yaratılmasıyla ikincil bir cinsiyete sahip olmakla birlikte itaatsizliği ile de Âdem'den ayrıldığı için Tanrı'nın suretini temsil etmemektedir.[421] Böylece Yeni Ahit'teki erkeğin kadına hakimiyeti tavrının ve olumsuz algının çoğunlukla Pavlus'a ait olduğu söylenebilir.[422]

Pavlus, Mesih-insan ilişkisini bir hiyerarşiye bağlamıştır. Kadın ise Tanrı'dan insana doğru giden hiyerarşide en sonda yer almaktadır. Pavlus'un ifadeleri adeta kadının Tanrı ile ilişkisinin erkek üzerinden gerçekleştiğini ima etmektedir.[423] Ayrıca erkeğin bu hakimiyet hakkı yalnızca eşine değil çocuklarına karşı da bulunmaktadır; çocuklarına eş seçebilir, bilhassa kızını dilediği şekilde evlendirebilir.[424]

Özetle Pavlus'un kadın konusundaki genel tavrının Yahudi ve Roma kültürüne benzer bir şekilde olumsuz niteliklerle yüklüdür ve bu sebeple kadınları alt statüde görmektedir. Bu düşüncelerini de asli günah doktrini ile temellendirmiştir. Bu bağlamda kadın ve erkek arasında hiyerarşi kurmuş, kadının erkeğe bağlılığını Tanrı'ya itaatle eşdeğer görmüştür.

2.3.3. Evlilik ve Aile Hayatında Kadın

Pavlus evlilik noktasında Yahudiliğe göre daha dengeli bir tutum izleyerek evliliği mutlak bir görev olarak görmemekle birlikte tamamen uzak durulması gereken bir şey olarak da görmemiştir. Evlilik konusunda nihai tercihi kişilere bırakmıştır. Ancak yine de kendisinin de örnek olduğu gibi hem kadına hem de erkeğe bekarlığı tavsiye etmektedir. Çünkü Pavlus'a göre evlilik insanı, özellikle de kadını kocasının

---

[420] 1. Timoteyus 2/12-14

[421] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 244-246.

[422] Ünal, "Hristiyanlık'ta Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış", 133.

[423] Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 21; Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 243.

[424] Ünal, "Hristiyanlık'ta Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış", 133.

memnuniyetini düşünmeye başlayacağından ötürü Tanrı'nın yolundan alıkoymaktadır.[425] Tanrı'ya bağlanma noktasında kişinin asıl olan mükemmel hayatına engel olur.[426] Nitekim bekarlığın evlilikten üstün görülmesi daha çok Pavlus'un bu türden görüşleriyle temellenmiştir. O, İsa'dan daha da olumsuz bir tavır takınarak evliliği günah olarak görmese de kötünün iyisi bir noktaya konumlandırmıştır.[427] Ancak aşağıda da belirtileceği üzere her ne kadar evlenmemek daha ideal olsa da zinadan korunmak ve nesli devam ettirmek amacıyla evlenilebilir.[428] Çünkü toplumsal ve ahlaki düzen çok daha önemlidir ve evlilik, bu düzeni temelinden sarsan zinaya karşı bir kalkan görevi görmektedir. Evlilik konusundaki tavır durum ve şartlara göre değişkenlik gösterebilmektedir.[429] Pavlus'un bu görüşleri mektuplarında şöyle geçer:

> *"Erkeğin evlenmemesi iyidir. Fakat zinadan dolayı herkesin kendi karısı olsun ve her kadının kendi kocası olsun diyorum."*[430]
>
> *"Lakin bütün insanların benim kendim gibi olmalarını istiyorum. Ama kiminin şöyle, kiminin böyle, herkesin Tanrı'dan payına düşen bir ruhsal armağanı vardır. Yine de evlenmemiş olanlara ve dul kadınlara şunu söyleyeyim, benim gibi kalsalar onlar için iyi olur. Ama kendilerini denetleyemiyorlarsa, evlensinler. Çünkü şehvetle yanmaktansa evlenmek daha iyidir. Ama kendilerini denetleyemiyorlarsa, evlensinler. Çünkü şehvetle yanmaktansa evlenmek daha iyidir."*[431]
>
> *"Kaygısız olmanızı istiyorum. Evli olmayan erkek, Rabbi nasıl hoşnut edeceğini düşünerek Rabbin işleri için kaygı çeker. Ama evli erkek karısını nasıl hoşnut edeceğini düşünerek dünya işleri için kaygı çeker. Böylece ilgisi ikiye bölünür. Evli olmayan kadın ya da kız hem bedence hem de ruhça kutsal olmak amacıyla Rabbin işleri için kaygı çeker. Ama evli kadın, kocasını nasıl hoşnut edeceğini düşünerek dünya işleri için kaygı çeker. Bunu sizin kendi iyiliğiniz için söylüyorum, özgürlüğünüzü kısıtlamak için değil. Dikkatinizi dağıtmadan, Rabbe adanmış olarak ve O'na yaraşır biçimde yaşamanızı istiyorum."*[432]
>
> *"Kızını evlendiren iyi eder, evlendirmeyen daha iyi eder."*[433]

---

[425] Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 23-24.

[426] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 59; Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 24; Brown, *The body and society*, 56.

[427] Ünal, "Hristiyanlık'ta Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış", 127.

[428] Harman, "Kadın", 24/85.

[429] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 46-47.

[430] 1. Korintliler 7/1-2

[431] 1. Korintliler 7/7-9

[432] 1. Korintliler 7:32-35

[433] 1. Korintliler 7/38

Yahudilikte Tanrı'ya itaatin yegâne yolu evlenmekten geçerken Pavlus ile Hristiyanlıkta durum tam tersine dönerek Tanrı'ya itaatin yolu evlilikten ve cinsellikten tamamen uzak durmak olmuştur.[434] Evlenmeme hususu Hristiyan dünyasında kesin kurallara dönüşmüş ve üst düzey din adamları hayatları boyunca bekar kalmışlardır.[435] Bekarlığın yüceltilmesi kadınlar için devrim niteliğinde bir durumdur. Bu sayede onlar hayat seçimlerini kendileri yapabilmekte ve erkek hakimiyetinden özgür oldukları meşru bir statü elde edebilmekteydiler.[436]

Hristiyanlıkta evliliğe karşıt bir tutumun getirisi olarak bekarlığın kutsallaştırılması 2. yüzyıldan itibaren rahibelik ve manastır hayatını ortaya çıkarmıştır.[437] Böylece sadık ve fedakar eş şeklindeki kadın tipolojisi ile günahkar Havva imgesi arasında sıkışmış olan kadınlar için rahibelikle birlikte kendini tanrıya adamak yeni bir yol oldu. Kadın, bekaretini koruyup Tanrı'nın emrine sunmakla Havva'nın işlediği ilk günahın sonuçlarına katlanmaktan kurtulmuş oluyordu.[438] Bekarlığın üstünlüğünün bu kadar aşırı noktalara gelişinin ise Greko-Romen dünyanın ahlaksızlıklarına karşı duruş ve bu duruşun aşırılaşmasıyla da evliliğin ve cinselliğin kötü olarak yorumlanarak cinsel faaliyetten tamamen uzaklaşma bağlamında bir tepki olarak ortaya çıkmış olması güçlü bir ihtimaldir.[439]

Pavlus'a göre evlilik, tercih edilecek olursa bağlayıcı ve ayrıcalıklı bir ilişki biçimidir. Ayrıca Mesih ve kilise arasındaki sevginin en gerçek örneğini temsil ettiğinden dolayı önemli ve kutsaldır. Evlilik kadın, kocasına tam bir itaatle bağlı olmalıdır.[440] Mektuplarında evlilik ilişkisinden şöyle bahsedilmektedir:

> *"Ey kadınlar, Rabbe bağımlı olduğunuz gibi, kocalarınıza bağımlı olun. Çünkü Mesih bedenin kurtarıcısı olarak inanlılar topluluğunun başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır. İnanlılar topluluğu Mesih'e bağımlı olduğu gibi, kadınlar da her durumda*

---

[434] Aziz Augustine de bu görüşleri destekleyecektir. Yalom, *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*, 14.

[435] Salmazzem - Sular, "Tevrat, İnciller ve Kur'an Bağlamında Kadın ve Aile Olgusu", 238.

[436] Parvey, "The Theology and Leadership of Women in the New Testament", 135.

[437] Bilal Baş, "Hıristiyan Manastırcılığının Doğuşu", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/44 (2013), 189; Araz, "Dinlerde Kadın", 12.

[438] Berktay, *Tektanrılı dinler karşısında kadın*, 99-104.

[439] Ünal, "Hristiyanlık'ta Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış", 128; Araz, "Dinlerde Kadın", 12.

[440] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 48.

kocalarına bağımlı olsunlar. Ey kocalar, Mesih inanlılar topluluğunu nasıl sevip onun uğruna kendini feda ettiyse, siz de karılarınızı öyle sevin."[441]

"Ey kadınlar, Rabbe ait olanlara yaraşır biçimde, kocalarınıza bağımlı olun."[442]

"Ey kadınlar, aynı şekilde siz de kocalarınıza bağımlı olun."[443]

"Evli kadın, kocası yaşadıkça yasayla kocasına bağlıdır; ama kocası ölürse, kocayla ilgili yasadan özgür olur."[444]

"Erkek karısına, kadın da kocasına hakkını versin. Kadının bedeni kendine değil, kocasına aittir. Aynı şekilde, erkeğin bedeni kendine değil, karısına aittir. İki tarafın onayıyla ve geçici bir süre için kendinizi duaya vermekten başka bir nedenle birbirinizi reddetmeyin. Sonra yine birleşin ki, Şeytan kendinizi denetleyemediğinizden dolayı sizi ayartmasın."[445]

Kadının kocasına bağlılığı Rabbe bağlılıkla eş tutulmuş ve Mesih'in kilisenin başı olmasına benzer bir şekilde kadının başının da kocasının olduğu ifade edilmiştir. Çünkü Pavlus'a göre kadın erkek için yaratıldığından kadının kocasına bağlılığı Rabbe bağlılığına eş olmalıdır. Kadının kurtuluşu ancak kocasına sıkı bir sadakatle bağlı olup hizmet edip sade bir yaşam sürerek, iyi bir anne olup imanlı çocuklar yetiştirerek mümkün olmaktadır.[446] Bu açıdan evlilik, Hristiyanlıkta İsa ve kilise birliğinin bir sembolü olarak seremoni haline getirilerek sakrament olmuştur.[447]

Ayrıca Pavlus, aile içi ilişkiler ve ailenin devamlılığı gibi durumlar için bilgi vermez. Bu konuda tek öneri eşlerin birbirini sevmesi ve kadının kocasına bağımlı olup itaat etmesidir.[448] Bu bağlamda Pavlus'un evlilik konusundaki temelleri; yaşam boyu bağlılık, karşılıklı sorumluluklar, karşılıklı sevgi ve teslimiyet unsurlarına dayanmaktadır.[449] Bu bağlamda Pavlus'un en azından evlilik hakları bağlamında kadın ve erkek arasında eşitlik gözettiği görülmektedir. Erkek de kadın da evlilik sonrası kendi bedeni üzerindeki özerkliğini kaybeder ve birbirlerine ait olurlar.[450] Böylece Mesih'ten

---

[441] Efesliler 5/22-24

[442] Koloseliler 3/18

[443] I. Petrus 3/1-2

[444] Romalılar 7/2

[445] 1. Korintliler 7/3-5

[446] Araz, "Dinlerde Kadın", 10; Harman, "Kadın", 24/85.

[447] Ünal, "Hristiyanlık'ta Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış", 126.

[448] Salmazzem - Sular, "Tevrat, İnciller ve Kur'an Bağlamında Kadın ve Aile Olgusu", 239.

[449] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 49.

[450] Sawyer, *Women and Religion in the First Christian Centuries*, 102.

önceki güçlü erkek ikinci sınıf kadın imajı, ataerkil gücün astlara karşı nezakette bulunması gerektiği istemiyle birlikte bir nebze yumuşatılmıştır.[451] Ancak bu durum Pavlus'un evliliği zinadan korunmanın bir aracı olarak görmesinden dolayı eşitliğin ötesinde eşlerin birbirine olan haklarını hatırlatması olarak da yorumlanabilir.[452]

Pavlus'a göre cinsellik ise tümüyle üreme amaçlıdır. Kadının kurtuluşunun tek yolu Yahudiliğin düşüncesine benzer bir şekilde annelik görevini yerine getirip, imanlı çocuklar yetiştirmesi ve iyi işler yapmasıdır.[453] Pavlus, kadının anne olarak görevini şöyle ifade eder:

> *"Öyle ki genç kadınları, kocalarını ve çocuklarını seven, sağduyulu, temiz yürekli, iyi birer ev kadını ve kocalarına bağımlı olmak üzere eğitebilsinler."*[454]

> *"Ama kadın sağduyu ile iman, sevgi ve kutsallıkta yaşarsa, çocuğun doğmasıyla kurtulacaktır.*[455]

Kadına bu sorumluluklar yüklenmekle birlikte aslında eşine itaat, annelik, ev işleri evliliğin birer getirisidir ve kadın için çok da büyük bir ayrıcalık oluşturmamaktadır. Pavlus'un, çocuk doğurmakla kadının kurtuluşunu vaat etmesi de yukarıdaki pasajda açıkça görüldüğü gibi iman, sevgi ve kutsallıkla yaşaması şartına bağlıdır.[456] Bu bağlamda kadının saygınlığı ancak bu değerlerle birlikte kocasına sadakat ve itaatiyle birlikte var olabilmektedir.

Pavlus boşanma konusunda, Yahudiliğin aksine Mesih İsa ve İncillerdeki gibi bir tavır izleyerek boşanmaya karşıdır. Bir kişi boşanıp başka bir evlilik yapsa zina yapmış gibi olur.[457] Bunu mektuplarında şöyle ifade eder:

> *"Evli olanlara ise şunu buyuruyorum, daha doğrusu Rab buyuruyor: kadın kocasından ayrılmasın. Ayrılırsa ya kocasız kalsın ya da kocasıyla barışsın. Erkek de karısını boşamasın."*[458]

---

[451] Ruether, *Women and Redemption*, 32.

[452] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 372.

[453] Berktay, *Tektanrılı dinler karşısında kadın*, 102.

[454] Titus 2/4-5

[455] I. Timoteyus 2/15

[456] Ünal, "Hristiyanlık'ta Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış", 133.

[457] Ünal, "Hristiyanlık'ta Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış", 127.

[458] I. Korintliler 7/10-11

Boşanma ancak zina suçu olduğu takdirde mümkün olabilir. Fakat bu durumda dahi eşlerin başkalarıyla evliliği mümkün değildir. Çünkü çiftler devamlı ya da geçici olarak ayrı olsalar da bu dinen kutsal evlilik birliğinin sonu olmaz, bu ancak ölümle mümkün olur.[459] Pavlus bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Bilmez misiniz ki, ey kardeşler- Kutsal Yasa'yı bilenlere söylüyorum- Yasa bir insana, yaşadığı sürece egemendir? Örneğin, evli kadın, kocası yaşadıkça yasayla kocasına bağlıdır; ama kocası ölürse, kocayla ilgili yasadan özgür olur. Buna göre kadın, kocası yaşarken başka bir erkekle ilişki kurarsa, zina edici diye anılır. Ama kocası ölürse, kadın yasadan özgür olur. Öyle ki, başka bir erkeğe varırsa, zina etmiş olmaz."*[460]

Özetle Pavlus evlilik noktasında nihai tercihi kişilere bırakmakla birlikte bekarlığı desteklemektedir. Çünkü karı koca ilişkisi insanı Tanrı'nın yolundan alıkoymaktadır. Bu durumdan da özellikle kocasının tüm ihtiyaçlarını karşılayacak olan kadın fazlasıyla etkilenmektedir. Dolayısıyla Tanrı'ya itaatin yolu bekarlığın benimsenmesinden ve cinsellikten uzak durmaktan geçmektedir. Nitekim bu durum sonraki dönemlerde manastır yaşamının ortaya çıkmasında etkili olacaktır. Evliliğin tercih edilmesi durumunda ise kadın Yahudi düşüncesine benzer bir şekilde Tanrı'ya bağlı olduğu gibi kocasına bağlı olmalı, ona kusursuz bir şekilde hizmet etmeli ve iyi çocuklar yetiştirmelidir. Pavlus'un en önemli farkı ise evlilik hakları noktasında eşler arasında eşitlik gözetmesidir. Bu durum İsa Mesih'in misyonunun bir getirisi olarak yorumlanabilir. Yine İsa Mesih gibi Pavlus'a göre de boşanma mümkün değildir. Tüm bunlardan hareketle Pavlus'un bazı noktalarda İsa Mesih ile benzer fikirde olsa da genel itibariyle İsa Mesih'in kadın konusundaki önemli nitelikteki düşüncelerini yıkıp dönemin güçlü Roma-Yahudi kültürü kadın algısını sürdürdüğü söylenebilir.

2.3.4. Sosyal Yaşamda Kadın

Pavlus'un kadın tasviri; konuşmayan, problemlerini dile getirmeyen, erkeğe bağımlı bir niteliktedir.[461] Ona göre kadın hiçbir surette erkeğin önüne geçmemelidir. Nitekim Pavlus, kadının erkeğe itaatini dini bir vazife olarak görmektedir.[462] Kadının

---

[459] Ünal, "Hristiyanlık'ta Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış", 132.

[460] Romalılar 7/1-4

[461] Harman, "Kadın", 24/85; Salmazzem - Sular, "Tevrat, İnciller ve Kur'an Bağlamında Kadın ve Aile Olgusu", 238.

[462] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 243.

erkeğe olan itaat ve bağımlılığı durumu sosyal yaşam için de geçerlidir. Pavlus kadınların erkeğe egemen bir konumda bulunmasına karşı durmaktadır. Kadınlar toplum içerisinde susmalı, meraklarını ancak kocalarına sorarak gidermelidirler.[463] Pavlus bunu şöyle ifade etmektedir:

> *"Kadınlar, kutsalların bütün topluluklarında olduğu gibi, toplantılarınızda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur. Kutsal Yasa'nın da belirttiği gibi, uysal olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa, evde kendi kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır."*[464]

> *"Kadının öğretmesine ya da erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum. Çünkü önce Âdem, sonra Havva yaratıldı. Aldatılan da Âdem değildi, kadın aldatılıp suç işledi."*[465]

Pavlus, erkeğin kadına göre daha bilgili ve yetkin olduğunu ifade ederek kadına eğitim öğretim noktasında pasif bir rol çizmektedir.[466] Pavlus'un zihnindeki ideal kadın; kendi başına bilgi sahibi olamayan, öğrenme konusunda tamamıyla kocasına bağlı olan ve toplum içerisinde suskun bir varlıktır.[467] Bunun sebebi de kadının aldatma ve suç işleme potansiyelidir. Pavlus'un bu görüşlerinin kendisinin olmaktan ziyade dönemindeki hakim Yahudi ve Roma kültürlerinin kadın algısını yansıttığını söylenebilir.[468] Bu durum, Yahudilikte kadınlar için sinagogda ayrı bölümler yapılmasının Hristiyanlığa yansıması olarak görülebilir.[469] Nitekim dönemin haham literatüründe kadının sesinin cinsel açıdan kışkırtıcı olarak tanımlandığından asıl cemaati oluşturan erkeklerin dikkatinin dağılmaması için susmaları gerektiği düşüncesi de dikkate değerdir.[470]Ayrıca bu pasajlar kadınların kilisede otorite elde edebilmesini ve liderlik pozisyonlarına gelmesini engellemek için yüzyıllarca kullanılacaktır.[471]

---

[463] Araz, "Dinlerde Kadın", 11.

[464] 1. Korintliler 14:34-35

[465] Timoteos 2/12-14

[466] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 53.

[467] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", 100.

[468] Araz, "Dinlerde Kadın", 11.

[469] Berktay, *Tektanrılı dinler karşısında kadın*, 96.

[470] Parvey, "The Theology and Leadership of Women in the New Testament", 129.

[471] Ferguson, *Women and Religion*, 91.

Pavlus, kadınların toplum içerisinde gösterişli giyinmemesini ve dikkat çekecek biçimde süslenmemelerini söylemektedir. Bununla birlikte Hristiyan kadınların ancak başını örtmek suretiyle kilise toplantılarına katılabileceğini şöyle ifade eder:

> *"Kadınların da kendilerini saç örgüleri, altınlar, inciler ya da pahalı giysilerle değil, sade giyimle, edebe uygun ve ölçülü biçimde, Tanrı yolunda yürüdüklerini ileri süren kadınlara yaraşır şekilde, iyi işlerle süslemelerini isterim."*[472]

> *"Ama başını örtmeden dua eden ya da peygamberlik eden her kadın, başını küçük düşürür. Böylesinin, başı tıraş edilmiş bir kadından farkı yoktur. Eğer kadın örtünmüyorsa, saçını kestirsin. Ama kadının saçını kestirmesi ya da tıraş etmesi ayıpsa, başını örtsün. Erkek başını örtmemelidir. Çünkü erkek Tanrı'nın benzeyişinde olup Tanrı'nın yüceliğini yansıtır. Kadın ise erkeğin yüceliğini yansıtır. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı. Bu nedenle ve melekler uğruna kadın, bir yetki işareti olarak başını örtmelidir."*[473]

Pavlus başın örtülmesi gerekliliğini kadın, erkek ve Tanrı ilişkisine dayandırır. Buna göre erkeğin başını örtmemesini Tanrı'nın suretinde yaratılması ve Tanrı'ya karşı sorumluluk taşımasının bir alameti olarak vurgular. Kadının başını örtme zorunluluğunu ise statü olarak erkeğin aşağısında bulunması ve erkeğin sorumluluğu altında olmasının alameti olarak niteler.[474] Keener'a göre ise Pavlus'un kadının başını örtme zorunluluğunu vurgulaması Ortadoğu kültürüyle ilgilidir. Çünkü geleneksel Ortadoğu kültürlerinde kadının saçı erkeğin şehvetini sembolize ettiğinden, başı açık dolaşan kadınlar erkek aramakla itham edilmiş, hatta bu sebeple toplumda yalnızca fahişeler örtünmemiştir. Buna binaen evli bir kadının saçını açması da kocasına karşı sadakatsizliğini göstermektedir.[475] Pavlus'un hayatı boyunca annesi de dahil olmak üzere çevresindeki tüm kültürlerde kadınların örtündüğü bir çevrede bulunması da bu kültürel kodu destekler niteliktedir.[476] Aynı zamanda dönemin Yahudi kültürünün baş örtüsünü emretmektedir ve Talmud'da kadının başını örtmemesi utanç verici bir durum olarak nitelenmektedir.[477] Pasajda geçen saçı tıraş etme geleneğinin Eski Ahit'te *"...esirler arasında bakılışı güzel bir kadın görüp onu arzu eder ve kendine karı olarak almak*

---

[472] I. Timoteyus 2/9-10

[473] I. Korintliler 11/5-10

[474] Yasdıman, "Hıristiyanlığın Mimarı Pavlus'un Kadınların Örtünmesiyle İlgili Sözleri Üzerine bir Değerlendirme", 14.

[475] Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 24-25.

[476] Yasdıman, "Hıristiyanlığın Mimarı Pavlus'un Kadınların Örtünmesiyle İlgili Sözleri Üzerine bir Değerlendirme", 10.

[477] Sayılar 5/18 Parvey, "The Theology and Leadership of Women in the New Testament", 125.

istersen; o zaman onu evine getireceksin ve o başını tıraş edecek…"[478] şeklinde geçmesi ve Yahudilikte bunun uygulanan bir gelenek olması da oldukça dikkate değer bir durumdur.[479] Buna göre Hristiyanlıkta örtünme bir yönüyle kadının toplum nezdinde değerini belirlerken, bir yönüyle de hiyerarşik olarak erkeğin altında olmanın sembolü olmuştur.

Sonuç olarak; Pavlus'un mektuplarında kadınlara dair farklı fikirler görülmektedir. Ancak hâkim olan tavır kadınlara erkekler karşısında ikincil statü verilerek kocasına karşı bağlı ve itaatkâr olmalarının beklenmesidir.[480] Mektuplarda bir yandan kadın ve erkeği eşit pozisyonlarda gören bir tavır sergilenmesi bir yandan da kadının erkek için yaratıldığına dair kadını ikincil konuma iten ifadeler bulunması ikircikli bir tavır olarak görünmektedir. Ancak bu noktada Pavlus'un eşitlik algısının cinsellik söz konusu olduğunda var olduğu söylenebilir. Çünkü kadın erkek eşitliğinin vurgulandığı pasajlarda birbirlerine karşı olan görevlerini yapmaları istenmektedir. Yani Pavlus, kadın ve erkeği evlilik ve şehvet noktasında eşit taraflar olarak görmektedir.[481] Yine Pavlus'un kadınlar konusundaki çelişkili sözleri yaşadığı dönemin çalkantılı şartlarıyla da alakalıdır. Pavlus, Yahudi geleneğinin etkisiyle kadınlar konusunda olumsuz düşünceleri devralmış olsa da etrafındaki misyonuna yardımcı olan kadınları göz ardı edememiştir. Bu sebeple Pavlus'un kadınlara bizzat hitabı ise cinsiyetlerinden ziyade sosyo-ekonomik seviyelerinden ve Hristiyanlık misyonu için verdiği emeklerden dolayıdır. Dönemin baskın Greko-Romen kültürü göz önünde bulundurulduğunda bu tavır yaygın kültüre aykırı değildir. Katolik Kilisesi geleneği ise Aziz Augustine'de olduğu gibi, Pavlus'un kadın konusundaki olumsuz söylemlerini merkeze alacaktır.[482]

---

[478] Tesniye 21/12

[479] Yasdıman, "Hıristiyanlığın Mimarı Pavlus'un Kadınların Örtünmesiyle İlgili Sözleri Üzerine bir Değerlendirme", 13.

[480] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 373.

[481] Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 23-24.

[482] Abaydın, *Lutherci Protestan Teolojide Kadının Yeri ve Reform Sürecindeki Rolü*, 9; Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 373.

3. ERKEN DÖNEM KİLİSE BABALARINA GÖRE KADIN

Kilise babalarının görüş ve eserleri Hristiyanlığın tarih içerisindeki ilerleyişini derinden etkilediği için Hristiyan teolojisinde yadsınamaz bir öneme sahiptir.[483] Kilise babalarının Hristiyan teolojisini şekillendirdiği Patristik dönemde[484] Hristiyanlığın kadın anlayışının teolojik arka planı da şekillenmiştir. Kilise babalarının kadın konusundaki görüşlerinin ana dayanak noktası ise Pavlus olmuştur. Bu yüzden kadın algısında olumsuz bir bakış hâkim olmuştur.[485]

Kilise babalarının kadınlara dair görüşlerinde Hristiyanlığın kutsal literatürünü genel hatlarıyla takip ettikleri söylenilebilir. Aralarında kimisi konuya ılımlı yaklaşırken kimisi de sert bir tavır göstererek iki ayrı uç oluşturmuş olsalar da ağırlıklı olarak kadınlar erkeklere göre ikincil plana konumlandırılmıştır.[486] Hristiyanlığın ilk dönemlerinde kadınların cemaatte ön plana çıkması ve iffetlilik, yardımseverlik gibi yönleriyle kadınlara değer atfedilerek dini hayatta aktif rol alması din adamlarında büyük bir kaygıya sebep olmuş ve sonraki dönemlerde kadının yeryüzüne günahı getiren ve erkeğim mahvına sebep olan kötü, baştan çıkarıcı bir varlık olduğu düşüncesi güçlenmiştir.[487] Böylece kilise babaları ve teologlar, Kutsal Kitap'ın sunduğu her türlü imkanı kullanarak adeta kadın düşmanı bir literatür oluşturmuşlardır. Kilise babalarının etkisi dolayısıyla İsa Mesih döneminde kadınların elde ettiği konum değişmiştir.[488]

Kilise babalarının büyük bir çoğunluğu kadın karşıtı söylemlere sahiptirler. İrenaeus (ö. 202), İskenderiyeli Clement (ö. 215), Tertullian (ö. 240), Origen (ö. 253) ve Augustine'in akıl hocası Ambrose (ö. 397) gibi önemli kilise babaları kadınları insan soyunun kötülüğü ile özdeşleştirerek, tüm kötü sıfatları kadınlara atfederler. Kaleme aldıkları yazılar da kadınlara karşı "kötülüklerin anası, cehennemin kapısı" gibi çok ağır hakaretler içermektedir. Öyle ki kadınlar kadın oldukları için, özellikle de güzellikleri şeytanın en güçlü aracı olduğu için sürekli utanmalı, dünyaya bulaştırdıkları beladan dolayı sürekli ceza altında yaşamak zorundadırlar. Kadının pis, ayartıcı, günahın taşıyıcısı olması

---

[483] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 379.

[484] Bu dönem, 2-8. yüzyıllar arasını kapsayan kilise babaları dönemidir.

[485] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 244.

[486] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 379-380.

[487] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 62.

[488] Berktay, *Tektanrılı dinler karşısında kadın*, 105.

sebebiyle kadınla birliktelik anlamındaki evlilik de kilise babaları tarafında zorunlu bir kötülük olarak kabul edilmektedir.[489]

Kilise babaları kadın algısını inşa ederken Eski Ahit'teki bilgileri kabul ederek Yahudiliğe ve Pavlus'un fikirlerine benzer bir biçimde günahkâr kadın Havva tipolojisine odaklanmışlardır. Onun karşısına ise saf ve temiz Bakire Meryem'i yerleştirmişlerdir. Havva ölümün, şehvetin ve ilk günahın müsebbibiyken Meryem bakire doğumuyla bu suçu temizlemiştir. Bu bağlamda Justin Martry (ö. 165) ve İrenaeus (ö. 202), Meryem'in İsa'yı doğurmakla Havva'nın oluşturduğu yıkımı tamir ettiğini ifade eder. Ayrıca Havva ve Meryem'i karşılaştıran ilk kilise babası olan Justin Havva'yı sadakatsizlik ve ölüm ile, Meryem'i sadakat ve hayat ile sembolize etmektedir.[490]

3.1. Irenaeus

Irenaeus (126-202), Gnostik akımlarla mücadele halindedir ve eserlerinde onlara karşı reddiye şeklinde cevaplar yazmıştır. Kadınlara dair düşünceleri de Gnostik uygulamalara karşı olup olmaması bağlamında şekillenmiştir. Irenaeus'a göre Hristiyanlık bünyesinde kadınlara yer ayrılmıştır. Ancak kadınların yeri tamamen otorite sahibi olacakları rolleri kapsamamaktadır.[491] Ayrıca Irenaeus da tıpkı Justin gibi Havva ve Bakire Meryem karşılaştırmasını savunmaktadır.[492]

---

[489] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 62.

[490] "İsa, yılandan türeyen itaatsizliğin ortaya çıkması gibi yok edilmesi için yine bir bakire sayesinde insan bedenine bürünmüştür. Çünkü bakire ve lekesiz olan Havva, yılanın sözüne gebe kaldı, itaatsizlik ve ölüm getirdi. Ancak Bakire Meryem, Gabriel gelip Rabb'in Ruhu'nun onun üzerine geleceğini haber verdiğinde imanla karşıladı ve sevinç getirdi." Iraneus ve Tertullian gibi kğilise babalarınca da kabul görecek olan bu benzetme kilise teolojisi haline gelmiştir. Justin Martyr, "Dialogue with Trypho", *The Ante-Nicene Fathers: The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus*, ed. Philip Schaff (United States of America: Grand Rapids, 1885), 10/404.

[491] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 377.

[492] Irenaeus, "Against Heresies", *The Ante-Nicene Fathers: The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus*, ed. Philip Schaff (United States of America: Grand Rapids, 1885), 10/919 5.19.1.

3.2. Clement

Clement'e[493] (150-215) göre tüm insanlar ilahi surette yaratılmıştır. İnsanlar, tutkuları üzerinde inanç ve felsefi bilgelikle rasyonel bir kontrol geliştirerek bu ilahi surete benzerler. Çünkü Tanrı sureti, ilahi aklın yaratılmış biçimidir ve tüm insanlarda eşit şekilde mevcuttur. Kadınlar da bilgelik ve tutkularını kontrol ederek Tanrısal sureti ilahi benzerliğe dönüştürme noktasında erkeklerden daha az kapasiteye sahip değildir. Ancak Tanrı önündeki bu eşitlik kadının aile ve toplumsal görev ve statülerini bağlamamaktadır.[494] Çünkü kadın ve erkeğin doğaları farklıdır; erdem erkeğin, ahlaksızlık ve adaletsizlik kadının özellikleridir[495] Bu sebeple kadın, aile reisi olan erkeğe itaat eder, kendini ev işlerine adar, dua ve erdemli davranışlarla ruhunu besler ve toplum içerisinde mümkün olduğunca az görünerek uygun sınırların ötesinde süslenmez.[496] Nitekim fiziksel nitelikleri noktasında erkek gücü ve aktifliği kadın pasifliği temsil etmektedir.[497]

Clement, ilk günah konusunda da ilginç bir yorum öne sürer. Buna göre Âdem ve Havva'nın suçluluk sebebi Tanrı'nın izniyle evlenmeden önce cinsellik yaşamaları ve bunun sonucunda çocuk sahibi olmalarıdır. Clement, zamanındaki teologlara göre daha yumuşak ve dengeli bir tutum içerisindedir. Kadınları derslerine kabul etmiş, bilgelik ve kapasitelerine takdirde bulunmuştur. Ancak kadınların günah kaynağı haline gelmemesi gerekmektedir. Bu yüzden giyimleri dikkat çekmemeli ve sade olmalıdır. Kadınlar ev dışında tamamen örtünerek kendilerini bakışlardan korumalı ve davetkar olmamalıdırlar.[498] Çünkü kadının süslenme arzusu zayıflığının göstergesidir. Clement,

---

[493] Düşüncelerine etkisi bakımından Clement'in Gentile kökenli bir filozof oluşuna dikkat edilmelidir.

[494] İleride ele alınacağı üzere Aziz Augustine de Clement'i destekler biçimde kadınların da Tanrısal surete sahip olduğunu ancak asli günah nedeniyle bu suretin dünyevi eşitlik sağlamadığını savunmaktadır. Clement, "Stromata", *The Ante-Nicene Fathers: The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus,* ed. Philip Schaff (United States of America: Grand Rapids, 1885), 10/710-711, 4/19. Ruether, *Women and Redemption,* 48-49.

[495] Clement, "The Instructor", *The Ante-Nicene Fathers: The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus*, ed. Philip Schaff (United States of America: Grand Rapids, 1885), 3/690, 8. Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın,* 56.

[496] Ruether, *Women and Redemption,* 48-49.

[497] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın,* 55.

[498] Bernand P. Bird, "Woman: Seductive Siren and Source of Sin?", *Religion and Sexism: Images of Woman in the Jewish and Christian Traditions,* ed. Rosemary Radford Ruether (New York: Simon and Schuster, 1974), 100-103.

kadınların dişiliğini kullanmasını kınamaktadır. Bir kadının mükemmelliğe ulaşabilmesi ancak bunlardan arınarak arzularından kurtulmasıyla mümkündür.[499] Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Clement'in düşüncelerinde de kadının ikincil konumu görülmektedir. Erkeğin kadından önce yaratılması onun yaşlılığıyla eşdeğer olarak daha güçlü doğasını göstermektedir. Ayrıca Clement, erkeğin sakallı oluşunu da gücüne ve hakimiyetine bir nişane olarak görür.[500]

Clement'e göre evlilik küçümsenmemelidir. Ancak bu arzular doğrultusunda fütursuzca kullanılabileceği anlamına da gelmemektedir. Evlilik, erkek ve kadının birbirine karşı ilgili olduğu ve birlikte erdemli bir yaşam sürdürdüğü bir arkadaşlıktır. Cinsellik ise amaçlı bir eylem olarak üreme ve makul miktarda bedensel doyum için ölçülü bir şekilde evlilikten yararlanılmasıdır.[501] Kadın, her anlamda erkeğin yardımcısı olarak yaratılmıştır ve tek ayırt edici özelliği hamilelik ve çocuk doğurmaktır. Yaratılış gayeleri bu olduğundan dolayı kadınlar erkekler kadar iyi bir entelektüel beceriye sahip değillerdir.[502]

3.3. Tertullian

Tertullian (160-240), kadın konusunda en sert tutuma sahip olan kilise babalarından biridir. Latince eser veren ilk Hristiyan yazar olan Tertullian'ın geniş külliyatında doğrudan kadınları ilgilendiren eserleri bulunmaktadır. Eserlerinde kadınlara dair ılımlı görüşler bulmak neredeyse imkansızdır. Öyle ki orta yaşlarında Montanizm hareketinden etkilenmiş ancak kadınlara dair görüşlerini çok rahat bulduğu için bu hareketten ayrılmıştır.[503] Tertullian kadınlar hakkında şu tarz ifadelerde bulunmaktadır:

> *"Kadın! Sen sürekli paçavralar ve yas içinde dolaşmalısın; insan soyunu mahvettiğini unutturmak için gözlerin yaşla dolu olmalı, bakışların pişmanlığı göstermelidir. Kadın! Sen cehennemin kapısısın. İnsan soyu yok olsa da evlenmeme yolu seçilmelidir."*

---

[499] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 56.

[500] Bird, "Woman: Seductive Siren and Source of Sin?", 100-103.

[501] Clement, "Stromata", 10/719-720, 2/23; Ruether, *Women and Redemption*, 48.

[502] Clement, "The Instructor", 3/690; Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 56.

[503] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 377.

"Siz her birinizin birer Havva olduğunu bilmiyor musunuz? Siz şeytanın çıkış kapısısınız; siz o yasak meyveden yiyensiniz, siz ilahi kanunu ilk terk edensiniz, siz şeytanın musallat olmaya cesaret edemediğini yoldan çıkaransınız. Siz, Tanrı'nın gölgesi olan insanı kolayca mahvettiniz, ilahi emri terk etmenize gelince bu ölümdür. Tanrı oğlu bile ölmek zorunda kaldı. Ve hala kendinizi ve üzerinizdeki elbiseyi süslemeyi mi düşünüyorsunuz?"[504]

Buna göre Tertullian, insanoğlunun dünyadaki varlığının ve çektiği acıların sorumlusu olarak Havva'yı görmektedir. Havva, Âdem'den önce kandırılarak ilk günahı işlemiştir.[505] Tüm kadınlar da birer Havva olduklarından onun suçunu taşımakta ve cezasını çekmektedirler. Tertullian'a göre tüm kadınlar şeytanın kapısıdır çünkü kadınların cinsellikle baştan çıkarıcılığından dolayı günah ve ölüm dünyaya yayılmıştır.[506] Bu günahın bir sonucu olarak kadınlar birtakım acılarla ve erkeğin hakimiyeti altına girmeyle cezalandırılmışlardır. Zaten kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratılması en başından beri bu itaatin zorunluluğunu göstermektedir.[507] Kadınların bu günahı telafi edebilmesi için güzelliklerini gizlemeleri gerekmektedir. Nitekim süslenmeyi cennetten düşmüş meleklerden öğrenmişlerdir. Dolayısıyla Tertullian, kadınların dışarıda peçe takmasının zorunlu olduğunu savunmaktadır.[508] Bakireler dahi ikincil ve suçlu konumlarından dolayı tepeden tırnağa örtünmelidirler.[509] Ancak kadınlar maalesef sorumluluklarını idrak edememektedirler.[510]

Tertullian'a göre kadınların karakteri kötülüğün özünü oluşturmaktadır. Kadınların aşırı arzu ve istekleri, aç gözlülüklerinin bedelini tüm insanlık ödemektedir. Gösteriş merakları, bencillikleri ve merhametsizlikleri onların zihinsel kapasitelerinin eksikliğini göstermektedir.[511] Bu sebeple kadınlar Hristiyan toplumunda geri planda

---

[504] Tertullian, "On the Apparel of Women", *A Select Library Nicene and Post-Nicene Fathers of The Christian Church,* ed. Philip Schaff (New York: American Edition, 1886), 14.

[505] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 377.

[506] Ruether, *Women and Redemption,* 48.

[507] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın,* 57.

[508] Bird, "Woman: Seductive Siren and Source of Sin?", 104.

[509] Tertullian, "On the Veiling of Virgins", *A Select Library Nicene and Post-Nicene Fathers of The Christian Church,* ed. Philip Schaff (New York: American Edition, 1886), 4/52-53, 7. Ruether, *Women and Redemption,* 48.

[510] Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 27-28.

[511] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın,* 57.

kalmalıdır, öğreticilik ve herhangi bir kilise rütbesi görevinde bulunmamalıdırlar.[512] Her ne kadar kadın cinsinin yol açtığı yıkım başka bir kadın tarafından temizlenerek kurtuluşa kapı aralamış olsa da bu yaşayan her kadının bu günahın utancını taşıması gerektiğini ve bu günahın kefaretini ödemesi gerekliliğini ortadan kaldırmaz. Bu yüzden kadınlar gösterişten uzak durarak tövbe elbiseleri içerisinde dolaşmalıdırlar.[513]

Tertullian da aynı Pavlus gibi cinsellik ve ibadetin bir arada bulunamayacağını düşünmektedir. Bu sebeple dua ederek evlilikten ve cinsellikten kaçınılmalı ve zamanla tamamen uzaklaşılmalıdır. Bu bağlamda kadınların da tek kurtuluşu cinsellikten uzak durmaktır. Bakir genç kızlar aynı zamanda Mesih'in gelini olarak örtünerek iffetin zırhını üzerine geçirmelidir.[514] Çünkü beden ve fiziksel dünya Tanrı tarafından yaratılmış olsa da cinsellik ve yeme isteğiyle ortaya çıkan bedensel arzular ve ilahi Ruh ile birlikteliği arzulayan manevi benlik arasında sürekli bir gerilim bulunmaktadır. Bu gerilim ancak oruç yoluyla tutkuları disipline ederek diner. Bu sebeple cinsellik ve evlilik tercih edilirse bile ancak gençler içindir ve tek eşli bir evlilik olmalıdır. Ancak cinsel dürtüler minimum düzeyde tatmin edilerek yavaş yavaş bu dürtülerden uzaklaşılmalıdır.[515] Benzer bir şekilde Chrysostom'nin (ö.407) *"Kadın, gerekli olan bir kötülüktür, istenen bir beladır. Evin ve ailenin en büyük tehlikesidir. Ahlaksız ve edepsiz bir sevgilidir. Yaldızlı, aldatıcı bir musibettir."* sözleri ve Aziz Jerome'un (ö.420) *"Evlilik her zaman hatadır. Onu yapmak durumunda olanlar kutsanmasını yaptırarak kendilerini affettirmelidirler."* sözleri Tertullian'ın bu görüşünü desteklemektedir.[516]

3.4. Origen

Origen (184-253), Clement'in başlıca takipçilerinden olmakla birlikte Clement'e göre daha cesur ve spekülatif bir zihne ve daha münzevi bir mizaca sahiptir. Origen'in münzevi mizacı öyle bir noktaya varmıştır ki gençliğinde cinsel ayartılmayı sonsuza kadar durdurma istemi ve Mesih'e tam anlamıyla bir bağlılık sürdürme amacıyla

[512] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 377.

[513] Bird, "Images of Women in the Old Testament", 105.

[514] Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 29.

[515] Ruether, *Women and Redemption*, 48; Brown, *The body and society*, 79-80.

[516] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 63.

kendini hadım ettiği söylenmektedir.[517] Çünkü Origen için cinsel doyum, evlilik yoluyla yaşlılığa doğru kademeli olarak azaltılacak bir durum değil, mümkün olduğunca erken ve çabuk bir şekilde elde edilmesi gereken bakir bir saflıktır.[518] Bu sebeple Origen'e göre bekaret, bedenin ve ruhun birleştiği orijinal durumu temsil etmektedir. Bekaretin tercih edilmesi de ruhun önceden var olan saflığının el değmemiş beden aracılığıyla fiziksel olarak somutlaştırılmasıdır.[519]

Origen'e göre cinsiyet, tıpkı bedenler gibi düşüşü temsil eden çıkıntılardır. Başlangıçta "Tanrı'nın sureti" olarak bahsedilen ruhlar ilahi Logos'un yaratılmış görüntüleri olarak bedenleri ve cinsiyetleri olmayan bir biçimdedir. Ancak düşüşle birlikte ruh, daha yüce ruh ile bağlantısını kaybederek beden görünümüne bürünmüş ve bedensel cinsiyet ayrımları ortaya çıkmıştır.[520] Bu ayrımda erkekler sahip oldukları ruh dolayısıyla Tanrı'nın imajını temsil eder, asil ve üstündür. Kadınlar ise şehevi arzularından dolayı erkeğin altındadır. Ayrıca kadınlar doğası gereği sadakatsizlik, tembellik ve zayıflık gibi kötü özelliklere yatkındırlar.[521] Ancak bu ayrım kişinin Tanrı suretindeki haliyle birleşme arayışı sürecinde ruhunu geliştirmesiyle birlikte geçici bir durumdur. Gençliğinden itibaren bakire olarak cinsel açıdan saf ve bozulmamış kalmayı seçen bir kişi Tanrı ile yeniden bütünleşmeyi elde edebilir. Dolayısıyla cinsiyet ve beden, bakir yaşam ve manevi yükseliş tarafından reddedilen düşmüş bedenin geçici görünümleri olduğundan kadınlar da erkekler kadar Tanrı ile bütünleşme çabasında olmalıdır. Ancak bu durum bakire kadınlara Hristiyan toplumunda kamusal roller üstlenme yetkisini hiçbir şekilde vermemektedir.[522] Çünkü kadınlar, hiçbir zaman

---

[517] Brown, *The body and society*, 168; Ruether, *Women and Redemption*, 49.

[518] Ruether, *Women and Redemption*, 49.

[519] Brown, *The body and society*, 170.

[520] Origen, "Homilies on Genesis", çev. Ronald H. Heine, *The Fathers of The Church* (Washington, DC: The Catholic University of America Press, 2002), 71/65-67, 1/13-14; Ruether, *Women and Redemption*, 49-50.

[521] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 59.

[522] Origen, "Commentary on The Epistle to The Romans: Books 6-10", çev. Thomas P. Scheck, *The Fathers of The Church* (Washington, DC: The Catholic University of America Press, 2002), 104/290-291, 10/17; Ruether, *Women and Redemption*, 49-50.

erkeğin ayrıcalıklı statüsüne erişemez, cinsiyet hiyerarşisinde her zaman ikincil konumda olduğundan erkeğe bağımlı olmak zorundadırlar.[523]

Tıpkı Pavlus gibi Origen'e göre de kadınlar ister bakire ister evli olsun ve ne kadar takdire şayan sözler söylerse söylesin kamuya açık toplantılarda konuşmamalıdır. Ancak genç kadınlara sessiz ve itaatkâr olmalarını öğretebilirler. Çünkü bir kadın nitelikli bilgiler öğretse bile bu bilgiler kadının ağzından çıktığı için önemsizdir. Dolayısıyla Origen'e göre beden halinde erkeğin kadına, manevi alemde ruhun ruha üstünlüğü şeklinde cinsiyet hiyerarşisi bulunmaktadır.[524]

3.5. Ambrose

Ambrose (340-397), Augustine'in de kendisini takip ettiği önemli bir kilise babasıdır. Ona göre kadın ve erkeğin cinsiyetinden kaynaklanan rol farklılıkları Tanrı'nın orijinal planının bir parçası değil, ilk günahın sonucudur. Havva, günaha giden yolu açtığından dolayı kadınlar erkeklere göre daha suçludur ve bu günahın tüm getirilerine razı olmak zorundadırlar.[525] Ambrose bunu şöyle ifade etmektedir:

> *"Âdem, Havva tarafından günaha sürüklenmiştir yoksa Havva, Âdem tarafından değil. Kadının, günaha sürüklediği erkeği hükümran olarak kabul etmesi haklı olacaktır."*[526]

Ambrose'a göre ilk günah sonucu düşüşün getirdiği bu günahtan korunmanın en sağlam yolu bekaret ve münzevi yaşam sürmektir. Ancak bu şekilde Âdem ve Havva'nın günahtan önceki masum yaşamlarına dönebilirler.[527] Böylece kilise babaları döneminde günahkâr kadın algısını silmek için bakirelik, arınmanın ve Tanrı'ya yaklaşmanın bir yolu olarak sunulmuş bir idealdir.[528]

---

[523] Origen, "Commentary on The Epistle to The Romans: Books 1-5", çev. Thomas P. Scheck, *The Fathers of The Church* (Washington, DC: The Catholic University of America Press, 2002), 103/231-233, 3/10.3-5; Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 60.

[524] Ruether, *Women and Redemption*, 49-50; Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 60.

[525] Carrie L. Bates, "Gender Ontology and Women in Ministry in the Early Church", *Priscilla Papers* 25/2 (2011), 7.

[526] bkz. Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 64.

[527] Bates, "Gender Ontology and Women in Ministry in the Early Church", 7.

[528] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 245.

Özetle kilise babaları, kadın konusunda kadını aşağılayan, ikinci sınıf gören, kadın ve erkek arasında aşılmaz bir hiyerarşi oluşturan bir tavır izlemektedir. Görüşlerinin temel dayanak noktası Pavlus'tur. Onlar, Pavlus'un kadın konusunda temelini attığı düşünceleri detaylandırıp yorumlayarak daha da ileri taşımışlardır. Düşüncelerini tıpkı Pavlus gibi asli günah öğretisi çerçevesinde genişletmişlerdir. Ancak sonraki dönemlerde Clement ve Origen gibi babalar konuyu beden ruh ayrımı noktasında ele alarak konuya önemli bir felsefi temel oluşturmuşlardır. Böylece kilise babalarının görüşleri zamanla daha sert ve aşağılayıcı bir noktaya evrilmiştir. Bu yüzden kilise babalarının İsa Mesih'in kadın konusunda döneminin çok ilerisindeki tavır ve düşüncelerinden uzaklaşarak Pavlus'un gölgesinde Roma ve Yahudi geleneklerinin tutumunu sürdürdükleri ve doktrin haline getirdikleri söylenebilir. Tüm bu görüşler Augustine'in görüşlerinin temel referanslarını oluşturacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

AZİZ AUGUSTİNE'İN HAYATI ve KADIN ALGISI

1. AZİZ AUGUSTİNE

Hristiyan teolojisinin mimarlarından biri olarak kabul edilen Aziz Augustine (ö.430), Batı Hristiyanlığının gelişiminde oldukça etkili bir kişi olarak tanınmaktadır. Bununla birlikte klasik felsefeye olan hakimiyetiyle de bir filozof olarak ön plana çıkan Augustine, düşünce ve eserleriyle Orta Çağ ve Reformasyon dünyasında kalıcı izler oluşturmuştur.[529] Çünkü teoloji ve klasik felsefeyi daha önce hiçbir batılı Hristiyan'ın başaramadığı bir şekilde bir araya getirmiş, İncil geleneği ve felsefenin harmanlanmış olduğu teolojik bir sistem oluşturmuştur.[530] Augustine, düşünce ve yazılarıyla Hristiyan Batı zihnini meydana getiren biri olarak bilinmektedir. Kilise, Augustine'in baştan aşağı tüm öğretilerini kabul etmemektedir. Buna rağmen onun düşünceleri Hristiyan teolojisinin önemli konularından insanların kaderleri ve Tanrı'dan bahsetme biçimlerini önemli ölçüde şekillendirmiştir. Nitekim Augustine'in felsefe ve teolojide Thomas Aquinas'a kadar hiçbir rakibi olmadığı öne sürülmüş, Reformasyon döneminde bile kendisinin öğretileri geniş bir kitle tarafından benimsenip takip edilmiştir. Hristiyanlık söz konusu olduğunda Augustine, her zaman adından söz ettirmekte ve Hristiyanlığın birçok farklı kesimi kendisinden ilham almaya devam etmektedir.[531]

1.1. Hayatı

Aziz Augustine, 354'te bugünkü Cezayir'de "Souk Ahras" olarak bilinen Hippo şehrinin güneyindeki Tagaste şehrinde doğmuştur.[532] Babası Patricus, pagan inancına mensuptur.[533] Augustine'in düşünce dünyası ve eğitimi üzerinde kayda değer bir etkiye sahip olan annesi Monica ise oldukça dindar bir Hristiyan'dır. Augustine, Hristiyan olmasında annesinin dindarlığının, dua ve çabasının önemli bir etkisinin olduğuna

---

[529] Warren Thomas Smith, "Augustine Of Hippo", *The Encyclopedia of Religion (Second Edition)* (USA: Macmillan Reference USA, 2005), 2/624; Peter Brown, *Augustine of Hippo: A Biography* (University of California Press, 2000), 7.

[530] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/624; Brown, *Augustine of Hippo*, 7; Henry Chadwick, *Augustine of Hippo: A life* (Oxford; New York: Oxford University Press, 2009), 31.

[531] R. J. Teske, "Augustine, ST.", *New Catholic Encyclopedia (Second Edition)* (Washington D. C.: The Catholic University of America, 2003), 1/867.

[532] Christopher Kirwan, *Augustine* (London: Routledge, 1989), 1; Chadwick, *Augustine of Hippo*, 4; Cemil Sena Ongun, "Augustin", *Filozoflar Ansiklopedisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971), 126.

[533] Patricus 370 yılında eşi Monica'nın ısrarlarıyla Hristiyanlığı kabul edecektir.

inanmaktadır.[534] Monica sayesinde Augustine dindar bir çocukluk geçirmiştir.[535] Monica, Augustine'in iyi bir Hristiyan olarak yetişmesini çok istemiştir. Augustine bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

> *"Anneminse en büyük dileği Tanrım! Babamın bana babalık etmesinden çok senin bana babalık etmendi."*[536]

Augustine ilk eğitimini Tagaste bölgesindeki öğretmenlerden aldı. On beş yaşına geldiğinde eğitimi için Madaurus'a gönderildi ve 365-369 yıllarında eğitimine burada devam etti.[537] Augustine bu süreçte yaşamı boyunca şikayetçi olduğu şehvetin yavaş yavaş kendisini esir almaya başladığından şöyle bahsetmektedir:

> *"Dünyevi yaşantımın on altıncı yaşında ben nerelerdeydim, ah, senin evinin ışıklarından ne kadar uzaklara sürgün edilmiştim? Kudurmuş şehvetin beni tamamen esir aldığı bir yaştaydım ve senin yasalarının asla izin vermediği, ama utanmaz insanlığın izin verdiği bu kudurmuşluğa nasıl böyle gönülden teslim olabildim?"*[538]

371'de iyi bir retorikçi olarak yetiştirilmek üzere Kartaca'ya gönderildi. Aynı yıl babası vefat etti. Augustine, bu süreçte kadınlarla oldukça yakın ilişkide bulunuyordu. Kendisi 371-374 yıllarında Kartaca'da eğitim gördüğü bu zamanı ahlaksızlık dönemi olarak değerlendirmektedir:[539]

> *"Yani dostluk pınarını şehvani pisliklerle kirletiyordum ve onun dupduru sularını cehennemlik şehvetle karartıyordum, yine de rezilliğime ve ahlaksızlığıma aldırmadan aşırı bir kendini beğenmişlik içinde dünyanın en kibar, en beyefendi insanıymışım gibi ortalıklarda dolanıyordum."*[540]

372 yılında Augustine'in bir kadınla yaşadığı gayrimeşru ilişkiden Adeodatus isminde bir oğlu oldu.[541]

---

[534] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/624.

[535] Kirwan, *Augustine*, 2.

[536] Augustine, *İtiraflar* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010), 42 1/11.17; Aurelius Augustinus, "Confessions", çev. Vernon J. Bourke, *The Fathers of The Church* (Washington, DC: The Catholic University of America Press, 2008), 21/19 1/11-17.

[537] Madaurus, Roma berberi şehridir ve çok önemli bir psikoposluk merkezidir. Cezayir'in Numidia eyaletinde bulunmaktadır.

[538] Augustine, *İtiraflar*, 61 2.2.4; Augustinus, "Confessions", 21/36 2.2.4.

[539] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/624.

[540] Augustine, *İtiraflar*, 76 3/1.1; Augustinus, "Confessions", 21/50 3/1.1.

[541] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/624.

Augustine, 373 yılında Cicero'nun *Hortensius* adlı eseriyle karşılaşır ve bu eser Augustine'in entelektüel merakını ve felsefeye olan ilgisini arttırır:[542]

> *"Derslerimiz belli bir müfredat programına göre işlenirken bir gün o malum Çicero'nun bir kitabıyla tanıştım. Bu kitabın yüreği değil, ama dili hepimizi büyüledi. İçerik açısından felsefeye çağrı niteliği taşıyan bu kitabın adı Hortensius'tu. İşte bu kitap yaşama bakış açımı değiştirdi ya Rab, dualarımı sana yöneltti, dileklerimi, hedeflerimi başkalaştırdı. O boş umutlarımın hepsi birden sönüverdi, yüreğimde hissettiğim mucizevi bir ateş sayesinde sonsuz bilgelik aşkıyla doldum ve yeniden sana dönmek için yavaş yavaş doğrulmaya başladım. Çünkü annemin parasıyla satın aldığım bu kitabı dilimi geliştirmek için okumadım. O sıralar on dokuz yaşındaydım ve babam öleli iki yıl olmuştu. Her neyse, bu kitabı dilimi geliştirmek ya da üslup edinmek için okumadım. Bu kitaptan etkilendim, çünkü içinde yazılanlar beni ikna etmişti."*[543]

Augustine, Hortensius'u okurken bir yandan da Hristiyan kutsal kitabını incelemeye başladı. Ancak kutsal kitabı Roma klasiklerine göre fazlasıyla zayıf buldu. Ayrıca kutsal kitapta antropomorfik ögelerin yer alması ve ataların ahlaksız davranışlarda bulunuyor olması Augustine'i Hristiyanlıktan uzaklaştırıyordu.[544] Augustine, tam bu sırada Maniheizm'e ilgi duymaya başladı. Maniheizm'in iyi-kötü düalizmini vurgulayan ve kendisine bilgelik vaat eden yönünden özellikle de bedenin kötü doğası üzerindeki vurgusundan etkilenmişti.[545] Afrika Kilisesi'nin anti entelektüel, katı dindar tutumu da Augustine'i kolaylıkla Maniheizm'e itmekte ve kafasını ciddi anlamda kurcalayan kötülük problemine Maniheizm'in yanıt vereceğini umuyordu.[546] Çünkü Maniheizm'in merkezinde yer alan kötülük problemini, ışık ve karanlık arasındaki çatışmayla açıklıyordu.[547] Ayrıca günahın temel sebebinin kişinin kendisinden ziyade içerisindeki kötü doğası olduğu fikri de Augustine'in sorularına makul bir cevaplar bulan Augustine belli bir süre Maniheizm'i benimsedi. 19-28 yaşlarını aydınlanma bekleyişiyle geçiren Augustine 9 yıl boyunca dinleyici olarak bu

---

[542] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/624.

[543] Augustine, *İtiraflar*, 81 3/4.7; Augustinus, "Confessions", 21/54-55 3/4.7.

[544] Teske, "Augustine, ST.", 1/852.

[545] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/624.

[546] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/852; Brown, *Augustine of Hippo*, 35; Chadwick, *Augustine of Hippo*, 14.

[547] Chadwick, *Augustine of Hippo*, 13.

dinin takipçisi oldu.[548] Bu döneminden *"Nitekim ben yaklaşık dokuz yıl bu derin bataklıkta, bu kapkara sahtelikte yuvarlanıp durdum, ne zaman doğrulmaya kalksam biraz daha diplere gömüldüm."*[549] diyerek bahsetmektedir.

Maniheist olduğu yıllarda astroloji ile uğraştı ve şiir öğrendi.[550] Augustine bu süreçte Maniheizm mitlerinden öğrendiği bilgileri felsefi panteizm ile yorumlamaya çalıştı. Ancak Maniheizm ve felsefeyi uzlaştıramadı ve bundan dolayı büyük bir rahatsızlık duydu.[551] Augustine, bu konudan duyduğu rahatsızlıktan *İtiraflar* adlı eserinde şöyle bahsetmektedir:

> *"Ben o zamana dek felsefecilerin birçok kitabını okumuştum ve onlardan edindiğim bilgiler hafızamda hâlâ capcanlıydı Bunlarla Manicilerin uçsuz bucaksız masallarını karşılaştırdığımda, felsefecilerin düşünceleri bana Manicilerin söylediklerinden çok daha doğruymuş gibi geliyordu."*[552]
>
> *"Her şeye rağmen filozofların yazdıkları kitaplarda yaratılış üzerine söyledikleri pek çok şey doğruydu ve bunlar benim hafızamda hâlâ capcanlı. Ölçümlerinin doğruluğunu birbiri ardına gelen mevsimlerin düzeniyle gördüm, gözümüze apaçık görünen yıldızlarda gördüm ve bütün bunları Manicilerin öğretileriyle karşılaştırdım, çünkü onlar da bu konuda birçok kitap kaleme almıştı, ama bu kitapların hepsi son derece tutarsızdı. Bu kitaplarda gün dönümlerine, ekinokslara, güneş ve ay tutulmalarına ve bu türden benzer olaylara ilişkin mantıklı bir açıklama bulamadım, hiçbiri o dünyevi felsefe kitaplarından öğrendiklerime benzemiyordu. Yine de benim Manicilere inanmam bekleniyordu. Oysa bunların öğretisi matematik ilkelerle açıklanan ve benim gözlerimle bizzat tanık olduğum doğrulara hiçbir şekilde uymuyordu, hatta bunlardan çok çok farklıydı."*[553]

Augustine 375'te Tagaste'ye döndü ve burada retorik eğitimi vermeye başladı.[554] Tagaste'de bulunduğu zamanda çocukluk arkadaşı vefat eden Augustine, bu ölümden dolayı çok büyük bir kedere kapıldı ve şehirden ayrılarak Kartaca'ya gitti.[555] Augustine, şehirden ayrılma sürecinden şöyle bahsetmektedir:

---

[548] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/852; Brown, *Augustine of Hippo*, 35; Chadwick, *Augustine of Hippo*, 14.

[549] Augustine, *İtiraflar*, 98 3/12.20; Augustinus, "Confessions", 21/69-70 3/12.20.

[550] Ongun, "Augustin", 127.

[551] Chadwick, *Augustine of Hippo*, 15-16.

[552] Augustine, *İtiraflar*, 133-134 5/3.3; Augustinus, "Confessions", 21/103-104 5/3.3.

[553] Augustine, *İtiraflar*, 136 5/3.6; Augustinus, "Confessions", 21/106-107 5/3.6.

[554] Brown, *Augustine of Hippo*, 43.

[555] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/624.

"Yine de her şeyi göze alıp yurdumdan kaçtım. En azından gözlerim artık dostumu daha az arar dedim, ne de olsa gideceğim yerlerde onu görmeye alışık değillerdi. Böyle dedim ve Tagaste şehrinden kalkıp Kartaca'ya gittim."[556]

Burada Augustine Septiklere[557] ilgi duymaya başlar. Bir gün Tagaste'ye Maniheist Piskopos Faustus'un geldiğini öğrenen Augustine Maniheist olarak geçirdiği 9 yılın sonunda ilk defa bu kadar yüksek rütbeli bir rahiple karşılaştı. Ancak Faustus ile yaşadığı diyaloglardan sonra ciddi bir hayal kırıklığı yaşadı. Nihayetinde bu durum Augustine'in Maniheizm'den ayrılmasına sebep oldu.[558] Augustine Maniheizm'e olan ilgisinin azalmasından *İtiraflar*'da şöyle bahseder:

"Sonuçta Manicilerin öğretilerine olan o büyük ilgim azaldı. Bana öve öve bitiremedikleri Faustus'un zihnimde şüphe uyandıran sayısız sorunu çözümsüz bırakması, bu mezhebin diğer hocalarına olan güvenimi de gitgide yok etti."[559]

Augustine 383'te Roma'ya gitme kararı aldı. Çünkü Kartaca'daki öğrencilerin asilikleri ve şımarıklıklarından rahatsızdı. Roma'da iyi ve saygılı öğrencilerin olduğunu duymuştu. Böylece Augustine iyi öğrenciler bulabilmek umuduyla Roma'ya gitti. Bir yıl burada retorik dersleri verdi. Ancak buradan da memnun değildi. Kendisine Milano'da retorik dersleri vermesi teklif edilen Augustine Milano'ya gider.[560]

Augustine, Milano'da ünlü retorik ustası Ambrose ile tanıştı ve onun düşünce ve konuşmalarından oldukça etkilendi. Bu Augustine'in hayatının dönüm noktası idi. Ambrose'un Kutsal Kitap'a dair alegorik yorumu Augustine'e yeni bir bakış açısı ve yaklaşım tarzı kazandırdı. Ayrıca Augustine, Ambrose'un Stoacı etik fikirlerinden ve kilisesindeki müziğin kullanımından da ciddi anlamda etkilendi.[561] Augustine, Ambrose'un düşünce dünyasından etkilenişinden şöyle bahseder:

"Ambrose'un o hoş üslubuna bütün yüreğimi açmışken, onun sözlerindeki hakikat de süzülüverdi içeriye, yavaş yavaş da olsa. İlkin, ileri sürdüğü savların savunulabilirliği dikkatimi çekti ve Manicilerin karşı çıkışlarına herhangi bir yanıt veremeyeceğini sandığım Katolik inancını savunmanın artık anlamsız olmadığını düşünmeye başladım,

---

[556] Augustine, *İtiraflar*, 113 4/7.12; Augustinus, "Confessions", 21/83 7/7-12.

[557] Bu grubun temel anlayışına göre akıl kesin bilgi elde edemez, insan hakikate erişse dahi hep şüphe içinde kalır. Bu yüzden her türlü bilgiyi şüpheyle karşılarlar.

[558] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/624.

[559] Augustine, *İtiraflar*, 143 5/7.13; Augustinus, "Confessions", 21/113 5/7.13.

[560] Chadwick, *Augustine of Hippo*, 17; Teske, "Augustine, ST.", 1/857; Kirwan, *Augustine*, 3.

[561] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/624.

özellikle Ambrose'un Eski Ahit'in bazı karmaşık metinlerini teker teker çözümlediğini görünce."[562]

Augustine, Ambrose'un vaazlarıyla kutsal yazıların ruhani olarak yorumlanabileceğini fark etti.[563] Böylece Augustine entelektüel bilgeliğin, barbar bir doğaya sahip olduğunu düşündüğü Hristiyan kutsal kitabından rahatsız olmasına gerek olmadığını, aslında alegorik yorumun makul ve tatmin edici bir zemin sağladığını gördü.[564]

385'te Monica da Milano'ya geldi ve Augustine'i evlendirmek için gelin adayı aramaya başladı. Ancak bu sırada Augustine aynı zamanda oğlu Adeodatus'un annesi olan kadınla gayrimeşru bir ilişki yaşamaya devam ediyordu. Bu durumda Roma kanunlarına göre evlenmesi mümkün olmadığı için bu kadın Afrika'ya geri gönderildi. Annesi Monica'nın bulduğu gelin adayının yasal evlilik yaşına ulaşmasına ise henüz iki yıl vardı.[565] Augustine, bu nişanlılık döneminde başka bir kadınla ilişki yaşamaya başladı. Fakat yaşamı ve benlik ideali arasındaki uyuşmazlık Augustine'i ciddi bir bunalıma sürüklüyordu.[566]

Ambrose'un fikirleriyle birlikte kiliseye sempati beslemeye başlayan Augustine Katolik inancına bağlanma konusunda kendi içerisinde mücadele vermeye başladı. Çünkü hem evliliğinden feragat etmesi hem de oldukça düşkün olduğu cinsel yaşamından vazgeçmeyi göze alması gerekiyordu. Augustine karar sürecinde iradesini "asi şeylere yönelmiş" olarak tanımlıyor ve iradesine hâkim olarak makul kararlar almaya çabalıyordu. Bu ise kendisine derin bir acizlik duygusu hissettiriyordu. Augustine nihayetinde iradesini hâkim kılabileceğini ve kendisine ilahi iradeye itaat gücü veren ilahi lütfa teslim olarak din değiştirebileceğini, ayrıca cinsellikten de vazgeçmeyi göze alabileceğini fark etti. Böylece Hristiyanlığa sempatisi arttı.[567]

Augustine, Ambrose sayesinde Platonculuk ile tanıştı. Ambrose'un Platoncu idealizmin mistik yorumuna dair Platon'un öğretilerinden yaptığı yorumlar dikkatini

---

[562] Augustine, *İtiraflar*, 156 5/14.24; Augustinus, "Confessions", 21/126 5/14.24.

[563] Teske, "Augustine, ST.", 1/857.

[564] Brown, *Augustine of Hippo*, 74-75.

[565] Teske, "Augustine, ST.", 1/857.

[566] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/625.

[567] Ruether, *Women and Redemption*, 57.

çekiyordu.[568] Daha öncesinde Augustine, Tanrı ve ruh gibi beden sahibi olamayan maddeleri düşünmediğinden dolayı kötülüğü kötülük olarak görmüş ve Tanrı'ya yakıştırmamıştı. Bu yüzden düalizme yönelerek Maniheizm'in öğretilerini makul bulmuştu. Ambrose'un Yeni Platoncu yorumlarıyla birlikte Katolik inancının bedenin sınırlılığına karşı olduğunu fark etti.[569] Böylece Hristiyan kozmolojisi ve Yeni Platonculuğu birleştirme fikri Augustine'i cezbetti. Çünkü Yeni Platonculuğun Nous'unu Mesih'teki Tanrı'yı anlamak için bir temel olarak gördü.[570]

Tüm zihinsel sancılarına rağmen Augustine hâlâ kendini tam anlamıyla Hristiyanlığa adamakta şüpheliydi. Bir gün evinin bahçesindeyken "al ve oku!" diye bir ses işitti. Kutsal kitaptan Pavlus'un Romalılara Mektup'undan bir pasaj okudu ve nihayetinde Hristiyan oldu.[571] Augustine Hristiyan olma sürecinden *İtiraflar*'da şöyle bahseder:

> *"Bunları söylüyor ve yüreğimin derin sancısıyla acı acı ağlıyordum. Birden bir ses çalındı kulağıma, yandaki evden geliyordu, bir erkek ya da kız çocuğu (hangisi pek çıkaramıyorum) şarkı söylüyordu sanki ve sık sık şöyle tekrarlıyordu: "Al oku, al oku." Birden yüzümün şekli değişti, çocukların bu tür bir şarkı söyleyip oynadıkları bir oyun var mı acaba diye iyice düşündüm, ama daha önce böyle bir şey duyduğumu hiç hatırlayamıyordum. Hıçkırıklarımı dindirdim, ayağa kalktım. Başka açıklaması yoktu bunun, düpedüz tanrısal bir emirdi, Kutsal Kitabı açmam ve gözüme ilk çarpan yeri okumam isteniyordu. Çünkü Antonius'un hikâyesini dinlemiştim ve onun İncil'in okunduğu bir sırada tesadüfen Kilisede olduğunu ve "Git, varını yoğunu sat, yoksullara ver, göklerdeki hazine senin olacaktır; haydi gel, beni izle," sözlerini işittiğinde de bunları kendisi için bir uyarı olarak gördüğünü ve bu tanrısal vahiyle birdenbire senin yoluna döndüğünü hatırlıyordum. Hemen Alypius'un oturduğu yere gittim. Çünkü onun yanından kalkıp gitmeden önce Pavlus'un kitabını oraya koymuştum. Kitabı aldım, açtım ve gözüme ilk ilişen satırları içimden okumaya başladım: "Cümbüşe ve sarhoşluğa, fuhşa ve sefahate, çekişmeye ve kıskançlığa kapılmayın; Rab Isa Mesih'i giyinin, bedeninize ve bedeninizin şehvani arzularına öncelik vermeyin." Daha fazla okumak istemedim, gerek de yoktu. Çünkü cümlenin sonuna geldiğim anda bir güven ışığı yayıldı yüreğime, kuşkularımın yarattığı tüm karanlıklar dağılıp gitti sanki."*[572]

Augustine 386'nın Eylül ayında öğretmenlik görevinden istifa ederek Milano'nun kuzeyindeki Cassiacum'a taşındı ve burada inzivaya çekildi. Cassiacum'da

---

[568] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/625.

[569] Teske, "Augustine, ST.", 1/857.

[570] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/624.

[571] Teske, "Augustine, ST.", 1/857; Kirwan, *Augustine,* 4.

[572] Augustine*, İtiraflar*, 254 8/12.29; Augustinus, "Confessions", 21/224-225 8/12.29.

oğlu Adeodatus'un da dahil olduğu bir grup gence dersler verdi.[573] Aynı zamanda kendisini yazı işlerine vererek bu süreçte Platoncu teolojisini Hristiyan inancıyla harmanlayarak yeniden şekillendirdi.[574] Böylece *Soliloquia (İç Diyalog), Contra Academicos (Akademisyenlere Karşı), De Beata Vita (Mutlu Yaşam Üzerine)* isimli eserleri gibi felsefeden teolojiye geçiş eserlerini yazdı. 387'nin Lent döneminde vaftiz olmak için Milano'ya döndü. 24 Nisan'da Paskalya'da oğlu ve yakın arkadaşı Alypius ile vaftiz edildikten sonra tekrar Afrika'ya dönmeye karar verdi. Ancak Roma'da patlak veren bir savaştan dolayı bir yıl beklemek zorunda kaldı. Bu sürede yazım işleriyle ilgilendi.[575]

Augustine, Afrika'ya dönüş yolculuğundaki Ostia limanında gemi bekledikleri sırada annesini kaybetti. 388'de Afrika'ya ulaştı ve bir daha bu bölgeden hiç ayrılmadı. Burada bir tür manastır topluluğu kurarak kendisini ibadete verdi. Aynı zamanda yazım işlerine de devam etti. Bir yıl sonra ise oğlu Adeodatus'u da kaybetti.[576]

Augustine, bütün vaktini ibadetlere adadığı için hiçbir zaman rahiplik yapmak istemedi. Bundan bilinçli olarak uzak durmasına rağmen oğlunun ölümünden duyduğu acıyla kendisini tamamen dine adamak isteyen Augustine, 391'de manastır kurmak için Hippo'ya[577] geldi. Burada Valerius (ö.420), Augustine'i bir törenle atadı ve Augustine kendi manastırını kurdu. Bu süreçte Augustine, geleneklere aykırı bir durum olmasına rağmen Valerius'un isteğiyle sıradan bir rahip gibi halka vaazlar vermeye başladı. Ancak bir süre sonra halka daha iyi hizmet edebilmek amacıyla kutsal metinleri incelemek için Valerius'tan izin istedi.[578] Bu sürede Mezmurlar, Dağ Vaazı ve Pavlus'un Mektupları hakkında Kutsal Kitap yorumları yazdı. Augustine, bu süreçte Hristiyan misyonunu ciddi anlamda benimsedi ve Valerius'u başta Maniheistler olmak üzere pagan ve tüm dinsizlere karşı harekete geçmeye ikna etti.[579] Mani rahibi Fortunatus ile

[573] Teske, "Augustine, ST.", 1/857.

[574] Ruether, *Women and Redemption*, 57.

[575] Teske, "Augustine, ST.", 1/858; Chadwick, *Augustine of Hippo*, 38; Ongun, "Augustin", 127.

[576] Chadwick, *Augustine of Hippo*, 43-45.

[577] Bugünkü Cezayir-Annaba

[578] Teske, "Augustine, ST.", 1/858.

[579] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/625.

tartışmalarda bulundu ve bu tartışmaları *Acta Seu Disputatio Contra Fortunatum Manichaeum (Manici Fortunatus ile Tartışmalar)* isimli eserinde topladı[580]

395'te Valerius, Augustine'den piskopos yardımcısı olmasını istedi. Bu teklifi kabul eden Augustine piskoposluğa yükseltildi. 396'da Valerius'un ölmesiyle ise Augustine Hippo'nun tek piskoposu oldu. Piskoposluk görevinde Hristiyan inancı koruyup sapkın inançlara karşı çıkmayı en temel görevi olarak gören Augustine hem eserleriyle hem de vaazları ve tartışmalarıyla Hristiyanlığın savunucusu oldu. Tartıştığı gruplar arasında Maniheistler ve Donatistler de vardı.[581]

Augustine, piskoposluğu döneminde yaptıklarıyla Hristiyan dünyasında önemli bir yer edindi. Papa'nın misyonuyla çevredeki Kartaca, Moritanya gibi bölgelere elliden fazla yolculuk yaptı. Sayısız vaazlar verdi ve Filistin, Roma, Milano, İspanya gibi bölgelere üç yüze yakın mektupla kapsamlı yazışmalar sürdürdü. Kuzey Afrika piskoposu olarak mahkeme işleri gibi birçok görevi yürütmenin yanında teolojik tartışmaları ve yazılarıyla da ön plana çıktı.[582]

Augustine, piskoposluğunun ilk yıllarında üç önemli eser yazdı. Bunlar *De Diuersis Quaestionibus Ad Simplicianum (Simplicianus'a Çeşitli Sorular Üzerine), De Doctrina Christiana (Hristiyan Doktrini Üzerine)* adlı eserin ilk üç bölümü ve *Confessiones (İtiraflar)* isimli eserleridir.[583] En önemli eserlerinden birisi olan otobiyografik nitelikli eseri *Confessiones'i* piskopos olduktan iki yıl sonra tamamladı. Bu eserde Augustine'in iç çatışmaları, yaşam öyküsü ve Tanrı'ya şükranları yer almaktadır. Bununla birlikte eserde enkarnasyon ve teslis gibi teolojik konularda da görüşlerini sunmuştur.[584]

Augustine yaşamı boyunca düşünce ve eserleriyle Hristiyan doktrininin birçok noktasını açıklığa kavuşturmuştur. Hatta başta teslis konusu olmak üzere düşünceleriyle bir öğreti oluşturduğu da söylenebilir. Teslis konusundaki görüşleri *De Trinitate (Teslis*

---

[580] Teske, "Augustine, ST.", 1/858.

[581] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/626; Chadwick, *Augustine of Hippo*, 62; Ongun, "Augustin", 127.

[582] Teske, "Augustine, ST.", 1/861.

[583] Chadwick, *Augustine of Hippo,* 79-80.

[584] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/626.

Üzerine) adlı eserinde yer alır. Diğer kitaplarında, mektup ve vaazlarında da Hristiyan doktrininin farklı konularına genişçe yer vermiştir.[585]

410 yılına gelindiğinde Vandallar Roma'yı yağmaladı ve Romalı soylular Afrika'ya geldiler. Bu olayın derin etkisiyle Augustine 412-426 arasında 22 ciltlik dev eseri olan *De Civitate Dei (Tanrı Devleti)* adlı eserini yazdı. Afrika'ya gelen soyluların arasında Pelagius (ö.418) ve öğrencisi Caelistius da bulunuyordu. Augustine onlara karşı Tanrı'nın lütfunu kazanmak için mücadeleye girişti. Kartaca Konferansı'nın yapıldığı 411'den 430'a kadar başta Pelagius ve Caelistius, sonra da Julian (ö.455) ile lütuf konusunda uzunca tartıştı. Hatta bu yüzden kendisine "Lütfun Öğretmeni" denildi.[586]

429'da Vandallar geçtikleri yerleri yakıp yıkarak Moritanya'ya doğru ilerledi ve nihayetinde Kuzey Afrika'yı kuşattılar. Buradaki Roma yönetimi çöktü. Bu süreçte Augustine'in hayatının son günleri halkı teselli etmekle geçti. 430'da Vandallar Hippo'yu kuşattıklarında ise Augustine ölmek üzereydi.[587] Hayatının son günlerini ağır ateşli bir hastalığın pençesinde geçiriyordu. Bu günlerde tövbeyle ilgili Mezmurlar'ı parşömene yazdırarak yatağının yanına astırdı.[588] Hippo'nun kuşatmasının dördüncü ayında, 28 Ağustos 430'da 76 yaşındayken öldü. Onun ölüm günü Hristiyanlıkta "Aziz Augustine Günü" olarak ilan edildi.[589]

Augustine, Hristiyanlık tarihindeki kendi döneminin öncü şahsiyetlerinden birisi olmakla birlikte sonraki dönemlerde de düşünce ve eserleriyle ciddi yankı uyandırmıştır. Aziz Jerome (ö.420), Augustine'den "inancın ikinci kurucusu" olarak bahsetmektedir. Reform dünyası liderleri de kendisinden etkilenmiştir.[590] Augustine'in Hristiyan doktrinindeki önemi bugün dahi yerini korumaktadır. Öyle ki Papa II. Paul, Batıdaki ve kilisedeki herkesi Augustine'in müridi ve öğrencisi olarak görmüştür.[591]

---

[585] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/628.

[586] Teske, "Augustine, ST.", 1/859.

[587] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/629.

[588] Teske, "Augustine, ST.", 1/861.

[589] Brown, *Augustine of Hippo*, 436; Smith, "Augustine Of Hippo", 2/629.

[590] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/629; Teske, "Augustine, ST.", 1/852.

[591] Teske, "Augustine, ST.", 1/852.

1.2. Eserleri

Augustine, 39 yıllık din adamlığı sırasında düşünceleriyle çığır açmış ve bıraktığı eserlerle Orta Çağ'ın ilham kaynağı olmuştur.[592] Büyük bir külliyata sahip olan Augustine'in bazı eserleri kayıp olsa da eserlerinin neredeyse tamamı günümüze ulaşmıştır. Augustine'e ait yüzden fazla kitap, üç yüz küsur mektup ve dinleyenleri tarafından yazıya geçirilen 583 vaazı bulunmaktadır.[593] Bu bölümde Augustine'in eserlerinden bahsedilecektir.

1.2.1. Otobiyografik Eserleri

Augustine, otobiyografik eser verilmeyen Antik Çağ'da farklı bir biçimde kendisi hakkında yazılar yazmıştır. Bu türde yaptığı ilk girişim 391'de Hristiyan olduktan sonra piskopos olarak atandığı döneme kadar kaleme aldığı *Dialogies (Diyaloglar)* isimli eseridir. Bu eserde felsefi sorunları diyaloglar halinde inceler. Bu sorunlar dışında vaftize hazırlandığı sırada zihinsel ve ruhsal durumundan bahsettiği pek çok otobiyografik materyal içermektedir.[594] 386'da bu eserden daha önce yazmış olduğu *Soliloquia (İç Diyalog)* isimli eseri de otobiyografik eser kapsamında değerlendirilebilir. Bu eser, arkadaş çevresi için yazdığı samimi bir otoportredir. Uzun bir dua ile başlar, akıl ve ruh arasındaki tartışma ile devam eder. Bu yönüyle ilk felsefi eserlerinden biri olduğu da söylenebilir.[595]

Augustine'in en önemli ve popüler eserlerinden olan *Confessiones (İtiraflar)* ise başlı başına bir otobiyografik eserdir. Piskopos olduktan kısa bir süre sonra yazmaya başlamış ve 400 yılında bitirmiştir. Bu eserde doğumundan annesinin ölümüne kadar hayatı, karakteri, düşünce yapısı ve dönüşüm süreci ile ilgili geniş çaplı bilgiler mevcuttur.[596]

---

[592] Ongun, "Augustin", 132.

[593] Gerald Bray, *Augustine on the Christian Life* (İllinois: Crossway, 2015), 29.

[594] Bray, *Augustine on the Christian Life*, 30.

[595] Brown, *Augustine of Hippo*, 116; Chadwick, *Augustine of Hippo*, 36.

[596] Bray, *Augustine on the Christian Life*, 31.

Augustine'in otobiyografik nitelikli eserleri arasına 426-427 yıllarında hayatının sonuna doğru yazdığı *Retractationum Libri Duo* da eklenebilir. Bu eserinde tüm yazdıklarını düzenlemiş ve kataloglaştırmıştır.[597] Ayrıca 388'de Hristiyan olmasından piskoposluğuna kadar yazdığı, hayatına dair önemli ayrıntılar bulunan iki de mektup bulunmaktadır.[598]

1.2.2. Felsefi Nitelikli Eserleri

Augustine'in din adamlığı dışında çok iyi bir filozoftur. Özellikle Hristiyan olmadan önce edindiği felsefi birikim ilk eserlerine yansımıştır. Ayrıca eserlerinde teoloji ve felsefeyi mükemmel bir biçimde harmanlanmıştır. Augustine'in felsefi nitelikli ilk eseri yukarıda bahsedilen *Dialogies*'dir *(Diyaloglar)*. Başlı başına bir felsefi eser niteliğinde olan yapıtı ise Septisizm'e reddiye niteliğindeki *Contra Academicos*'tur *(Akademisyenlere Karşı)*. *De Libero Arbitrio*'da *(Özgür İrade)* özgür irade ve teodise gibi konuları işlemiştir. *De Magistro (Öğretmen)* isimli eserinde ise oğlu ile yaptığı felsefi tartışmalar yer almaktadır. Ayrıca Cassiciacum'da *De Beata Vita (Mutlu Yaşam Üzerine)* ve *De Ordine (Düzen Üzerine)* gibi felsefeden teolojiye geçiş eserleri vermiştir. Roma'ya döndüğündeyse *De İmmortalitate Animae (Ruhun Ölümsüzlüğü Üzerine)* ve *De Quantitate Animae (Ruhun Niceliği Hakkında)* adlı ruh üzerine felsefi teolojik nitelikli eserler yazmıştır.[599]

1.2.3. Kutsal Kitaba Dair Eserleri

Augustine, kutsal kitap yorumunda önde gelen biri olmasa da Hristiyanlığın merkezinde olan Kutsal Kitabı yorumlayan, tefsir niteliğinde eserler yazmıştır. Hermenötik konusundaki en önemli eseri *De Doctrina Christiana*'dır *(Hristiyan Doktrini)*. Bu eserinde Hristiyan öğretisinin tek gerçek kaynağı olan İncil'in doğru okunmasına dair önemli incelemelerde bulunmuştur. Eski Ahit üzerine yaptığı en etkili çalışması ise *Enarrationes in Psalmos*'dur *(Mezmurlardaki Açıklamalar)*. Bu eserde Augustine'in notları, açıklamaları ve çok sayıda vaazı yer almaktadır. Yeni Ahit'in bazı

---

[597] Bray, *Augustine on the Christian Life*, 31; Smith, "Augustine Of Hippo", 2/629.

[598] Bray, *Augustine on the Christian Life*, 31.

[599] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/626.

kısımlarına dair de yorumları bulunmaktadır. *De Sermone Domini in Monte* eseri de dağ vaazını konu edinmektedir.[600]

1.2.4. Hristiyan Doktrini Üzerine Eserleri

Augustine'in kaleme aldığı eserlerin büyük bir çoğunluğu Hristiyan öğretisi üzerinedir. Ancak bugünkü şekliyle sistematik bir teoloji eseri yazmamıştır. Çünkü döneminde bu tarzda eserler yazılmamaktadır. Hristiyan doktrinine dair en önemli eserlerinden biri *Enchiridion (El Kitabı)* inanç, umut ve sevgiye dairdir. Bu eser Orta Çağ'da din adamlarının eğitiminde temel eser olarak kullanılmıştır. Bu açıdan kilisenin manevi bakış açısını şekillendirmede önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Augustine'in en ayrıntılı doktrinsel eseri ise 15 ciltlik *De Trinitate*'dir *(Teslis Üzerine)*. Bu eserde teslis doktrininin temelini oluşturmuş, Yeni Ahit'te teslise dair kanıtları ele almış, doktrinin teolojik yorumunu yapmış ve teslisi savunmuştur. Ayrıca Tanrı'nın mistik olarak tecrübe edilmesi hakkında ve teslisin insan psikolojisindeki etkisine dair yorumlarda bulunmuştur.[601]

Augustine, ömrünün sonlarına doğru 428-429 yıllarında Roma egemenliğinin çöktüğü sıralarda halkını teselli etmek ve güven vermek için *De Praedestinatione Sanctorum (Azizlerin Kaderi Hakkında)*, lütuf ve insan iradesi hakkındaki düşüncelerini ele aldığı *De Dono Perseverantiae (Sebat Etme Armağanı Üzerine)* adlı eserlerini yazdı. Bu eserlerde Tanrı'nın seçilmişlere iman ve cesaret sağlayacağından bahsetmiştir. Böylece bu eserler adeta bir hayatta kalma öğretisi haline gelmiştir.[602]

1.2.5. Apolojetik Eserleri

Augustine, Hristiyanlığı inanmayanlara açıklamak ve muhalefet edenlere karşı savunmak amacıyla reddiye tarzında birçok eser yazmıştır. Bu tarzda yazdığı eserlerden şüphesiz en önde geleni 413-426 yılları arasında yazdığı 22 ciltlik devasa eseri *De Civitate Dei (Tanrı Şehri)* adlı eseridir. Bu eser Augustine'in en önemli ve en meşhur

---

[600] Bray, *Augustine on the Christian Life*, 32-33.

[601] Bray, *Augustine on the Christian Life*, 34.

[602] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/629.2

çalışmasıdır. Roma'nın kuşatılıp düşmesinin ardından Paganların atalarının dinlerini terk ettikleri ve bu yüzden Roma'nın kaybından Hristiyanların sorumlu olduklarını düşünmeleri sebebiyle yazmıştır. Pagan aleyhtarlarına karşı her türlü konuyu ele aldığı bir savunmadır.[603] Ayrıca bu eserde dünya tarihini, cennetin krallığına bir hazırlık olarak sunmaktadır.[604]

1.2.6. Polemik Türündeki Eserleri

Augustine, Paganlar ve sapkın Hristiyan mezhepleri ile uzun tartışmalar yapmış ve bunlara dair eserler yazmıştır. Karşıt eser yazdığı gruplar arasında Maniheizm, Donatizm[605] ve Pelagianizm[606] başta gelmektedir. Ayrıca Yahudiliğe, Aryanizm'e, Origen'e (ö. 253) ve Marcion'un (ö. 160) takipçilerine karşı da eserler kaleme almıştır. Bu türde yazdığı ilk eser Maniheizm'e karşı *De Moribus Ecclesiae Catholicae et de Moribus Manichaeorum*'dır *(Katolik Kilisesi ve Maniheistler'in Ahlakı Üzerine)*. Bunun dışında Maniheist din adamlarından Fortunas'a karşı *Fortunatum Manichaeum* ve Felix'e karşı *Contra Felicem Manichaeum*'u *(Maniheist Felix'e Karşı)* yazdı. Bu eserlerdeki ana tema iyi ve kötünün mücadele eden güçlerin olmadığı, kötülüğün bir güç değil iyiliğin yokluğu olduğu, Yaratıcı tanrının tek, iyi ve her şeyin hâkimi olduğuna dairdir. Donatistlere karşı *Psalmus Contra Partem Donati (Donatistlere Karşı Mezmurlar), Contra Epistolam Parmeniani (Parmenius'un Mektubuna Karşı)* ve *De Baptismo Contra Donatistas (Donatistlere Karşı Vaftiz Üzerine)* gibi eserler kaleme almıştır. Augustine, karşılaştığı sapkınlıkların en ciddi ve inatçı olanı Pelagiaznizm'e karşı ise *De Peccatorum Merits et Remissione (Günahların Hak Edilmesi ve Bağışanması), De Spiritu et Littera (Ruh ve Mektup Üzerine), De Perfectione Justitiae Hominis (İnsanın Doğruluğunun Mükemmelliği Üzerine), De Gestis Pelagii'yi*

---

[603] Bray, *Augustine on the Christian Life*, 34.

[604] Kirwan, *Augustine*, 8.

[605] M.S. 4. yüzyılın başlarında Donatus (ö.355) tarafından, Kuzey Afrika'da kurulmuştur. Hareketin temel düşüncesi İsa'nın tanrı olmayıp yalnızca bir insan ve peygamber olduğudur. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 100.

[606] M.S. 4. ve 5. yüzyıllarda Roma'da Pelagius (ö.418) tarafından ortaya konulan asketik harekettir. Buna göre insan, ilahi rahmet dışında kendi gayret ve çabalarıyla da kurtuluşa ulaşabilir. bkz. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 304; Dursun Ali Aykıt, "Pelagianizm'in Tarihi ve Öğretileri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi/Darulfunun İlahiyat* 22 (2010), 175-196.

(Pelagius'un İşleri Üzerine) yazmıştır. Eserlerinde Pelagianizm'in günah, lütuf ve kurtuluşa dair Hristiyanlığa zıt fikirlerini çürütmeye çalışmıştır.[607] Buna göre yalnızca lütuf düşmüş insanlığın kurtuluşunu sağlamakta ve özgürlük insanın doğasıyla değil lütufla bağlantılıdır. Ayrıca Tanrı hiçbir şekilde günahtan sorumlu değildir. Çünkü Tanrı'ya itaat insanın özgürlüğünü geçersiz kılmamaktadır.[608]

1.2.7. Mektup ve Vaazları

Augustine, Hristiyan yaşamı boyunca mektuplar yazdı ve vaazlar vererek Hristiyan öğretisine dair tüm konulara değinmiş ve genellikle dönemin güncel meseleleri üzerinde durmuştur. Bugün hala Augustine'e ait mektup ve vaazlar keşfedilmektedir.[609]

1.3. Temel Teolojik Görüşleri

Augustine'in düşünce dünyasında Hristiyan olma süreci ve sonrasındaki piskoposluk yaşamı boyunca farklılıklar bulunmaktadır. Bu yüzden Augustine'in teolojisi ve felsefesi incelenirken düşünce dünyasına etki eden etkenler ve fikirlerinin gelişim süreci dikkate alınarak değerlendirilmelidir.[610] Augustine'in düşünce dünyasının hazırlayıcıları Maniheizm, Neoplatonizm ve Pavlus'un mektupları olmuştur. Başlangıçta Maniheizm'i benimsemiş ancak sonrasında gördüğü uyuşmazlıklar sebebiyle Maniheizm'i katı bir dille reddetmiştir. Ardından Yeni Platoncuların felsefesini benimsemiştir. Nitekim Yeni Platoncuların felsefesini Hristiyanlıkla uyumlu bulması da Hristiyanlığı kabulünde etkili olmuştur. Böylece Augustine, Hristiyanlık ve Yeni Platonculuğun sentezinin mimarı olmuştur. Kaleme aldığı eserlerde de felsefi ve teolojik olarak değinmediği herhangi bir soru veya konu olmadığı söylenebilir.[611]

---

[607] Bray, *Augustine on the Christian Life*, 36-37.

[608] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/627.

[609] Bray, *Augustine on the Christian Life*, 40.

[610] Teske, "Augustine, ST.", 1/862.

[611] Judith Chelius Stark (ed.), *Feminist Interpretations of Augustine* (Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 2007), 5.

Augustine'in felsefesinden bahsedildiğinde Hristiyanlık ve Platonculuk sentezi ortaya çıktığından dolayı felsefi düşünceleri modern zamanlardaki gibi din ve teolojiden bağımsız düşünülmemelidir. Platoncuların kitaplarıyla tanışması zihnindeki teodise sorununa çözüm bulmuştur. Çünkü Tanrı'yı bedensel olmayan, zamansız bir varlık olarak düşünmeyi öğrenmiş ve kötülüğün bir bedene sahip olması gerekmediğini fark etmiştir. Böylece Hristiyanlığın Tanrı'sını makul bir zemine oturtarak Hristiyanlığa ilgi duymaya başlamıştır. Hristiyan olmasından sonra Tanrı'yı tüm beden ve ruhların üzerindeki biricik varlık ve insanlığın ortak ideali olarak görerek Augustine için inanç tartışılmaz bir yere sahip olmuştur. İnancı her şeyin ötesinde görmüş ve bazı gizemleri akılla idrak edebilmenin mümkün olmadığını ve yalnızca inanmak gerektiğini düşünmüştür. Bu yüzden ona göre aklın yeri yok sayılamaz olsa da anlamaktan önce inanmak gerekiyordu.[612]

Augustine'in teolojisini şekillendiren en önemli etmenlerden birisi de farklı görüşlerle yaptığı tartışmalarıdır. Manicilerle, Kuzey Afrika'da Katoliklik karşıtı olan popüler kilise olan Donatistlerle ve özellikle ilk günah, irade, lütuf konularında Augustine'e meydan okuyan Pelagiusçularla tartışmalarda bulunmuştur.[613]

1.3.1. Teslis

Augustine'in ortaya koyduğu öğretilerden en önemlisi teslis doktrinidir. Teslis hakkındaki düşüncelerini *De Trinitate*'de genişçe ele almıştır. Argümanı, bölünmez bir eşitlik içinde ve aynı cevherin ortak birliği olan üç değil bir Tanrı olduğu temeline dayanmaktadır.[614]

Augustine'e göre Tanrı, benliğimizin ve dünyadaki her şeyin üstündedir.[615] Tanrı ile bağ kurabilmenin yolu ise içsel benlik aracılığıyla dış dünyadan Tanrı'ya doğrudur. Augustine'in amacı Tanrı'nın varlığını kanıtlamanın ötesinde onun maddi olmayan, hakiki, değişmez ve kapsayıcı varlığını ortaya koymaktır. Augustine, Tanrı'yı her şeyin

---

[612] Teske, "Augustine, ST.", 1/862-863.

[613] Ruether, *Women and Redemption*, 57.

[614] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/628.

[615] Zeki Özcan, "Augustinus Doktrini Üzerine Bazı Mülahazalar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (01 Ocak 1992), 208.

yegâne yaratıcısı olarak görür. O, evreni bir ölçü ve düzen içerisinde yaratmış ve olup biten her şeyin bilgisine de hakimdir. Augustine, Tanrı inancını teslisle açıklar. Ona göre Tanrı hakkında söylenilen her bir nitelik aslında Tanrı'nın üç yönünün de sahip olduğu ortak bir cevhere söylenmektedir. Üçlü birliğin unsurları olan baba, oğul ve kutsal ruhun her biriyle ilgili bireysel olarak söylenen her şey ise mutlak olarak o unsura yönelik değil, birbiriyle ilişkili olarak söylenmiştir.[616]

1.3.2. Kristoloji ve Kefaret

Augustine'e göre Mesih, bir bakireden mucizevi olarak doğduğu için kimsenin sahip olamayacağı mükemmel bir bilgeliğe sahiptir. İsa Mesih, kelam olması yönüyle Tanrı'nın oğlu, insan olması yönüyle ise insanoğludur. Bu sebeple İsa Mesih'in Baba'dan ebedi doğuşu ve insan olarak doğuşu olmak üzere iki doğumu vardır. İsa'nın insan olarak ikinci doğumu büyük bir lütuftur. Çünkü bu Âdem'in günahıyla zarar gören insan doğasının kurtuluşunun tek yoludur. İsa Mesih, adeta günah sebebiyle hasta olan insan ırkının doktorudur ve insanlığı günahtan kurtararak ebedi kılacaktır.[617]

1.3.3. Kutsal Kitap

Augustine, felsefeyle ilk tanıştığı zamanlarda kutsal kitap incelemeleri yapmış ve Kutsal Kitabı fazlasıyla itici bulmuştur. Özellikle Maniheist olduktan sonra onların Kutsal Kitap hakkındaki eleştirel yorumları zihninde tamamen çıkmazlara yol açmış ve onu Hristiyanlıktan uzaklaştırmıştı. Ancak Ambrose ile tanışıp onun vaazlarını dinlemesiyle birlikte Kutsal Kitabın literal anlamlarının ötesinde manevi anlamları olabileceğini de fark etmiştir. Buna göre Kutsal Kitap tarihsel, etiyolojik, analojik ve alegorik olarak dört yönlü anlaşılmalıydı. Özellikle metnin çıkmaza girdiği durumlarda kriterlere uygun olarak yapılmış bir alegorik anlam çok önemliydi. Böylece Augustine, kutsal kitabı tartışmasız olarak doğru kabul etti. Havariler, piskoposlar ve konsiller

[616] Teske, "Augustine, ST.", 1/863.

[617] Teske, "Augustine, ST.", 1/864.

aracılığıyla otoriteleri doğrulanmış olan kanonik kitaplara tereddütsüz bir biçimde inanmak gerekliydi.[618]

1.3.4. Ruh

Augustine'in en temel sorusu Tanrı'yı ve ruhu bilmekti. Platoncular sayesinde ruhu cisimsiz olarak kavrayabileceğini öğrendi. Başlangıçta ruhu tamamıyla ilahi bir varlık olarak değerlendirdi. Ancak daha sonra ruhun değişkenliği nedeniyle ilahi olmadığını fakat Tanrı'ya en yakın varlık olduğunu kabul etti. Ruhun bedenle tek bir kişide birleşmesini de kelamın İsa Mesih'in bedeniyle birleşmesine benzetti.[619]

Augustine, ruhun kökenini ise dört hipotezle açıkladı. Buna göre ruhlar ya Âdem'in ruhundan yayılıyordu ya doğan her bebek için bireysel bir ruh yaratılıyordu ya ruhlar Tanrı tarafından bedenlerin dışında yaratılarak bedenlere hizmet etmek için sonradan gönderiliyordu ya da yine bedenden ayrı olarak farklı bir yerde yaratılıp kendi arzularıyla bedene giriyordu. Augustine'e göre ölüm ise insanın günah işleyebilmesinin ve tövbe edebilmesinin sonuydu. Ölümden yargı gününe kadar ruh yaşamındaki davranışlarının bir sonucu olarak ya dinlenir ya da azap çekerdi. Nihai yargı ise ancak bedenin dirilişinden sonra gerçekleşecektir.[620]

1.3.5 Kilise ve Sakramentler

Augustine'e göre bir Hristiyan, Mesih'in bedeni olan kiliseyle birleşmelidir. Kilisenin kutsallığına azizler de dahildir. Kiliseye bağlanan herkes bozulmuş doğasından dolayı günahlarından tövbe etmelidir.[621]

Augustine'e göre sakramentler, görünmez manevi gerçekliği temsil eden görünür işaret ve ilahi sembollerdir. Sakramentler aracılığıyla görünmez ilahi güç ile iletişim kurulur ve kişi ilahi lütuftan faydalanır.[622] Augustine, sakramentleri geniş anlamda

---

[618] Teske, "Augustine, ST.", 1/865.

[619] Hamdi Bravo, "Augustinus'un Varlık ve Bilgi Görüşleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2007/15 (01 Ağustos 2007), 115-116.

[620] Teske, "Augustine, ST.", 1/867.

[621] Teske, "Augustine, ST.", 1/867.

[622] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/627.

halkın kurucu unsuru, dar anlamda ise ayin anlamında değerlendirir.[623] Özellikle vaftiz ve evharistiyayı ön planda tutar.[624] Sakramentlerin inançla yapılması gerekmektedir, iman olmaksızın hiçbir anlam ve önemleri yoktur.[625] Sakramentler olmaksızın kurtuluş mümkün değildir.[626]

2. AZİZ AUGUSTİNE'İN ESERLERİNDE KADIN

Hristiyanlık tarihinde fikirleri, katkıları ve etkisiyle ön plana çıkan ve Hristiyan teolojisinde kalıcı izler bırakan Aziz Augustine, kadına dair öğretileriyle oldukça dikkat çekmektedir. Öyle ki Batı kültüründe cinselliğin bastırılmasının, kadınların ve cinselliğin hor görülmesinin sorumluluğu Aziz Augustine'e yüklenmiştir.[627] Augustine'in sahip olduğu mizacın, hayat deneyimlerinin ve ait olduğu sosyokültürel ortamın onun Hristiyanlığın yaratılış-düşüş hikayesine bakışını ve cinsiyet ilişkilerinin yapısına dair fikirlerini belirgin bir biçimde şekillendirdiği söylenebilir.[628] Bu bağlamda inşa ettiği görüşlerinin erkek merkezci olduğu kabul edilmelidir. Onun zihin dünyasında kadın erkeğe tabi olan ve erkeğe itaat sorumluluğu olan zayıf bir cinsiyettir.[629] Dahası Augustine, kadını sert bir biçimde eleştirmiş, onu açıkça kötü olarak nitelendirerek Hristiyanlığın kadın algısının olumsuz bakışını güçlü temellere dayandırmıştır.[630] Böylece kendisinden önce gelen kilise babalarının görüşlerini daha da ileri taşımış ve kendisinin kadın konusundaki tutumu bir dogma halini alarak Thomas Aquinas gibi önemli teologları etkilemiş ve Ortaçağ Hristiyanlığı boyunca benimsenen kadın algısını oluşturmuştur.[631] Dolayısıyla birçok feminist Hristiyan teolog ve muhalif düşünürlerin

---

[623] Augustine, özellikle evlilik sakramentini "*De Bono Coniugali*" adlı eserinde ele almıştır.

[624] Teske, "Augustine, ST.", 1/867.

[625] Chadwick, *Augustine of Hippo*, 48.

[626] Smith, "Augustine Of Hippo", 2/627.

[627] T. J. van. Bavel, "Augustine's View on Women", *Augustiniana* no. 1/2/vol. 39 (1989), 5; Hans Küng, *Women in Christianity*, çev. John Stephen Bowden (London; New York: Continuum, 2005), 31.

[628] Ruether, *Women and Redemption*, 56.

[629] Bavel, "Augustine's View on Women", 52.

[630] Harman, "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı", 63.

[631] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", 100.

de ifade ettiği gibi Augustine, Hristiyan dünyasında kadına karşı oluşmuş olumsuz algının asıl sorumlusudur.[632]

Bu bölümde Augustine'in çeşitli geleneklerden ve tecrübelerinden beslenerek inşa ettiği ve geleceğe miras bıraktığı kadın konusundaki rijit fikirleri ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Augustine'in fikirlerinin temel yapı taşlarını daha iyi anlayabilmek için başlangıçta aynı zamanda önceki bölümlerin de kısa bir değerlendirmesi mahiyetinde olacak biçimde kadın konusundaki fikirlerinin seyri ele alınacaktır. Daha sonra kadına dair neredeyse her konuda beyan etmiş olduğu fikirler değerlendirilecektir.

2.1. Augustine'in Kadın Düşüncesinin Seyri

Aziz Augustine; sert, gururlu ve şehvet düşkünü karakteriyle oldukça farklı bir mizaca sahiptir. Aile ilişkileri ve cinsel deneyim noktasında kadınlara yaklaşımı bu farklılığı açıkça göstermektedir. Nitekim gençliği, daha önce de işaret edildiği üzere bir kilise babasının entelektüel zekasına yakışmayacak kadar zayıf bir dindarlık ve aşırı bir şehvet düşkünlüğü üzere geçmiştir. Kendisi de bu durumun farkındadır ve eserlerinde bu durumdan dolayı çokça hayıflanmaktadır.[633] Hristiyanlığı seçmeden önceki iç çatışması, kadınlardan uzak bir yaşamı üstün görmesine rağmen pratikte kadınsız bir hayat sürememesinden dolayı ortaya çıkmıştır. Augustine bunu *"Bir kadının kollarından yoksun kalırsam bunun bana çok ağır geleceğini sanıyordum."*[634] şeklinde ifade etmektedir. Ancak nihayetinde yaşadığı deneyimler ve entelektüel tutkusu sonucu enerjisini bilgelik idealine yönelterek arzularından feragat edebilmiştir. Augustine, arzularından arınma sürecini Tanrı'nın kendisine çağrısıyla özdeşleştirmektedir. Bu sebeple ona göre Tanrı'ya dönüş, ölçülülük ve adanmışlık anlamına gelmektedir. Çünkü kadına duyulan çekim kişiyi yüce amaçtan ve bilgelikten alıkoymaktadır.[635]

Augustine'in fikir dünyasını oluşturan etmenler; kendi hayat tecrübeleri, yaşadığı coğrafyanın sosyokültürel zemini, felsefi birikimi ve Kutsal Kitaptır.[636]

---

[632] Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 28.

[633] Bavel, "Augustine's View on Women", 5; Küng, *Women in Christianity*, 2005, 31.

[634] Augustine, *İtiraflar*, 181, 6/11.20.

[635] Kari Elisabeth Børresen, *Subordination and Equivalence: The Nature and Role of Woman in Augustine and Thomas Aquinas* (Washington, D.C: University Press of America, 1981), 6-7.

[636] Bavel, "Augustine's View on Women", 52.

Augustine, kadınların aşağılandığı geleneklerin mirasıyla büyümüştür. Dolayısıyla kendisinin kadına yönelik önyargı ve suçlamalardan arınmış düşünceler ortaya koymasını beklemek büyük bir mantık hatası olur.[637] Ayrıca kendisinin hayat serüveni de göz önünde bulundurulduğunda Augustine'in fikirlerinin oluşum sürecine dair zihinlerde pek çok soru belirmektedir. Bunlardan en önemlileri annesi tarafından düzgün bir evlilik için zorlanmış olmasaydı ve bu sebeple sevgilisinden ayrılmak zorunda kalmadan kilise bünyesine dahil olabilseydi, Augustine'in fikirlerinin ne yönde şekilleneceğidir. Bu koşullarda Hristiyanlık için cinsellikten uzak durmayı bu kadar katı bir biçimde tavsiye eder miydi? Yahut kadınlarla ilişkisi ne durumda olurdu?[638] Augustine'in hayatındaki bahsedilen dönüm noktalarının ortaya çıkardığı bu sorular çok önemlidir, çünkü onun temelde cinsellik noktasında ortaya koyduğu görüşler, kadın konusundaki teolojisini inşa etmiştir.

Yaşadığı coğrafyaya bakıldığında kadının Antik Çağlardan itibaren erkeğin aşağısında konumlandırılarak toplumun dışında tutulduğu görülmektedir. Bu fikir Augustine'in kültürel ve zihinsel kodlarını etkilemiştir.[639] Bu bağlamda onun fikir dünyasını etkileyen gelenekler arasında pagan Roma inancının ve Yahudi dini kültürünün yadsınamaz etkisinin yanında yaşamının bir kısmında benimsediği Maniheizm'in etkisi de kadın düşmanlığının nedeni olarak düşünülmektedir.[640] Augustine'in kadına dair bakışı adeta Roma pagan kültürünün "paterfamilias" ilkesini Hristiyan teolojisine uygulanmış halini yansıtmaktadır. Buna göre kadın dini ve sosyal olarak tamamen araçsal bir konumdadır.[641] Yine Yahudiliğin kadın algısı da kadının ikincil konumuna dayanmaktadır. Hristiyan olmasıyla da bilhassa Hristiyanlığın mimarı diyebileceğimiz Pavlus'un fikirleri Augustine üzerinde özel bir etkiye sahip olmuştur.

---

637 John O'Meara, "Saint Augustine's Understanding of the Creation and Fall", *The Maynooth Review* vol. 10 (1984), 54.

638 F. B. A. Asiedu, "Following the Example of a Woman: Augustine's Conversion to Christianity in 386", *Vigiliae Christianae* vol. 57 (2003), 299.

639 Bavel, "Augustine's View on Women", 6.

640 Bird, "Images of Women in the Old Testament", 106.

641 Augustine kadını toplumda üç yönüyle araçsal bir konuma oturtmuştur. Buna göre ilk olarak baştan çıkarıcı rolüyle şeytanın kötülük planlarının aracıdır. İkincisi eş olarak aile düzenini koruma sorumluluğuyla kocanın aracıdır. Üçüncüsü anne olarak Tanrı'nın yaratıcılığının aracıdır. Bu noktada kadın hangi amaca hizmet ettiğine bakılarak lanetlenir ya da yüceltilir. Berktay, *Tektanrılı dinler karşısında kadın*, 138-139.

Augustine, tıpkı Pavlus'a benzer bir şekilde İsa Mesih'in kadınlara karşı ılımlı tavrını geri planda bırakarak yaratılış öyküsünü yorumlamış ve bu yorumu üzerinden kadın konusundaki fikirlerine meşruiyet sağlamıştır. Dolayısıyla Augustine'in kadını erkeğe tabi görmesi kaçınılmaz bir sonuç olmuştur.[642]

Augustine, Hristiyan olduktan sonra kendisini kadınlara karşı tamamen soyutlamıştır. Gizli bir mesele tartışılsa dahi yanlarında biri olmadığı sürece herhangi bir kadınla baş başa kalmamıştır. Piskopos olarak yaptığı yazışmalarda soylu Hristiyan kadınlara bizzat yazılmış birçok mektubu vardır. Ancak Augustine, bu kadınların sahip olduğu güç sayesinde Hristiyan nüfuzunu arttırmak gibi yüce bir amaç doğrultusunda hareket etmektedir. Çünkü Augustine'in öğretisinin hayatını etkilediği kadar hayatı da öğretisini etkilemiştir. Nitekim kendisinin cinsel perhize girme sürecinde, kilisenin kendisinden önceki teolojik birikiminin çileci eğilimleri, kadının doğası ve evliliğe dair fikirleri etkili olmuştur.[643]

Augustine, eserlerinde de kadın konusundan çokça bahsetmiştir. Latince yazdığı ciddi bir külliyata sahip olan Augustine'in kadınlara dair yazıları genellikle Hristiyan olduktan sonra Maniheizm'i eleştirmek için yazmış olduğu eserlerde yer almaktadır. Eserlerinde kadınların toplum içerisindeki konumu ve evlilik müessesesinin değeri hakkında fikirlerini genel olarak ifade etmektedir.[644] Ayrıca çeşitli terimlerle kadınların her zaman zayıf olduğunu vurgular. Bunlar *infirmior (fiziksel olarak zayıf), imbecillior (desteğe ihtiyacı olan/çok zayıf), fragilitas (kırılgan), delicatior (hassas yapıya sahip)* gibi kelimelerdir.[645] Konu olarak ise evlilik, bekaret, zina ve şehvet hakkında ortaya koyduğu düşünceleri dağınık ve parça parça olarak yer almakta ve bu düşünceler doğrudan ya da dolaylı olarak kadının statüsünü belirlemektedir.[646]

Özetle Augustine'in doğduğu coğrafyanın koşulları ve kültürünün, kendi yaşam tecrübelerinin ve ilmi birikiminin kadın konusundaki fikirlerini etkilemesi kaçınılmaz bir durumdur. Özellikle bu coğrafyadaki tüm geleneklerin ataerkil birikimi ve Augustine öncesi Hristiyan geleneğinin sürdürdüğü ikinci sınıf kadın fikri Augustine için kadını

---

[642] Bavel, "Augustine's View on Women", 6.

[643] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 10-12.

[644] Karaman - Mete, "Hristiyanlık'ta Kadın", 379.

[645] Bavel, "Augustine's View on Women", 7.

[646] Ruether, *Women and Redemption*, 57-58.

ikincilleştiren altyapıyı sunmuştur. Bununla birlikte Maniheist olarak geçirdiği on yıl göz önünde bulundurulduğunda -her ne kadar Hristiyan olduktan sonra Maniheizm'e savaş açsa da- Maniheizm'in, Augustine'in evlilik ve cinselliğe karşı tutumundaki etkisi göz ardı edilemez. Ayrıca Augustine'in uzun bir süre bir kadınla yaşadığı aşk ve ayrılığı sonrası yaşadığı depresif ruh halinin de düşüncelerine etki etmesi kuvvetle muhtemel bir durumdur.

2.2. Cinsel Kimlik ve Cinsiyet

Augustine'in cinsel kimlik ve cinsiyetlerin tamamlayıcılığı teorisi Hristiyanlığın bedenin dirilişi inancına dayanmakta ve cinsiyet konusunda Batı düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. Bu teori, cinsiyet kutupluluğu ve cinsiyet birliğini destekleyen iki ayrı uçtaki geleneklerin buluşma noktası olmuştur. Çünkü Augustine, gelişim aşamasındaki teorisinde hem cinsiyet birliğini hem de cinsiyet kutuplaşmasını destekleyen argümanlar görülmektedir. Böylece Augustine'in düşünceleri, üç farklı cinsiyet kimliği teorisinin merkezinde bulunarak Hristiyan teolojisinde dönüm noktası olmuştur. Augustine'in, cinsiyet birliği konusunda Aziz Pavlus'tan etkilenirken cinsiyet kutupluğu konusunda Yahudi filozof Philo'dan ve kendisinden önceki kilise babalarının fikirlerinden etkilendiği söylenebilir. Fakat cinsiyet tamamlayıcılığı konusunda yepyeni fikirler ortaya koymuştur. Çünkü düşüş ve bedenin dirilişine dair iki teorinin de ortaya koyduklarından başka olasılıkların olabileceğinin farkına varmıştır. Ancak bahsedildiği gibi teoriye son noktayı koyamamış olması sebebiyle cinsiyet kimliği konusundaki görüşleri karmaşık ve parçalı bir görünüme sahiptir. [647]

Cinsiyet birliği teorisinin temeli Platon'a dayanmaktadır. Buna göre insan kimliği erkek ya da kadın bedenindeki cinsiyetsiz bir ruhtan oluşmuştur. Bu sebeple bu teori, kadın ve erkek eşitliğinin savunulmasına önemli bir zemin hazırlamaktadır. Cinsiyet kutupluluğu teorisi ise Yahudi geleneğinde başat rolü oynar. Bu anlayışa göre kadın ve erkek arasında aşılamaz, keskin bir ayrım görülerek kadınlar tamamen sosyal hayattan dışlanmaktadır. Augustine ise bu iki teorinin ötesinde cinsel kimliği bedenin merkezi olarak görmüş ve kadın ile erkek arasındaki ilişkiyi daha farklı temellere dayandırarak yeni görüşler ortaya koymuştur. Ancak düşüncelerinin tam anlamıyla

[647] RSM, *The Concept of Woman, Vol 1*, 213-218.

sınırları belirlenmemiş ve belirli bir form kazandırılamamış olması sebebiyle adeta bu üç teori arasında sıkışmıştır. Kadın ve erkeğe dair fikirleri cennette cinsiyet tamamlayıcılığına, yeryüzünde zihnin en yüksek işlevleri bağlamında cinsiyet birliğine, dünyadaki bedenin sınırlılığında olan zihnin alt işlevlerinden dolayı ise cinsiyet kutuplaşması teorisine yakın durmaktadır.[648]

Augustine'in cinsiyete dair söylemleri incelendiğinde en başta insanlığın, erkek ve dişi olarak bölünmeden yani cinsiyet oluşmadan önce manevi bir birlik halinde olduğu görülür. Ancak bu birliktelik halinde dahi eril kısım dişil kısma hükmetmektedir. Bu manevi birlik halindeki insan, Tanrısal sureti temsil etmektedir ve zihinsel olarak üreme yoluyla ölümsüz ruhsal yavruları meydana getirecektir. Ancak ilk günahın işlenmesi sonucu düşüşle birlikte cinsel farklılaşma meydana gelmiş ve insanlık ölümlü olmuştur. Günah ve ölümün etkisiyle de cinsel doğurganlık ortaya çıkmıştır.[649]

Augustine'in buraya kadar olan düşünceleri Platoncu bir yaklaşımın etkisinde yani cinsel birlik teorisine yakındır. Ancak Augustine, daha sonra Âdem ve Havva'nın aslında başlangıçtan beri fiziksel ve cinsel olarak farklılaşmış olduklarını iddia ederek bu yaklaşımdan uzaklaşmış -muhtemelen Yahudiliğin etkisiyle- ve fikirleri cinsiyet kutupluluğu teorisine kaymıştır. Buna göre cinsellik ve insanlığın ölümlülüğü aslında Tanrı'nın orijinal planının bir parçasıdır. Ancak Tanrı, planın bu aşamasına geçmeden yani fiziksel yaratılış gerçekleşmeden önce üniter, cinsiyetsiz bir prototip yaratmıştır. Yine Tanrı'nın planının bir diğer aşaması olarak fiziksel yaratılış gerçekleşirken önce erkeğin yaratılmasıyla açık bir cinsiyet hiyerarşisi oluşturulmuştur. İlk günahın işlenmesi ve düşüş sürecindeki kadının rolü de bu hiyerarşiyi desteklemiştir.[650]

Augustine'in özellikle zamansal dünyaya geçişi cinsiyet kutuplaşması teorisine ağırlık vererek açıklaması cinsiyet tamamlayıcılığına yakın olan fikirlerini adeta ortadan kaldırmıştır. Çünkü Augustine son noktada erkeğin Tanrı'nın suretini tek başına temsil ettiğini, kadının ise ancak onun yardımcısı olduğunu ve dünya yaşamında Tanrı'nın sureti olmaktan tamamen uzak olduğunu söylemekteydi. Bu karmaşanın sebebinin ise

---

[648] RSM, *The Concept of Woman, Vol 1*, 221-222.

[649] Rosemary Radford Ruether, "Augustine: Sexuality, Gender and Women", *Feminist Interpretations of Augustine*, ed. Judith Chelius Stark, Re-reading the canon (Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 2007), 52-53.

[650] Ruether, "Augustine: Sexuality, Gender and Women", 52-53.

Augustine'in kendisinden önceki süreçte ve kendi yaşadığı dönemde birbirine zıt güçlü geleneklerin Hristiyan düşüncesi üzerindeki etkileri olduğu söylenebilir.[651]

Sonuç olarak Augustine, cinsiyet konusunda pek çok farklı geleneğin etkisiyle harmanlanmış bir teori ortaya koymuştur. Kendisinin felsefeye ve bilhassa Platon'a karşı olan ilgisi cinsiyet birliği teorisinden etkilenmesine vesile olmuştur. Bununla birlikte Hristiyanlık, ortaya çıktığı sosyokültürel zemindeki baskın Yahudi ve Roma geleneklerinden ciddi etkiler taşıdığı için Augustine de Hristiyan oluşu sonrası cinsiyet kutupluluğu teorisinin etkisinde kalmıştır. Böylece Augustine, iki geleneğin bir ara formunu yakalayarak cinsiyet birliğini cennete, cinsiyet kutupluluğunu ise yeryüzüne atfederek iki teorinin birleşimiyle yeni bir teori ortaya çıkarmıştır.

2.3. Yaratılış ve Kadın

Augustine'in kadına dair öğretisinin oluşmasında kadının yaratılış şekli ve amacı kadının statüsünü belirlediği için oldukça önem arz etmektedir. Augustine, yaratılış anlatılarını değerlendirirken tarihsel bir bağlamda ele almıştır. Bugün insanlığın gitgide geliştiğini kabul eden modern insanın tersine Augustine için en mükemmel form insanlığın ilk halidir. Bu sebeple Augustine'in libidoyu insan doğasına ait bir şey olarak görmesi mümkün olmayacaktır.[652]

Augustine, yaratılış pasajlarındaki iki farklı anlatımı Platoncu bir tavırla yorumlamaktadır. Buna göre aslında her şeyin bir arada ve aynı anda var olduğu tek bir yaratılış olmuştur. Ancak bu yaratılışın iki ayrı anı/vechesi vardır. İlk yaratılış anında erkek ve kadın tamamen mevcut olmasına ve cinsiyete göre farklılaşmış olmalarına rağmen maddi olarak mevcut değillerdir. İkinci vechede ise maddi olarak görünür olmuşlardır. Bu sebeple iki pasajdaki farklılıklar aslında sorun değil, bu iki anın anlatımındaki karışıklıklardır.[653] Augustine, *"Tanrı, kadınların bedenini ve ruhunu, bedeninin organlarının şeklini, tüm iç organlarını ve tüm duyularını yarattı."*[654] sözleriyle

---

[651] RSM, *The Concept of Woman, Vol 1*, 221-225.

[652] Bavel, "Augustine's View on Women", 52-53.

[653] O'Meara, "Saint Augustine's Understanding of the Creation and Fall", 55.

[654] Augustine, "The Literal Meaning of Genesis", *On Genesis (The Works of Saint Augustine: A Translation for The 21st Century)*, ed. John E. Rotelle (Brooklyn, N.Y.: New City Press, 2002), Volume 13/392, 9/15.28.

kadının da Tanrı tarafından yaratıldığını ifade etmektedir. Burada Maniheizm'den etkilenmediği açıkça görülür. Çünkü Maniheizm'e göre kadının yaratılışı kötü varlıklar tarafından olmuşken Augustine, erkek için yaratılmış olsa da kadının Tanrı tarafından yaratıldığını ifade eder. Augustine, pasajların ileri yorumunda düşüşten önce Âdem ve Havva'nın cennette kadın ve erkek olarak birbirini tamamlayıcı bir ilişki içerisinde yaşamakta ve belirli bir itaat ve üstünlük hiyerarşisi içerisinde bulunmakta olduğundan bahsetmektedir.[655] Çünkü ona göre kadın sadece erkek için yaratılmamıştır, aynı zamanda erkekten yaratılmıştır. Kadının yaratılış maddesinin erkekten gelişi ve bu maddenin erkeğin kaburga kemiği olması, iki cinsin yakın birliğini sembolize etmektedir. Buna göre kadının doğası kendisinden önce yaratılmış olan erkeğin doğasından oluşmuştur. Erkeğin yapısını yani insanı oluşturan madde de topraktır. Havva'nın yaratılması da Tanrı'nın işi olduğundan Havva da Âdem gibi bir insandır. Ancak Âdem'den sonra ve Âdem'in kaburga kemiğinden[656] yaratıldığından dolayı eş olarak yaratıldığı için dişidir. Dolayısıyla kadının erkeğe bağımlılığını veren şey dişilik vasfıdır. Buna göre kadının, Tanrı tarafından yaratılması Tanrı ile ilişkisini, cinsiyet olarak farklılaşması ise erkek ile olan ilişkisini belirlemektedir.[657] Ayrıca Augustine'e göre kadının yaratılış amacı erkeğe üreme konusunda yardımcı olmaktır. Böylece Augustine, bir yandan bunun altını çizerek kadın ve erkek birlikteliğini kutsallaştırmakta bir yandan da bu tavrıyla üremeyi radikal bir şekilde reddeden Maniheizm'in karşısında durmaktadır.[658]

Augustine'e göre Havva'nın yaratılışı erkeğin yönettiği kadının itaat ettiği çiftin hiyerarşik birliğini ifade etmektedir. Bu, ruhun beden üzerindeki ideal üstünlüğüdür. Augustine'e göre dişil unsur açgözlülük ve duygusallık, erkek unsur ruh ve akıl tarafından yönetildiğinden bu durum kaçınılmazdır. Yaratılış bunun yalnızca sembolik ifadesidir. Augustine bu tabiiyeti ifade etmek için Pavlus'un *"Ama şunu da bilmenizi isterim: her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek ve Mesih'in başı Tanrı'dır."*[659] sözlerine

[655] RSM, *The Concept of Woman, Vol 1*, 231.

[656] Yaratılış 2/21-22

[657] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 18-21.

[658] Bavel, "Augustine's View on Women", 10.

[659] I. Korintliler 11/3

atıfta bulunmaktadır.[660] Augustine, yaratılış konusunda Origenist geleneği takip ederek Maniheistlere karşı yazdığı ilk yazılarında bu tamamlayıcı ruhsal birliktelikten bahsetmektedir. Buna göre erkeklik ve dişilik başlangıçta içsel benliğin eril kısmının dişil kısma hükmettiği ruh birliği halindedir. Ancak ilk günahın işlenmesi sonucu fiziksel anlamda cinsel farklılaşma meydana gelecektir.[661] Dolayısıyla düşüş öncesi kadın ve erkeğin sembolik hiyerarşisi konusunda, düşüş sonrası cinsel farklılaşmanın bir sonucu olarak kadının hiyerarşide erkeğin altına yerleştirilmesini gerektiren belirgin bir düzenleme yapılması gerekmiştir.[662] *De Genesi Ad Litteram* isimli eserinde Augustine bu durumu *"Kocanın kadının efendisi olmasının sebebi kadının doğası değil, hatasıdır."*[663] şeklinde ifade eder. Augustine'in düşüş öncesi kadın ve erkeği eşit ancak cinsiyet açısından farklılaşmış gördüğü bu pasajlarda, cinsiyet tamamlayıcılığı teorisini desteklediği görülmektedir. Ancak dünyadaki yaşam söz konusu olunca Augustine, cinsiyet ilişkisini tanrısal planın bir parçası olarak gördüğü için cinsiyet birliği ve cinsiyet kutuplaşması arasındaki gerilim tekrar ortaya çıkacak ve cinsiyet kutupluluğuna yaklaşacaktır.[664]

Özetle Augustine'e göre insanlığın en mükemmel formu, ilk günahın insanlığa sirayet etmeden önceki yaratılışın saf halidir. Augustine, güçlü retoriği ile yaratılış pasajlarındaki farklılığı yaratılışta iki ayrı veche olduğunu söyleyerek ekarte eder. Kadının Tanrı tarafından erkeğin parçasından yaratılması görüşünü ise Yahudilikten miras alarak sürdürmektedir. Bu yaratılma biçiminden kaynaklanan dişilik vasfı ve kadının erkeğe yardımcı olarak yaratılma amacı ise kadının statüsünün ilk ifadesidir. Ancak bu hiyerarşi, ilk günahın bedeli olarak belirgin bir biçimde ortaya çıkacak ve kadın dünyevi yaşamda zorunlu bir ikincil statüye maruz kalacaktır. Augustine'in yaratılış noktasındaki fikirleri genel olarak incelendiğinde, Yahudilikten önemli ölçüde etkilendiği ancak birçok noktada Maniheizm'le ters düştüğü görülmektedir.

---

[660] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 32.

[661] Ruether, *Women and Redemption*, 58-59; Elizabeth A. Clark, *Women in The Early Church* (Wilmington, Del: M. Glazier, 1983), 40.

[662] RSM, *The Concept of Woman, Vol 1*, 231.

[663] Augustine, "The Literal Meaning of Genesis", Volume 13/458-45911/37.

[664] RSM, *The Concept of Woman, Vol 1*, 232.

2.4. Asli Günah ve Düşüş

Augustine'in asli günah hakkındaki görüşleri Batı teolojisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü Augustine, kadınların erkeğe tabi olmasının asli günahın bir sonucu olduğu noktasında diğer kilise babalarıyla hemfikir olmakla birlikte günah sonucunda şehvetin ve ölümün dünyaya girişini ayrıntılı bir şekilde analiz ettiği bir öğreti inşa etmiştir.[665] Augustine; insan doğası, cinsiyet ve asli günah hakkındaki yorumlarını ortaya koyarken Eski Ahit'in "Yaratılış" bölümünü detaylı bir şekilde irdelemiştir. Özellikle Yaratılış 1-3 pasajlarını öğretisinin omurgası olarak gördüğünden dolayı bu pasajlar kadına dair doktrininin merkezi olmuştur. Augustine, bu pasajları ilk defa 388-399 yıllarında yazdığı *"De Genesi Contra Manichaeos Libri Duo (Maniheistler'e Karşı Yaratılış Üzerine İki Kitap)"* adlı kitabında ele almıştır. Ancak bu kitapta erkek ve kadın doğasına dair görüşlerine tamamıyla yer vermemiş, adeta yarıda kesmiş, 404-420 yıllarında yazdığı *"Confessiones (İtiraflar)"* adlı 12 kitaplık eserinin son üç kitabında tekrar ele almıştır. Ayrıca 417-418 yılları arasında yazdığı *"De Civitate Dei (The City of God)"* eserinin 11-14. bölümlerinde Yaratılış anlatısını ayrıntılı bir şekilde bahsetmektedir. Yaşlılığında yazdığı yazılarında da cinsellik ve günah hakkındaki öğretilerine yer vermiş ve son olarak Pelagianist eğilimli Eclanum'lu Julian'a (454) karşı bu konuları tartışmıştır.[666]

Augustine, kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi düşüşten öncesi ve sonrası olarak ayırmaktadır. Orijinal yaratılışta kadın, erkeğe yönelimli olarak var edilmiştir. Ancak bu yönelim kadına yük olan bir tahakküm gücü değil, içerisinde aşk eylemini barındıran bir birlikteliktir. Fakat günahın bir sonucu olarak düşüş sonrası bu durum külfetli bir tahakküme dönüşmüştür.[667] Augustine bunu şöyle ifade eder:

> *"Kadının günahtan önce bile erkeğe hizmet etmesinden ve erkeğin kendisine hükmetmesinden başka bir amaç için yaratıldığı varsayılamaz. Ancak düşüşten sonraki hizmet sevgiden ziyade sosyal statüye dayalı bir tabiiyettir. Buna göre insanların diğer insanların kölesi olmaya başladığı bu hizmet türü günahın cezasından kaynaklanmaktadır."*[668]

---

[665] Clark, *Women in The Early Church*, 44-46.

[666] Ruether, *Women and Redemption*, 57-58; Aykıt, "Pelagianizm'in Tarihi ve Öğretileri", 188-191.

[667] Bavel, "Augustine's View on Women", 12.

[668] Augustine, "The Literal Meaning of Genesis", Volume 13/458, 11/37.50.

Buna göre Augustine için iki cinsin birlikteliği ancak itaat ve hakimiyet arasında kurulmuş bir ilişki olabilirdi. Eğer günah işlenmemiş olsa bile kadın her koşulda itaat ve yardımcı konumunda olurdu. Yaratılışta erkeğin bir parçasından oluşu bunun sadece görünür sembolik anlamıdır.

Augustine'e göre cinsiyetlerin farklılaşması, cinsiyetlerin hiyerarşik bir düzene girmesi, cinsel ilişki ve doğum gibi durumlar da dahil asli günah sonrası ölümlülükle birlikte gelen cezalar olmakla birlikte aslında en baştan beri tanrısal planın parçalarıdır. *De Civitate Dei* adlı eserindeki *"Tanrı'nın 'çoğalın' ve 'yeryüzünü doldurun' emirleri onun fiziksel evliliğe yüklediği sorumluluğun ta kendisidir. Tanrı bu planı başlangıçtan beri düşüşten önce kurmuştur. Bu yüzden erkek ve dişi olmak üzere iki cinsen bedenleri bu kadar açık bir farklılıkla yaratmıştır."*[669] şeklindeki sözleriyle her şeyin bir plan doğrultusunda işlediğini ifade eder. Dolayısıyla cinsiyet hiyerarşisi de düşüşten sonra ortaya çıkmamıştır. Her ne kadar günahla birlikte görünür olsa da aslında hiyerarşi, orijinal planın bir parçasıdır. Nitekim fiziksel yaratım sonrası toplumsal düzeyde üstünlük ve tabiiyet ilişkisini belirtmek için en başında önce erkeğin yaratılması bu duruma işaret etmektedir.[670] Yaratılış anlatısında geçen *"Sen kocana yöneleceksin ve o sana hâkim olacak."*[671] pasajı da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Erkeğin öncelikli olması sebebiyle kadın doğal olarak her koşulda erkeğe boyun eğmek durumundadır. Tanrı böyle bir düzen oluşturarak kişiler arasındaki çekişmeyi en aza indirgemiştir. Çünkü birlikte yaşayan iki kişiden birisinin hükmetmesi birisinin de itaat etmesi düzen için bir gerekliliktir.[672] Augustine bu hiyerarşik düzenin gerekliliğini şöyle ifade eder:

> *"Ve böylece insan toplumunun ilk doğal bağı erkek ve kadındır. Tanrı onları yabancı gibi ayrı ayrı yaratmadı, birini diğerinden yarattı. Bu da bu birliğin gücünü gösterir: birbirlerine bağlanırlar, birlikte yan yana yürürler ve birlikte yürüdükleri yeri gözlemlerler. Bunun sonucu erkek ve kadının cinsel birlikteliği değil, toplumun tek değerli meyvesi olan çocuktur. Çünkü her iki cinste de böyle bir ilişki olmasa bile ancak birinin yönettiği diğerinin itaat ettiği dostane ve gerçek bir birlik olabilirdi."*[673]

---

669 Augustine, "The City of God: VIII-XVI", çev. Gerald G. Walsh - Grace Monahan, *The Fathers of The Church* (Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2008), Volume 7/397 14/22.

670 Ruether, *Women and Redemption*, 58-59; Clark, *Women in The Early Church*, 40.

671 Yaratılış 3/16

672 Bates, "Gender Ontology and Women in Ministry in the Early Church", 8; Bavel, "Augustine's View on Women", 11.

673 St. Augustine, "Treatises On The Marriage and Other Subjects", *The Fathers of The Church*, ed. Roy J. Deferrari, v. 27 (Washington: Catholic University of America Press, 1999), 9 1.1.

Augustine, günahla yakından ilişkili olan şehvet konusundaki fikirleriyle de kadın erkek ilişkisine ve kadının statüsüne dair pek çok şey söylemektedir. Buna göre Âdem ve Havva başlangıçta fiziksel değillerdi ve akıl halinde Tanrı ile bütünleşik olduklarından ölmeleri mümkün değildi. Böylece ikisi de bedensel bütünlüklerini kaybetmeksizin şehvetten arınmış bir nesil meydana getirebilirlerdi.[674] Ancak Tanrı bunu istemedi ve planı doğrultusunda bencil arzuların tercihini temsil eden yılan Havva'ya yanaştı. Çünkü Havva, Âdem'den daha sonra yaratıldığından henüz tam bir bilgi düzeyine ulaşamamıştı.[675] Ayrıca Havva kadın olarak alt ruha daha yakındı ve bu yüzden daha az akıl ve anlayışa sahipti. Dolayısıyla şeytanın ayartmalarına daha kolay yenik düşerek kandırılmaya oldukça müsaitti. Augustine bunu şöyle ifade eder:

> *"Yılan, insanın bir başkasının hatasına boyun eğmek dışında bu kadar kolay inanmayacağını ve kendisinin yönlendirilmesine izin vermeyeceğini bilerek yavaş yavaş her iki cins üzerinde güç kazanmak için çiftin en zayıf üyesine yaklaşarak işe başladı."*[676]

Havva, ruhun alt unsurunu temsil ettiğinden, entelektüel zayıflığı nedeniyle araç olarak seçilmişti. Âdem ise yüksek zihin işlevlerine sahip olduğundan aslında ayartılamazdı ancak ortağına olan sadakati onun aklını çeldi.[677] Böylece Tanrı'nın planı gereği cinsel ilişkiye girip nesli devam ettirebilmeleri için aralarına şehvet konuldu. Eğer şehvet olmasaydı Âdem, Havva ile birliktelik yaşayamaz ve Havva bakire kalmaya devam ederdi. Augustine'e göre erkek olarak yaratılan Âdem üstün bir ruha sahip olduğu için şehvet olmaksızın aldatılamazdı. Ayrıca Âdem, Havva'nın yalnız kalmasını da istemeği için kandırılmaya razı oldu.[678] Augustine'in yaratılış ve şehvet hakkındaki görüşleri *De Civitate Dei* isimli eserinde şöyle geçmektedir:

> *"Cennet bahçesinde günah olmasaydı bile yine o kutsal yere layık evlilikler olur ve şehvetle kandırılmadan, sevgiden doğan bebekler olurdu. Ancak bunun nasıl olabileceğini göstermek için bir delil ya da deneyim bulunmamaktadır."*[679]

> *"O halde cennette koca tarafından tohum ekilir ve kadın gerektiği gibi gebe kalırdı ve bu olaylar kontrol edilemez şehvet yoluyla değil, kasıtlı ve iradeli bir seçim sonucu olurdu."*[680]

---

[674] Ruether, *Women and Redemption*, 58-59; Clark, *Women in The Early Church*, 40.

[675] O'Meara, "Saint Augustine's Understanding of the Creation and Fall", 60.

[676] Augustine, "The City of God: VIII-XVI", Volume 7/378, 14/11.

[677] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 57.

[678] Ruether, *Women and Redemption*, 58-59; Clark, *Women in The Early Church*, 40.

[679] Augustine, "The City of God: VIII-XVI", Volume 7/399, 14/23.

Dolayısıyla Âdem, karısının başı olarak kadının itaatini sağlamak yerine şehvetin gücüne kapılarak karısına itaat ettiği için erkeklik mertebesini kaybetmiştir. Bu sebeple düşüşü Havva'nın yanılsaması başlatmış olsa da asıl belirleyici eylem Âdem'in rızasıydı. Bu sebeple Âdem ve Havva düşüşün sorumluluğunu farklı şekillerde ancak eşit derecede taşımaktadır. İki cinsin de cezai sorumlulukları Yaratılış anlatısında belirtilmiştir.[681] Bununla birlikte Âdem'in aslında şehvete kapılmadığına ve suçsuz olduğuna dair de fikirler vardır. Buna göre başlangıçta Âdem ve Havva'nın ilişkisi cinsel arzular üzerine değil, dostluk temeli üzerine kurulmuştu. Havva yasak meyveyi cinsel çekimle yedirmedi, Âdem arkadaşına olan güveninden dolayı meyveyi yedi. Âdem ve Havva'nın ilk halinde cinsel arzu mevcut olmasa da bilinçli iradeleriyle mükemmel bir şekilde uyuşuyorlardı. Bu sebeple evlilik, Tanrı tarafından uyum içerisinde yaratılmış olan kadın ve erkeğin ilkel ve kalıcı doğasının bir ifadesi olmaktadır.[682]

Nihayetinde Âdem şehvete kapılarak ya da kapılmaksızın meyveyi yemiş ve günah işlenmiştir. Eğer günah işlenmiş olmasaydı şehvet cennette var olamazdı ancak üreme var olurdu. Bu üreme biçimi ise Tanrı'nın dünyasının bir parçası olarak, insanın günah ve şehvetten arınmış olduğu bir şekilde var olurdu. Bu şekilde cinsel organlar da vücuttaki diğer uzuvlar gibi iradenin kontrolünde çocuk sahibi olma görevinde bize yardımcı olurdu. Böylece evli çiftler arasında iffetli aşktan doğan güven dolu bir topluluk olurdu.[683] Fakat asli günah, Tanrı'nın yerine yaratılmışlardan zevk alınmasını sağlayan şehveti doğurduğu için Tanrı insanlığı ezeli lanete mahkûm etmiştir. Şehvetin aracılığıyla oluşan cinsel eylem de bu lanetini kalıtımsal olarak tüm insan soyuna yayılmasına sebep olmaktadır. Kadın soyu, şehveti ustaca kullanarak cennetten düşüşe sebebiyet verdiği için de bu lanetin taşıyıcısı olmuştur.[684]

Kadınların ikincil plana düşüşü ve erkeklerin hakimiyeti altına girme gerekliliği şehvet bağlamında da kaçınılmaz olmuştur. Günahın laneti kilisedeki bakire kadınlar

---

[680] Augustine, "The City of God: VIII-XVI", Volume 7/402, 14/24.

[681] Ruether, *Women and Redemption*, 58-59; Clark, *Women in The Early Church*, 40.

[682] Brown, *The body and society*, 402-403.

[683] Clark, *Women in The Early Church*, 44-46.

[684] Fidan, "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi", 245-246; Karen Armstrong, *Tanrının Tarihi*, çev. Oktay Özel vd. (Ankara: Ayraç, 1998), 170-171.

için bile kaçınılmazdır. Bu durum ancak kadınların dünyadaki manevi erdemleri vesilesiyle erkeklerle aynı statüye çıkabilecekleri öte dünyada değişebilecektir.[685] Yine asli günahın suçu üreme yoluyla insanlığa geçmektedir. Bu sebeple günahın taşıdığı cezayı tüm insanlık çeker. Ölüm, cinsel farklılığın getirileri, emek yükü ve erkeğin kadın üzerindeki egemenliği günahın cezasıdır. İnsanın bu günahtan dolayı suçluluğu vaftizle temizlenirken yaratılış düzeni ve bilhassa kadının ikincil konumu kalıcıdır.[686]

Augustine, Havva'nın şahsında olumsuz nitelemelerle inşa ettiği bakış açısını tüm kadınlar için genellemiştir. Buna göre kadınlar daha düşük bir akıl, anlayış, kapasite ve eksik bir ruha sahiptir. Bu yüzden yılanın ayartmalarına kanabilmiştir. Aslında kanmayan ve kandırılmayan yalnızca bilinçli bir itaat gösteren Âdem'in şahsında erkekler ise yüce bir ruha, yüksek anlayış ve kapasiteye sahiptir. Âdem'in kusuru ise kadının kendisine itaat etmesi gerekirken, kendisinin kadına uyup hareket etmesidir.[687]

Augustine, Havva'nın öncülük ettiği asli günah sebebiyle tüm kadınları Havva'nın kızları olarak nitelemektedir. Bu sebeple kadınlar nesiller boyu günahın taşıyıcıları olmuştur.[688] Buna göre Augustine'in dünyadaki anlamıyla kadının erkeğe tabiri caizse köleliği içeren bağımlılığı doğasından ziyade yaşanmışlığın ve koşulların bir getirisidir. Ancak bu durum düzeltilebilir değildir çünkü günahın neden olduğu sosyal hiyerarşi yeryüzündeki yaşamın gerçekliğidir ve bu düzen olduğu gibi korunmalı, düzene saygı gösterilmelidir. Augustine bu bağlılığı Pavlus'un *"Erkek kadının başıdır."*[689] ve I. Petrus'ta geçen *"Ey kadınlar, aynı şekilde siz de kocalarınıza bağımlı olun. Öyle ki, bazıları Tanrı sözüne inanmasa bile, Tanrı korkusuna dayanan temiz yaşayışınızı görerek kendilerine hiçbir söz söylenmeden siz kadınların yaşayışıyla kazanılsınlar. Süsünüz, örgülü saçlar, altın takılar ve güzel giysiler gibi, dıştan olmasın. Gizli olan iç varlığınız, sakin ve yumuşak bir ruhun solmayan güzelliğiyle sizin süsünüz olsun. Bu, Tanrı'nın gözünde çok değerlidir. Çünkü geçmişte ümidini Tanrı'ya bağlamış olan kutsal kadınlar da kocalarına bağımlı olarak böyle süslenirlerdi. Nitekim Sare, İbrahim'i «Efendim» diye çağırarak sözünü*

---

685 Ruether, *Women and Redemption*, 4.

686 Børresen, *Subordination and Equivalence*, 51.

687 Zekiye Sönmez, "İsa Mesih'in Tanrısallığının Taklidi ve Bunun Orta Çağ Hıristiyan Dünyasındaki Yansımaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Oksident* 4/1 (21 Temmuz 2022), 37.

688 Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 61.

689 I. Korintliler 11/3, Efesliler 5/23

dinlerdi. İyilik yapar ve hiçbir korkuya kapılmazsanız, siz de Sare'nin çocukları olursunuz."[690] pasajlarıyla temellendirmiştir.[691] Dolayısıyla kadının erkeğe tabi kılınması yaratılış düzeninin bir getirisidir. Ancak asli günahın sonucu olarak bir tür köleliğe dönüştüğünde ceza haline gelmiştir. Günahtan sonra verilen ölümlülük ve çalışma gibi cezalar tüm insanlığı etkilerken, kadının cezası özel ve tamamlayıcı bir cezadır.[692]

Buna göre Augustine'in kadın konusundaki fikirlerinin temellerini önemli ölçüde Yaratılış anlatısı oluşturmaktadır. Aslında başlangıçta kadın ve erkek ruhani bir bütünlük içerisindedir. Ancak bu halde bile kadının ancak erkeğin gölgesinde bir üstünlük elde etmiş olduğu söylenebilir. Nitekim bu hiyerarşi Tanrı'nın planının bir parçasıdır ve asli günahın işlenmesiyle birlikte görünür bir hal alacaktır. Dünyevi düzeni belirleyen ve kadının statüsünü belirginleştiren asıl şey ise asli günahtır. Kadının günah sürecindeki çabuk aldanışı ve kolayca şehvetin oyuncağı oluşu erkeğe göre daha zayıf ve eksik bir doğası olması sebebiyledir. Nitekim yılan bu sebeple önce kadına yanaşmıştır. İlk günah, şehvetin ortaya çıkarak insan neslinin günahla lekelenmesine sebep olmuştur. Ayrıca kadın, doğal itaat durumuna aykırı davrandığı için tüm kadın soyu lekelenmiştir. Bu günahın sonucu olarak kadınlar doğalarından dolayı erkeğe itaat ederek düzeni korumak zorundadırlar. Böylece kadınlar, günahın sorumluluğunu dünya hayatında da taşırlar. Kadının yaratılışına dair Eski Ahit'e dayanan bu temel fikirler Yahudi geleneğinin bir mirası olarak Hristiyanlığa geçmiştir. Dolayısıyla Augustine de bu mirasın takipçisi olmakla birlikte fikirlerini bu zeminde temellendirerek Hristiyanlığın kadın konusundaki olumsuz tutumunu en üst seviyelere çıkarmıştır.

2.5. Kadının Zayıf Doğası

Augustine kadının doğasına dair söylemlerinde kadınların cinsiyet olarak zayıf bir yaratılışa sahip olduğunu vurgulamaktadır. Onun anlayışında kadın fizyolojisinden duygusal yapısına kadar cinsiyetinin her yönüyle zayıf ve erkeğin aşağısında olmakla birlikte, entelektüel olarak da erkeklerden zayıftır. Augustine bunu şöyle ifade eder:

---

[690] I. Petrus 3/1-6

[691] Bavel, "Augustine's View on Women", 12-14.

[692] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 62-63.

"İnsanlar arasında doğal bir düzen vardır: Kadınlar kocalarına, çocuklar da ebeveynlerine hizmet etmek zorundadır. Adalet bu şekilde hüküm sürer ve buradaki adalet zayıf aklın güçlü akla hizmet etmesidir. Entelektüel olarak galip gelen kişi daha büyük bir hakimiyete sahip olmalıdır. Bu her türlü hakimiyet ve bağlılıkta adalet sorunudur."[693]

Dolayısıyla cinsiyetlerin zayıf ya da güçlü olarak yaratılması doğal düzenin bir parçasıdır. Kadın da hem fizyolojik hem de entelektüel olarak zayıf olduğundan erkeğin hakimiyeti altında olmalıdır. Bununla birlikte Augustine, bazı mektup ve vaazlarında kadın ve erkek arasında entelektüel bir eşitlik olduğu tavrı göstermektedir. İki cinsiyete de yönelik olan bu yazılarında egemenlik tavrını daha çok ebeveynler ve çocuğa atfederken karı koca ilişkisini erkeğin samimi bir sevgiyle kadının başına geçmesi olarak tanımlamaktadır. *İtiraflar* eserindeki şu sözlerinden entelektüel anlamda kadın ve erkeği eşit görmeye başladığını düşünülmektedir:[694]

"Üstünde yaşayan hayvanlarla donanan toprağın yüzünü görüyoruz ve insanı, senin suretinde ve sana benzer yaratılan, senin suretinde ve sana benzer yaratıldığı için de, yani akıl ve anlayış yetisine sahip olduğu için de akıl yoksunu tüm hayvanlardan üstün kılınan insanı; ve insanın ruhunda iki öğenin olduğunu, bunlardan birinin karar verebildiği için hakimiyet gücüne sahip olduğunu, diğerinin ise boyun eğen ve itaat eden bir öğe olduğunu, bu yüzden maddi anlamda kadının erkek için yaratıldığını, ama zihinsel açıdan çıkarım yapma gücüne sahip aklıyla erkekle kadının doğasının eşit olduğunu, yine de bedeninin yaradılış özelliği bakımından erkek cinsiyetine bağlı kılındığını görüyoruz; ve bu bağlılığın, doğal dürtülerin doğru eylemlerde bulunması için aklın çıkarım yetisine ve kıvraklığına tabi olmasına benzediğini görüyoruz. İşte bütün bunları görüyoruz ve her şeyin tek tek iyi, bir bütün olarak da iyi olduğunu görüyoruz."[695]

Augustine'in bu sözleri dikkatle incelendiğinde cinsiyet ve beden bağlamında kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik bağımlılık devam etmektedir. Ancak zihnin çıkarım gücü konusunda doğalarının eşitliğinin söz konusu olduğunu söylemektedir. Buradaki söylemi muhtemelen Tanrısal suret konusunda iki cinsiyetin eşit olduğu alanlar içindir. Bir sonraki başlıkta bu konuya detaylıca yer verilecektir. Nitekim bunun dışında Augustine, erkeğin karşısında kadını konumlandırırken zihni, şehevi meşguliyete; aklı, ruha; yönlendirici aklı ise rasyonel eyleme karşı konumlandırmaktadır.[696]

---

[693] Augustine, *Quaestiones in Heptateuchum*, ts., I/153 bkz. Bavel, "Augustine's View on Women", 7.

[694] Bavel, "Augustine's View on Women", 8-9.

[695] Augustine, *İtiraflar*, 493-494, 13/47.

[696] Bavel, "Augustine's View on Women", 9.

Sonuç olarak Augustine'in yaklaşımında bazen belirgin bazen belirsiz bir şekilde kadını ikinci sınıf gören bir tavır olduğu açıktır. Kadın ve erkek, entelektüel düzeyde eşit olabilseler bile kadın en başından beri maddi anlamda erkek için yaratılmıştır ve ona tabi olmak durumundadır. Dolayısıyla Augustine'in bu konuda da Yahudiliğin ve Pavlus'un söylemlerinin izlerini taşıdığı açıkça görülmektedir. Ayrıca erkeğin yaratılış düzeninde başta konumlandırılmış olması kadının korunmaya ve yönlendirilmeye muhtaç olduğu alt metnini içermektedir.

2.6. Tanrı'nın Suretine Sahip Olması Yönüyle Kadın

Augustine'e göre bedensel ve dünyevi düzeyde yalnızca eylemle meşgul olan ruhun dişi unsuru aynı zamanda Tanrısal tarafı olan bir akıl barındırmaktadır. Bu sebeple Âdem, dünya üzerinde başka bir canlıda akıl bulunmadığından hayvanlar arasından kendisine bir eş bulamamıştır.[697] Augustine, kadını duyusallıkla özdeşleştirmeyi reddetmektedir. Çünkü duyusallık, hayvansal düzeyde bir şeydir ve kadın her ne kadar erkeğe göre ikincil konumda olsa da hayvansal düzeyin üzerindedir. Bu sebeple kadın, insan zihnindeki bir şeyin sembolüdür. Nitekim eğer duyusal olsaydı yılan kadından çok daha uygun bir sembol olurdu.[698]

Augustine, Tanrısal suret konusunu genişçe ele almış ve bu suretin varlığından şüphe duymamıştır. Ancak Augustine'in kendisinden fazlasıyla etkilendiği Pavlus, kadındaki Tanrısal sureti reddetmekte ve bunu *"Erkek başını örtmemelidir. Çünkü erkek Tanrı'nın benzeyişinde olup Tanrı'nın yüceliğini yansıtır. Kadın ise erkeğin yüceliğini yansıtır."*[699] şeklinde ifade etmektedir. Bu sebeple Augustine, bu pasajı alegorik olarak yorumlayarak Tanrı'nın suretinde yaratılan ruhlardaki eril ve dişil unsurlar arasında ayrım yapar. Buna göre ilahi suret yalnızca kendisini ebedi gerçeklerin tefekkürüne adayan eril unsurda bulunduğundan eril unsur, görevi dünyevi ihtiyaçları karşılamak olan dişil unsura rehberlik eder. Bu hiyerarşik ilişki iki cinsin doğasından kaynaklanmaktadır. Şüphesiz kadın, rasyonel ruhunda Tanrı suretine sahip olduğundan dolayı insandır. Ancak dişil olduğu bedensel düzeyde erkekten farklılaştığı ölçüde artık

---

[697] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 33.

[698] Saint Augustine, *On the Trinity*, ed. Gareth B. Matthews (Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press, 2002), 97, 12/13.20; Bavel, "Augustine's View on Women", 27.

[699] I. Korintliler 11/7

Tanrı'nın imajını yansıtmamaktadır. Erkek cinsiyetinin üstünlüğü sebebiyle her yönüyle ilahi sureti yansıtırken, kadının beden ve ruhu arasında ayrım vardır. Kadının cinsel farklılığı onu aşağı bir konuma çekerek rasyonel ruhunun üstünlüğünü bedeninde göstermesini engeller.[700] Augustine, Pavlus'un kadının örtünmesi konusundaki görüşünü alegorik yorumu bağlamında şöyle açıklar:

> *"İnsan, Tanrı'nın suretinde, cinsiyetin olmadığı yerde yaratılmıştır. Erkek, Tanrı'nın sureti olduğundan başını örtmek zorunda değildir ama kadın erkeğin görkemi olduğu için örtmek zorundadır… Kadın, cinsiyeti nedeniyle erkekten farklı olduğu için örtü, aklın dünyevi işleri yerine getirmek için ayrılan kısmını temsil eder. Bununla, Tanrı'nın suretinin yalnızca ruhun kendisini ebedi gerçeklere adayan, onları düşünen ve onlardan ilham alan kısmında yaşadığını görür, bu ayrıcalık sadece erkeklere değil, kadınlara da aittir."*[701]

Augustine bir başka eserinde yine kadın ve erkek cinsiyet ayrımını *"Tanrı'nın suretinin yaşadığı ruhun yenilenmesi kadınlarda da gerçekleşmiyor mu? Kimse bunu inkâr etmeye cesaret edemez. Ancak cinsiyetleri, bunu ifade edecek kadar sağlam değildir. Bu yüzden kendilerini örtmeleri emredildi."*[702] şeklinde ifade etmiştir. Yani Augustine, kadının örtünmesi, cinsiyetinin zayıflığı ve erkeğin hakimiyetinde olması noktasında Pavlus ile hemfikirdir. Ancak Pavlus'un aksine kadınların da Tanrı suretine sahip olduğunu, ancak bunu yalnızca ruhsal bağlamda yansıtabildiklerini ifade etmektedir. Her ne kadar bu konuda Pavlus'tan ayrı düşse de alegorik yorumlarıyla kadın cinsiyetinin dünyevi sonuçları bağlamında ortak noktaya varmışlardır. Augustine'in bu düşüncesiyle İskenderiyeli Clement gibi Pavlus'un düşüncesini devam ettiren kendinden önceki kilise babalarından da kadını Tanrısal insanlığa dahil etme çabasıyla ayrılmaktadır. Böylece Augustine, ataerkil kültür içerisinde en azından ruhsal bağlamda kadınların erkeklere denkliğine giden yolu açmıştır.[703]

Augustine, Tanrısal suret konusunda İskenderiyeli Clement'in Kutsal Kitap merkezli olarak üç temelde ortaya attığı, Pavlus'un etkisindeki teorisini alegorik yorumla daha da detaylandırmıştır. Buna göre Yaratılış 1/27 pasajında *"Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak*

---

[700] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 26-27.

[701] Augustine, *On the Trinity*, 91-92, 12/7.12.

[702] De Opere Monachorum 593, 32/40 bkz. Børresen, *Subordination and Equivalence*, 29.

[703] Kari Elizabeth Borrosen, "In Defence Of Augustine: How 'Femina' is 'Homo'", *Augustiniana* 40 (1990), 411.

yarattı." pasajı ilk, Pavlus'un I. Korintliler 11/7'deki *"Erkek başını örtmemelidir. Çünkü erkek Tanrı'nın benzeyişinde olup Tanrı'nın yüceliğini yansıtır. Kadın ise erkeğin yüceliğini yansıtır."* sözleri ikinci, yine Pavlus'un Galatyalılar 3/28'deki *"Artık ne Yahudi ne Grek, ne köle ne özgür, ne erkek ne dişi ayrımı vardır. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz."* şeklindeki yaratılışsal mükemmelliğe geri dönmeyi arzulayan sözleri ise üçüncü temeli oluşturmaktadır.[704] Bu bağlamda Augustine, Tanrı suretinin bedenden ziyade içsel/ruhsal bir şey olduğu üzerinde durmuş ve insanların ortak insan doğalarının ruhsal karakterinde değil, bedensel boyutta farklılık gösterdiğini söylemiştir. Bu sebeple insanlığın düşüşten önceki orijinal halinde kadın da rasyonel bir zihne sahiptir. Çünkü erkeği de kadını da Tanrı yaratmıştır. Bu yorum, Pavlus'un *"Erkek başını örtmemelidir. Çünkü erkek Tanrı'nın benzeyişinde olup Tanrı'nın yüceliğini yansıtır. Kadın ise erkeğin yüceliğini yansıtır."*[705] şeklindeki düşüncesi çelişiyor gibi görünse de aslında Augustine bunları uzlaştırmıştır. Buna göre Yaratılış'ta ifade edildiği gibi ruhsal anlamda kadın Tanrı'nın sureti olmaktan dışlanamaz, fakat bedensel düzeyde insan zihninde yönetme ve yönlendirme şeklinde bir ayrım vardır. Yönlendirme yönünü sadece kadın sembolize etmektedir, çünkü cinsel olarak erkeğe tabidir. Erkeğin görevi ise zihnin düzenini korumak, daha düşük olanın daha yüksek olana hükmetmesine izin vermemektir. Nitekim zihnin ruha önderlik etmesi gerekmektedir. Kadın, erkeğe tabi olarak bu gerçekliği temsil eder. Bu sebeple kadın tabiiyetinin göstergesi olarak başını örtmelidir.[706] Augustine ruh-akıl tabiiyetini şöyle açıklar:

> *"Aklın ve meşguliyetin tek bir insanda olduğu, birincisinin rehberlik etmesi ve ikincisinin yönlendirilmesi gerektiği, birincisinin baskın olması ve ikincisinin boyun eğmesi gerektiği, erkek ve kadın olmak üzere iki insanda sembolize edilir"*[707]

Erkek tek başına Tanrı'yı temsil edebilirken kadının bunu yapamaması Augustine'e göre bu temsil yetkisinin ilahi tefekkür gerektirmesidir. Kadın, zihnin dünyevi eylemlerine yönelimli olduğundan tek başına böyle bir tefekkür yapamaz ve bir otoriteye ihtiyaç duyar. Bu da erkeğin hakimiyeti altında olmasını gerektirir. Böylece kadın ve erkek tefekkür ve eylem arasındaki hiyerarşik düzenin sembolleri olur.[708]

---

[704] Borrosen, "In Defence Of Augustine: How 'Femina' is 'Homo'", 412.

[705] I. Korintliler 11/7

[706] Bavel, "Augustine's View on Women", 18-21.

[707] De Opere Monachorum 32,40 bkz. Bavel, "Augustine's View on Women", 22.

[708] Bavel, "Augustine's View on Women", 26.

Augustine'e göre buradaki temsil yetkisini belirleyen cinsel farklılık ise kadın ve erkek arasında var olan karşılıklı, ortak bir farklılığa değil, kadının erkekten farklı olmasına dayanmaktadır. Kadın, yaratılış itibariyle erkeğin yardımcısı olarak erkeğe yönelimli olarak yaratılmasıyla erkekten farklılaşmıştır. Nitekim cinsellik yalnızca bedenin maddi özüne bağlıdır. Bu sebeple rasyonel ruhun cinsiyeti yoktur ve cinsel farklılık sadece bedensel düzeyde bulunur. Dolayısıyla her insanda aseksüel bir ruh ile insanı erkek ve dişi yapan cinsel beden vardır. Erkek bedeni ve aseksüel ruhu ile uyum içerisinde olduğundan bir bütün olarak Tanrı suretine ulaşır. Kadın ise erkeğinkine özdeş olan ruhu ile Tanrı'nın suretine ulaşabilir. Fakat beden ve cinsiyetler söz konusu olduğunda kadınlar bu suretten uzaklaşır ve ikinci sınıfa düşerler.[709]

Augustine'e göre insanlığa yayılmış olan günah vaftiz yoluyla temizlenir ve böylece ruhtaki ilahi suret yenilenir. Günah nedeniyle ruhun ölümü ortadan kaldırıldıktan sonra Tanrısal suret, kişinin Hristiyan yaşamı boyunca yavaş yavaş geri yüklenerek, rasyonel ruh aseksüel olduğu için her iki cinsiyette de ruhun yüksek kısımlarında var olur. Nitekim Pavlus'un *"Artık ne Yahudi ne Grek, ne köle ne özgür, ne erkek ne dişi ayrımı vardır. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz."*[710] sözü de böylece anlam bularak Augustine'e göre cinsel beden ve aseksüel ruh ayrımını göstermektedir. Augustine bu pasajı şöyle açıklar:

> *"Kadınlar Hristiyan olmakla cinsiyetlerini kaybetmiş olabilirler mi? Hayır. Ama varlıkların cinsiyetinin olmadığı kısmında Tanrı'nın suretinde yenilendikleri için, insan orada Tanrı'nın suretinde, cinsiyetin olmadığı yerde, yani zihninin ruhunda yaratılmıştır."*[711]

Bu bağlamda ilahi suretteki eşitlik sebebiyle kurtuluş düzeninde kadının mutlak denkliği esastır. Kadının ikincil konumu yalnızca bedensel düzlemde geçerlidir. Bu sebeple imanla ilahi suretin yenilenmesi durumu cinsiyet ayrımının dışındadır. Dolayısıyla dünyevi bağlamda cinsiyet hiyerarşisi devam etmektedir.[712] Böylece kadınların kilise ve toplumdaki tabiiyeti normatif bir biçimde sürmektedir. Dolayısıyla Augustine her ne kadar ruhsal denklik söylemleriyle kadın erkek eşitliğinin önünü açıyormuş gibi görünse de aslında erkek merkezli düşüncelerinden uzaklaşmamaktadır.

---

[709] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 26-30.

[710] Galatyalılar 3/28

[711] Augustine, *On the Trinity*, 91-92, 7/12.

[712] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 81-82.

Çünkü kadınlar ruhsal olarak kurtulup, dişi bedenleriyle dirilecek olsalar dahi cinsellik ve arzular gibi günahkâr meşguliyetlerinden arınarak tabiri caizse artık erkekleri rahatsız edemeyeceklerdir.[713]

Buna göre Augustine, kadının Tanrısal surete sahip olduğu konusunda olan ısrarıyla, Pavlus'tan ve kendisinden önceki kilise babalarından ayrılmakta ve onların görüşlerini alegorik olarak yorumlamaktadır. Kadın, Tanrısal surete mutlaka sahip olmalıdır, çünkü o da insandır ve Tanrı tarafından yaratılmıştır. Nitekim bu suret sayesinde Âdem için uygun bir eş olabilmektedir.

Augustine, Tanrısal suretin varlığını Clement'in Kutsal Kitap merkezli üç temelli teorisini alegorik yorumla detaylandırarak açıklamıştır. İlk temel insanın Tanrı'nın suretinden yaratılmasıdır. Kadın, erkekten farklı olarak iki yönlüdür; ruhsal boyutta Tanrı suretine sahip olabilirken, bedensel boyutta bunu yansıtamaz. Bu sebeple de bedensel boyutta bu eksikliğini, erkeğe göre ikincilliğini ve tabiiyetini ifade etmek için örtünmesi gerekmektedir. Bu da ikinci temeldir. Son olarak da kadın, Tanrısal surete sahip olan ruhsal boyutu sayesinde vaftiz yoluyla günahtan arınıp İsa Mesih ile birlik sağlayarak kurtuluşa erişebilecektir. Augustine'in kadının Tanrı suretine sahip olduğunu savunması oldukça önemli bir durumdur. Çünkü Tanrısal düzlemde de olsa kadının insan olma yönünü ön plana çıkarmış ve kadının ikincilliğini vurgulayan genel teorisinin ruhsal bağlamda erkeğe denklik zemini oluşturmuştur. Böylece kadının kurtuluşunu da mantıklı temellere oturtmuştur. Muhtemelen böyle bir yoruma gitmesi kadınların statüsünü yükseltmekten ziyade İsa Mesih'in ana vurgusu olan insanlığın kurtuluşuna ikincil cinsiyet olan kadınları dahil etme kaygısı yatmaktadır.

2.7. Kadının Statüsü: İkincilliği ve Erkeğe Zorunlu İtaati

Augustine, kadınların ikinci sınıf olarak görüldüğü ve aşağılandığı fikirlerin miras olarak aktarılmakta olduğu geleneklerin ortasında büyümüştür.[714] Bu sosyal ortamın etkisi yadsınamaz olmakla birlikte Hristiyan geleneğinin birkaç asırdır inşa ettiği bakış açısı da Augustine'in erkek merkezli fikirlerinde oldukça etkili olmuştur.[715]

---

[713] Borrosen, "In Defence Of Augustine: How 'Femina' is 'Homo'", 417.

[714] O'Meara, "Saint Augustine's Understanding of the Creation and Fall", 54.

[715] Bavel, "Augustine's View on Women", 52.

Nitekim Hristiyan olduktan sonra kadınların ikincilleştirilmesi konusunda Kutsal Kitabı merkeze almış, özellikle de *"Ey kocalar, aynı şekilde siz de daha zayıf varlıklar olan karılarınızla anlayış içinde yaşayın. Tanrı'nın lütfettiği yaşamın ortak mirasçıları oldukları için onlara saygı gösterin. Öyle ki, dualarınıza bir engel çıkmasın."*[716] pasajı Augustine'in temel dayanak noktası olmuştur. Buna göre en baştan beri erkek daha onurlu ve güçlü bir varlık olarak görülmektedir. Augustine, kadını erkeğe tabi olan ve her daim erkeğe itaat etmek zorunda olan zayıf bir cinsiyet olarak gördüğünden dolayı fikirlerinin erkek merkezci olduğu kabul edilmektedir.[717]

Augustine, Hristiyan teolojisinde kadının ikincilliği konusundaki fikirlerini inşa ederken bilhassa kadının yaratılış nedenini irdelemiş ve yukarıda ayrıntılı olarak ele alınmış olan yaratılış anlatısı onun hareket noktası olmuştur. Buna göre kadın, Tanrı tarafından üreme ve neslin devamı amacıyla erkeğe yardımcı olarak yaratılmıştır. Ayrıca erkeğin bir parçasından yaratıldığından dolayı da cinsiyetler arası üstünlük ve itaat ilişkisi ortaya çıkmaktadır.[718] Augustine, Kutsal Kitap'ta kadının yardımcı olarak nitelenişini doğurganlıkla eşleştirmekte ve kadının rolünü tohum ekilen toprak gibi pasif bir yardım olarak görmektedir. Ayrıca yaratılış itibariyle kadının erkeğe yardımcılığında çocuk doğurmakla birlikte kadının, kutsallık ve takva yolunda erkeği takip ederek onu yüceltmesini ve böylece Tanrı'ya ulaşmasını da kastetmektedir.[719]

Erkek ve kadının bedenlerindeki cinsiyet ve üreme potansiyeli ise düşüş esnasında ortaya çıkmakla birlikte aslında Tanrı'nın orijinal planının bir parçası olarak en başından beri var olmuştur. Düşüş, insanlığın Tanrı ile orijinal ruhsal birliğini kaybederek ölümlülüğe mahkûm olmasına ve şehvetin ortaya çıkışıyla birlikte Tanrı iradesiyle insan iradesinin çatışmasına yol açmıştır. Dolayısıyla kadın, erkeği tatmin etme ve üreme amaçları doğrultusunda baştan beri erkeğe tabi olarak yaratılmıştır.[720] Kadın, Tanrı'nın planının bir parçası olarak erkeğin gerisinde konumlandırıldığından asla bir erkekle eşdeğer olamaz. Bu ikincil konum her ne kadar düşüşün yüklediği bir ceza sorumluluğu olarak görülse de kadının ikincilliği, erkeğin cinsellik ve üreme

---

[716] I. Petrus 3/7

[717] Bavel, "Augustine's View on Women", 52.

[718] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 62.

[719] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 36.

[720] Ruether, *Women and Redemption*, 3-4.

ihtiyaçları için yaratılmasına dayanan doğasından dolayıdır.[721] Ayrıca Augustine kadınları şeytanın kötülük planlarının aracı ve tüm kaosun sebebi olarak sunmakta ve erkeğin hakimiyetinde kalarak kadının bu yönünden sakınılması gerektiğini ifade etmektedir.[722]

Augustine, kadınları bedenle erkekleri ise zihinle özdeşleştirmektedir. Tanrı en yüce ruh/akıl olduğundan dolayı kadınların Tanrı'yı erkekler kadar iyi kavrayabilmesi mümkün değildir. Bu sebeple kadının Tanrı ile birlik sağlayabilmesinin yolu tek başına Tanrı'ya erişebilen erkek ile birlikteliğinden geçmektedir. Bu da yine kadının ikincil konumunu ifade etmektedir.[723] Zira kadınlık adeta aklın çalışmasına engel bir durum teşkil ettiğinden kadının aşağı bir statüde oluşu oldukça doğal bir durumdur.[724] Kadınların sahip olduğu akıl düzeyi hiçbir zaman tek başına Tanrı'nın suretini temsil etmeye yetemediğinden bir erkeğin gölgesinde kurtuluşa erişebileceklerdir. Çünkü kadınların aklı erkeğin sahip olduğu gibi özerk bir yapıda değildir. Kadının sahip olduğu alt benlik ancak erkek ile tamamlanır ve kadın ancak erkeğin hakimiyetinde Tanrı'nın suretini temsil ederek tem bir kurtuluşa erişebilir.[725]

Augustine'e göre erkeğin bedeni ile ruhu arasında bir düalite bulunmazken kadının cinsiyeti ve ruhu arasında bir düalite bulunmaktadır. Çünkü kadının cinsiyeti, onun ruhunu yansıtmamaktadır. Erkek, bedeni ve ruhuyla bir bütün olarak Tanrı'nın suretiyken kadın yalnızca ruhu bakımından bu statüye erişebilir.[726] Çünkü Augustine'e göre kadınların ruhu da erkeklerinki gibi cinsiyetsiz bir formdadır ve Tanrı'nın suretine benzemektedir. Dolayısıyla kadının ancak ruhu erkeğinkiyle aynı şekilde kurtuluş potansiyeline sahip olabilmektedir. Kadınlar Tanrı'nın suretinde yaratılamaz ya da Mesih'i temsil edemez çünkü erkeklik rasyonelliği ve maneviyatı temsil eder, nitekim

---

[721] Sönmez, "İsa Mesih'in Tanrısallığının Taklidi ve Bunun Orta Çağ Hıristiyan Dünyasındaki Yansımaları Üzerine Bir Değerlendirme", 36.

[722] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın,* 62.

[723] Augustine, *İtiraflar*, 495-496, 13/34.49; Ferguson, *Women and Religion*, 107.

[724] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", 100.

[725] Ruether, "Augustine: Sexuality, Gender and Women", 55-56.

[726] Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Kadına Yönelik Şiddet", 100.

Tanrı ve Mesih de erkektir. Kadınlar bu imaja ise ancak cinsiyet açısından tamamen nötr bir hale gelerek yaklaşabilirler.[727]

Augustine, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyetini ve bu itaate kadınları zorlamalarını tamamen haklı görmektedir. Bu sebeple erkeğin hakimiyeti aşırı, baskıcı ve adaletsiz olsa dahi kadın boyun eğmek durumundadır. Çünkü bu hakimiyet yaratılmış doğal düzenin bir parçasıdır.[728] Nitekim ona göre ideal toplum düzeni, kadının bedeni ve varlık amacının yalnızca erkek için olduğu, üstün ve aşağı unsur arasındaki hiyerarşik ilişki şeklindedir.[729] Augustine kadının erkeğe itaatinin doğal bir durum oluşunu *İtiraflar* adlı eserinde şöyle açıklar:

> *"Üstünde yaşayan hayvanlarla donanan toprağın yüzünü görüyoruz ve insanı, senin suretinde ve sana benzer yaratılan, senin suretinde ve sana benzer yaratıldığı için de, yani akıl ve anlayış yetisine sahip olduğu için de akıl yoksunu tüm hayvanlardan üstün kılınan insanı; ve insanın ruhunda iki öğenin olduğunu, bunlardan birinin karar verebildiği için hakimiyet gücüne sahip olduğunu, diğerinin ise boyun eğen ve itaat eden bir öğe olduğunu, bu yüzden maddi anlamda kadının erkek için yaratıldığını, ama zihinsel açıdan çıkarım yapma gücüne sahip aklıyla erkekle kadının doğasının eşit olduğunu, yine de bedeninin yaradılış özelliği bakımından erkek cinsiyetine bağlı kılındığını görüyoruz; ve bu bağlılığın, doğal dürtülerin doğru eylemlerde bulunması için aklın çıkarım yetisine ve kıvraklığına tabi olmasına benzediğini. İşte bütün bunları görüyoruz ve her şeyin tek tek iyi, bir bütün olarak da ala olduğunu."*[730]
>
> *"Böylece insan zihnini sadece sana teslim olacak, örnek alacağı bir insanın boyunduruğuna girmeye gerek duymayacak şekilde ıslah ettin, sırf senin suretinde ve sana benzer yaratıldığı için; bu şekilde, akla dayalı eylemleri idrak yetisinin hükümranlığına tabi kıldın, tıpkı kadını erkeğe tabi kıldığın gibi; ve imanlıların sevap işleyip Kilisenin hizmetinde çalışmasını ve onların bu dünya yaşamında pişip olgunlaşmasını sağlamakla görevli bütün elçilerinin geçici ihtiyaçlarını karşılamalarını buyurdun ki, ileride işledikleri bu sevapların meyvesini derebilsin."*[731]

Kadınlar doğasal anlamda zihnin alt güçlerine sahip olduğundan her şart ve koşulda erkeğe itaat etmelidir.[732] Nitekim Augustine bu itaati kadınların kurtuluşuyla ilişkilendirmiştir. Çünkü Pavlus'un *"Erkek başını örtmemelidir. Çünkü erkek Tanrı'nın benzeyişinde olup Tanrı'nın yüceliğini yansıtır. Kadın ise erkeğin yüceliğini yansıtır."* şeklinde

---

[727] Ruether, *Women and Redemption*, 3-4.

[728] Ruether, *Women and Redemption*, 60.

[729] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 34.

[730] Augustine, *İtiraflar*, 493-494 13.32.47.

[731] Augustine, *İtiraflar*, 495-496 13.34.49.

[732] RSM, *The Concept of Woman, Vol 1*, 235.

ifade ettiği gibi erkek ruhu, kadın bedensel yönü temsil ettiğinden kadın ancak erkeğe tabi olmakla bu konuma erişir. Erkek tek başına Tanrı sureti olduğundan kadın erkeğin hükümranlığı altında bu surete erişebilir.[733] Zira ilk günah ve düşüş bedensel prensibin egemen ruha isyanıdır.[734] Kadınlar bu şekilde hiyerarşiyi altüst ettiklerinde düşüş gerçekleşerek itaatsizliğin ciddi bir hezimet getirdiği görülmüştür.[735] Ayrıca Augustine göre kadın yaratılışta ilk günahın sebebi olduğundan dolayı erkekte günah içeren bir tepkiye sebep olmamak için örtünmelidir.[736] Bu noktada örtünme de erkeğin hakimiyetinin sembolü olarak görülebilir.

Buna göre Augustine'in kadın konusundaki yaratılış, ilk günah, düşüş, kadının doğası, kadının Tanrısal surete sahip oluşu gibi tüm fikirleri kadının ikincil statüsüne zemin hazırlamaktadır. Bu statünün meşruiyet gerekçesi ise yaratılış anlatısı olmuştur. Kadın, ilk kadın arketipi olan Havva'nın davranışlarının tüm sorumluluğunu yüklenmektedir. Sorumluluğun en önemli getirisi de beden ve ruh olarak mükemmel yaratılış örneği olan erkeğe koşulsuz itaattir. Tüm bunlar günahın bir izi olmakla birlikte aslında kadının yaratılış gayesinin ve doğasının getirisidir. Bu durumda ilk günah, kadın tabiatının somut bir biçimde ortaya çıkışı olarak değerlendirilebilir. Bu somut ifade biçimi de kadının ikincil konumunu sağlamlaştırmıştır.

2.8. Evlilik ve Kadın

Augustine'in kadın erkek ilişkisi ve evlilik konusundaki fikirlerini doğru analiz edebilmek için kendi tecrübi yaşamını bilmek önem arz etmektedir. Bilindiği gibi kendisi yaklaşık on altı yıl boyunca içtenlikle sevdiği ve birlikte bir oğula sahip oldukları bir kadınla beraberlik yaşamıştır. Muhtemelen bu kadın Augustine'den daha düşük bir sınıfa mensup olduğundan Roma kanunları gereğince yasal bir evlilik

---

[733] Rosemary Radford Ruether, "Misogynism and Virginal Feminism in the Fathers of the Church", *Religion and Sexism: Images of Woman in the Jewish and Christian Traditions*, ed. Rosemary Radford Ruether (New York: Simon and Schuster, 1974), 156; Augustine, *On the Trinity*, 89-90 (12/7:10); Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 36; Sönmez, "İsa Mesih'in Tanrısallığının Taklidi ve Bunun Orta Çağ Hıristiyan Dünyasındaki Yansımaları Üzerine Bir Değerlendirme", 36; Küng, *Women in Christianity*, 2001, 30.

[734] Ruether, "Misogynism and Virginal Feminism in the Fathers of the Church", 157.

[735] Ruether, *Women and Redemption*, 60.

[736] Ruether, "Augustine: Sexuality, Gender and Women", 56.

gerçekleştirememişlerdir. Bu sebeple yaşadığı birlikteliğin Roma hukukundaki yasal bir evlilikten düşük bir rütbeye sahip olan bir evlilik türü olarak tanımlanabilecek cariye-efendi ilişkisi olduğu söylenebilir. Bu ilişki hakkında detaylı bir bilgiye sahip olunamasa da ayrılıklarının Augustine'i derinden sarstığı bilinmektedir. Bunu şöyle ifade eder: *"Hep beraberce uyumaya alıştığım kadını evliliğime engel oluşturacağı düşüncesiyle yanı başımdan koparıp aldılar. Ona yapışmış olan yüreğim yarıldı sanki, yaralandı, kan seline dönüştü ardından… Ayrılığımdan aldığım yara iyileşmek bilmiyordu. Aksine daha fazla alevlendi, zonk zonk zonkladı, sonunda iltihaplandı. Donmuştu sanki acısı ama iyileşme umudunu tüketmişçesine ıstırap veriyordu şimdi de."*[737] Buna göre Augustine'in bu bağlılığının onun aşk ve evlilik ilişkisine dair fikirlerinin şekillenmesinde etkili olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Augustine evliliği, insanın sosyal doğasının bir ifadesi olarak görmektedir.[738] Dolayısıyla insanın sosyal doğası ve arkadaşlıkta bulduğu sosyal değeri ifade etmesi yönüyle evlilik, insan toplumsallığının ilk doğal ifadesi ve sosyalleşme ihtiyacının ilk doğal tatminidir.[739]

Augustine, sosyal doğa ve arkadaşlığın tatmini bağlamında evliliğin iyi bir şey olduğunu savunmaktadır. Bu noktada Maniheizm'in aksine bir tavırdadır. Ancak cinsellik, evlilik sınırları içerisinde olsa dahi kesin bir iyilik değildir. Çünkü cinsellikle birlikte güçlü bir şekilde ortaya çıkan şehvet kişiyi tümüyle ele geçirmektedir.[740] Dolayısıyla Augustine'e göre evliliğin bu yönü insanı, ruhsal yönelimli bir varoluştan zamansal yönelimli bir varoluşa çekmektedir. Çünkü kadın ve erkek ilişkisinin en samimi ifadesi olan evlilikte kadın bedeninin çekiciliği erkeği cezbederek zihnin en yüksek kısımlarından uzaklaştırmaktadır.[741] Bu da her insanda mevcut olan ve bu şekilde kendini göstererek ahlaki bozuklukla sonuçlanan günahkâr kırılma ile sonuçlanır. Libido da diyebileceğimiz bu güç içerisinde ölçüsüzlüğü, intikamı, açgözlülüğü, inatçılığı, kibri ve tahakkümü barındırmaktadır. Tüm bu bozukluklar Tanrı'ya itaatsizliğin yani ilk günahın sonucudur. Bu sebeple libido kendi başına günah değilken, günahın olası bir nedeni veya sonucu olduğu takdirde günahtır. Dolayısıyla

---

[737] Augustine, *İtiraflar*, 186-187, 6/15.25.

[738] Bavel, "Augustine's View on Women", 38-39.

[739] Cormac Burke, "St. Augustine: A View on Marriage and Sexuality in Today's World", *Angelicum* 89/2 (2012), 387.

[740] Bavel, "Augustine's View on Women", 33-34.

[741] RSM, *The Concept of Woman, Vol 1*, 233.

insanın arzusu, yüksek bir hedefe tabi olmalı ve kontrol altında tutulmalıdır. Bu yüksek hedef de evlilikte üremedir. Yalnızca bu amaç doğrultusunda libidoyu kullanmak günah olmaz, çünkü bu libido dışı bir cinsel ilişkidir.[742]

Augustine, bir erkeğin bir kadınla birlikteliğini büyük bir tehdit olarak görmekte ve şöyle demektedir:

> *"Bence hiçbir şey erkeğin zihnini kadın cazibesinden ve kadın vücuduyla temastan daha fazla tahrip edemez. Bu yüzden bilge bir adam görevinin bir parçası olarak çocuk sahibi olmak için kendine bir eş alıyorsa hayranlık duyulmaya değerdir, ancak kesinlikle taklit edilmeye değil. Çünkü bu tehlike verebileceği mutluluktan daha fazlasını alabilir."*[743]

Buna göre evlilik Augustine için adeta büyük bir deliliktir. Tercih edene saygı duyulsa bile kadının ciddi bir tehlike olmasından dolayı evlilikten uzak durulması daha iyi bir davranıştır.[744] Evliliğin tercih edilmesi durumunda kadın, maddi manevi her anlamda erkeğe koşulsuz bir itaatle bağlı olmak zorundadır. Eğer bir kadın kocasından bağımsız hareket etmeye çalışırsa erkek ona gerekirse zorla boyun eğdirmeli ve var olan düzeni korumalıdır. Kadın, koşulsuz itaatin bir gerekliliği olarak kocasının buyruğunda hareket etmeli, bununla birlikte malını dahi kocasına devretmelidir. Kocası zorba tavırlarda bulunsa dahi kadın muhakkak tahammül ederek evliliğini sürdürmek için sonsuz bir çaba göstermelidir. Çünkü kadın zihnin alt güçlerine sahip olduğundan ve insan eylemlerinin bedensel yönelimini temsil ettiğinden, daha yüce bir varlık olan erkeğe boyun eğmek zorundadır.[745] Augustine bu zorunluluk noktasında *Confessiones* adlı eserinde annesini örnek göstererek, kadının itaatini şöyle meşrulaştırmaktadır:

> *"Annem kocası sinirlendiğinde ona herhangi bir şekilde tepki vererek ya da birtakım sözler söyleyerek karşı çıkılamayacağını çok iyi bilirdi. Kızgınlığı geçtikten ve sakinleştikten sonra fırsatını kollar, onun düşünmeden harekete geçtiğini düşünüp yaptığı hareketin yanlışlığını göstermeye çalışırdı sadece. Daha kibar beylerle evlendikleri halde yedikleri dayaktan yüzleri gözleri tanınmaz halde gelmiş kadınlar vardı. Ne zaman bir araya gelip dostça sohbete başlasalar bunlar hep kocalarının davranışından şikâyet ederlerdi. Annem şakayla karışık onları uyarır, sonra ciddileşip böyle konuşmamaları gerekliğini söylerdi. Evliliğe adım atıp da evlilik akdinin kuralları kendilerine okunduğu ve kendileri de bu kuralları kabul etlikleri ve dolayısıyla kocalarının malıymış gibi onların hizmetine verildikleri anda, artık tartışılacak bir meselenin kalmadığını belirtirdi.*

---

[742] Bavel, "Augustine's View on Women", 33-34.

[743] Saint Augustine, "Soliloquies", çev. Thomas F. Gilligan, *The Fathers of The Church,* ed. Ludwig Schopp (Washington, DC: Catholic Univ. of America Press, 2008), Vol.5/365-366 1.10.17.

[744] Asiedu, "Following the Example of a Woman: Augustine's Conversion to Christianity in 386", 283.

[745] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 64; RSM, *The Concept of Woman, Vol 1*, 235.

Ona göre o andan itibaren her kadın kendi konumunu bilmeli ve kocasına asilik etmemeliydi. Bu kadınlar annemin ne denli öfkeli bir kocayla evli olduklarını bildiklerinden hep ona hayret ederlerdi."[746]

Augustine yine Galatyalılar'daki *"Şunu diyorum: Kutsal Ruh'un yönetiminde yaşayın. O zaman benliğin arzularını asla yerine getirmezsiniz. Çünkü benlik Ruh'a, Ruh da benliğe aykırı olanı arzular. İstediğiniz şeyleri yapmayasınız diye bunlar birbirine karşıttır."*[747] sözlerini karı ve koca ilişkisi bağlamında ele almaktadır. Buna göre buradaki aykırı arzuların esiri olarak bir yaşam sürme durumunu kadının kocasını yönettiği bir evin durumuna benzetmektedir. Böyle bir durumda olağan olan ruhun bedene hükmetmesi durumu tam tersi bir biçime dönmüş olur ve barış söz konusu olamaz. Çünkü barış sadece üstün olanın alt düzeydekilere hükmettiği yani Tanrı'nın suretinden olan ve ebedi gerçekleri düşünenin, dünyevi meşguliyetleri olan unsura hükmettiği yerde egemen olmaktadır.[748] Bununla birlikte Augustine'e göre evlilikte kadının kocasına tam anlamıyla itaati olsa dahi cennetteki günahsız asıl düzene dönüş mümkün değildir. Çünkü günah işlenmiş ve düşüş meydana gelmiştir, böylece bedensel doğa bir kere bozulmuştur. Dolayısıyla çiftin evlilik ilişkisi ne kadar şehvetten arındırılmaya çalışılsa da bozulmuş doğaları sebebiyle şehvetten tamamen kaçınmak mümkün değildir. Her ne kadar cinsel eylem pis bir durum olarak kabul edilip küçümsenirse ve yalnızca üreme niyetiyle yapılırsa günah affedilse de eylemin gerçekleşmiş olması günahın sürdürülmesine sebebiyet verir. Dolayısıyla doğan her çocuk da asli günahın lekesini taşımaktadır.[749]

Augustine'e göre evlilik hakları noktasında kadının tabiiyeti ve denkliği birlikte var olmaktadır. Kadının ikincil durumu zamanın sosyal ve hukuksal koşullarına uygun bir durumdur. Çünkü ilk kadın Havva'nın Âdem'in parçasından yaratılmasından itibaren Tanrı'nın iradesi olarak erkek yönetir, kadın yönlendirilir.[750] Augustine, karı ve kocanın temel görevlerinin birlikte uyum içerisinde yaşamak olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple karı kocanın birbirlerinin isteklerine saygı duymaları gerekmektedir. Augustine'in bu düşüncesi Pavlus'un düşüncesine benzemektedir. Pavlus'a göre

---

[746] Augustine, *İtiraflar*, 276 9.9.19.

[747] Galatyalılar 5/16-17

[748] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 33.

[749] Ruether, "Misogynism and Virginal Feminism in the Fathers of the Church", 165-166.

[750] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 94.

"Kadının bedeni kendine değil, kocasına aittir. Aynı şekilde, erkeğin bedeni kendine değil, karısına aittir."[751] Dolayısıyla Augustine de karı koca hakları bağlamında eşitliği kabul eder ve şunları söyler:[752]

> *"Toplumsal barışı ilgilendiren diğer tüm konularda kadın kocasına itaat etmek zorundayken, bedensel birliğin gerçekleştirildiği farklı bir bedensel yapı nedeniyle cinsiyet farklılığının rol oynadığı bu konuda, birbirleri üzerinde eşit güce sahiptirler. Erkeğin kadına, kadının da erkeğe gücü vardır"*[753]

Augustine her ne kadar evlilik ilişkisinde eşitlikten bahsetse de aslında kadının kocasının bedeni üzerinde hak sahibi olması yalnızca cinsel alanla sınırlıdır. Kadın her daim kocasının hakimiyeti altındadır, ona yasaklayabileceği tek şey ise zinadır. Dolayısıyla Augustine kadın ve erkeğin denkliğinden bahsettiğinde yalnızca cinsel eşitlikten bahsetmektedir. Çünkü aksi bir durum kişiyi zinaya iterek evlilik sadakatini zedelemektedir.[754]

Augustine'e göre evlilikte kadının tek görevi kocasına itaat değildir, karı koca arasındaki huzur da korunmalıdır. Öyle ki evlilikteki huzur ve barış ortamı adeta Tanrı'nın ruhunun bir yansımasıdır.[755] Augustine bu noktada kadına yüklediği sorumluluğu şöyle dile getirmektedir:

> *"İki doğa birbiriyle çatıştığında düzeni yeniden sağlamak zor ve tehlikeli bir iştir. Erkek otoriter bir kadına boyun eğseydi sahte bir barışa sahip olurduk. Kadının efendisi olarak erkeğe teslim edildiği yerde doğru bir düzen vardır. Nitekim erkek ve kadının doğası arasında bir fark yoktur, çünkü kadın erkekten yapılmıştır."*[756]

Bu bağlamda Augustine, evliliğin tüm sorumluluğunu tamamen kadına yüklemektedir. Nitekim evliliğin sürdürülmesinden de kadın sorumludur. Eğer bir koca karısına bağlı değilse veya aldatma eğilimi gösteriyorsa bu kadının evlilikteki başarısızlığı sebebiyledir.[757]

---

[751] I. Korintliler 7/4

[752] Bavel, "Augustine's View on Women", 35.

[753] Contra Faustum, 625, 22/31 bkz. Bavel, "Augustine's View on Women", 35.

[754] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 104.

[755] Bavel, "Augustine's View on Women", 15.

[756] Exposition on Psalms 2077/143, 6 bkz. Bavel, "Augustine's View on Women", 15.

[757] Doğan, *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*, 64.

Augustine'e göre evliliğin doğurganlığın ve cinsel perhizin kutsallaştırılmasıyla günahtan uzak bir şekilde saf formunu koruyarak ortaya çıkardığı üç iyi şey vardır; çocuk, sadakat ve kutsallık (Mesih kilisesi ile birlik). Evlilikte olumsuz ve günah olan şeyler ise evliliğin doğasından değildir, ilk günahın sonucudur. Çünkü düşüş evliliğin doğasını değil çiftin birlikteliğinin kalitesini olumsuz yönde değiştirmiştir.[758]

Evlilikte çok eşlilik Augustine için yaratılış düzenine uygun bir durumdur. Bunu şöyle izah eder:

> *"Bir kocanın birden fazla karısı olmasına izin verilirken, kocası çocuk sahibi olamıyorsa çocuk uğruna bile bir kadının birden fazla kocası olmasına izin verilmezdi… Çünkü birçok hizmetçinin bir efendisi olduğu gibi bir hizmetçinin birçok efendisi yoktur. Kutsal kadınlardan hiçbiri iki veya daha fazla kocaya hizmet etmemiştir. Bununla birlikte bir erkek, halkının gelenekleri izin verir ve zamanın doğası bunu teşvik ederse birkaç kadın sahibi olabilmektedir. Çünkü bu evliliğin doğasına aykırı değildir. Birçok kadın bir erkekten çocuk sahibi olabilir, ancak bir kadın birkaç erkekten çocuk sahibi olamaz."*[759]

Ayrıca Augustine, çok eşliliği haklı kılmak için seçilmiş halkın yayılması argümanını kullanmaktadır. Buna göre yaratılan düzende tabiiyet kadının sadece bir erkekle ilişki kurmasını zorunlu kılmaktadır. Her ne kadar Yeni Ahit tek eşliliği desteklese de Eski Ahit'in çok eşliliği mümkün kılması sebebiyle çok eşlilik kabul edilebilirdir.[760]

2.8.1. Evlilikte Dostluk ve Aşk

Augustine'e göre evlilik, sevgi ve arkadaşlık temeline dayanmalıdır. Bir yandan kadının yalnızca erkeğe yardımcı olma amacıyla yaratıldığı noktasında oldukça sert bir tavır göstermesine karşın bir yandan da eserlerinin pek çok yerinde kadınların evlilikteki toparlayıcı ve teselli edici yönüne ve evlilikte çiftlerin dostluğuna değinmektedir. Augustine'e göre erkek ve kadın birbirlerinin cinsel arzularını karşılayarak birbirleri için teselli kaynağı olmalıdır. Bir adamın evinde karısı ve çocuklarıyla huzur bulması tesellidir. Ancak tüm bunlar kadının erkeğe tabiiyetini ortadan kaldırmamaktadır. Kadının tabiiyeti en öncelikli olarak bedensel karakterlidir.

---

[758] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 121.

[759] Augustine, "Treatises On The Marriage and Other Subjects", 34, 17/20.

[760] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 96-97.

Augustine bunu Yaratılış bölümündeki *"Sen kocana yöneleceksin ve o seni yönetecek"*[761] pasajına dayandırmaktadır.[762]

Augustine'nin karı koca ilişkisini belirleyen evlilik yaşamındaki bu birliktelik vurgusu ve evlilik ilişkisini arkadaşlık şeklinde yorumlaması kendisinden önceki Hristiyan geleneğinde görülmemektedir.[763] Onun aşk ve arkadaşlık konusuyla ilgilenmesinin en önemli sebeplerinden birisi kendi yaşam tecrübeleridir. Çünkü kendisi tutkulu bir aşkı ve bu aşkın doğurduğu şefkatli bir dostluğu tatmıştır. Dolayısıyla Yaratılış'ta geçen *"Bir bedende iki olacaklar."*[764] pasajını sevgi temelinde yorumlayıp daha da geliştirerek şöyle söylemektedir:

> *"Erkek ve dişinin, başlangıçta tam olarak şimdi gördüğümüz ve bildiğimiz gibi, farklı cinsten insanlar olarak yaratıldıkları kesindir. İkisi bir olarak adlandırıldıysa, bu ya evlilikteki birlikteliklerıyle ya da ilk kadının erkeğin bir tarafından yaratılmış olmasıyla açıklanır. Bunu doğrulamak için, Elçi'nin*[765] *bu ilk evliliğe, Tanrı'nın her ailedeki kocaları karılarını sevmeye çağırdığı başlangıçtan beri kurduğu evlilik olarak bir model olarak başvurduğunu görüyoruz."*[766]

Buna göre düşüşten önce erkek ve kadın arasındaki doğal birlik evlilik birliğinin bir modelidir. Yalnızca cennetteki evlilik aşkı libidosu olmayan bir aşktır. Dolayısıyla Augustine evliliği libido temelli değil, kalbin bağı ve şefkati olarak görmektedir. Ayrıca sevgi, aşk ve şehveti Mesih'in önüne koymaksızın evlilik aşkına sahip olmak mümkündür.[767] Augustine'e göre evlilikteki aşk cinsel eylem ile ifade edilemez. Çünkü sevgi alanı ve cinsel duyguların alanı, günah ve kurtuluş alanı kadar ayrıktır ve aşkın en yüce ifadesi cinsel perhizdir.[768]

Augustine evlilik aşkını çok kez arkadaşlık/dostluk olarak tanımlamaktadır. Muhtemelen bunda Stoacı[769] yazarlardan etkilenmiş olabilir. Ona göre düşüşte dostluk

---

[761] Yaratılış 3/16

[762] Bavel, "Augustine's View on Women", 11.

[763] Bavel, "Augustine's View on Women", 53.

[764] Yaratılış 2/24

[765] Efesliler 5/25-31

[766] Augustine, "The City of God: VIII-XVI", 14/22.

[767] Bavel, "Augustine's View on Women", 39-41.

[768] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 120.

[769] Stoacılar dostluğu çok önemsemektedir. Dostluk, doğal bir durum olduğundan iyidir. Evlilik de bu bağlamda kabul edilebilir bir kurumdur. Mesela Stoacı bir filozfo olan Musanius Rufus evlilik

ve yardımseverlik önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü Augustine'e göre Âdem dostça bir yardımseverlikle Havva'nın günahına ortak olmuştur: *"Dostça iyilikseverlik tarafından teşvik edilen Âdem günah işledi."*[770] bu bağ günaha sebep olmakla birlikte evliliğin devamı açısından da önemlidir: *"Dostluk tamamen yok olduğunda ne evlilik bağları ne de ilişki ve yakınlık bağları kalpte kalır, çünkü tüm bunlar dostça bir kabule dayanır. Karı koca, birbirlerini sevdiklerine inanmazlarsa, karşılıklı sevgiye sahip olamazlar, çünkü sevginin kendisi görünmezdir."*[771] Bu sebeple Augustine için evlilik dostluktur. Dolayısıyla evlilik için cinsel bağ olmasa dahi dostluk bağı başlı başına yeterlidir. Bu bağlamda evlilik de cinsel ilişki de daha yüce bir iyilik olan karı koca arasındaki dostluğa hizmet etmektedir. Tüm bunlarla birlikte evlilik, maddi birlikteliği yani ortak mirası da gerektirmektedir.[772]

2.8.2. Boşanma

Augustine, Katolik kilisesindeki boşanmama kuralının önemli dayanaklarından biridir. Taraflardan biri zina işlese dahi hiçbir şekilde boşanmaya izin vermemektedir. En fazla ayrı yaşayabilirler ancak tam olarak boşanma gerçekleşemez.[773] Çünkü ilk çiftin ilişkisi yaratılış sırasına göre ideali temsil ettiğinden tüm evlilikler için bir normdur. Dolayısıyla evlilik birliği, tıpkı ilk erkeğin ilk kadınla birleşmesi gibi Mesih ile kilise arasındaki birliğin sembolüdür. Bu yüzden Mesih ile kilisenin ayrılmaz birliğini sembolize eden evlilik kutsal bir ritüeldir ve yok edilemez bir bağdır. Nitekim ayrılık için istisna bir sebep olan zina sadakati ihlal etmektedir, ancak evlilik bağını kaldıramaz. Eğer öyle olsaydı evlilik bağından kurtulmak için kullanılabilecek bir yöntem olurdu. Dolayısıyla evlilik bağı, gücünü Mesih'in kilise ile birliğini

---

hakkında şöyle der: "Evlilikte her şeyden önce hem hastalıkta hem de sağlıkta ve her durumda karı kocanın birbirlerine arkadaşlık etmesi ve bakması gerekir..." bkz. Caius Musonius Rufus, *Musonius Rufus: Lectures and Sayings*, ed. William B. Irvine, çev. Cynthia King (Charleston (SC): CreateSpace, 2011), 57.

[770] Augustine, "The Literal Meaning of Genesis", Volume 13/462-463, 11/42.59.

[771] De fide Rerum 2,4. Bavel, "Augustine's View on Women", 47-48.

[772] Evlilikte libido yerine dostluk ve aşkın esas alınması, bir nevi manastır hayatına açılan kapı olarak yorumlanabilir. Çünkü manastırda Tanrı ile libidonun olmadığı bir evlilik gerçekleştirilmektedir. Bavel, "Augustine's View on Women", 49-50.

[773] Saint Augustine, *St. Augustine on Marriage and Sexuality*, ed. Elizabeth Clark (Washington D.C.: The Catholic University Press, 1996), 5-6; Abaydın, *Lutherci Protestan Teolojide Kadının Yeri ve Reform Sürecindeki Rolü*, 22; Küng, *Women in Christianity*, 2001, 30-31.

paylaşmasından almakla birlikte evli çiftin birliktelik kalitesinden bağımsızdır. Evlilik bağının çözülmezliği yaratılış düzenine ait bir şey olduğundan aslında her evlilik için geçerlidir. Ancak Eski Ahit bu yükümlülüğe tam anlamıyla uymamıştır. Yeni Ahit'le Hristiyan evliliklerinde ise bu asli düzen korunmalıdır.[774]

Augustine, evlilik bağının zina durumu gibi ayrı yaşamanın haklı olacağı durumlar dışında birlikte yaşamayı şart koştuğunu düşünmektedir. Ayrıca bir kocanın birden fazla karısı olmasına izin verilirken, bir kadının birden fazla kocası olmasına izin vermez. Bu noktada kadın ve erkek arasında ayrım yaptığı açıkça ortadadır. Augustine bunu şöyle ifade eder:

> *"Ahlaksızlık nedeniyle bir kadını bırakıp başka biriyle evlenen zina etmiş olmaz. Bu ahlaksızlık nedenine istinaden, karı koca arasında doğal bir eşitlik var gibi görünmüyor. Bu varsayım doğru olacaktır, çünkü kadın kocasından ayrılırsa ve ahlaksızlık nedeniyle bile olsa başka biriyle evlenirse zina eder. Koca, aksine, karısını uzaklaştırır ve aynı nedenle yeniden evlenirse zina etmez. Ancak, karı ve kocanın her ikisi de aynı tabiata sahipse, sadakatsiz bir eşle olan birliktelik bozulmuş olsa bile, biri veya diğeri ikinci bir birliğe girerse, her biri zina eder."*[775]

Augustine, kadının evlilik sadakati yükümlülüğünün herhangi bir koşulda bozulmasına izin vermemektedir. Evlilik bağı yok edilemezdir. Ancak erkek söz konusu olduğunda esneklik gösterir.[776] Dolayısıyla evliliğin üzerine bir başka evliliği zina olarak gören Augustine, söz konusu sadakatsizlik olduğunda erkeklere esneklik tanırken kadınları her koşulda erkeğe bağımlı kılmıştır.

Özetle Augustine'e göre evlilik birtakım yararları sebebiyle tercih edilebilir bir yoldur. Ancak evlilik sınırları içinde dahi cinsellik yalnızca bu yararları elde etme doğrultusunda kullanılmalıdır. Kadın, evlilik içerisinde kocasına koşulsuz bir itaat içinde olmalıdır. Çünkü bakireliği tercih etmediğinden dolayı bireysel olarak Tanrısal statüye ulaşamayacağı için ancak kocasına kayıtsız şartsız itaat göstererek kurtuluşu elde edebilir. Yalnızca cinsel alanla sınırlı olmak üzere evlilik hakları bağlamında kadın ve erkeğin denkliği öngörülebilir. Bunun dışında kadının erkeğe bağımlılık durumu insan doğasına en uygun olandır. Augustine, önceki kültürlerden farklı olarak evlilikte dostluk ve aşk temalarını ön plana çıkarmaktadır. Çünkü tüm evliliklerin prototipi olan

---

[774] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 106-109.

[775] Augustine, "Treatises On The Marriage and Other Subjects", Adulterous Marriages, 70, 1/8.8.

[776] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 100-101.

Âdem ve Havva'nın cennetteki evlilikleri böyledir. Cinselliğin olmadığı, çiftin bağlılığını sağlayan şeyin sevgi ve dostluk hisleri olduğu bu evlilik model alınmalıdır. Augustine her ne kadar bakireliği arzu etse de evliliği tercih edilebilir bir durum olarak görür. Ancak evliliğin tercihi durumunda boşanma hiçbir koşulda mümkün değildir. Çünkü eşleri birbirine bağlayan kutsal bağ Mesih ve kilisenin bağına eşdeğer olduğundan bozulamamaktadır.

2.9. Cinsellik, Şehvet ve Kadın

Augustine'in bedenin şehvetine dair düşünceleri Katolik cinsellik anlayışının güçlü ve iddialı söylemlerini oluşturmada derin bir etkiye sahiptir.[777] Ona göre aşk ve cinsel aktivite arasında bir ikilik bulunmaktadır. Çünkü gerçek sevgi, ruhsal şeylere duyulan sevgidir ve nihayetinde bu ancak Tanrı'ya duyulabilir. Kadın ve erkek arasındaki sevgi, arkadaşlar yahut ebeveyn ve çocuklarda olduğu gibi cinsellik olmadan da mümkündür.[778] Dolayısıyla Augustine, cinsel doğanın Tanrısallıkla uyumsuz olduğu düşündüğünden sürekli cennetteki hale dönmek istemektedir. İnsanlığın bu ilk orijinal halinde cinsel arzu ve faaliyetler libidoya tabii olmamakla birlikte akıl, irade ve sevgi üzerinde de egemenlik kuramadığı mükemmel bir evlilik ilişkisi prototipi mevcuttur.[779]

Augustine, evlilik yoluyla da olsa her türlü cinsel birlikteliği, bir nevi ahlaki leke olarak görmektedir. Ancak evlilik ve cinsel birleşme konusunda üç önemli yarara da değinmektedir. Bunlar; üreme, toplumsal istikrar ve zinaya karşı güvencedir. Bu sebeple kişinin evlilik tercihinde bulunabilmesinin tek nedeni ancak bu yararları elde etmek olabilir. Fakat bu, kişiye sınırsız bir hareket alanı da sağlamamaktadır. Bir çift sadece çocuk istediklerinde cinsel ilişkiye girmeli ve bu yarar dışında cinsellikten uzak durarak ahlaki lekeyi sürdürmemelidir. Cinsel eylem günah olmaksızın gerçekleştirilemese de üremenin faydası günahtan öncelikli gelmektedir. Bu iyi yönün devamlılığı için evlilikte kontrollü olarak cinsel eylemde bulunulabilir. Çünkü cennette üstün nitelikli tür olan erkekten sonra kadının yaratılmasının tek amacı üremeyi devam ettirmektir. Eğer mevzu erkeğe bir arkadaş yaratmak olsaydı dostluk ve sohbet için bir erkek çok daha isabetli

[777] Burke, "St. Augustine: A View on Marriage and Sexuality in Today's World", 389.

[778] Augustine, "The Literal Meaning of Genesis", Volume 13/380, 9/5.9; Børresen, *Subordination and Equivalence,* 12.

[779] Burke, "St. Augustine: A View on Marriage and Sexuality in Today's World", 390.

bir tercihtir.[780] Nitekim kadının çocuk doğurma durumu ortadan kalkarsa bunun dışındaki her şeyi bir erkek daha iyi yapabileceği için kadın tarafından erkeğe yapılabilecek hiçbir yardım kalmamaktadır.[781] Bu sebeple Augustine, tek işlevi çocuk doğurmak olan ve günahı cinsel bir hastalık gibi sonraki kuşaklara aktaran kadının yaratılışını anlamlandıramamakta ve şaşırtıcı bulmaktadır.[782] Augustine bunu şu sözlerle izah eder:

> *"Erkek için bir eş yaratılması çocuk yetiştirmede yardımcı olması için değilse başka hangi amaç içindir? Eğer erkekle birlikte toprağı sürmek içinse o zaman henüz böyle bir yardım gerektirecek zorluk düzeyinde bir iş yoktu ve eğer ihtiyaç olsaydı bir erkek daha iyi bir yardımcı olurdu. Aynı şey yalnızlıktan bıkması durumunda arkadaşlık için de söylenebilir. Ne de olsa iki erkek arkadaş eğlence ve sohbet için bir kadından daha iyidir. Eğer kadının yaratılması erkeğe sorumluluk verilmesi kadının ise sürekli uyması bağlamında hane halkının huzurunu bozan bir irade çatışmasını önlemek içinse bu iki erkekten önce birinin sonra birinin sorumluluğu ele almasıyla sağlanırdı. Ya da bu durum Tanrı'nın erkeğin kaburga kemiğinden yalnızca bir dişi yaratılabileceğini erkek yaratılamayacağını gösteriyor olabilir mi? Bu sebeplerden dolayı çocuk doğurma amacı ortadan kaldırıldığında bir kadının erkeğe ne gibi bir yardım sağlayabileceğini çözemiyorum."*[783]

Buna göre evlilik ve cinselliğin en önemli amacı çocuk sahibi olmaktır. Ancak şehvet arzusunun ortaya çıkmasının temel sebebi günah olduğundan dolayı bu amaç olmaksızın cinsel ilişki evli çiftler için dahi günahtır.[784] Augustine'e göre cinsel eylemin günah olmasının sebebi asli günahın tüm insanlığa sirayet etmesine neden olan bir eylem olmasından dolayıdır.[785] Çünkü cinsel eylemin temel unsuru olan şehvet, insan iradesinin zayıf düştüğü Âdem ve Havva'nın günahı sonucu ortaya çıkmıştır.[786]

---

[780] Ruether, *Women and Redemption*, 60; Ruether, "Misogynism and Virginal Feminism in the Fathers of the Church", 156.

[781] O'Meara, "Saint Augustine's Understanding of the Creation and Fall", 60.

[782] Armstrong, *Tanrının Tarihi*, 171; Clark, *Women in The Early Church*, 28-29.

[783] Augustine, "The Literal Meaning of Genesis", Volume 13/380 9/5.9.

[784] Augustine, *St. Augustine on Marriage and Sexuality*, 5-6; Abaydın, *Lutherci Protestan Teolojide Kadının Yeri ve Reform Sürecindeki Rolü*, 22; Küng, *Women in Christianity*, 2001, 30-31.

[785] Augustine'in bu düşüncesi tıpkı Maniheizm'in cinsellik ve üreme sonucu kötülük parçacılarının yayıldığı düşüncesine benzemektedir. Her iki düşüncenin de ana teması kötülüğün yayılmaması için cinsellikten uzak durulması gerektiği noktasında birleşmeltedir. Sönmez, "İsa Mesih'in Tanrısallığının Taklidi ve Bunun Orta Çağ Hıristiyan Dünyasındaki Yansımaları Üzerine Bir Değerlendirme", 38.

[786] Young, "Women in Chiristianity", 168.

Augustine, şehveti bedeni köle olarak tutan sert bir zincir olarak tanımlamaktadır. İnsani şehvetin arzuladığı nesneler, sürekli olarak erişilemez bir yerde olup hiçbir zaman tatmin edilemediği için şehvet büyük bir doyumsuzluktur.[787] Ayrıca şehvet, düşüş esnasında ortaya çıktığından dolayı düşüşü temsil etmekte, akıl ve beden arasındaki temel uyumsuzluğu ortaya koymaktadır.[788] Zira düşüşle insan, ölümsüzlüğü ve irade özgürlüğünü kaybetmekle kalmamış akıl, irade ve arzu da bozulmuştur. Artık cinsel uzuvlar akla itaatin önüne geçerek aklın yasaları ve bedenin yasaları savaş alanı haline gelmektedir. Bu sebeple Augustine, şehvetsiz bir cinsel deneyim yaşanamayacağından dolayı üreme amacı dışındaki her türlü cinsel eylemi günah olarak nitelemekte ve bu günahın nesillere aktarılmasına sebep olduğu için zinaya benzer olarak görmektedir.[789] Bunun için gebeliği engelleyen her türlü önlem de aynı ölçüde günahtır.[790] Ayrıca cinsel eylem erkeğin, aklın kontrolü dışında gerçekleşen şehvet anında zihnin alt dürtülerine boyun eğişi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla eril olanın dişil olana uymasını sembolize etmektedir.[791] Augustine *De Bono Coniugali (İyi Evlilik Üzerine)* isimli eserinde görüşlerine Pavlus'a dayandırır ve şu açıklamalarda bulunur:

> *"Neslin devamlılığı için gerekli olan kusursuz ilişki evliliktir. Bu zorunluluğu ötesine geçen ilişki artık akla değil, tutkulara itaat eder. Yine de zina ederek ölümcül bir günah işlememek için eşle böyle bir ilişkide bulunmak evli kişiyi ilgilendirir. Ancak böyle bir durumda her ikisi de evliliğe ait olmayan bir şey yapmış olurlar. Eşler, birlikteliklerinde uygunsuz olandan ziyade uygun olanı, yani evliliğe ait olmayanı değil de evliliğe ait olanı seviyorlarsa onların suçu teşkil eden bir evliliği yoktur. Tanrı'nın rahmetinden yüz çevirmez, ibadet olarak belli günlerde perhiz yaparlarsa kendilerine şefaat edilecek bir evliliğe sahip olurlar. Aksi takdirde evliliğin doğasına aykırı, lanetlenecek bir eylemde bulunmuş olurlar."*[792]

Bu sebeple şehvetin en doruktaki ifadesi olan cinsellik asla sevginin bir ifadesi değildir. Zira erkeğin göksel bir statüden aşağı benliğe indirilmesidir. Bu yüzden kadın,

---

[787] Towers, *Constructions of Gender in Late Antique Manichaean Cosmological Narrative*, 276.

[788] Ruether, *Women and Redemption*, 59.

[789] Sönmez, "İsa Mesih'in Tanrısallığının Taklidi ve Bunun Orta Çağ Hıristiyan Dünyasındaki Yansımaları Üzerine Bir Değerlendirme", 38.

[790] Augustine, *St. Augustine on Marriage and Sexuality*, 5-6; Abaydın, *Lutherci Protestan Teolojide Kadının Yeri ve Reform Sürecindeki Rolü*, 22; Küng, *Women in Christianity*, 2001, 30-31.

[791] Ruether, "Augustine: Sexuality, Gender and Women", 56.

[792] Augustine, "Treatises On The Marriage and Other Subjects", 24-25 10/11.

erkeğin benliğinin düşmanıdır ve cinsellik de sevginin ifadesi olmaktan öte erkek ve kadın arasındaki düşmanlığın ifadesidir.[793]

Augustine Hristiyanlığı savunmada hem Maniheist karamsarlıkla hem de Pelagianiastlerin aşırı iyimserliğiyle mücadele etmiştir. Maniheistlerle mücadelesi sonucu evliliği değeri ve önemi yönüyle analiz etmiş, Pelagianistlerle mücadelesinde ise evlilikte gerçekliğe ve cinsellik konusundaki fikirlerini temellendirmiştir. Bu sebeple Augustine'in evlilik ve cinsellik noktasındaki görüşleri görünüşte iyimser, gerçekte ise karamsarlığa meyillidir.[794] Aziz Augustine'in Maniheistler ile polemikleri genellikle evliliği ve kısmen üreme savunmasını yansıtmaktadır. Maniheistlerin düalist yaklaşımı sonucu kötülüğün yayılmaması için evliliğe ve cinselliğe karşıt oluşunun tersi bir biçimde Augustine, evlilik içi üreme amaçlı cinselliği iyi bulmaktadır.[795] Bununla birlikte Augustine'in orijinal günahın cinsel ilişki yoluyla aktarıldığı fikri, cinselliğin insanı mükemmellikten uzaklaştırması düşüncesine dayanmaktadır.[796] Bu noktada Augustine'in duruşu Maniheizm'in cinselliğe bakışını anımsatmaktadır. Bu sebeple Augustine evlilik noktasında her ne kadar Maniheizm ile mücadele etse de Maniheist olarak geçirdiği dönem onun cinselliğe karşı mesafeli oluşunu körüklemiş olabilir.

Buna göre Augustine, her ne kadar bazı yararları sebebiyle evliliği makul görse de cinselliğe uzak bir tutumdadır. Bu sebeple cinselliği meşru kılan tek şey üreme amacıdır. Nitekim cinselliğin temelinde yatan şehvet gücü günah sonucu düşüşle ortaya çıkmıştır. Bedenin akla hakimiyetini ifade ettiğinden uzak durulması gerekmektedir. Nitekim evliliğin temelinde şehvetten arındırılmış bir aşk ve dostluk hissi bulunmalıdır. Augustine'in cinsellik noktasındaki sert fikirlerinde ise Maniheizm'in katı tutumunun etkisi olması kuvvetle muhtemeldir.

2.10. Neslin Devam Ettirilmesi

Augustine'e göre üreme, ilk günahın cezası olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla masumiyet durumunda gerçekleşmemiştir. Çünkü kadının yaratılışının hemen ardından

[793] Ruether, "Augustine: Sexuality, Gender and Women", 61.

[794] Burke, "St. Augustine: A View on Marriage and Sexuality in Today's World", 403.

[795] Burke, "St. Augustine: A View on Marriage and Sexuality in Today's World", 379.

[796] Borrosen, "In Defence Of Augustine: How 'Femina' is 'Homo'", 420.

düşüş meydana gelmiştir. Bu sebeple Augustine, ideal evlilik fikrini ortaya koyarak yaratılış düzeninin saf halini göstermektedir. Bu da cennette bekaretin korunduğu özel bir şekilde gerçekleşen üremeyle mümkündür. Augustine'in masumiyet durumunda evlilik öğretisi üç aşamada gelişmiştir. Augustine ilk olarak Tanrı tarafından kutsanmış doğurganlığı yalnızca ruhsal düzenin doğurganlığı olarak görmüş ve alegorik olarak yorumlamıştır. Daha sonra bu doğurganlık Tanrı'nın insanlığın üremesi amacı doğrultusunda manevi bir şekilde cinsiyetlerin birlikteliği olmadan gerçekleşmektedir. Son olarak da düşüş sonrası günahın cezası olarak cinsel doğurganlığın ortaya çıktığı yaratılış düzeni oluşmuştur.[797] Bu bağlamda evlilik, yalnızca amacı çocuk sahibi olmak ve onları yetiştirmek olup cinsellikten uzak durulduğu sürece bir nimettir. Çocuk sahibi olmak insanlığın iyiliği, cinsellikten uzak durmak da bireyin iyiliği içindir.[798] Augustine bu konuda *"Çünkü evlilikte neslin üremesi amacıyla cinsel ilişkiye girmek iyi bir şeydir ancak şehveti gidermek amacıyla ya da evli kişiler arasında karşılıklı sadakatin sembolü olarak kullanılan cinsel ilişki rüşvet günahıdır."* demektedir.[799]

Augustine'in cinselliğin yalnızca sınırlı ölçüde üreme amaçlı kullanılması fikri Roma hukukunda yasal olarak çocuk sahibi olabilmek için evlilik sözleşmesi yapılmasına benzemektedir. Ancak Augustine bu argümanı cinsel çilecilik olarak çok daha ileri bir boyuta götürecektir. Böylece ona göre cinsel aktivite bir araç olma işleviyle sınırlı kullanıldığında günahla lekelenmemekte, ancak üreme amacının dışına çıkarsa günah alanına girmektedir.[800]

Kısacası Augustine, cinsellikten uzak durmayı ve bakire kalmayı öğütlemekle birlikte ancak neslin devamı gibi önemli bir amaç doğrultusunda cinselliği onaylamaktadır. Nitekim bu amaç dışına çıkıldığında günah işlenmiş olur. Çünkü cinsellik ilk günahın lekesini taşımaktadır.

---

[797] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 36-40.

[798] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 113.

[799] Augustine, "Treatises On The Marriage and Other Subjects", 17, 6.6.

[800] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 115.

2.11. Günahkâr Havva ile Bakire Meryem ve Mecdelli Meryem Karşıtlığı

Augustine'den önceki Hristiyan geleneğinde Havva, Bakire Meryem ve Mecdelli Meryem hakkında pek çok şey söylenmiştir. Augustine, bu söylemleri devam ettirmekle birlikte öne çıkan bu kadınlar arasında paralellikler kurmuştur. Augustine'in Bakire Meryem ve Mecdelli Meryem'e dair söylemleri kadının statüsüne dair pek bir şey değiştirmemekle birlikte kadınların yaşaması gereken hayat biçimi hakkında ipucu vermekte ve kurtuluş için zemin hazırlamaktadır.

2.11.1. Bakire Meryem

Augustine, kendisinden önceki Hristiyan geleneğini takip ederek günahkâr Havva'nın karşısına İsa Mesih'in annesi Bakire Meryem'i yerleştirmiştir. Böylece Meryem, Havva'nın kötülüğünün karşısında saf ve temiz bir kadın prototipi olarak yer almasıyla kadın dünyasının kaderini değiştirmiştir. Bakire Meryem, tek başına iyi kadındır. Çünkü onun dişil ruhu tamamen Tanrı'nın hizmetindedir.[801] Augustine'e göre nasıl ki dişi unsur Havva'nın şahsında insanlığın düşüşü için rol oynamışsa, insan ırkının restorasyonu ve kurtuluşunda yine dişi unsur Meryem'in şahsında rol oynar. Bu paralellik de kilise geleneğinde mevcuttur, Augustine tekrar bu paralelliği vurgulayarak Havva ve Bakire Meryem'i düşüş ve kurtuluşta kadın cinsinin temsili yapmıştır. Buna göre günahın bir kadın tarafından getirilmesi gibi kurtuluş da bir kadın sayesinde gelmiştir.[802] Augustine Havva ve Meryem'in paralelliğini şöyle ifade eder:

> *"Ama hem erkek hem de kadınları kurtuluşa çağırarak insan ırkını kurtarmaya gelen Rabbimiz İsa Mesih, kendisini bir erkekle birleştirdiği için erkekleri, bir kadından doğduğu için de kadınları küçümsemedi. Burada büyük bir gizem yatıyor. Çünkü ölümün bize bir kadın aracılığıyla gelmesi gibi yaşam da bize bir kadın aracılığıyla doğmuştur. Böylece kadın ve erkeğin doğası gereği kandığı şeytan yenildi ve işkenceye tabi tutuldu."*[803]

Buna göre Havva ve Meryem arasındaki paralellik yılan tarafından ayartılma ve Mesih'in enkarnasyonuna aracılık ederek bu günahı temizleme noktasındadır. Havva

---

[801] Augustine, "The Christian Combat", çev. Robert P. Russell O.S.A, *The Fathers of The Church* (Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2002), Volume 2/338-340, 22/24; Ruether, "Augustine: Sexuality, Gender and Women", 62.

[802] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 74.

[803] Augustine, "The Christian Combat", Volume 2/338-340, 22/24.

günahın dünyaya yayılmasına aracılık etmişken, Meryem lütuf yoluyla kurtuluşa aracılık etmiştir.[804] Ayrıca Meryem, Havva'nın günahkâr olmasa yapabileceği gibi bakire bir şekilde dünyaya bir evlat getirmiştir. Bu sebeple Augustine'e göre kadınların kurtuluş örneğidir.[805] Dolayısıyla Augustine, kendisinden önceki Hristiyan geleneğine uygun olarak kadını hem erkeğe göre karşıt ve ikincil bir statüye yerleştirmiş hem de kendi içerisinde lanetli Havva ve kutsal Meryem olarak sınıflandırmıştır.[806] Böylece kadınlar Havva'dan dolayı günahın ağır yükünü sırtlanarak sorumluluklarını yerine getirmek suretiyle Bakire Meryem öncülüğünde kurtuluşa ulaşabileceklerdir.

Augustine, kiliseyi bir bakireye benzeterek Bakire Meryem ile arasında bağ kurmaktadır. Hem Meryem hem de kilise kurtuluşta yardımcı rol oynarlar. Meryem hem bedenen hem de imanı gereği ruhen bakire olmasıyla kilisenin bakireliğinin örneğidir. Onun, Mesih'i doğurmadaki önemli rolü İsa Mesih'in misyonuna olan inancıyla mükemmelleşmiştir. Augustine'e göre bu koşulsuz inanç, basit bedensel annelikten daha yücedir. Çünkü Meryem'in imana dayalı bereketi doğrudan kilisenin ruhsal bereketiyle ilişkilidir. Meryem, bu ruhsal bereket aracılığıyla İsa Mesih'i dünyaya getirmiştir.[807]

2.11.2. Mecdelli Meryem

Augustine, Mesih'in dirilişine ilk şahitlik eden ve Havarilere bu haberi getiren Mecdelli Meryem ve Havva arasında da karşılaştırma yapmaktadır. Buna göre Âdem, Havva'nın sözlerine inandığı için düşmüştür, Havariler ise Mecdelli Meryem'in sözlerine inanmamışlardır. Havva tabiri caizse ölümü ilan ederken Mecdelli Meryem, dirilişe şahit olarak Mesih'in ölümü yenen zaferiyle yaşamı ilan etmiştir. Yine Mecdelli Meryem'in Havarilerden önce mezara gelişi Havva'nın düşüşteki girişimini hatırlatmaktadır. Çünkü Havva günah sebebiyle Tanrı ile ilişkisini kaybeden ilk kişi olurken, Mecdelli Meryem dirilişe şahit olarak Mesih'le karşılaşan yani kurtarıcıyı

---

[804] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 77.

[805] Ruether, "Augustine: Sexuality, Gender and Women", 62.

[806] Berktay, *Tektanrılı dinler karşısında kadın*, 139.

[807] Augustine, "On Holy Virginity", çev. John Mcquade, *The Fathers of The Church* (Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1999), Volume 27/145-146, 3/3; Børresen, *Subordination and Equivalence*, 78-79.

bulan ilk kişi olmuştur.[808] Bu sebeple Havva kötülüklerin habercisi ve insanlığın felaketi olan kadını temsil ederken, Mecdelli Meryem İsa Mesih'in dirilişinin müjdesini taşımakla ve Hristiyan misyonu için yaptıklarıyla insanlığın kurtuluşunun aracısı olmayı temsil etmektedir.

Buna göre Augustine, kendisinden önceki Hristiyan geleneğinin izinde, kadın prototipleri hakkında bir şeyler söylemiş ve aralarında karşılaştırmalar yapmıştır. Nitekim kadına dair teorisinin bel kemiği diyebileceğimiz kötülüğün taşıyıcısı Havva, tüm kadınların felaketi olmuş ve kadın soyunu lekelemiştir. Buna karşın İsa Mesih'in annesi Meryem, bakire olarak Mesih'i doğurmakla kadınlar için kurtuluş umudu olmuştur. Bakire Meryem sayesinde günahtan önceki saf ve temiz hale dönüşün mümkün olduğu görülmektedir. Mecdelli Meryem de bu müjdeyi sürdürmüştür. Günahkâr bir hayat sürdükten sonra İsa Mesih sayesinde kötülükten arınmış ve nihayetinde dirilişin ilk şahidi olarak kadın soyu için umut ışığı olmuştur.

2.12. Kutsal Bakirelik

Augustine'e göre cinsellik, temelinde şehvet bulunmasından dolayı uzak durulması gereken bir eylemdir. Çünkü şehvet insanın aklını ve ruhunu zayıf düşüren bir güç olmakla birlikte düşüşe neden olduğundan dolayı şehvet, günahın izini taşıyan bir insanlık lekesidir. Bu sebeple insanlık, bu lekeyi yaymamak için cinsellikten dolayısıyla da evlilikten uzak durmalıdır. Bunun yegâne yolu da bakire bir yaşamı tercih etmektir. Nitekim bakire yaşam sürmek, insanlığı asli kutsal yaşamına döndürecektir. Dolayısıyla Augustine'e göre hakikate ulaşabilmenin yolu ölçülü bir yaşam ve cinsel çileciliktir. Bu fikirlerinin kökeni Pavlus'a dayanmaktadır. Pavlus, bekarlık ve kendine hâkim olma konusunda önemli fikirler ortaya koymuştur. Çünkü ona göre dünyanın sonu yaklaşmaktadır ve Mesih ile birlik kurabilmenin yolu da insanın dünyaya dair her şeyden vazgeçerek kendisini Mesih'e adaması ve enerjisini tamamen Mesih'e yönlendirmesidir.[809] Bilhassa kadınlar bakirelikle Tanrı'nın lütfunu kazanarak ruhsal olarak bir erkeğin statüsünü elde edebileceklerdir.

---

[808] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 78.

[809] 1. Korintliler 15/20-28; Børresen, *Subordination and Equivalence*, 2.

Üreme ve çoğalma emri Tanrı tarafından Eski Ahit'te verilmiştir.[810] Ancak İsa Mesih'in dünyaya gelişinden sonra Eski Ahit'teki üreme yükümlülüğünün artık etkisi kalmamıştır. Çünkü dünyada yeterince insan vardır ve neslin artmasındansa artık onların kurtarılmasına ihtiyaç vardır. Bu sebeple bundan sonra kilisenin ruhsal verimliliği tercih edilmelidir. Dolayısıyla Augustine, bekareti bu verimliliği elde etmek ve kurtuluşa ulaşmak için en doğru yol olarak görmektedir. Bakirelikte en iyi rol model ise İsa Mesih'in annesi Meryem'dir. Augustine, Mesih İsa'yı annesi Meryem aracılığıyla Âdem'e bağlar. Buna göre Meryem, babadan gelen tohuma vücudunda gelişip beslemesi için yer açmıştır. Meryem tarafından verilen bedensel madde aracılığıyla da İsa Mesih'in soyu Âdem ve İbrahim'in soyuna bağlanmaktadır. Meryem'in bakire oluşu, İsa Mesih insan tohumu olmadan yani günaha bulaşmadan doğmasını sağlamıştır. Bu sebeple bakirelik, günahtan arınmışlıktır. Dolayısıyla kilise de tıpkı Bakire Meryem gibi hem bakire hem de annedir.[811]

Augustine'e göre bekaret evlilikten daha üstün bir durumdur. Augustine bekaretin üstünlüğünü şöyle ifade etmektedir:

> *"Biz, kutsal yazıların inancını ve sağlam doktrinini izleyerek evliliğin günah olduğunu söylemeyi reddediyoruz. Ancak ne kadar iyi olursa olsun evlilik, bakirelerin ve hatta dulların iffetinden daha düşük bir seviyededir. Evlilik yaşamının talepleri, insanı sonsuz yaşama layık olmaktan değil, ebedi iffet için özel olarak ayrılmış olan o üstün şan ve şerefi hak etmekten alıkoymaktadır."*[812]

Çünkü Kilisenin bakire üyeleri kilisenin Mesih ile verimli birliğini paylaşmaktadır. Kişisel bekaretleri sayesinde Mesih'le ruhani bir evlilik birliği yaparlar. Bekaret için kişi, tüm insani bağlardan özgür olarak iman yoluyla Mesih'e özel bir bağlılık duymalıdır. Bekaret, yalnızca bu bağın ifadesidir.[813] Ayrıca cinsel yaşamla dolayısıyla doğurganlık şehvetle kirlenmektedir. Ancak bakirenin ruhsal doğurganlığı günahtan ve günahın cezasından arınmıştır. Kadınlar, bekaret ya da dullukla kısmen erkeğin yardımcısı oldukları ikincil statülerinin ötesine geçmektedirler. Böylece günahın

---

[810] Yaratılış 9/6-7

[811] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 124-125.

[812] Augustine, Holy Virginity, 166, 21/21, Augustine, "Treatises On The Marriage and Other Subjects".

[813] Augustine, "On Holy Virginity", Volume 27/210, 54/55; Børresen, *Subordination and Equivalence*, 125-126.

sonucu olarak erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü sona ererek erkekle denk bir konum elde edeceğinden bekaret kadına üstün bir konum sağlamaktadır.[814]

Bakirelik insanın özellikle de kadınların dünyada tercih edebileceği en üstün yaşam biçimi olmakla birlikte eğer kişi bunu başaramayacak olursa, Augustine de Pavlus gibi evliliğin tercih edilebileceğini söylemektedir.[815] Augustine için evlilik, onurlu bir davranış olsa da bekarlık karşısında daha az iyi ve ancak çocuk sahibi olmak gibi dünyevi ve ikincil avantajlar elde etme aracıdır.[816] Ancak bakirelik, evlilikten üstün bir durum olmakla birlikte Augustine'e göre bakire ve evli kişinin ahlaki değeri bireysel bazda ölçülmektedir. Alçak gönüllü ve itaatkâr evli bir kadın, kibirli ve asi bir bakireden daha üstün olabilir.[817] Bu sebeple tek başına bakirelik kesin bir kurtuluş için yeterli değildir, ahlaki değerlere de dikkat edilmelidir.

Augustine her ne kadar Pavlus gibi evliliğe kısmi bir onay verse de bir Hristiyan kurtuluşun asıl yolu olan bakire yaşamı seçerek asli doğasına dönmenin de ötesine geçmiş olacaktır. Çünkü ölümlü bedenin günahı seçme özgürlüğüne karşı durdukları için üreme organları utanç ve mahcubiyet yerine şeref ve övgüyle dolacaktır.[818] Bakireliğe olan övgüsünü *"Kilisedeki en düşük seviye iffetli evlilik, bir sonraki seviye iffetli dulluk, en yüksek seviye bakire saflığına sahip olmaktır."*[819] diyerek dile getirmektedir. Tanrı'nın lütfu ile bakire kalarak ruhsal bir yaşam süren kadınlar ölüm sonrası yeniden dirilişle birlikte erkekler kadar ihtişamlı bir şekilde parlayacaklardır.[820] Orijinal yaratılışlarının bir parçası olarak yine kadın bedeninde dirileceklerdir. Bununla birlikte bedenlerinin cinsellik ve doğumla ilgili olan kısımları dönüştürülerek kurtuluşla elde ettikleri statüye uygun bir hale geleceklerdir. Augustine böyle bir dönüşümün erkek

---

[814] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 133.

[815] Ruether, *Women and Redemption*, 60.

[816] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 11.

[817] Augustine, "On The Good of Marriage", çev. Charles T. Wilcox, *The Fathers of The Church* (Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1999), Volume 27/50-51, 26/35; Børresen, *Subordination and Equivalence*, 132.

[818] Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?", 38.

[819] Augustine, "The City of God: VIII-XVI", Volume 7/479 25/26.

[820] Augustine, "The City of God: XVII-XXII", çev. Gerald G. Walsh - Daniel J. Honan, *The Fathers of The Church* (Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2008), Volume 24/464, 22/17; Ruether, *Women and Redemption*, 61.

bedeninde olacağından bahsetmemektedir.[821] Dolayısıyla cennette de manevi hiyerarşi devam edecektir, ancak cinsiyet hiyerarşisi ya da sosyal hiyerarşi olmayacaktır.[822]

Augustine'e göre bekarlığın benimsenmiş olması münzevi kadınlarla dostluk ilişkisinin önünü açmamaktadır. Bir kadınla cinsel çekim içermeyen bir ilişki hayal edemeyen Augustine, din adamlarına herhangi bir kadınla akraba dahi olsa yalnız görüşmeyi yasaklayan katı kurallar dayatmıştır.[823] Nitekim kendisi de Hristiyan oluşu sonrasında ateşli ve mükemmeliyetçi mizacı ve mutlak olana tutkusu sebebiyle kendisini kadınlardan tamamen soyutlayarak Tanrı uğruna ikincil şeylerden arınmıştır.[824] Bir kadını asla yanlarında refakatçı olmaksızın ziyaret dahi etmemiştir. Söz konusu kendi kadın akrabalarına bile bu iltiması tanımamıştır. Hatta genç bir din adamını günün uygunsuz bir saatinde bir rahibeyle konuşurken yakaladığı için manastırdan uzaklaştırmıştır.[825] Augustine'in tamamen kadınlardan soyutlanmış tavırlarının arka planında Augustine için cinsel arzusunun aslında hiçbir zaman tam anlamıyla bastırılamamış olmasının olduğu söylenebilir.[826] Ayrıca Augustine bu konuda, Maniheist olduğu dönemde seçkin sınıfın bekaret anlayışından da etkilenmiş olabilir.

Buna göre Augustine, bakire bir yaşamı üstün bir hayat tarzı olarak görmektedir. Böylece her ne kadar evlilik meşru bir durum olsa da şehvetten tamamen arınmış bakire bir yaşam tercih edilmelidir. Özellikle kadınlar için paha biçilemez bir statü sağlar. Çünkü kadınlar bu sayede Mesih ile ruhsal bir birliktelik içinde olarak kurtuluş noktasında tek başlarına erkeklere eş bir konum elde ederler. Bu durum tıpkı Roma'da Vesta rahibelerinin[827] konumunu hatırlatmaktadır.

---

[821] Augustine, "The City of God: XVII-XXII", Volume 24/463-465, 22/17; Ruether, "Augustine: Sexuality, Gender and Women", 63-64.

[822] Ruether, *Women and Redemption*, 61.

[823] Ruether, *Women and Redemption*, 57.

[824] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 11.

[825] Brown, *The body and society*, 396.

[826] Ruether, *Women and Redemption*, 57.

[827] Ayrıntılı bilgi için bkz. Külahlı, "Eski Batı'nın Ocak Tanrıçaları", 880-884.

2.13. Kadınların Dirilişteki Durumu

Augustine'e göre kadınlar kendi cinsiyetleriyle dirileceklerdir. Tanrı, tıpkı iki cinsiyeti yarattığı gibi kendi bütünlüğü içerisinde eski haline getirecektir. Ancak dirilişten sonra cinsel farklılığın bir amacı yoktur, çünkü erkek ve kadın artık yalnızca ruhsal bedenin bütünlüğü ve mükemmelliği temelinde bir yaşam sürecek olduğundan dolayı hiyerarşik ilişki ortadan kalkacaktır.[828] Augustine bunu şöyle ifade etmektedir:

> *"Bazılarına göre Tanrı erkeği çamurdan, kadını erkekten yarattığı için dirilişte herkes erkek cinsiyetine sahip olacaktır. Kendi adıma, her iki cinsiyetin de dirilişte kalacağından şüphesi olmayan diğerlerinin daha mantıklı olduğunu düşünüyorum. Ne de olsa, o zaman cinsellikle ilgili olarak utancın nedeni olan şehvetin hiçbiri olmayacak ve böylece her şey, erkeğin ve kadının çıplak olduğu ama utanç duymadığı ilk günahtan önceki gibi olacak. Dirilişte, bedenin lekeleri yok olacak, ancak bedenin doğası kalacaktır. Ve kesinlikle, bir kadının cinsiyeti onun doğasıdır ve kusur değildir; Sadece, dirilişte, onun doğasıyla ilişkili hiçbir gebe kalma veya çocuk doğurma olmayacaktır. Üyeleri eskisi gibi kalacak, eski amaç daha yeni bir güzelliğe yüceltilecek. Kadındaki şehvet arzusunu uyandıracak bir güç olmayacak, fakat kadınlığı Tanrı'nın bilgeliğinde ve onu içine düştüğü yozlaşmadan kurtaran Tanrı'nın merhametinde ilahi olacaktır."*[829]

Buna göre Augustine'e göre kadın organları dönüşecek ya da güzelliğini kaybedecek değildir. Sadece artık diriliş sonrası libido ve üreme gibi bir işlevi olmayacaktır. Böylece kadın ve erkek arasındaki ilişki, insanlığın düşüş öncesi mükemmel haline dönüş yapacaktır.[830] Augustine'in bu refleksinin altında muhtemelen ilk günahın hem nedeni hem de sonucu olarak dişiliği ve şehveti görmesi yatmaktadır.[831]

Özetle Augustine kadının erkeğe dönüşmüş bir şekilde dirileceği fikrinde olanlara karşı çıkmaktadır. Ona göre Tanrı erkek ve kadını nasıl yarattıysa aynı şekilde fakat ilk günahın cezası olan bedensel yükümlülükler olmaksızın dirileceklerdir. Kadının doğasına dair hamilelik, doğum gibi pek çok unsur olmayacaktır. Aslına bakılırsa Augustine'in kadınların dişiliklerini kaybetmeksizin dirileceklerini söylemesi kadının asli günahın lekesini taşımaya devam ettiği görüşünü benimsediğini göstermektedir. Çünkü her ne kadar bir dişi görüntüsü verse de dişiliğini oluşturan birçok duygudan arınmış olmasıyla aslında neredeyse dişiliğini geride bırakarak dirilmektedir.

---

[828] Børresen, *Subordination and Equivalence*, 86-87.

[829] Augustine, "The City of God: XVII-XXII", Volume 24/463-464, 22/17.

[830] Bavel, "Augustine's View on Women", 32.

[831] Borrosen, "In Defence Of Augustine: How 'Femina' is 'Homo'", 421.

SONUÇ

Kadın konusu, insanlık tarihi boyunca insana dair olan her şeyin ana konularından biri olmuştur. Her kültür ve medeniyet kadınlara dair bir şeyler söyleyip, yer yer spekülasyonlar yaratarak çeşitli algılar oluşturmuş ve bu algılar neticesinde kadınların yaşam pratiklerini önemli ölçüde etkileyen özel, sosyal ve hukuki normlar oluşmuştur. Dahası dini, entelektüel, siyasi ve sosyal her türlü değişim kadına yüklenen değeri ve kadının toplumsal rollerini kökten etkilemekle birlikte toplumun kadın üzerine inşa ettiği cinsiyet kültürü de her türlü yapı ve gelişmeyi etkilediğinden dolayı toplumların kadın merkezli cinsiyet teolojileri çok önemlidir. Kadının statüsü, toplumsal yaşam biçimlerini ve gelecek nesilleri doğrudan etkilediği için ait olduğu gelenek hakkında çok fazla şey söylemektedir. Bununla birlikte kadına yüklenen anlam ve değer toplum, zaman ve mekâna göre değişiklik arz etmekle birlikte yakın coğrafyalardaki komşu kültürler önemli ölçüde birbirini etkilemekte ve tutumlarını birbirlerine miras bırakmaktadır. Dolayısıyla Augustine'in kadın anlayışını anlamak, hem onun içine doğduğu coğrafyadaki algıları ve kalıplaşmış zihniyet yapısını derinlemesine bilmeyi hem de kendi bireysel tecrübelerini bilmeyi zorunlu kılmaktadır.

Augustine'in içine doğduğu coğrafyada söz sahibi olan ve yaşam biçimlerini belirleyen en güçlü gelenekler Roma ve Yahudi gelenekleridir. Roma geleneği güçlü ataerkil yapısıyla sosyal ve hukuki düzlemde kadın özgürlüğüne çok az yer vermektedir. Yunan'dan devralarak kendi kültürlerinde harmanladıkları mitoloji de ikinci sınıf ve kötü özellikleri kendisinde toplamış kadın algısını beslemektedir. Roma'da kadınlar, *Patria Potestas* yasası uyarınca tamamen erkeğin hakimiyeti altında ve erkeğin kararlarına göre bir yaşam sürüyordu. Kadınların özgürlüğü ise kamusal hayattan neredeyse tamamen soyutlanarak ev sınırları içerisine hapsedilmiş durumdaydı. Evlilik hayatında da kadınlar maddi manevi kocasının egemenliğine girerek kocasını mutlu etme ve çocuk yetiştirme üzerine kurulu bir yaşam sürüyorlardı. Yalnızca annelik kadına bir miktar saygınlık kazandırabiliyordu. Kadınlar dini alanda da ancak ev içerisindeki faaliyetlerde aktif olabiliyorlardı. Erkeklere eş değer bir konum kazandıran Vesta rahibeliği ise istisnai bir durumdu. Esas dini ritüeller erkekler vasıtasıyla yürütülüyordu. Augustine'den yaklaşık bir yüzyıl önce 3. yüzyılda Roma toplumu birtakım değişikler yaşadı ve kadınlar toplum hayatına katılmaya başladılar. Ancak yine de erkeğin hamilik görevi ve toplumda ön planda olma durumu devam etmekte ve kadınlar hala alt statüde

görülmektedir. Kısacası yüzyıllardır inşa edilmiş ikincil ve kötü kadın imajı yalnızca küçük bir esneklik kazanmıştır.

Yahudiliğin kadın algısı da Roma geleneğinden pek farklılık arz etmemektedir. Yahudiliğin erkek merkezli güçlü şeriatı kadınları ikincil statüye konumlandırılmaktadır. Kadın algısını belirleyen en temel ölçüt ise Tanah'ın söylemleridir. Eski Ahit'te genel olarak kadınlar erkeklerle olan ilişkilerine göre tanımlanmaktadır. Yaratılış pasajındaki ilk kadın Havva ve ilk erkek Âdem'in serüveni baştan aşağı Yahudiliğin kadın konusundaki fikirlerini belirlemektedir. Buna göre kadın yalnızca erkeğe yardımcı olması amacıyla erkeğin bir parçasından yaratılmıştır ve bu yüzden erkekten aşağı bir konumdadır. İlk günaha aracılık ederek cennetten düşüşe sebep olması da bu konumu sağlamlaştırmakla birlikte kadını tüm kötü sıfatlara layık kılmıştır. Çünkü kadın günahla tüm insanlık soyunu lekelemiştir. Kadına dair bu söylemler Rabbinik literatürle birlikte daha da artmış ve oldukça sert söylemlerle adeta kadın nefreti oluşturan bir boyuta gelmiştir. Böylece kadınlar toplumsal ve dini pratiklerin dışına itilmişlerdir. Özel hayatta ise evlenene kadar babasının, sonrasında kocasının mutlak hakimiyeti altında bulunmuşlardır. Kadının esas görevi de eşine yardımcı olmak ve her anlamda kocasını mutlu etmek, anne olarak Yahudi toplumuna iyi nesiller yetiştirmektir.

Roma ve Yahudi geleneklerinin kadın algısındaki benzerlik oldukça dikkate değerdir. İki gelenek de keskin bir ataerkil tavra sahiptir. İnsanlığın başlangıcından beri kadına kötü sıfatlar yükleyerek teorik ve pratik boyutta kadını erkeğin gerisine konumlandırmalarındaki meşruiyet gerekçelerinde de pek çok benzerlik tespit edilmektedir. Bu sebeple iki geleneğin iç içe geçmiş coğrafi konumlarının fikirsel etkileşimi kaçınılmaz kıldığı ve birbirini fazlasıyla etkilediği söylenebilir. Nitekim bu güçlü geleneklerin Hristiyanlığa etkisi de kaçınılmaz olmuştur.

Augustine'in ömrünün dokuz veya on yılını Maniheist olarak geçirdiği göz önünde bulundurulduğunda bu dini geleneğin, Augustine'in düşünce dünyasını en az içine doğduğu toplumsal gelenekler kadar etkilediği öngörülmektedir. Maniheizm'in kadın konusundaki görüşlerine dair oldukça sınırlı bilgi bulunmaktadır. Yaratılış anlatıları tıpkı çevresindeki gelenekler gibi kadının kötülüğü üzerine kurulmuştur. Nitekim kadın kötü varlıkların birleşmesi sonucu yaratılmıştır. Bu sebeple Âdem ve Havva aynı oranda ışık unsuruna sahip değildir. Dolayısıyla kadın daha yaratılıştan itibaren süfli dünyaya ve kötü arzulara daha yakın bir noktaya konumlandırılmıştır. Zaten Havva da bu eğilime meyletmiş ve arkonlarla birleşip insan neslini çoğalmasını

sağlamakla yetinmemiş Âdem'i de kandırmıştır. Bu yüzden Havva ve nesli cehenneme, Âdem ve nesli cennete gidecektir. Maniheistler, ışığın bölünüp çoğalmasını istemediklerinden dolayı evliliğe ve cinselliğe sıcak bakmazlar. Çünkü her yeni doğum ışığın bölünmesi demektir. Bu sebeple Maniheizm'i benimseyenler kadınlar da dahil olmak üzere münzeviliğe yönlendirilmiştir. Toplumun seçkinler sınıfı tamamen evlilik ve cinsellikten soyutlanırken, dinleyiciler evlenmişlerdir.

Maniheist toplum içerisinde kadınların; Roma geleneği, Yahudilik ve Hristiyanlıktan farklı olarak toplumda daha aktif olmakla birlikte mal sahibi olup ticaretle uğraştıkları düşünülmektedir. Yine kadınların en alt kategoride olsa da Seçkinler sınıfına dahil olup, alt seviyedeki ruhban işlerini yapabilmeleri Maniheizm'i bu geleneklerden ayırmaktadır. Maniheizm'in kadınlara böyle imkanlar veren bu tavrından, Maniheist düşünceden geniş ölçüde etkilenen Augustine'in etkilenmediği görülmektedir. Maniheizm'de kadınlar nispeten daha fazla özgürlük elde ediyor olsalar da kadınların en üst seviyeye çıkamaması ve gnosisi elde etmedeki yetersizlikleri kadın ile erkek arasında ayrım olduğunu ve kadının daha alt bir hiyerarşide olduğunu açıkça göstermektedir. Sonuç olarak Maniheizm'in kadına bakışının Roma, Yahudi ve Hristiyan geleneklerinden izler taşıdığı söylenebilir. Maniheizm'in bu geleneklere göre kadınlara nispeten daha esnek yaklaşmasının ise 3. yüzyılda genel olarak kadınların yeni özgürlükler kazandığı bir dönemde ortaya çıkmış olması ile ilişkili olduğu muhtemeldir. Bununla birlikte Augustine, kadın konusuna Maniheist olduğu zamanların etkisiyle yaklaşmış olabilir. Kadını kötü olarak nitelemesinde, cinsellik ve evliliğe karşı sert tutumunda Maniheizm'in pozitif yönünün değil, olumsuz yönünün etkisi olduğu söylenebilir.

Augustine'in kendisinden önceki Hristiyan literatürünün birikimi de tartışmasız çok önemli bir etkiye sahiptir. İsa Mesih'in kadın tutumu döneminde ve ait olduğu coğrafyada devrimsel bir nitelik taşımaktadır. İsa Mesih sözleri ve davranışlarıyla çevresindeki kadınları yüceltmiştir. Nitekim kadınlar da onun öğretisine ilk kulak verenler olmuş ve çevresinde çokça hizmette bulunmuşlar, öğretinin yayılması için canla başla uğraşmışlardır. Ayrıca çarmıh hadisesinde İsa'nın etrafında kadınlar olması ve sonrasında dirilişinin ilk şahitlerinin yine kadınlar olması ve müjdeyi vermek için bir kadının aracı kılınması İsa Mesih'in misyonundaki kadının önemini göstermektedir. İsa Mesih sonrası Havariler döneminde de benzer bir tutum hâkim olmuştur. Bu dönemde pek çok kadın vaftiz olarak cemaate katılmıştır. Bunların arasında soylu kadınlar da

bulunmaktadır. Kadınların cemaatte çeşitli görevleri olmuştur; havariler ile dua etmişler, evlerini cemaate açmışlar, vaazlar vermişler, Hristiyan öğretisinin yayılması için çaba sarf etmişlerdir. Ancak kadınlar bu konumunu kısa bir zaman sonra yitirmişlerdir.

Hristiyanlığın büyük oranda şekillendiricisi olan Pavlus'un kadın konusundaki tutumu İsa Mesih ve Havariler döneminden tamamen zıttı bir tutuma evrilmiştir. Pavlus adeta Roma ve Yahudi geleneklerinin kadına karşı tavrını sürdürmektedir. Cinsiyet rolleri noktasında temel hareket noktası Yahudilikteki gibi ilk günah olmuştur. Muhtemelen Hristiyan oluşundan önce Yahudi olması bunda etkilidir. Pavlus, günaha öncülük etmesi sebebiyle kadını suçlar ve bu suçun neticesi olarak erkeğe koşulsuz itaati şart koşar. Bu noktada Tanrı, erkek ve kadın arasında bir hiyerarşi kurarak kadının Tanrı ile ilişkisini erkeğe bağlı kılar. Pavlus, evliliği desteklememekle birlikte tercihi kişilere bırakmaktadır. Evlilik hakları bakımından kadın ve erkeği eşit görmekle birlikte kalan her şeyde kadın kocasına Rabbe bağlı olduğu gibi koşulsuz şartsız bir bağlılık göstermeli ve kocasının mutluluğu için çabalamalıdır. Pavlus'un sosyal hayattaki kadın tasviri de kadının pasivize edildiği tamamen silik bir konumdadır. Pavlus'un kadın konusundaki tüm bu tutumu kilise geleneğinin başlangıcı olmuş ve kilise babaları bu düşüncelerin etkisini daha da arttırmışlardır. Nitekim onlar bu söylemleri yorumlayıp felsefi derinlik kazandırmışlar ve sistematize ederek daha uç noktalara götürmüşlerdir. Kilise babalarının konuya en önemli katkısı günahkâr Havva motifinin karşısına Bakire Meryem prototipini yerleştirerek kadınlara bir umut ışığı sunmalarıdır. Tertullian'ın kadınları "şeytanın kapısı" diye nitelemesi, Clement ve Origen'in Tanrı'nın suretine benzeme noktasındaki düşünceleriyle kadını ikincil konuma düşürmesi oldukça dikkat çekicidir. Augustine'in hocası Ambrose da ilk günahı ön plana çıkarak erkek egemenliğini kabul etmektedir. Böylece kilise babaları kadını İsa Mesih öncesi geleneklerdeki gibi tamamen ikincil bir konuma yerleştirmişlerdir. Augustine'in dört yüzyıldır kendisinden önceki kilise babalarının inşa ettiği bu kilise geleneğinden kaçınması mümkün değildir. Nitekim Augustine'in Hristiyanlığa dair fikirlerinin temeli Ambrose tarafından atılmıştır.

Aziz Augustine çalkantılı bir gençlik geçirmiştir. Kadınlara yaklaşımı konusunda iyi bir Hristiyan olan annesi Monica'nın tartışılmaz bir etkisi vardır. Bununla birlikte Augustine'in, kendisinin şehvet düşkünü olarak tanımladığı gençliğindeki cinsel deneyimlerinin de önemli bir etkisi olduğu görülmüştür. Sonuç olarak Augustine'in kadın algısının temel yapı taşlarının Roma ve Yahudi gelenekleri, Maniheizmin etkisi,

Pavlus'un fikirleri, kendisinden önceki Hristiyan düşünürlerin yorumları, kendi mizaç ve deneyimleri olduğu söylenebilir. Böylece Augustine kadını oldukça sert bir şekilde eleştirmiş, kendisinden önceki fikirleri daha da ileri taşıyarak sağlam temellerle kötü ve ikincil bir konuma yerleştirip Hristiyan dünyasındaki olumsuz kadın tavrının baş kahramanı olmuştur. Özellikle ortaya koyduğu cinsiyet kimliği teorisi kadın ve erkek rollerinin net sınırlarını çizmiş ve kadının ikincil konumuna felsefi bir soluk kazandırmıştır. Pavlus ve sonrasında kilise babalarının kadına dair fikirlerinin temelini oluşturan yaratılış ve düşüş anlatıları, Augustine için de temel nitelikte olmuştur. Birçok eserinde Platoncu bir tavırla yorumlarda bulunarak felsefi bir bakış açısıyla kadının ikincil konumuna ve erkeğe mutlak itaatine sağlam bir zemin hazırlamıştır.

Augustine'in kadın ve erkeğin hiyerarşik konumları noktasında Roma, Yahudi geleneklerinden ve Pavlus'tan etkilendiği; cinselliğe ve şehvete sert bir biçimde karşı duruşu ve bakireliğe fazlasıyla önem vermesi noktasında Maniheizm'den etkilendiği söylenebilir. Özetle Augustine bilge kişiliği, keskin zekâsı ve felsefi kabiliyetiyle kendisine kadar olan birikimi nitelikli bir biçimde harmanlamıştır. Böylece kadın konusunda İsa Mesih'in itidal kazandırdığı Roma ve Yahudi geleneklerine ilk dönüş Pavlus'tan gelmekle birlikte Augustine'in mantıklı ve sistemli bir teoloji oluşturmasıyla en üst seviyeye ulaşmıştır. Belki Pavlus ve ikinci Pavlus olarak nitelendirebileceğimiz Augustine olmasa bugün İsa'yı kadın konusunda devrim yaratmış bir lider olarak anar ve oldukça ılımlı bir kilise geleneği ile karşılaşırdık. Çünkü Augustine'in, Pavlusçu düşünceyi uç noktaya götürmesi Hristiyanlığın temel uygulaması haline gelmiş olsa da bu anlayışın İsa Mesih'in İncillerdeki kadın ile ilgili görüşünden çok farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim Augustine'in kadın, evlilik ve bakirelik noktasındaki düşüncelerini görüşleri kilisenin temel teolojisi haline gelen Thomas Aquinas'ın aynen devam ettirmesiyle Orta çağ Hristiyan dünyasının doktrinleri haline gelecektir. Kısacası birçok teolojik meselede olduğu gibi Augustine Hristiyanlığın kadın algısı konusunda da Hristiyan teolojisine yön vermiştir.

Bu çalışmada kadın konusunda Augustine'in Hristiyanlığın mihenk taşı niteliğindeki fikirlerinin önemli yönlerine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte günümüz Hristiyan ilahiyatının kadın yaklaşımına yeni bir açılım yapması bağlamında Pavlus ve onun gelişimi olan Augustineci geleneğin yerine İsa Mesih'in İncil'deki yaklaşımının esas alınması yönünde önemli bir açılım sağlayacaktır. Bununla birlikte Hristiyanlığın kadın algısının sistemli temellerini Augustine atmış olsa kadın konusunda

söylenebilecek çok fazla söz vardır. Özellikle Augustine sonrasında Hristiyanlığın kadın algısındaki değişim ve dönüşümlerin ele alınması, Augustine'in fikirlerinin Orta Çağ'a, bilhassa Thomas Aquinas'a ve kendisinden sonraki düşünürlere, çevre kültürlere, İslam kültürüne ve Yeni Dini Hareketlere etkisinin tespit edilmesi, Augustine'in felsefesinin feminizm bağlamında ele alınması konusunda nitelikli çalışmalara ihtiyaç vardır.

BİBLİYOGRAFYA

Abaydın, Huriye. *Lutherci Protestan Teolojide Kadının Yeri ve Reform Sürecindeki Rolü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Adam, Baki. *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat: (Mahiyeti, tahrifi ve Yahudi hayatındaki yeri)*. Istanbul: Seba Yayınları, Birinci basım., 1997.

Alıcı, Mehmet. *Maniheist Yaşamın Gnostik Şifreleri*. İstanbul: MilelNihal Yayınları, 1. Basım, 2023.

Araz, Ömer Faruk. "Dinlerde Kadın". *Kadına Şiddeti Önlemede Din ve Değerler Eğitimi*. ed. M. Fatih Genç. Beşeri Bilimler, No. 355. Ankara: Nobel Akademik, 1. basım., 2021.

Armstrong, Karen. *Tanrının Tarihi*. çev. Oktay Özel vd. Ankara: Ayraç, 1998.

Asiedu, F. B. A. "Following the Example of a Woman: Augustine's Conversion to Christianity in 386". *Vigiliae Christianae* vol. 57 (2003), 276-306.

Augustine. *İtiraflar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010.

Augustine. "On Holy Virginity". çev. John Mcquade. *The Fathers of The Church*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1999.

Augustine. "On The Good of Marriage". çev. Charles T. Wilcox. *The Fathers of The Church*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1999.

Augustine. *Quaestiones in Heptateuchum*, ts.

Augustine. "The Christian Combat". çev. Robert P. Russell O.S.A. *The Fathers of The Church*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2002.

Augustine. "The City of God: VIII-XVI". çev. Gerald G. Walsh - Grace Monahan. *The Fathers of The Church*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2008.

Augustine. "The City of God: XVII-XXII". çev. Gerald G. Walsh - Daniel J. Honan. *The Fathers of The Church*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2008.

Augustine. "The Literal Meaning of Genesis". *On Genesis (The Works of Saint Augustine: A Translation for The 21st Century)*. ed. John E. Rotelle. C. Volume 13. Brooklyn, N.Y.: New City Press, 2002.

Augustine, Saint. *On the Trinity*. ed. Gareth B. Matthews. Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press, 2002.

Augustine, Saint. "Soliloquies". çev. Thomas F. Gilligan. *The Fathers of The Church*. ed. Ludwig Schopp. Washington, DC: Catholic Univ. of America Press, 1. Basım, 2008.

Augustine, Saint. *St. Augustine on Marriage and Sexuality*. ed. Elizabeth Clark. Washington D.C.: The Catholic University Press, 1996.

Augustine, St. "Treatises On The Marriage and Other Subjects". *The Fathers of The Church*. ed. Roy J. Deferrari. v. 27. Washington: Catholic University of America Press, 1999.

Augustinus, Aurelius. "Confessions". çev. Vernon J. Bourke. *The Fathers of The Church*. Washington, DC: The Catholic University of America Press, 1. paperback reprint., 2008.

Aykıt, Dursun Ali. "Bir Yahudi Mistik Grubu: Therapeutae". *Kutadgubilig: Felsefe - Bilim Araştırmaları* 23 (2013), 49-67.

Aykıt, Dursun Ali. "Pelagianizm'in Tarihi ve Öğretileri". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi/Darulfunun İlahiyat* 22 (2010), 175-196.

Balıkçı, Havva. *Eski Ahit'te Kadın İmgesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Baskin, Judith R. "Women and Judaism". *The Encyclopaedia of Judaism*. ed. Jacob Neusner. C. III. Leiden Boston Köln: Brill, 2000. 296.03.

Baş, Bilal. "Hıristiyan Manastırcılığının Doğuşu". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/44 (2013), 183-204.

Bates, Carrie L. "Gender Ontology and Women in Ministry in the Early Church". *Priscilla Papers* 25/2 (2011), 6-15.

Batuk, Cengiz. "Âdem ve Havva'nın Kitabı: Eski Ahit Apokrifasında Âdem ve Havva'nın Hayatı". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/10 (30 Aralık 2006), 51-96.

Batuk, Cengiz. "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı?" *Dini Araştırmalar* 11 (Ağustos 2008), 19-48.

Batuk, Cengiz. *Mitoloji ve Tarihsellik: Hristiyanlığın Asli Günah Mitinin Tarihsel Dönüşümü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.

Bavel, T. J. van. "Augustine's View on Women". *Augustiniana* no. 1/2/vol. 39 (1989), 5-53.

Beard, Mary. *SPQR: Antik Roma Tarihi*. ed. Onur Gayretli. çev. İrem Sağlamer. İstanbul: Pegasus, 1. Basım, 2018.

Berktay, Fatmagül. *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hıristiyanlık'ta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. Beyoğlu, İstanbul: Metis Yayınları, İlk basım., 1996.

Bird, Bernand P. "Woman: Seductive Siren and Source of Sin?" *Religion and Sexism: Images of Woman in the Jewish and Christian Traditions*. ed. Rosemary Radford Ruether. New York: Simon and Schuster, 1974.

Bird, Phyllis. "Images of Women in the Old Testament". *Religion and Sexism: Images of Woman in the Jewish and Christian Traditions*. ed. Rosemary Radford Ruether. New York: Simon and Schuster, 1974.

Bird, Phyllis. "Women: Old Testament". *Religion Past and Present: Encyclopedia of Theology and Religion* (4th ed., English ed.). ed. Hans Dieter Betz vd. C. 11. Leiden Boston: Brill, 2012.

Børresen, Kari Elisabeth. *Subordination and Equivalence: The Nature and Role of Woman in Augustine and Thomas Aquinas*. Washington, D.C: University Press of America, 1981.

Borrosen, Kari Elizabeth. "In Defence Of Augustine: How 'Femina' is 'Homo'". *Augustiniana* 40 (1990), 411-428.

Bravo, Hamdi. "Augustinus'un Varlık ve Bilgi Görüşleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2007/15 (01 Ağustos 2007), 111-128.

Bray, Gerald. *Augustine on the Christian Life*. İllinois: Crossway, 2015.

Brown, Peter. *Augustine of Hippo: A Biography*. University of California Press, 2000.

Brown, Peter. *The Body and Society: Men, Women, and Sexual Renunciation in Early Christianity*. New York: Columbia University Press, 1988.

Burke, Cormac. “St. Augustine: A View on Marriage and Sexuality in Today’s World”. *Angelicum* 89/2 (2012), 377-403.

Carmody, Denise Lardner. “Judaism”. *Women in World Religions*. ed. Arvind Sharma. 183-206. USA: SUNY Press, 1987.

Cervantes, L. F. - Harrington, L. “Woman”. *New Catholic Encyclopedia (Second Edition)*. ed. Thomas Carson. C. 14. Washington D. C.: Thomson-Gale, 2003.

Chadwick, Henry. *Augustine of Hippo: A life*. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2009.

Clark, Elizabeth A. *Women in The Early Church*. Wilmington, Del: M. Glazier, 1983.

Clement. “Stromata”. *The Ante-Nicene Fathers: The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus*. ed. Philip Schaff. United States of America: Grand Rapids, 3. Basım., 1885.

Clement. “The Instructor”. *The Ante-Nicene Fathers: The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus*. ed. Philip Schaff. United States of America: Grand Rapids, 3. Basım., 1885.

Coulanges, Fustel de. *Antik Site: Yunan’dan Roma’ya Kadar Tapınma, Hukuk ve Kurumlar*. çev. İsmail Kılınç. Ankara: Epos Yayınları, 2011.

Coyle, John Kevin. *Manichaeism and its Legacy*. Leiden ; Boston: Brill, 2009.

Demiralp, Didem. “İlkçağ Anadolu Efsanelerinin ‘En Güzel i’: Troyalı Helena”. *Gazi Akademik Bakış* 4/7 (01 Ağustos 2010), 201-213.

Doğan, Duygu Mete. *Roma Katolik Kilisesi ve Kadın*. İstanbul: Eski Yeni Yayınları, 1. Basım, 2024.

Doğancı, Kamil - Kocakuşak, Fulya. “Eski Roma Ailesinde ‘Pater Familias’ Ve ‘Patria Potestas’ Kavramları”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27 (Şubat 2014), 233-250.

Dölek, İlbey. “Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü”. *Antakiyat* 2/2 (27 Aralık 2019), 190-208.

Dualı, Şir Muhammed. “Yahudi Kutsal Metinlerinde Olumsuz Kadın Algısı”. *Kadın ve Aile Üzerine Araştırmalar: Dini, Tarihi, Sosyolojik ve Psikolojik Analizler*. ed. Emine Öğük. 305-327. Ankara: İlahiyat, 1. Basım, 2018.

Ferguson, Marianne. *Women and Religion*. New Jersey: Prentice Hall, 1995.

Fidan, Maksude Kurt. "Hristiyanlık'ta Kadın İmgesi: Günahkar Havva ve Bakire Meryem Düalizmi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 22/2 (30 Aralık 2022), 239-252.

Fishbane, Michael. "Eve". *Encyclopedia of Religion (Second Edition)*. 5/2896-2897. USA: Gale Cengage Learning, The Catholic University of America, 1987.

Freeman, Charles. *Mısır, Yunan ve Roma-Antik Akdeniz Uygarlıkları*. çev. Suat Kemal Angı. Ankara: Dost Kitabevi, 1. Basım, 2003.

Gregorius Magnus. *Forty Gospel Homilies*. çev. Dom Hurst. Piscataway, New Jersey: Gorgias Press, 2009.

Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları, 1. Basım., 1998.

Gündüz, Şinasi (ed.). *Dünya Dinleri*. İstanbul: MilelNihal Yayınları, 2019.

Gündüz, Şinasi. *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*. İstanbul: Ankara Okulu Yayınları, 2004.

Gündüz, Şinasi (ed.). *Yaşayan Dünya Dinleri*. 1 Cilt. İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı, 5. Basım, 2019.

Gürkan, Salime Leyla. "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı". *Bütün Yönleriyle Yahudilik*. Dinler Tarihi Araştırmaları VIII/631-648. Ankara, 2012.

Gürkan, Salime Leyla. "Yahudi ve İslam Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüş". *İslam Araştırmaları Dergisi* 9 (2003), 1-48.

Gürkan, Salime Leyla. "Yahudilik'te Kadın". *Dinler Tarihinde Kadın*. ed. Bekir Zakir Çoban. İstanbul: Selenge Yayınları, 1. Baskı., 2023.

Hacımüftüoğlu, Esra. "Prometheus'den Halife'ye… Doğu ve Batı'nın İnsan Tasavvurları". *Bilimname* 35 (30 Nisan 2018), 505-534. https://doi.org/10.28949/bilimname.397284

Hallett, Judith P. "Women's Lives in The Ancient Mediterranean". *Women and Christian Origins*. ed. Ross Shepard Kraemer - Mary Rose D'Angelo. New York: Oxford University Press, 1999.

Harman, Ömer Faruk. "Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı". 56-69. Ankara, 2010.

Harman, Ömer Faruk. “Kadın”. *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*. C. 24. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Harman, Ömer Faruk. “Semavi Dinlerde Aile”. *Aile Sempozyumu Tebliğler*. 39-51. Ankara, 2014.

Ilan, Tal. “Women: Judaism”. *Religion Past and Present: Encyclopedia of Theology and Religion* (4th ed., English ed.). ed. Hans Dieter Betz vd. C. 11. Leiden Boston: Brill, 2012.

Irenaeus. “Againist Heresies”. *The Ante-Nicene Fathers: The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus*. ed. Philip Schaff. United States of America: Grand Rapids, 3. Basım., 1885.

Işık, Ramazan. “Dini Sorumluluklar Bağlamında Kadının Statüsü”. VIII/649-672. Ankara: Dinler Tarihi Araştırmaları, 2012.

Josephus, Flavius. *Against Apion*. ed. Steve Mason. çev. John M. G. Barclay. Leiden ; Boston: Brill, 2007.

Karaman, Elif Hilal - Mete, Duygu. “Hristiyanlık’ta Kadın”. *Dinler Tarihinde Kadın*. ed. Bekir Zakir Çoban. İstanbul: Selenge Yayınları, 1. Baskı., 2023.

Kaya, Mehmet Ali. “Troya ve Troya Savaşı: Efsane ve Tarih”. *Akademik-Der: Tarih, Eğitim, Bilim ve Kültür Dergisi* 1 (01 Ocak 2017), 1-14.

Kirwan, Christopher. *Augustine*. London: Routledge, 1989.

Kraemer, Ross Shepard. “Jewish Women and Christian Origins”. *Women and Christian Origins*. ed. Ross Shepard Kraemer - Mary Rose D’Angelo. New York: Oxford University Press, 1999.

Kutlu, Serap Özdöl. “Eski Yunan ve Roma İnançlarında Kadın”. *Dinler Tarihinde Kadın*. ed. Bekir Zakir Çoban. İstanbul: Selenge Yayınları, 1. Baskı., 2023.

Külahlı, Nuriye. “Eski Batı’nın Ocak Tanrıçaları: Hestia-Vesta”. *History Studies* 15/4 (30 Kasım 2023), 875-892. https://doi.org/10.9737/historystudies.1354752

Küng, Hans. *Women in Christianity*. A&C Black, 2001.

Küng, Hans. *Women in Christianity*. çev. John Stephen Bowden. London ; New York: Continuum, 2005.

Martyr, Justin. “Dialogue with Trypho”. *The Ante-Nicene Fathers: The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus*. ed. Philip Schaff. United States of America: Grand Rapids, 3. Basım., 1885.

Meyers, Carol. “Women, Ancient: Biblical Representations”. *The Cambridge Dictionary of Judaism and Jewish Culture*. ed. Judith R. Baskin. 634-635. USA: Cambridge University Press, 2011.

Meyers, Carol L. *Discovering Eve: ancient Israelite women in context*. New York Oxford: Oxford University Press, 1988.

Meyers, Carol L. vd. (ed.). *Women in Scripture: A Dictionary of Named and Unnamed Women in the Hebrew Bible, the Apocryphal/Deuterocanonical Books and the New Testament*. Boston: Houghton Mifflin, 2000.

Mirecki, Paul Allan vd. (ed.). “The Metobolism of Salvation: Manichaean Concepts of Human Physiology”. *The Light and The Darkness: Studies in Manichaeism and Its World*. Nag Hammadi and Manichaean Studies 50. Leiden ; Boston: Brill, 2001.

Musonius Rufus, Caius. *Musonius Rufus: Lectures and Sayings*. ed. William B. Irvine. çev. Cynthia King. Charleston (SC): CreateSpace, Revised Edition., 2011.

O’Meara, John. “Saint Augustine’s Understanding of the Creation and Fall”. *The Maynooth Review* vol. 10 (1984), 52-62.

Ongun, Cemil Sena. “Augustin”. *Filozoflar Ansiklopedisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971.

Oort, Johannes V. - Einar Thomassen (ed.). *Augustine and Manichaean Christianity*. Leiden ; Boston: Brill, 2013.

Origen. “Commentary on The Epistle to The Romans: Books 1-5”. çev. Thomas P. Scheck. *The Fathers of The Church*. Washington, DC: The Catholic University of America Press, 2002.

Origen. “Commentary on The Epistle to The Romans: Books 6-10”. çev. Thomas P. Scheck. *The Fathers of The Church*. Washington, DC: The Catholic University of America Press, 2002.

Origen. “Homilies on Genesis”. çev. Ronald H. Heine. *The Fathers of The Church*. Washington, DC: The Catholic University of America Press, 1. paperback reprint., 2002.

Özcan, Zeki. “Augustinus Doktrini Üzerine Bazı Mülahazalar”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (01 Ocak 1992).

Parvey, Constance F. “The Theology and Leadership of Women in the New Testament”. *Religion and Sexism: Images of Woman in the Jewish and Christian Traditions*. ed. Rosemary Radford Ruether. New York: Simon and Schuster, 1974.

Philo. *Questions and Answers on Genesis*. çev. Ralph Marcus. Cambridge, Massachusetts: Harvard university Press, William Heinemann, 1953.

Philo. *Questions on Exodus*. çev. Ralph Marcus. Cambridge, Mass. London: Harvard university press W. Heinemann, 1970.

Rousselle, Aline. “Eski Roma’da Beden Siyaseti”. çev. Ahmet Fethi. *Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere*. ed. Georges Duby - Michelle Perrot. thk. Pauline Schmitt Pantel. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 1. Basım, 2005.

RSM, Sister Prudence Allen. *The Concept of Women*. Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1997. http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=2F01EF5319B578688448E125F3070225

Ruether, Rosemary Radford. “Augustine: Sexuality, Gender and Women”. *Feminist Interpretations of Augustine*. ed. Judith Chelius Stark. Re-reading the canon. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 2007.

Ruether, Rosemary Radford. “Misogynism and Virginal Feminism in the Fathers of the Church”. *Religion and Sexism: Images of Woman in the Jewish and Christian Traditions*. ed. Rosemary Radford Ruether. New York: Simon and Schuster, 1974.

Ruether, Rosemary Radford. *Women and Redemption: A Theological History*. Minneapolis: Fortress Press, 2nd ed., 2012.

Salmazzem, Mehmet - Sular, Mehmet Emin. “Tevrat, İnciller ve Kur’an Bağlamında Kadın ve Aile Olgusu”. 232-235, 2014.

Sawyer, Deborah F. *Women and Religion in the First Christian Centuries*. London: Routledge, 1996.

Scheid, John. “Romalı Kadınların Dinsel Rolleri”. çev. Ahmet Fethi. *Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere*. ed. Georges Duby - Michelle Perrot. thk. Pauline Schmitt Pantel. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 1. Basım, 2005.

Smith, Warren Thomas. “Augustine Of Hippo”. *The Encyclopedia of Religion (Second Edition)*. 2/624-630. USA: Macmillan Reference USA, 2005.

Söğütlü, Özlem Erişgin. “Roma Toplumunda Kadının Konumu”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/2 (2013), 1-31.

Sönmez, Zekiye. “İsa Mesih’in Tanrısallığının Taklidi ve Bunun Orta Çağ Hıristiyan Dünyasındaki Yansımaları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Oksident* 4/1 (21 Temmuz 2022), 113-145. https://doi.org/10.51490/oksident.1132975

Stark, Judith Chelius (ed.). *Feminist Interpretations of Augustine*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 2007.

Stark, Rodney. “Reconstructing the Rise of Christianity: The Role of Women”. *Sociology of Religion* 56/3 (1995), 229-244.

Tardieu, Michel. *Manichaeism*. Urbana, Ill: University of Illinois Press, 2008.

Taşpınar, İsmail. “Ba’l”. *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 4/553-554. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Taşpınar, İsmail. “Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Kadın”. *Köprü Dergisi* 113/2 (2011).

Taşpınar, İsmail. “Yahudilik ve Hıristiyanlık’ta Kadına Yönelik Şiddet”. *Kadına Yönelik Şiddetin Anatomisi*. ed. Gülay Akgül Yılmaz. İstanbul, 2018.

Tertullian. “On the Apparel of Women”. *A Select Library Nicene and Post-Nicene Fathers of The Christian Church*. ed. Philip Schaff. New York: American Edition, 1886.

Tertullian. “On the Veiling of Virgins”. *A Select Library Nicene and Post-Nicene Fathers of The Christian Church*. ed. Philip Schaff. New York: American Edition, 1886.

Teske, R. J. “Augustine, ST.” *New Catholic Encyclopedia (Second Edition)*. 1/850-868. Washington D. C.: The Catholic University of America, 2003.

Thomas, Yan. “Roma Hukukunda Cinsiyet Ayrımı”. çev. Ahmet Fethi. *Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere*. ed. Georges Duby - Michelle Perrot. thk. Pauline Schmitt Pantel. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 1. Basım, 2005.

Towers, Susanna Clare. *Constructions of Gender in Late Antique Manichaean Cosmological Narrative*. Turnhout: Brepols, Brepols., 2019.

Turan, Süleyman. “Kadınların Hıristiyan Misyon Tarihindeki Yeri”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2009), 157-177.

Ünal, Asife. “Hristiyanlık’ta Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış”. 125-136, 2002.

Ünal, Asife. “Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 17/2 (29 Aralık 2017), 103-115.

Ünal, Asife. “Yahudilik’te Kadın Algısı”. 48-54. Ankara, 2010.

Watson, Alan. “Hukuksal Evrim ve Kanun Yapma”. çev. Ahmet Akyazan. *Journal of Istanbul University Law Faculty* 67/1-2 (02 Aralık 2011), 231-253.

Yalom, Marilyn. *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*. çev. Zeynep Yelçe - Neşenur Domaniç. İstanbul: Çitlembik, 2002.

Yasdıman, Hakkı Şah. “Hıristiyanlığın Mimarı Pavlus’un Kadınların Örtünmesiyle İlgili Sözleri Üzerine bir Değerlendirme”. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* II/2 (2002), 7-17.

Yasdıman, Hakkı Şah. “Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2002), 97-121.

Yasdıman, Hakkı Şah. “Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu”. *Bütün Yönleriyle Yahudilik*. VIII/615-630, 2012.

Yasdıman, Hakkı Şah. “Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2002), 123-145.

Yorioka, Polly Hana. “In Search of ‘the Woman Within’: A Study of Manichaean Motherhood”. *Symposia: The Journal of Religion* 2 (01 Mart 2010).

Young, Pamela Dickey. “Women in Chiristianity”. *Women and Religious Traditions*. ed. Leona May Anderson - Pamela Dickey Young. Kanada: Oxford University Press, 2004.

Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil. İstanbul, 2016.